

การร่ำแก้งบนหลวงพ่อวัดไร่ขิง จังหวัดนครปฐม

มรกต ไพศรี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วัฒนธรรมและการพัฒนา)
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

พ.ศ. 2556

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยานิพนธ์
เรื่อง
การรื้อแก้บนหลวงพ่อวัดไร่จิง จังหวัดนครปฐม

.....

นางสาวมรกต ไพรศรี
ผู้วิจัย

.....

ผู้ช่วยศาสตราจารย์โสพล ศิริไสย์,
Ph.D.
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

.....

นางสาวชนบพร วงศ์กาฬสินธุ์,
Ph.D.
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

.....

ศาสตราจารย์บรรจง มไหสวริยะ,
พ.บ., ว.ว. ออร์โทปิดิกส์
คณบดี
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

.....

อาจารย์จิตชยางค์ ยมาภัย,
ปร.ด.
ประธานหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวัฒนธรรมและการพัฒนา
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย
มหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การรื้อแก้บนหลวงพ่อวัดไร่ขิง จังหวัดนครปฐม

ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วัฒนธรรมและการพัฒนา)

วันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ 2556

.....

นางสาวมรกต ไพรศรี

ผู้วิจัย

.....

อาจารย์ชนัย วรรณะลี,

Ed.D.

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....

ผู้ช่วยศาสตราจารย์โสพล ศิริไสย์,

Ph.D.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....

นางสาวชนบพร วงศ์กาพสินธุ์, Ph.D.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....

ศาสตราจารย์บรรจง มไหสวริยะ,

พ.บ., ว.ว. ออร์โธปิดิกส์

คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

.....

รองศาสตราจารย์โสภณา ศรีจำปา, Ph.D.

ผู้อำนวยการ

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย

มหาวิทยาลัยมหิดล

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยความช่วยเหลือจากบุคคลหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผศ.ดร.โสฬส ศิริไสย์ และ ดร.ชนบทร วงกาฬสินธุ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รวมไปถึง ดร.พชร สุวรรณภาชน์ ที่ได้ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่างๆ ของการวิจัยมาโดยตลอด

ขอกราบขอบพระคุณ ดร.ชนัย วรรณะดี ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่กรุณาแนะนำและให้ข้อคิดเห็นในการทำวิทยานิพนธ์ให้สำเร็จสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณ คุณณรงค์ ยุธสวัสดิ์ คุณอัจฉรา กิจนันท์คุณ คุณอัจจิมา กิจนันท์คุณ คุณศิริรัตน์ พันธุ์ภักดี คุณชอุทัย ปิ่นเวหา คุณละม่อม วันเสื่อ คุณจรินทร์ โพธิ์ทอง คุณชนากาญจน์ สมสกุล คุณทัศนีย์ สุนทรสารทูล ที่ให้ความร่วมมือและให้ข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์โดยละเอียด

ขอขอบคุณ คุณศิริลักษณ์ ฉลองธรรม ที่ให้คำแนะนำและให้ความช่วยเหลือในการพิมพ์ วิทยานิพนธ์จนสำเร็จลุล่วง ขอขอบคุณกำลังใจและมิตรภาพที่มีให้เสมอมา จากคุณนิลชา เฟื่องฟูเกียรติ ขอขอบคุณนายปราโมทย์ ไต้ทอง ที่อำนวยความสะดวกในการเดินทางไปเก็บข้อมูลเป็นอย่างดี

ขอกราบขอบพระคุณ คุณแม่มาลี ไพรศรี คุณพ่อสุชาติ ไพรศรี และคุณกฤษฎี ไพรศรี ที่ให้การสนับสนุนและเป็นกำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์มาโดยตลอดจนสำเร็จการศึกษา

และสุดท้ายขอบคุณในความมานะอดสาหัสของตนเอง ที่พยายามและอดทน จนทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

มรกต ไพรศรี

การรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง จังหวัดนครปฐม

DANCE AS VOTIVE OFFERING TO LUANG PHO WAT RAI-KHING , NAKORN PATHOM PROVINCE

มรกด ไพรศรี 5137492 LCCU/M

ศศ.ม. (วัฒนธรรมและการพัฒนา)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: โสพล ศิริไสย์, Ph.D. ขนบพร วงภาพลินธุ์, Ph.D. (CREATIVITY PSYCHOLOGY)

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง การรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง จังหวัดนครปฐม เป็นงานวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ศึกษาระบบความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดำไร่จิง ศึกษารูปแบบกระบวนการรำและดนตรีที่ใช้ในการแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง และศึกษาวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของละครแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม โดยศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ จากข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลภาคสนาม ผลการวิจัยมีดังนี้

หลวงพ่อดำไร่จิงเป็นพระพุทธรูปที่มีผู้ศรัทธาและนิยมนำสักการะขอพรกันมาก มีความเชื่อว่า หลวงพ่อดำไร่จิงสามารถสร้างปาฏิหาริย์ในเรื่องการแคล้วคลาด ความปลอดภัย การสมปรารถนา และความสุข ซึ่งทำให้เกิดพิธีกรรมต่างๆ ได้แก่ การกราบไหว้ขอพร การบริจาค การทำพระเครื่อง การสะเดาะเคราะห์ การบนบานและการแก้บน

การรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิงเกิดจากความนิยมหรือความสนใจเป็นส่วนตัวของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์เจ้าอาวาสผู้ก่อตั้งวัดไร่จิง ซึ่งหลังจากท่านมรณภาพ ชาวบ้านและคณะกรรมการวัดจึงจัดแสดงละครในงานเพื่อต้องการแสดงความมุขิตาจิต และระลึกถึงท่านเจ้าอาวาสพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ภายหลังจึงได้นำละครมาใช้แก้บนหลวงพ่อดำไร่จิงซึ่งเป็นพระพุทธรูปวัดไร่จิง ปัจจุบันละครแก้บนกลายเป็นสัญลักษณ์ในการแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ซึ่งกระบวนการรำแก้บนมี 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การบูชา เป็นการแสดงความเคารพทูลทั้งสองศาสตร์ ได้แก่ ครุฑและครุฑนตรี โดยใช้หมากพลู รูป เทียน ดอกไม้พวงมาลัย และเงินก่านล 6 บาท การบูชาจะเริ่มก่อนเวลาแสดงประมาณ 30 นาที โดยหัวหน้าคณะละครจะเป็นผู้ทำพิธีบูชาครุฑครุฑ หัวหน้าวงดนตรีจะเป็นผู้ทำพิธีบูชา ครุฑนตรี ขั้นตอนที่ 2 การบรรเลงโหมโรง เป็นการบรรเลงโหมโรงด้วยเพลงสาธุการด้วยวงปี่พาทย์ เพื่อประกาศ ให้คนทราบว่าละครใกล้จะเริ่มรำแล้ว และขั้นตอนที่ 3 การรำแก้บน เป็นการรำเพลงช้าและเพลงเร็ว โดยผู้แสดงจะเริ่มจากการรำในทิสที่ 1 คือ ทิสที่หันหน้าเข้าหาองค์หลวงพ่อดำไร่จิง เริ่มต้นด้วยการนั่งคุกเข่า หันหน้าตรงและเริ่มเต้น การรำด้วยการใช้ท่ารำที่สื่อถึงการสักการะองค์หลวงพ่อดำไร่จิงด้วยท่าไหว้ จากนั้นหันอีก 2 ทิส และกลับมาที่ทิสที่ 1 แล้วลงเพลงลา ผู้แสดงจะนั่งลงคุกเข่าแล้วจบการรำด้วยท่าไหว้และก้มกราบ

บทบาทหน้าที่ของละครแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม ออกเป็น 4 ประเด็น คือ 1) บทบาทหน้าที่ของการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิงในพิธีกรรม 2) บทบาทหน้าที่ของการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิงในการสร้างความบันเทิง 3) บทบาทหน้าที่ของการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิงในการสืบทอดวัฒนธรรม 4) บทบาทของการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิงต่อชุมชน

คำสำคัญ: การรำแก้บน / หลวงพ่อดำไร่จิง / จังหวัดนครปฐม

DANCE AS VOTIVE OFFERING TO LUANG PHO WAT RAI-KHING, NAKORN PATHOM PROVINCE

MORAKOT PRAISRI 5137492 LCCU/M

M. A. (CULTURE AND DEVELOPMENT)

THESIS ADVISORY COMMITTEE: SOLOT SIRISAI , Ph.D. KANOPPORN WONGGARASIN ,
Ph.D. (CREATIVITY PSYCHOLOGY)

ABSTRACT

“Dance as Votive Offering to Luang Pho Wat Rai-khing, Nakorn Pathom” is this qualitative research. The objectives are to study the belief, the style, and the procedures of dance and music used as a votive offering, and to analyze the roles of dance as a votive offering to Luang Pho Wat Rai-khing, Rai-khing Sub-district, Sam Phran District, Nakorn Pathom Province. The research is done by studying and analyzing data from related document and field data. The results are as follows:

Luang Pho Wat Rai-khing is the Buddha image that is highly revered and people usually come to honor him and ask for his blessing. It is believed that Luang Pho Wat Rai-khing can create a miracle in avoiding harm, ensuring safety, and fulfilling one’s wishes and happiness. Therefore, there are many ceremonies and activities to worship him, including paying homage, asking for his blessing, donating, making of small Buddha images, removing one’s bad fortune, making a vow, and a votive offering.

The origin of dance as a votive offering to Luang Pho Wat Rai-khing is from the personal favor or interest of Phra Ubaleekhunupamajan, the abbot and the founder of Wat Rai-khing. After his death, villagers and the temple’s committee held a dance at his funeral to express their sympathy and gratefulness to him. Later, the dance was also used as a votive offering to Luang Pho Wat Rai-khing, the Buddha image of the temple. At present, the dance has become the symbol of the votive offering to Luang Pho Wat Rai-khing. The procedures of the dance were divided into 3 steps. The first step is honoring the teachers to pay respect to the teachers of the 2 arts, which are dance and music. The offerings are betel nuts, incense sticks, candles, flower garlands, and the offering of money (6 baht). The honoring will precede the dance by 30 minutes. The leader of the dance team will perform the honoring of the teacher of the dance, while the leader of the music band will perform the honoring the teacher of the music. The second step is playing the overture music with a *Sathukan Song*, the song for inviting good spirits, by *Piphat* ensemble, to announce the start of the dance. The third step is the dance, which consists of a slow dance and a fast dance. The dancer will start dancing in the first direction, which is the direction facing Luang Pho Wat Rai-khing, by sitting on one’s knees, face straight, and using the *Wai* dance to pay homage to Luang Pho Wat Rai-khing. Then the dancer will turn to the other two directions and back to the first direction again with the ending of the music. The dancer will sit on Their knees and end the dance with a *Wai* and *Krab*.

The roles of dance as a votive offering to Luang Pho Wat Rai-khing, Rai-khing Sub-district, Sam Phran District, Nakorn Pathom Province can be divided into 4 aspects; 1) the role of the dance as a ceremony; 2) the role of the dance as an entertainment; 3) the role of the dance as a cultural inheritance; 4) the role of the dance as the dance of community.

KEY WORDS: DANCE AS VOTIVE OFFERING / LUANG PHO WAT RAI-KHING /
NAKORNPATTHOM PROVINCE

199 pages

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
สารบัญตาราง	ซ
สารบัญรูปภาพ	ณ
สารบัญแผนผัง	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของหัวข้อวิจัย	1
1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย	4
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
1.4 วิธีดำเนินการวิจัย	4
1.5 ขอบเขตของการวิจัย	9
1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น	9
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ	10
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	11
2.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อ	12
2.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและพิธีกรรม	24
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับนาฏศิลป์	35
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	40
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	52
3.1 การเลือกพื้นที่ศึกษา	52
3.2 ประชากรกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัย	53
3.3 ขั้นตอนและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	54
3.4 การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล	57

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.5 ขั้นสรุปและนำเสนอผลการดำเนินงานวิจัย	58
บทที่ 4 บริบทวัดไร่จิง	60
4.1 สภาพทั่วไปชุมชนตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม	60
4.2 ประวัติหลวงพ่อดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม	65
4.3 ความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม	70
บทที่ 5 การรำแก้บนหลวงพ่อดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัด นครปฐม	77
5.1 ความเป็นมาของการรำแก้บนหลวงพ่อดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภ สามพราณ จังหวัดนครปฐม	77
5.2 การบริหารจัดการการรำแก้บนหลวงพ่อดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภ สามพราณ จังหวัดนครปฐม	78
5.3 กระบวนการรำแก้บนหลวงพ่อดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม	85
บทที่ 6 บทบาทหน้าที่ของการรำแก้บนหลวงพ่อดไร่จิง	121
ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม	
6.1 บทบาทหน้าที่ของการรำแก้บนหลวงพ่อดไร่จิงในพิธีกรรม	121
6.2 บทบาทหน้าที่ของการรำแก้บนหลวงพ่อดไร่จิงในการสร้างความ บันเทิง	122
6.3 บทบาทหน้าที่ของการรำแก้บนหลวงพ่อดไร่จิงในการสืบทอด วัฒนธรรม	123
6.4 บทบาทหน้าที่ของการรำแก้บนหลวงพ่อดไร่จิงต่อชุมชน	125

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 7 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	128
7.1 สรุปผลการวิจัย	128
7.2 อภิปรายผลการศึกษา	134
7.3 ข้อเสนอแนะ	141
บทสรุปแบบสมบูรณ์ภาษาไทย	143
บทสรุปแบบสมบูรณ์ภาษาอังกฤษ	160
บรรณานุกรม	175
ภาคผนวก	180
ประวัติผู้วิจัย	199

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
4.1 แสดงเขตการปกครองของตำบลไธสงทั้งหมด 14 หมู่บ้าน	62
4.2 จำนวนสถานศึกษาในตำบลไธสงทั้งหมด 6 แห่ง	63
5.1 แสดงจำนวนคณะละครรำแก๊ของวัดไธสง (วัดมงคลจินดาราม) ตำบลไธสง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม	80
5.2 แสดงจำนวนผู้แสดงในการรำแก๊บนหลวงพ่อดไธสง ตำบลไธสง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม แบบกรณีพิเศษ	81
5.3 รายละเอียดเครื่องดนตรีในวงปี่พาทย์ที่กำหนด เพื่อบรรเลงในการรำแก๊บน หลวงพ่อดไธสง ตำบลไธสง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม	82
5.4 แสดงเวลาและกิจกรรมของคณะละครรำแก๊บนหลวงพ่อดไธสง ตำบลไธสง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ช่วงเช้า เริ่มเวลา 08.30 – 12.00 น.	83
5.5 แสดงเวลาและกิจกรรมของคณะละครรำแก๊บนหลวงพ่อดไธสง ตำบลไธสง อำเภอ สามพราน จังหวัดนครปฐม ช่วงบ่าย เริ่มเวลา 13.00 – 16.00 น.	84

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
4.1 หลวงพ่อวัดไร่จิง	65
4.2 หลวงพ่อวัดไร่จิงก่อนทำทองใหม่	66
4.3 ภาพข่าวนายเอี่ยม คัมภีรานนท์ ขอทานที่บริจาคเงินให้วัดไร่จิง	74
5.1 ละครคณะบุตรแม่ทองเจือ	85
5.2 นางอัจฉรา กิจนันทคุณ หัวหน้าคณะละครบุตรแม่ทองเจือ	86
5.3 วงปี่พาทย์ คณะบุตรแม่ทองเจือ	89
5.4 นางสาวอัจฉริมา กิจนันทคุณ หัวหน้าคณะดาว-อัจฉริมา	91
5.5 วงปี่พาทย์ คณะดาวอัจฉริมา	94
5.6 นางชุติพย์ ปิ่นเวหา ผู้บริหารจัดการคณะฉลองศิลป์	95
5.7 นางละม่อม วันเสื่อ หัวหน้าคณะละม่อม วยรุ่งน	99
5.8 วงปี่พาทย์ คณะละม่อม วยรุ่งน	102
5.9 นางรจรินทร์ โพธิ์ทอง หัวหน้าคณะ รจรินทร์	103
5.10 นางทัศนีย์ สุนทรสารทูล หัวหน้าคณะ ทัศนีย์นาฏศิลป์	107
5.11 นางชนากาญจน์ สมสกุล หัวหน้าคณะ ไบเตย-แก้วดา	111
5.12 เครื่องแต่งกายตัวพระ	115
5.13 ผ้านุ่งตัวพระ	116
5.14 ผ้าห่มตัวนาง	116
5.15 ผ้านุ่งตัวนาง	117
5.16 ชฎาและมงกุฎนาง	117
5.17 เครื่องประดับ	119

สารบัญแผนผัง

แผนผัง	หน้า
5.1 แผนผังเวทีรื้อเก็บนหลวงพ่อวัดไร่จิงและการหันทิศร่ำ	120
7.1 แสดงที่มาของหลวงพ่อวัดไร่จิงที่มีผลต่อความเชื่อ	137

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของหัวข้อวิจัย

ทุกๆ สังคมในโลก ล้วนมีความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติเหมือนกัน ซึ่งมนุษย์ได้พยายามที่จะหาคำตอบจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า แต่เมื่อไม่สามารถหาเหตุผลหรือตรรกะมาอธิบายเพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ มนุษย์ก็เชื่อว่าเป็นอำนาจของสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ อันได้แก่ ภูตผีปิศาจ (จินตนา สุวรรณ 2527 :1) ซึ่งที่กล่าวมานี้เป็นพื้นฐานของความเชื่อ (Believe)

ความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์ซึ่งอาจนับได้เป็นค่านิยม (Value) ดั้งเดิมคือความเชื่อในภูตผีปิศาจ และเทวดา เจ้าป่าเจ้าเขา ซึ่งเชื่อว่าเป็นสิ่งที่มีอำนาจ สามารถดลบันดาลให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่างมหัศจรรย์ แม้ว่าในปัจจุบันวิทยาศาสตร์จะสามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ แต่ความเชื่อในเรื่องภูตผีปิศาจ ก็ยังคงมีให้เห็นอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน ฉลาดชาย รมิดานนท์ (2527 : 23) กล่าวว่า “ในทฤษฎีของคอนจันวอนไม่น้อยมองว่า การนับถืออำนาจลึกลับคือลัทธิเหนือธรรมชาติ ซึ่งได้แก่ ผีศาจ เทวดา เจ้าป่า เจ้าเขา ตลอดจนอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ หาได้เป็นเรื่องงมงายไร้สาระ หากแต่เป็นความเชื่อและความศรัทธาของแต่ละบุคคลที่มีต่อสิ่งเหล่านั้น” เมื่อเป็นเช่นนี้ความเชื่อดังกล่าวจึงยังคงดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่นและเห็นได้ชัดเจน ซึ่งปรากฏในรูปแบบต่างๆ ในทุกท้องถิ่นซึ่งสะท้อนถึงสัญลักษณ์ ความเชื่อความศรัทธาในรูปแบบของสิ่งที่สร้างขึ้นจากโลหะหรือโบราณสถานต่างๆ

วัดไร่จิงเป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญและเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปที่คนในชุมชนหรือบริเวณใกล้เคียงได้ให้ความเคารพบูชามาเป็นเวลานานกว่า 150 ปี พระพุทธรูปที่เป็นพระประธานที่ประดิษฐานอยู่ที่วัดไร่จิง บรรดาคนที่อยู่ในชุมชนพากันเรียกนามท่านว่าหลวงพ่อดาวไร่จิง (www.itti-patihan.com) หลวงพ่อดาวไร่จิงเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยซึ่งมีขนาดหน้าตักกว้าง 4 ศอก 2 นิ้วเศษขนาดความสูง 4 ศอก 16 นิ้วเศษ ประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชี 5 ชั้น ตามประวัติหลวงพ่อดาวไร่จิง (ประวัติวัดและหลวงพ่อดาวไร่จิง 2552 :4) กล่าวว่า สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) เป็นชาวนครชัยศรี ท่านได้เป็นผู้ก่อตั้งวัดไร่จิงในปี พ.ศ. 2394 และท่านได้อัญเชิญพระพุทธรูปองค์ใหญ่ซึ่งประดิษฐานอยู่ที่วัดศาลาปูน จ.อยุธยาเพื่อให้มาเป็นพระประธานโดยอัญเชิญมาทางน้ำ ด้วยวิธีการต่อแพไม้ไผ่หรือที่เรียกว่าแพลูกบวบรองรับองค์พระและให้ล่องมาตามลำน้ำ เมื่อถึงหน้าวัด

ไร่จึงจึงได้อัญเชิญขึ้นประดิษฐานไว้ภายในอุโบสถซึ่งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 อันเป็นวันสงกรานต์ซึ่งมีประชาชนจำนวนมากมาร่วมชมชมนก ณ สถานที่อัญเชิญพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐานเกิดเหตุอัศจรรย์อันแสดงถึงอิทธิปาฏิหาริย์ขององค์พระพุทธรูป กล่าวคือในขณะที่อัญเชิญ ท้องฟ้าซึ่งมีแสงแดดที่แผดจ้ากลับเปลี่ยนแปลงเป็นเมฆดำทะมึน และมีฟ้าคะนองรวมทั้งฝนโปรยลงมาทำให้เกิดความยินดีกันถ้วนหน้า ประชาชนที่มาร่วมชมชมนกต่างพากันตั้งจิตอธิษฐานเป็นหนึ่งเดียวกันว่า ขอให้หลวงพ่อกุ้มครองให้ความร่มเย็นเป็นสุข ด้วยความร้อนคลายความทุกข์ให้หมดไปดุจสายฝนที่ตกลงมาทำให้พื้นดินชุ่มน้ำและเจริญงอกงามด้วยธัญญาหาร (ข่าวสด.2008)และด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระพุทธรูปองค์นี้ได้รับการขนานนามตามชื่อวัดว่า หลวงพ่อวัดไร่จิง จากปาฏิหาริย์ที่ปรากฏต่อหน้าประชาชนเป็นเหตุให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณวัดไร่จิงต่างพากันร่วมใจกันเฉลิมฉลองสมเด็จหลวงพ่อดไร่จิงเป็นประจำทุกปีในช่วงวันสงกรานต์

นอกเหนือจากอิทธิหารของหลวงพ่อดไร่จิงที่ปรากฏเป็นอัศจรรย์ตั้งแต่ปี 2394 แล้วอิทธิหารของหลวงพ่อดไร่จิงยังได้มีอิทธิพลต่อคนที่นับถือบูชาหลวงพ่อดในด้านของความคุ้มครองให้ปราศจากอันตรายต่างดังเช่น คุณแม่จรัส กลัดจินดา ซึ่งมีประสบการณ์และได้ถูกบันทึกปรากฏอยู่ในหนังสือประวัติของวัดและหลวงพ่อดไร่จิง ท่านได้รอดตายจากการฟ้าผ่าด้วยปาฏิหาริย์ที่ท่านแขวนหลวงพ่อดไร่จิง (ประวัติของวัดและหลวงพ่อดไร่จิง 2552 :58) อีกรายหนึ่งคือกรณีของนายบุญให้ พรของอินทร์ (ประวัติของวัดและหลวงพ่อดไร่จิง 2552 :34) ซึ่งกล่าวว่า ท่านได้รอดจากการสูญเสียชีวิตอันเนื่องมาจากกรณีไฟไหม้ไร่อ้อยของเพื่อนบ้าน ท่านได้อัญฐานจิตต่อรูปหลวงพ่อดไร่จิงขอให้ลมเปลี่ยนทิศทางเพื่อไม่ให้มาถึงบ้านของตน ด้วยแรงอธิษฐาน จึงทำให้บ้านของท่านรอดปลอดภัยจากกรณีไฟไหม้ไร่อ้อย ด้วยเหตุแห่งอิทธิหารและความศรัทธาที่ประชาชนมีต่อหลวงพ่อดไร่จิง จึงเป็นเหตุให้มีการแก้บนต่อหลวงพ่อดไร่จิง ด้วยความเชื่อของประชาชนที่ศรัทธาโดยมีวิธีการแก้บนดังนี้

1. แก้บนโดยการถวายว่า ประชาชนต่างพากันเชื่อว่าหลวงพ่อดไร่จิงท่านนิยมนการเล่นว่าว จึงมีผู้คนนำว่าวมาถวาย เมื่อพิจารณาจากเหตุผล เป็นไปได้ว่าการนำว่าวถวายหลวงพ่อน่าจะมาจากความเชื่อและความนิยมของประชาชนที่ศรัทธาในหลวงพ่อดไร่จิง ด้วยเชื่อว่าการแก้บนที่แก้บนไม่ให้เหมือนคนอื่นน่าจะเป็นการแก้บนที่ทำให้หลวงพ่อดไร่จิงยอมรับการแก้บนกับผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณวัดไร่จิงน่าจะมิ่งงานอดิเรกที่นอกเหนือจากการทำงานเพื่อเป็นการผ่อนคลายความเมื่อยล้าจากการทำงานด้วยการเล่นว่าวโดยพิจารณาถึงสถานที่ตั้งของบริเวณวัดไร่จิงเดิมมาเป็นทุ่งนาซึ่งสภาพที่ต้งเหมาะที่จะเล่นว่าวเมื่อผ่อนคลายความเมื่อยล้า ตลอดจนการเล่นว่าวก็เป็นกีฬาอย่างหนึ่งของคนไทย ดังนั้นผู้ที่มาบนบานศาลกล่าวหลวงพ่อดไร่จิงมักจะนิยมนแก้บนในสิ่งที่ตัวเองชอบซึ่งได้แก่ “ว่าว”

2. แก้นด้วยการจุดประทัด การแก้นด้วยการจุดประทัดนี้เป็นผลจากการเฉลิมฉลององค์หลวงพ่อดำไร่จิงซึ่งจัดเป็นประจำทุกปีในช่วงเดือนเมษายน ซึ่งก่อนจะเริ่มงานเฉลิมฉลองก็จะมีการจุดพลุเป็นสัญญาณเปิดงานจำนวน 6 ลูก เพื่อให้ชาวบ้านรับรู้ว่ามีงานเฉลิมฉลององค์หลวงพ่อดำไร่จิง(www.itti-patihan.com) และจากสัญลักษณ์ของการใช้พลุจึงเป็นที่มาของความเชื่อของผู้ที่มานับนาศาลกล่าวว่าหลวงพ่อดำชอบการจุดประทัดเพื่อให้เกิดเสียงดัง ซึ่งเปรียบได้กับเป็นการสื่อความหมายถึงอิทธิฤทธิ์ของหลวงพ่อดำไร่จิงที่กึกก้องกังวานไกลทั่วแผ่นดิน

3. ละครรำ การแก้นด้วยละครรำเกิดขึ้นจากงานเฉลิมฉลององค์หลวงพ่อดำไร่จิงเดือนห้า ซึ่งคุณพรเทพ ปัดวิ (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 ส.ค. 2552 เวลา 10.30 น.) ตำแหน่งไวยาวัจกรของวัดไร่จิงได้กล่าวว่า “ละครแก้นที่วัดไร่จิงนี้เริ่มต้นมาจากการสมโภชหลวงพ่อดำไร่จิงกลางเดือนห้า ซึ่งคนเก่าแก่บอกเล่าเอาไว้ว่าในขณะที่หลวงพ่อดำไร่จิงยังมีชีวิตอยู่นั้น หลวงพ่อดำชอบดูละครรำเมื่อท่านมรณภาพ ก็เลยจัดให้มีการแสดงละครและมหรสพต่างๆ ในงานของท่าน จากนั้นมาชาวบ้านและคณะกรรมการวัดจึงมีความเห็นร่วมกันว่า ควรมีการจัดงานสมโภชหลวงพ่อดำไร่จิงทุกๆ กลางเดือนห้าและจัดให้เป็นงานประจำปี เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวบ้านที่มีความศรัทธาในองค์หลวงพ่อดำได้สักการบูชา เพื่อขอพรรวมไปถึงการบนบานศาลกล่าวในเรื่องต่างๆโดยชาวบ้านที่มีจิตศรัทธา คณะกรรมการวัดและผู้ที่เกี่ยวข้องจะร่วมกันหาคณะละครมาทำการแสดงทุกปี” จากคำกล่าวของไวยาวัจกรของวัดไร่จิงอาจสรุปได้ว่ามีการนำเอาหลวงพ่อดำไร่จิงซึ่งเป็นบุคคลตำแหน่งเจ้าอาวาสของวัดซึ่งมีฉายาว่า พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ซึ่งชาวบ้านนับถือและศรัทธาในวัตรปฏิบัติของเจ้าอาวาสแล้วเชื่อมโยงกับอิทธิปาฏิหาริย์ของหลวงพ่อดำไร่จิงที่เป็นถาวรวัตถุแล้ว เรียกนามของท่านที่เป็นมนุษย์ปลุกขึ้นกับองค์ที่เป็นถาวรวัตถุเป็นนามเดียวกันคือหลวงพ่อดำไร่จิง

จากที่กล่าวข้างต้นนี้ก็เป็นข้อมูลที่ยืนยันได้ว่าการรำแก้นเกิดจากความนิยมหรือความสนใจเป็นส่วนตัวของมนุษย์โดยเฉพาะหลวงพ่อดำไร่จิงองค์ที่เป็นเจ้าอาวาสของวัดทำให้เกิดจากความชอบของหลวงพ่อดำไร่จิงองค์ที่เป็นถาวรวัตถุ นอกจากนี้คุณพรเทพ ยังได้กล่าวถึงรูปแบบของการแสดงละครแก้นซึ่งทางวัดได้ดำเนินการให้บริการแก่ประชาชนที่เลื่อมใสศรัทธาต่อหลวงพ่อดำไม่ว่าจะเป็นองค์ที่เป็นถาวรวัตถุหรือองค์ที่เป็นมนุษย์ก็ตามจะเป็นรูปแบบการแสดงที่มุ่งเน้นการรำถวายมือ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ก็เป็นเรื่องที่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อและความศรัทธาของชาวบ้าน รวมไปถึงประชาชนทั่วไปที่ยึดมั่นและศรัทธาต่อหลวงพ่อดำไร่จิงทั้งในรูปถาวรวัตถุและเป็นมนุษย์ด้วยเหตุนี้จึงเป็นแรงจูงใจให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเรื่องของความเชื่อความศรัทธาของประชาชนที่มี

ต่อองค์หลวงพ่อดำไร่จิง รูปแบบของการแก้บนที่นิยมใช้ต่อหลวงพ่อดำไร่จิงและขั้นตอนการนำเสนอเพื่อการแก้บน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนที่มีความเลื่อมใสศรัทธาหลวงพ่อดำไร่จิง

1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1.2.1 ศึกษากระบวนการแก้บนต่อองค์หลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

1.2.2 ศึกษารูปแบบกระบวนการรำและดนตรีที่ใช้ในการแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

1.2.3 ศึกษาและวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของละครแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.3.1 ทำให้ทราบถึงอิทธิพลความเชื่อของประชาชนที่มีต่อองค์หลวงพ่อดำไร่จิง

1.3.2 ทำให้ทราบถึงรูปแบบกระบวนการรำและดนตรีที่ใช้ในการแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง

1.3.3 ทำให้ทราบบทบาทและหน้าที่ของการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

1.4.1 การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach)

1.4.1.1 ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth Interview) และการสังเกตเพื่อให้ได้ข้อมูลรายละเอียดที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับวัฒนธรรม ความเชื่อและความศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อดำไร่จิง ระยะเวลาในการสัมภาษณ์ประมาณ 60 นาทีต่อครั้ง หากข้อมูลที่ได้ไม่ครบถ้วนเพียงพอ ผู้วิจัยจะทำการนัดหมายเพื่อสัมภาษณ์เพิ่มเติม โดยกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) สามารถจำแนกได้ดังต่อไปนี้

1.4.1.1.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เป็นหัวหน้าคณะละครแก่ ผู้แสดงซึ่งเป็นสมาชิกของคณะละครในคณะต่างๆ ที่มารำแก้บนหลวงพ่อดำไฉฉะนี้เป็นคณะละครที่ถูกว่าจ้างจากทางวัด โดยมีการดูแล และควบคุมรูปแบบการแสดง ให้เป็นไปตามข้อตกลงที่ทางวัดไฉฉะได้กำหนดขึ้น สำหรับคณะละครที่มารำแก้บนที่วัดไฉฉะนี้มีทั้งหมด 7 คณะ ซึ่งจะหมุนเวียนไปตามตารางที่ผู้จัดได้กำหนดไว้ คณะละครนี้ประกอบด้วย หัวหน้าคณะนักแสดง และนักดนตรี โดยมีรายละเอียดของคณะ ดังนี้ คณะบุตรแม่ทองเจือ อำเภอกะทู้ม่วน จังหวัดสมุทรสาคร, คณะดาว – อัจฉิมา อำเภอกะทู้ม่วน จังหวัดสมุทรสาคร, คณะฉลองศิลป์ จังหวัดนครปฐม, คณะละม่อม วัชรุน จังหวัดเพชรบุรี, คณะจรินทร์ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี, และคณะทักษิณ นาฏศิลป์ เขตตลาดพร้าว จังหวัดกรุงเทพมหานคร

1.4.1.1.2 ผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) คือ กลุ่มบุคคลที่มีความรู้ความสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการแก้บนหลวงพ่อดำไฉฉะแนวทางในการกำหนดและควบคุมมาตรฐานของการรำแก้บน จากผู้รู้ที่สามารถให้ข้อมูลได้อย่างถูกต้องและชัดเจน ได้แก่ เจ้าหน้าที่มูลนิธิวัดไฉฉะ นายพรเทพ พรทวี ไวยาวัจกรวัดไฉฉะ และนายณรงค์ ยุธสวัสดิ์ ผู้ควบคุมดูแลคณะละคร รวมไปถึงผู้ศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อดำไฉฉะ หรือผู้ที่มาสักการะ หรือแก้บนด้วยวิธีต่างๆ ต่อองค์หลวงพ่อดำไฉฉะ

1.4.1.2 การเก็บข้อมูลจากการค้นคว้า ศึกษาเอกสาร (Literature Review) หรือข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) โดยศึกษาข้อมูลต่างๆ จากแหล่งข้อมูลหลายแห่ง จากงานวิจัย หนังสือ วารสาร รวมทั้งสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต รวมถึงสื่อวีดิทัศน์เพื่อรวบรวมข้อมูล เอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย

1.4.1.3 ชั้นวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการวิจัย โดยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์และค้นคว้าจากเอกสาร มาวิเคราะห์ตีความสร้างข้อสรุป โดยใช้การเขียนรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ โดยวางเนื้อหาการนำเสนอตามลำดับขั้นดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของหัวข้อวิจัย

1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม

2.1 แนวคิดเกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อ

2.1.1 ความหมายของระบบความเชื่อ

2.1.2 สาเหตุที่มาของความเชื่อ

2.1.3 ประเภทของระบบความเชื่อ

2.1.4 การจำแนกกลุ่มของระบบความเชื่อที่ใช้ในงานวิจัย

2.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและพิธีกรรม

2.2.1 ความหมายของพิธีกรรม

2.2.2 องค์ประกอบของพิธีกรรม

2.2.3 ประเภทของพิธีกรรม

2.2.4 รูปแบบของพิธีกรรม

2.3 แนวคิดที่เกี่ยวข้องทางนาฏศิลป์

2.3.1 ประวัตินาฏศิลป์ไทย

2.3.2 ความหมายของ “ละครแก้บน”

2.3.3 ประเภทของละครแก้บน

2.3.4 องค์ประกอบของการแสดงละครแก้บน

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อ

2.4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและพิธีกรรม

2.4.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนาฏศิลป์

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 การเลือกพื้นที่ศึกษา

3.2 ประชากรที่ศึกษา

3.3 ขั้นตอนและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.3.1 รวบรวมข้อมูลเอกสาร

3.3.2 การกำหนดแนวทางการเก็บข้อมูล

3.4 การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล

3.5 ขึ้นสรุปผลการดำเนินงานวิจัย

3.6 ระยะเวลาในการวิจัย

3.6.1 ขึ้นเตรียมการ

3.6.2 ขั้นรวบรวมข้อมูล

3.6.3 ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอ

บทที่ 4 ระบบความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสาม พราน จังหวัดนครปฐม

4.1 สภาพทั่วไปชุมชนตำบลไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

4.1.1 ประวัติความเป็นมา

4.1.2 ที่ตั้งอาณาเขตและการปกครอง

4.1.3 สภาพภูมิประเทศ

4.1.4 สภาพสังคม

4.1.5 สภาพความเป็นอยู่

4.1.6 ผู้นำท้องถิ่น

4.2 ประวัติหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัด นครปฐม

4.3 ความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

4.3.1 ความเชื่อเกี่ยวกับตำนานหลวงพ่อดำไร่จิงตำบลไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

4.3.2 ความเชื่อเกี่ยวกับรูปเคารพองค์หลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

4.3.3 ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมที่มีต่อหลวงพ่อดำไร่จิง

บทที่ 5 การร่ำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

5.1 ความเป็นมาของการร่ำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

5.2 การบริหารจัดการการร่ำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

5.2.1 การกำหนดตำแหน่งที่รับผิดชอบด้านการร่ำแก้บน หลวงพ่อดำไร่จิง

5.2.2 การบริหารจัดการ

5.3 กระบวนการรื้อแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสาม
พราน จังหวัดนครปฐม

บทที่ 6 บทบาทหน้าที่ของการรื้อแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง
อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

6.1 บทบาทหน้าที่ของการรื้อแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิงในพิธีกรรม

6.1.1 การแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง

6.1.2 การถวายเครื่องสักการะหลวงพ่อดำไร่จิง

6.2 บทบาทหน้าที่ของการรื้อแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิงในการสร้างความ
บันเทิง

6.3 บทบาทหน้าที่ของการรื้อแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิงในการสืบทอด
วัฒนธรรม

6.3.1 การสืบทอดด้านนาฏศิลป์

6.3.2 การสืบทอดด้านดุริยางคศิลป์

6.3.3 การสืบทอดด้านเครื่องแต่งกายการแสดง

6.4 บทบาทหน้าที่ของการรื้อแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิงต่อชุมชน

6.4.1 ด้านสังคม

6.4.2 ด้านเศรษฐกิจ

6.4.3 ด้านความเชื่อ

บทที่ 7 สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

7.1 สรุปผลการวิจัย

7.1.1 ระบบความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง
อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

7.1.2 การรื้อแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสาม
พราน จังหวัดนครปฐม

7.1.3 บทบาทหน้าที่ของละครรื้อแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง
ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

7.2 อภิปรายผลการศึกษา

7.2.1 ความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่อดำไร่จิง

7.2.2 การรื้อแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสาม
พราน จังหวัดนครปฐม

7.2.3 บทบาทหน้าที่ของละครร่ำแก้งบนหลวงพ่อดำไร่จิง

ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

7.3 ข้อเสนอแนะ

7.3.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

7.3.2 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการวิจัยครั้งต่อไป

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

1.5.1 ขอบเขตของพื้นที่ในการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ศึกษาสำหรับการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ คือ วัดไร่จิง จังหวัดนครปฐม ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

1.5.2 ขอบเขตของเนื้อหา

ศึกษาระบบความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม ได้ศึกษาได้ดังนี้

- 1) ประวัติความเป็นมาองค์หลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม
- 2) ระบบความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดำไร่จิง
- 3) การร่ำแก้งบนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม
- 4) บทบาทหน้าที่ของการร่ำแก้งบนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นในเรื่องของความเชื่อที่มีต่อองค์หลวงพ่อดำไร่จิง รูปแบบกระบวนการร่ำและดนตรีที่ใช้ในการแก้งบน รวมไปถึงบทบาทหน้าที่ของการร่ำแก้งบนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.7.1 ละครแก้บน หมายถึง การแสดงของตัวพระ – นาง แต่งกายขึ้นเครื่อง เพื่อถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างผู้บนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ด้วยการรำเพื่อแก้บนตามที่ได้บนไว้

1.7.2 รำถวายมือ หมายถึง การแสดงที่ประกอบด้วยการรำเพลงช้า – เพลงเร็ว และบทขับร้อง ผู้แสดงเป็นตัวพระ ตัวนาง แต่งกายขึ้นเครื่อง พระ - นาง ทำรำตามบทร้องทำนองดนตรี ที่บรรเลงจังหวะช้าเร็ว

1.7.3 เครื่องดนตรีประกอบการแสดงละครแก้บน หมายถึง เครื่องดนตรีในวงปี่พาทย์ และวงปี่พาทย์ชาตรี

1.7.4 ระบบความเชื่อ หมายถึง ระบบความเชื่อสำหรับการวิจัยเรื่อง รำแก้บนหลวงพ่อวัดไร่จิง จังหวัดนครปฐม เป็นการศึกษาความซับซ้อนและความสัมพันธ์ มีความเกี่ยวเนื่องระหว่างความเชื่อและชุมชน โดยผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในระบบความเชื่อ แล้วจำแนกชนิดของระบบความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อวัดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ดังนี้

2.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อ

ความหมายของระบบความเชื่อ

สาเหตุที่มาของความเชื่อ

ประเภทของระบบความเชื่อ

การจำแนกกลุ่มของระบบความเชื่อที่ใช้ในงานวิจัย

2.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและพิธีกรรม

ความหมายของพิธีกรรม

องค์ประกอบของพิธีกรรม

ประเภทของพิธีกรรม

รูปแบบของพิธีกรรม

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับนาฏศิลป์

ความหมายของ “นาฏศิลป์”

ประเภทของละครแก้บน

องค์ประกอบของการแสดงละครแก้บน

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ ระบบความเชื่อ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ ศาสนาและพิธีกรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนาฏศิลป์

การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านด้านคติความเชื่อและพิธีกรรมผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดด้านความเชื่อ มาประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำแนวคิดที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อ

ความหมายของระบบความเชื่อ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525: 274) กล่าวว่า “เชื่อ” หมายถึง ดังนี้เห็นตามด้วยมั่นใจ ดังนั้นความเชื่อจึงมีความหมายว่า สภาพที่บุคคลมีความเห็นตามสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งจันทร์ศรี นิตยฤกษ์ (ม.ป.ป.: 111) ได้ให้ความหมายขยายความต่อไปอีกว่า การมีความเห็นตามด้วยนี้อาจจะด้วยความรู้สึกรู้สึกหรือไตร่ตรองด้วยเหตุผล เมื่อเกิดความเชื่อแล้วก็มักจะมีการแสดงออกทั้งทางกายคือ การปฏิบัติ และทางวาจาคือ การตักเตือนสั่งสอนหรือแจ้งให้ผู้อื่นทราบความเชื่อของบุคคลกลุ่มใดย่อมมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับบุคคลนั้น

ปัญญา จิตต์ธรรม (2518: 54 – 72) กล่าวว่า “ความเชื่อ” หมายถึง สิ่งหลายสิ่งที่มีมนุษย์ค่อย ๆ เรียนรู้และทำความเข้าใจโลกมาจำนวนหลายพันปี และเชื่อว่ามีอำนาจลึกลับที่จะทำให้นมนุษย์ได้รับผลดีผลร้าย เมื่อมนุษย์กลัวอำนาจของสิ่งลึกลับนั้นก็กระทำการต่าง ๆ เพื่อบูชาเช่น บวงสรวงต่อสิ่งที่เชื่อเพราะมีความเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายที่มนุษย์เกิดขึ้นต้องมีผู้บันดาลให้เกิด

จรัส พัทธมราชศักดิ์ (ม.ป.ป.: 286 – 289) กล่าวว่า “ความเชื่อ” หมายถึง อิทธิพลเหนือสภาพจิตใจของมนุษย์ ความเชื่อเป็นสิ่งที่ทำให้นมนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความสุขและถ่ายทอดสืบกันมาความเชื่อเป็นบ่อเกิดของขนบธรรมเนียมประเพณีและกำหนดเป็นจารีตในที่สุด เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับภูตผี ก็ต้องเชื่อว่ามีสิ่งที่สามารถปราบและป้องกันภูตผีได้ มนุษย์จึงนำเอาความเชื่อนั้นมาปฏิบัติในกลุ่มของตน นอกจากนั้นได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ความเชื่อมีขึ้นเพื่อบำรุงจิตใจเมื่อมนุษย์ได้รับความเดือดร้อน มีความสะเทือนใจหรือหวั่นวิตกต่ออันตรายต่าง ๆ โดยเฉพาะสิ่งที่มีอำนาจเหนือตน ความเชื่อเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวเหล่านี้เป็นบ่อเกิดของศาสนา ในทางมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาหมายถึง ความเชื่อถือศรัทธาในสิ่งที่เป็นวิญญาณทั้งหลาย ตลอดถึงความเชื่อนั้นยังมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนที่สำคัญดังที่นักวิชาการหลายท่านกล่าวไว้

ทักษิณ ทานตวนิช (2523: 224) กล่าวว่า “ระบบความเชื่อ” หมายถึง การยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งที่มีตัวตนหรือไม่มีตัวตนก็ตามว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริงการยอมรับหรือการยึดมั่นนี้ อาจมีหลักฐานที่จะพิสูจน์ได้หรือไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงก็ได้

รุ่งอรุณ ทิฆมชุนหเสถียร (2518: 47) กล่าวว่า “ระบบความเชื่อ” หมายถึง การยอมรับนับถือหรือยึดมั่นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งที่มีตัวตนหรือไม่มีก็ตาม การยอมรับนับถือนี้อาจจะมีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้ หรืออาจจะมีหลักฐานที่จะนำมาใช้พิสูจน์ให้เห็นจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้นก็ได้ ความเชื่อเกิดขึ้นสมัยใดก็ย่อมเหมาะสมกับสมัยนั้น ๆ หรือความเชื่อที่เกิดขึ้นในสังคมใดก็ย่อมเหมาะสมกับสังคมนั้น ลักษณะความเชื่อดั้งเดิมของไทยก็เช่นเดียวกัน คือ เชื่อในสิ่งที่มองไม่เห็นตัวตน สิ่งลึกลับที่มีฤทธิ์อำนาจเหนือคนอาจบันดาลให้ดีหรือร้ายได้ มักเป็นความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตและความอยู่รอด ความเชื่อเหล่านี้จะเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมต่าง ๆ มากมาย

ธวัช ปุณโณทก (2528: 350) กล่าวว่า “ระบบความเชื่อ” หมายถึง การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรง

ประจักษ์ ประภาพิตยากร และคณะ (2539: 92) กล่าวว่า “ระบบความเชื่อ” หมายถึง การกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือละเว้นทำสิ่งใดที่เชื่อว่า จะนำความเป็นสิริมงคลมาให้เป็นความเชื่อถือเกี่ยวกับโชคลางที่เชื่อถือกันมาแต่โบราณ ความเชื่อเหล่านี้ฟังเผิน ๆ ก็เห็นว่าเป็นเรื่องเหลวไหลไร้สาระไม่มีเหตุผล ที่จริงถ้าไม่เป็นเรื่องที่ประกอบด้วยเหตุผลมาก่อนก็ยังไม่เชื่อถือกันอย่างนั้น หรือเกิดขึ้นจากการสังเกตข้อมูลอย่างสถิติอย่างในปัจจุบันก็เป็นได้ แต่ว่าบางเรื่องก็เป็นเรื่องที่พ้นสมัยแล้ว แต่ก็ยังมีเชื่อถือกันอยู่บ้างและเมื่อไม่มีข้อเสียหายจนถึงกับนำความล่มจมมาสู่ประเทศก็ควรรู้ไว้บ้าง เพราะความรู้สึกเหล่านี้แม้จะไม่เป็นความคิดอันหนึ่งอันเดียวกันของชนชาติหนึ่ง ๆ แต่ก็พอจะสะท้อนถึงบุคลิกลักษณะแห่งความเป็นชาติ เมื่อเราได้เรียนรู้ก็เท่ากับผดุงรักษาบุคลิกลักษณะไว้ไม่ให้ขาดตอนไป แทนที่จะคิดว่าเขาเบาปัญญา เขาอาจจะคิดว่าเราไม่ประสีประสา ดังนั้นเราควรไว้บ้างเพื่อประโยชน์ ในด้านเอาใจบำรุงขวัญไม่ทำลายน้ำใจของอีกฝ่ายหนึ่ง

มณี พะยอมยงค์ (2530: 66 - 71) ได้ศึกษาความเชื่อจากผู้เชี่ยวชาญ ผู้รู้หลายท่านสรุปว่า “ระบบความเชื่อ” หมายถึง เป็นธรรมชาติที่เกิดกับมนุษย์ทุกรูปทุกนาม สิ่งที่ผู้คนสัมผัสในกายตนทั้ง 6 จะเป็น ต้นเหตุของความเชื่ออันเป็นสัจเจตนาจุดเบื่องต้น ส่วนนามธรรมต่อมาเกิด

ความเสริมแต่งโดยอาศัยสิ่งแวดล้อมที่เราสัมผัส เป็นเครื่องชวนให้เจริญเติบโต เมื่อใจคิดความเชื่อ ด้านรูปธรรมก็เกิดขึ้นเป็นรูปสัญลักษณ์ รวมความว่าความเชื่อมี 2 ประเภท คือ

- 1) ความเชื่อที่เป็นนามธรรม
- 2) ความเชื่อที่เป็นรูปธรรม

ความกลัว ความไม่รู้ เป็นสิ่งที่มนุษย์อธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติด้วยไสยศาสตร์ เพราะยังขาดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำสิ่งต่าง ๆ ทั้งด้านดีและด้านร้าย คนโบราณจึงสร้างศรัทธาให้แก่ลูกหลานนับเป็นพื้นฐานแห่งการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และศาสนา

สมศรี จินสุข (2545: 11) กล่าวว่า “ระบบความเชื่อ” หมายถึง สภาพที่บุคคลให้ความมั่นใจ เห็นคล้อยตามและพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยไม่จำเป็นต้องมีเหตุผลมาอธิบายเสมอไป ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นเพราะศรัทธาหรือความกลัวที่แอบแฝงอยู่ จนนำมาซึ่งพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งที่มีระเบียบแบบแผนที่เรียกกันว่า “พิธีกรรม” และไม่มีแบบแผนซึ่งเป็นพฤติกรรมทั่วไปของคนที่มีความเชื่อในสังคมหนึ่ง ๆ แล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมทางด้านความเชื่อของคนกลุ่มนั้น ๆ

ชะลอ บุญช่วย (2532: 17) จากงานวิจัย เรื่องความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีน อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา กล่าวว่า “ระบบความเชื่อ” หมายถึง การยอมรับที่แสดงถึงความจงรักภักดี ความศรัทธาและการยอมรับในอำนาจเร้นลับอื่น ๆ

จากข้อมูลข้างต้นสามารถให้คำจำกัดความของ “ระบบความเชื่อ” สำหรับงานวิจัยเรื่องนี้กล่าวคือ “ความเชื่อ” หมายถึง สภาวะทางจิตใจของแต่ละบุคคล หรือกลุ่มคนที่แสดงความมั่นใจ เห็นคล้อยตามและพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยไม่จำเป็นต้องมีเหตุผลมาอธิบายเสมอไป ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นเพราะศรัทธาหรือความกลัวที่แอบแฝงอยู่ จนนำมาซึ่งพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งที่มีระเบียบแบบแผนที่เรียกกันว่า “พิธีกรรม” และไม่มีแบบแผนซึ่งเป็นพฤติกรรมทั่วไปของคนที่มีความเชื่อในสังคมหนึ่ง ๆ แล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมทางด้านความเชื่อของคนกลุ่มนั้น ๆ

2.1.2 สาเหตุที่มาของความเชื่อ

หม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ดิศกุล (2504: 1) กล่าวถึง “สาเหตุที่มาของความเชื่อ” ความว่า ทุกปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ มีผู้มีอำนาจอยู่เบื้องหลังว่า มนุษย์มีความเชื่ออำนาจเหนือมนุษย์ ถ้าหากเราวิงวอนขอความช่วยเหลือ อำนาจนั้นย่อมช่วยให้เราพ้นไปได้ หากเมื่อพ้นไปแล้ว

การเกิด ประเพณีการตายต้องทำพิธีกรรมบางอย่างขึ้น เช่น การเซ่นสรวงผีบ้าน ผีเรือน ผีเจ้าที่ ผีเจ้าแปลง เป็นต้น

บุปผา ทวีสุข (2520: 156) กล่าวถึง “สาเหตุที่มาของความเชื่อ” ความว่า ได้ให้เหตุผลสองประการที่มนุษย์สร้างความเชื่อขึ้นมา กล่าวคือ

- 1) มาจากความกลัวของมนุษย์ที่ส่วนใหญ่มีต่อธรรมชาติ
- 2) มาจากความฉลาดของมนุษย์ ที่มีประสบการณ์มากกว่ามีเจตนาให้กลุ่มชนในสังคมเชื่อฟังและปฏิบัติตามโดยอาจมีจุดมุ่งหมายต่าง ๆ กันไป

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2521: 206 – 207) กล่าวถึง “สาเหตุที่มาของความเชื่อ” ความว่า ความเชื่อเกิดจากมนุษย์แต่ละท้องถิ่นมีปัญหาในการดำเนินชีวิต มนุษย์จึงคิดว่าน่าจะมีอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติบันดาลให้เป็นไปเช่นนั้น มนุษย์จึงควรทำให้อำนาจเหนือธรรมชาตินั้นพอใจ เมื่อคลี่คลายปัญหาหลงได้หรือพ้นภัยแล้ว ควรแสดงถึงความกตัญญูทดแทนด้วยการเซ่นสรวงบูชาหรือประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

กล่าวโดยสรุปแล้ว ความเชื่อของมนุษย์มีมูลเหตุมาจากความไม่รู้ เพราะความไม่รู้จึงทำให้เกิดความกลัว และเมื่อมีความกลัว จึงต้องคิดสร้างความเชื่อขึ้นมาเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจทำให้เกิดความรู้สึกที่มั่นคง อบอุ่นใจ การแสดงออกของความเชื่ออาจจะสร้างสิ่งสมมติขึ้น เช่น ผีสาว เทวดาสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ หรือ อาจแสดงออกในรูปของข้อห้าม ข้อนิยมต่าง ๆ ตลอดจนคำสอน เช่น คำสอนของศาสนาในลัทธิต่าง ๆ ดังนั้นความเชื่อจึงมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของมนุษย์อย่างใกล้ชิดและปรากฏออกมาในรูปของพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรมและวัฒนธรรมในรูปอื่น การมองสังคมนั้นอาจกล่าวได้ว่าความเชื่อเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตและการพัฒนาการของคนในสังคม แนวความคิดเรื่องความเชื่อจะเป็นกรอบในการศึกษาต่อไป

2.1.3 ประเภทของระบบความเชื่อ

จรัส พยัคฆราชศักดิ์ (ม.ป.ป.: 286 - 289) ได้ศึกษาความเชื่อและแบ่งประเภทไว้ 11 ประเภท คือ

1. ความเชื่อใจ คือ การเชื่อด้วยความรู้สึกและไตร่ตรองควบคู่กันไป
2. ความเชื่อถือ คือ การเชื่อบุคคลด้วยความนับถือ
3. ความไว้วางใจ คือ ความเชื่อที่มีความรู้สึกและไตร่ตรองควบคู่กันไป
4. ความมั่นใจ คือ ความเชื่อที่มีความรู้สึกและไตร่ตรองกำลังกันไป
5. ความตระหนักใจ คือ ความเชื่อที่การไตร่ตรองมากกว่าความรู้สึก

6. ความเลื่อมใสศรัทธา คือ ความเชื่อที่เกิดขึ้นเพราะความรู้สึกเห็นจริงตามนั้น ไตร่ตรองแล้วเห็นจริง

7. เชื่อตระหนัก คือ เชื่อด้วยการไตร่ตรองด้วยเหตุผล

8. สัจจาทิฐฐาน คือ เชื่อด้วยจิตใจหรือศรัทธาไม่เป็นแต่เพียงความรู้สึกในใจ แต่สัจจะออกมาด้วย

9. ลัทธินิยม คือ ความเชื่อถือซึ่งตั้งเป็นระเบียบแบบแผนอันเนื่องมาจากประเพณีนิยมหรือศาสนา

10. ลัทธินุศาสตร์ คือ ความเชื่อถือตามคำสั่งสอนของผู้ตั้งศาสนาหรือผู้ตั้งทฤษฎี

11. สิทธานต์ คือ ความเชื่อถือผู้ตั้งศาสนาหรือผู้ตั้งทฤษฎี แต่จะแสดงให้เห็นด้วยเหตุผล

มณี พยอมยงค์ (2536: 73) กล่าวว่า “ความเชื่อ” อาจแบ่งออกเป็นได้ 2 ประเภท คือ

1. ความเชื่อที่มงายไร้เหตุผล คือ ยังไม่ทราบเจตนา

2. ความเชื่อที่มีเจตนาแฝงอยู่ เพื่ออบรมสั่งสอนให้คนประพฤติดีอยู่ร่วมกับสังคมอย่างถูกต้องและเกิดสุขแก่ตนเอง

ดนัย ไชยโยธา (2538: 119 - 132) กล่าวถึง ความเชื่อ ตัวอย่างของความเชื่อและได้แบ่งประเภทความเชื่อของชาวภาคใต้ สรุปได้ว่า ความเชื่อของชาวภาคใต้ได้จำแนกตามมูลฐานที่เกิดขึ้นได้ 4 ประเภท ดังนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับจักรวาล

2. ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้านและการปัดเป่ารักษา

3. ความเชื่อทางไสยศาสตร์

4. ความเชื่อที่เกี่ยวกับลัทธิและศาสนา

ผาสุก มุทธเมธา (2540: 31) กล่าวถึง ความเชื่อตัวอย่างของความเชื่อและแบ่งประเภทของความเชื่อ สรุปได้ 8 ประเภท ดังนี้

1. ความเชื่อเรื่องธรรมชาติ

2. ความเชื่อเรื่องความเป็น ความตาย

3. ความเชื่อเรื่องการทำนายทายทัก ฤกษ์ ยาม

4. ความเชื่อเรื่องคาถา เครื่องราง เวทมนตร์ ไสยศาสตร์

5. ความเชื่อเรื่องกลีกรรม

6. ความเชื่อเรื่องของครอบครั้ว

7. ความเชื่อเรื่องเกี่ยวกับยากลางบ้าน

8. ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์

ประเทือง คล้ายสุบรรณ์ (2531: 115 - 117) กล่าวว่า ความเชื่อในแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะความเชื่อที่เป็นข้อห้าม ซึ่งเป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาจากรบรรพบุรุษด้วยกันทุกท้องถิ่นและความเชื่อต่าง ๆ นั้นได้แตกต่างกันออกไปตามสภาพของวัฒนธรรมที่รับมาจากบรรพบุรุษในอดีต โดยจะขอยกตัวอย่างในแต่ละท้องถิ่นหรือแต่ละภาค ดังนี้

- ภาคกลาง มีสิ่งที่เป็นข้อห้ามมากมายเช่นกัน และเรียกว่า “ต้องห้ามหรือเขาห้าม” ถ้าไม่เชื่อจะมีผลเสียหายนเกิดขึ้นต่าง ๆ ตามมา
- ภาคเหนือ เรียกสิ่งที่ไม่ควรกระทำว่า “มูลซิด” หากกระทำลงไปจะถูกซิด คือ สิ่งชั่วร้ายไม่ดีจะ “แพ้” ทำให้เกิดอันตราย เกิดความเสียหายแก่ลูกหลานในวันข้างหน้า
- ภาคอีสาน เรื่องสิ่งที่เป็นข้อห้ามหรือสิ่งที่ไม่ควรกระทำว่า “ขล้า” ถ้าทำลงไปจะถูก “ขวาง” คือ สิ่งชั่วร้ายเป็นอันตราย
- ภาคใต้ เรียกข้อห้ามหรือสิ่งที่ไม่ควรกระทำว่า “ต้องห้าม” ถ้าทำลงไปจะเกิดผลเสียหายนเป็นอุปมงคลหรือเสนียดจัญไร

ยศ สันตสมบัติ (2540: 28) อธิบายกระบวนการของความเชื่อว่า เราอาจจัดประเภทสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในระบบความเชื่อต่าง ๆ ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ พลังอำนาจเหนือธรรมชาติ หมายถึง ซึ่งเป็นพลังอำนาจหน้าที่ควบคุมความเป็นไปของมนุษย์ และอีกประเภทหนึ่ง คือ จิตวิญญาณหรือเทพเจ้าหรือสิ่งมีชีวิตที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งยังแบ่งได้เป็นอีก 2 ประเภท ประเภทแรก คือ พระเจ้า และจิตวิญญาณที่ไม่ได้มีต้นกำเนิดมาจากมนุษย์ และประเภทที่สอง คือ ปีศาจหรือวิญญาณของมนุษย์ที่ตายแล้ว

มารยาท กิจสุวรรณ (2535: 137 – 138) แบ่งประเภทของความเชื่อออกเป็น 3 ประเภท สรุปได้ดังนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับตัวมนุษย์เอง เป็นความเชื่อเกี่ยวกับการดูแลลักษณะของตัวเองและเพื่อนมนุษย์ ทำให้สามารถคาดเดาอุปนิสัยและสามารถทำนายอนาคตได้อีกด้วย ทั้งนี้อาจถือว่าเป็นเหมือนการเก็บสถิติของคนโบราณ เพื่อเป็นการเตือนในการคบหาสมาคมกับผู้อื่น เช่น ความเชื่อเรื่องลักษณะของบุคคล

2. ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับสิ่งธรรมชาติ เป็นความเชื่อที่มองธรรมชาติเป็นปรากฏการณ์ล้อมรอบตนเอง สมัยโบราณคนเราไม่สามารถควบคุมธรรมชาติได้มากนัก เมื่อมีความสังเกตสิ่งรอบตัวก็ทำให้สามารถป้องกันอันตราย ทั้งยังอาจนำธรรมชาติมาเป็นประโยชน์แก่ตนได้ด้วย เช่น ความเชื่อเรื่องพืช สัตว์ ยากกลางบ้าน สิ่งแวดล้อมและปรากฏการณ์ธรรมชาติ เป็นต้น

3. ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับสิ่งธรรมชาติ เป็นความเชื่อที่มนุษย์มองเห็นเหตุการณ์บางอย่างว่า เกิดขึ้นและเป็นไปเพราะมีอำนาจเหนือธรรมชาติมาบันดาลให้เป็นไป ซึ่งจะปรากฏออกมาในหลายรูปแบบ เช่น ความเชื่อเรื่องผีตางเทวดา เครื่องรางของขลัง คาถาอาคมและเวทมนต์ ฤกษ์ยาม และलगสังหรณ์ ความฝันและขวัญ เป็นต้น

ภิญโญ จิตต์ธรรม (2518: 55 - 72) ได้แบ่งความเชื่อ ออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. ความเชื่อเกิดจากความกลัว ความเชื่อนี้ก่อให้เกิดประเพณีต่าง ๆ เช่น พิธีขอฝน เป็นต้น

2. ความเชื่อที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและสังเกตรธรรมชาติ

3. ความเชื่อเกิดจากยากลางบ้าน

4. ความเชื่อทางไสยศาสตร์

5. ความเชื่อถือโชคลาง นิมิตฝัน

บุปผา ทวีสุข (คดิชาวบ้าน: 159 -169) ได้จัดความเชื่อออกเป็นหมวดหมู่ได้ 14 ประเภท ได้แก่

1. ความเชื่อเกี่ยวกับความตาย

2. ความเชื่อเกี่ยวกับโชคลาง

3. ความเชื่อเกี่ยวกับความฝันและการทำนายฝัน

4. ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องฤกษ์ยาม

5. ความเชื่อเกี่ยวกับเวทมนตร์คาถา เครื่องรางของขลัง เสน่ห์และไสยศาสตร์อื่น ๆ

6. ความเชื่อเกี่ยวกับการดูลักษณะดีหรือชั่วของคนและสัตว์ต่าง ๆ

7. ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

8. ความเชื่อเกี่ยวกับเคล็ดและแก้เคล็ดต่าง ๆ

9. ความเชื่อเกี่ยวกับมงคลและอัปมงคล

10. ความเชื่อเกี่ยวกับจำนวนนับและจำนวนเลขต่าง ๆ

11. ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ

12. ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องยากลางบ้าน

13. ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนรก สวรรค์ ชาติใหม่และภพใหม่

14. ความเชื่อเกี่ยวกับอาชีพ และความเชื่อเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ

จากที่กล่าวมาทั้ง 14 ประเภทข้างต้นนี้ บุปผา ทวีสุข ยังได้แบ่งความเชื่อออกเป็นสองประเภทง่าย ๆ ได้แก่ ความเชื่อที่มีเหตุผล และความเชื่อที่ไร้เหตุผล

สมพร รัตนบุรี (2546: 22) กล่าวว่า ความเชื่อสามารถแบ่งเป็นประเภทใหญ่ๆ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับวงเวียนในการดำรงชีวิตอยู่ของมนุษย์ และความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่แฝงเร้นอยู่ในธรรมชาติ เมื่อมนุษย์มีความเชื่อย่อมเกิดความคิด การกระทำ ค่านิยม ทักษะคติ ศีลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผน และวิธีการกระทำสิ่งต่างๆ ร่วมกันในสังคม เมื่อร่วมกันกระทำร่วมกันทุกๆ ครั้ง จึงทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นตัวสร้างศีลธรรมให้สังคมมีเอกลักษณ์และสร้างสรรค์มากขึ้นกว่าการมีเพียงความเชื่ออย่างเดียว

จากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้จะเห็นว่า การศึกษาเรื่องความเชื่อ มีการแยกประเภทของความเชื่อออกเป็นพวก ๆ และมีการแบ่งแตกต่างกันออกไปหลายแบบ ความเชื่อมีสามกลุ่มใหญ่ ดังที่พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์และปรีชา นุ่มสุข (2525: 110 – 127) สรุปไว้ได้ว่า ความเชื่อที่มีต่อมนุษย์ เป็นความเชื่อที่นำมาซึ่งพฤติกรรมในการแสดงออกต่อกันระหว่างมนุษย์ ความเชื่อที่มีต่อธรรมชาติ เป็นความเชื่อที่มนุษย์จะกำหนดความสัมพันธ์กับธรรมชาติ และสุดท้ายความเชื่อที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นความเชื่อที่มนุษย์กำหนดบทบาทของตนเองเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ

2.1.4 การจำแนกกลุ่มของความเชื่อที่ใช้ในงานวิจัย

สรุปได้ว่า ระบบความเชื่อ หมายถึง ระเบียบเกี่ยวกับการรวมความคิดความเข้าใจและการยอมรับนับถือเชื่อมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เข้าประสานกันตามหลักเหตุผลซึ่งอาจจะพิสูจน์ให้เห็นจริงหรือไม่เห็นจริงก็ตาม

ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำต่าง ๆ ทั้งด้านดีและด้านไม่ดีธรรมดาคนเราจะมี ความเชื่อและไม่มี ความเชื่อเป็นของคู่กัน คือระหว่างความศรัทธา และไม่ศรัทธา คนที่มีจิตศรัทธา กับ อจลศรัทธา คือศรัทธาที่หวั่นไหวและศรัทธาที่มั่นคงไม่หวั่นไหว ดังนั้นการจะกำหนดให้แต่ละบุคคลเชื่ออย่างเดียวกันย่อมทำได้ยาก เพราะความเชื่อที่ให้ผลตรงกันข้ามก็มี และความไม่เชื่อ เกิดผลไปอีกแนวหนึ่งก็มี ซึ่งจำแนกได้ดังนี้

- ความเชื่อ
- ความไม่เชื่อ

และสามารถกล่าวต่อไปได้อีกว่า ความเชื่อแบ่งออกเป็น 2 อย่างคือ เชื่ออย่างมีเหตุผล และเชื่ออย่างไม่มีเหตุผล ความเชื่อนับเป็นพื้นฐานแห่งการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ยศ สันติสมบัติ (2542:175) กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความเชื่อและพิธีกรรมไว้ในงานวิจัยเรื่อง ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนว่าศาสนาหรือระบบความเชื่อในอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและเป็นระบบ

สัญลักษณ์ที่ช่วยให้มนุษย์แปลหรือสร้างความหมายให้กับชีวิต ศาสนาช่วยให้มนุษย์เข้าใจโลก จักรวาลและความเป็นจริงที่อยู่รอบตัว ระบบความเชื่อทางศาสนาถูกใช้เป็นเกณฑ์สำคัญในการ ตัดสินความจริง ความดี ความงาม และเป็นรากฐานของโลกทัศน์ที่มนุษย์พัฒนาขึ้นในชีวิต

ระบบความเชื่อเป็นพื้นฐานของอำนาจทางศีลธรรมในการจัดความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์กับธรรมชาติและระหว่างมนุษย์ด้วยกัน รวมทั้งการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนเป็นกับคน เป็นและระหว่างคนเป็นกับคนตาย ในลักษณะเช่นนี้ความเชื่อทางศาสนาเป็นกลไกในการควบคุม สังคม เป็นพื้นฐานของการสร้างกฎเกณฑ์ จารีตประเพณี วิถีปฏิบัติ ที่ได้รับการถ่ายทอดผ่าน กระบวนการการเรียนรู้ทางสังคม ผ่านตำนานและพิธีกรรม ที่ได้รับสานต่อ เล่าขานและปฏิบัติสืบมา หลายชั่วอายุคน การทำผิดประเพณีและความเชื่อย่อมหมายถึงการละเมิดอำนาจศักดิ์สิทธิ์และส่งผล ให้เกิดความเจ็บป่วยหรือการเสียสมดุลของร่างกายหรืออาจส่งผลให้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เคย ดำเนินไปเป็นปกติสุข เกิดการเสียสมดุล ซึ่งแสดงออกมาในอาการต่างๆ เป็นต้น การปรับ ความสัมพันธ์ทางสังคมให้เกิดสู่ภาวะสมดุลดั้งเดิม จะทำได้โดยการประกอบพิธีกรรม เพื่อให้ สังคมมีโอกาสทบทวนตรวจสอบความผิดปกติ ที่เกิดขึ้นและเพื่อให้อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์หายจาก การพิโรธโกรธเคืองหลังจากสมาชิกของชุมชนมาเช่นไหว้ขอขมาลาโทษ และสำนึกในความผิดที่ ตนได้ก่อขึ้น

ศาสนาทั้งในแง่ของการให้ความหมายกับชีวิตและในด้านของอำนาจทางศีลธรรม คือ สองด้านของเหรียญเดียวกัน ความเชื่อทางศาสนาเป็นกระบวนการทางสังคมที่ช่วยให้มนุษย์ปรับตัว เข้ากับสภาพแวดล้อมธรรมชาติและบริบททางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่ ตลอดเวลา ความเชื่อและพิธีกรรมยังเป็นรูปธรรมที่สะท้อนการต่อสู้ทางความคิดกับสถานะที่เกิดขึ้น จริงในสังคม เพื่อสื่อความหมายและแสดงอารมณ์ ความรู้สึกของผู้คนในสังคมที่กำลังเผชิญหน้ากับ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ความเชื่อและพิธีกรรมที่ไม่ให้ความหมาย กับมนุษย์ในสถานะการณ์ ปัจจุบันอาจถูกทอดทิ้ง ให้เสื่อมคลายไป และในทางตรงกันข้ามความเชื่อและพิธีกรรมที่เคยสูญ หายไปแล้ว อาจถูกผลิตใหม่ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้สังคมปรับตัวเข้ากับความเปลี่ยนแปลงที่ เกิดขึ้นนั้นหมายความว่าพิธีกรรมและความเชื่อทางศาสนาได้เสื่อมสลายหายไปทิศทางเดียว หากแต่มีการปรับเปลี่ยนในรูปแบบต่างๆ ทั้งการเสื่อมสลายไป การสืบทอด การประสานและการผลิต ใหม่สอดคล้องกับบริบทของยุคสมัย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525: 877) กล่าวว่า “อนุสาวรีย์” หมายถึง วัตถุที่สร้างไว้เป็นที่ระลึก

วิสูตร นวพันธุ์ (2540: 18) กล่าวว่า “อนุสาวรีย์” หมายถึง อนุสรณ์ที่สร้างขึ้นเพื่อรำลึกถึงคุณงามความดี ของบุคคลผู้ประกอบประโยชน์มหาศาลแก่ประเทศซึ่งได้สละกำลังกาย กำลังใจ กำลังความคิด แม้กระทั่งชีวิตเพื่อปกป้องผืนแผ่นดินได้สร้างสรรค์ความเจริญให้เป็นที่ประจักษ์จนปัจจุบันท่านเหล่านี้ได้ประกอบกรณียกิจน้อยใหญ่ นับแต่การศึกสงคราม เพื่อรักษาประเทศไม่ให้อริราชศัตรู ทำนุบำรุงบ้านเมืองให้พัฒนาทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมรักษาศิลปวัฒนธรรมและจารีตประเพณีอันดีงาม อนุสาวรีย์ที่สร้างขึ้นจึงเป็นเครื่องหมายแห่งคุณงามความดีเพื่อเผยแพร่เกียรติคุณให้ปรากฏ และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนรุ่นหลัง

คนไทยรู้จักอนุสาวรีย์มานานได้แก่ พระสถูป เจดีย์ และพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในประเทศไทยมากกว่า 1000 ปี (พิบูลย์ หัตถกิจโกศล. 2527: บทคัดย่อ) กล่าวว่า “อนุสาวรีย์” หมายถึง สิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อระลึกถึงบุคคลหรือเหตุการณ์ในอดีตในด้านความสูงส่ง ความดี ควรแก่การจดจำเป็นประวัติศาสตร์ (สนั่น ศิลากรณ์. 2529: 89)

ดังนั้นการปั้นรูปเหมือนของบุคคลสำคัญ (นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2534: 81) ที่สร้างขึ้นตามแบบวัฒนธรรมตะวันตกได้รับการผสมผสานกับวัฒนธรรมไทย ด้วยการปฏิบัติต่อพระอนุสาวรีย์เหมือนรูปเคารพโดยเฉพาะพระอนุสาวรีย์พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ณ ฐานทัพเรือกรุงเทพ วังนันทอุทยาน (สวนอนันต์) เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ที่ได้รับการสักการะประดุจเทพเจ้า (นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2536 : 85- 86) หรือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจคลั่งคลั่งสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดได้ต่อมวลมนุษย์ เมื่อพระองค์ท่านสิ้นพระชนม์ ก็คงจะสถิตอยู่ในภพที่เป็นเทพ และด้วยพระองค์เป็นผู้มีจิตใจงดงามช่วยเหลือมวลมนุษย์ จึงทรงแผ่บารมีมาช่วยเหลือผู้ที่นับถือพระองค์ ทำให้เกิดพิธีกรรมบวงสรวง เช่นสังเวย ฯลฯ อันเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้า

นักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายของความเชื่อไว้แตกต่างกัน ตามความคิดเห็นของผู้วิจัยพอสรุปได้ว่าความเชื่อเกิดจากความกลัวหรือความไม่รู้ของมนุษย์ บางสิ่งที่มนุษย์หาเหตุผลไม่ได้แต่ก็ต้องเชื่อ เหตุผลทั้งหลายมาจากการกระทำของผู้ใดผู้หนึ่ง ต่อมาได้มีพิธีต่าง ๆ เพื่อบูชาเช่นบวงสรวง เพราะเชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเกิดจากการกระทำของมนุษย์ ทำให้มีกำลังใจเกิดความหวัง เกิดความอบอุ่นใจและมั่นใจในการประกอบกิจการต่าง ๆ

ในปัจจุบันสังคมไทย ได้มีความเชื่ออันเกิดจากการผสมผสานกันระหว่างลัทธิความเชื่อของแต่ละชุมชนเข้ากับความเชื่อตามหลักศาสนา จนนำมาซึ่งลักษณะของความเชื่อของคนในชุมชน สนธยา พลศรี (2545: 253) กล่าวถึงสาเหตุการเกิดสถาบันศาสนาไว้สรุปได้ คือ

1. ความไม่รู้ ความไม่เข้าใจในสภาพธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวของมนุษย์ ทำให้เกิดความเชื่อและบูชาในดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว แม่น้ำลำคลอง ต้นไม้ ภูเขาเป็นต้น

2. ความกลัวของมนุษย์ในเรื่องภัยอันตราย มนุษย์จึงเชื่อว่ามีสิ่งซึ่งมีพลังอำนาจมหาศาลเหนือธรรมชาติ ทำให้เกิดความเชื่อในเทพเจ้า เกิดการเซ่นไหว้บูชาและพิธีกรรมขึ้น

3. ความเชื่อในบรรพบุรุษแม้ว่าจะตายไปแล้วก็มีความเชื่อว่าวิญญาณยังคงสถิตอยู่ในโลก คอยปกป้องคุ้มครองลูกหลาน ทำให้เกิดการเซ่นไหว้บูชาในรูปแบบต่าง ๆ

4. ความเชื่อในผู้นำของสังคม เนื่องจากได้สร้างคุณงามความดีให้แก่สังคมเมื่อตายไปแล้วก็ยังได้รับการเคารพนับถือในรูปของการบวงสรวงสักการะสร้างสถานที่สำคัญไว้แทนเช่น อนุสาวรีย์ เพื่อระลึกถึงคุณงามความดีของผู้ประกอบประโยชน์มหาศาลแก่ประเทศ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ก็เช่นกัน เป็นความเชื่อของทหารเรือและประชาชนทั่วไป ที่มีการผสมผสานหรือปรับตัวเข้ากับพระพุทธศาสนา ซึ่งการศึกษาครั้งนี้จะได้นำมาศึกษาวิเคราะห์ให้เห็นต่อไป

ลักษณะของความเชื่อ ลักษณะความเชื่อของคนไทย แต่ดั้งเดิมไม่ต่างจากชนชาติอื่น นั่นคือเชื่อในสิ่งที่ไม่เห็นตัวตน โดยเข้าใจว่ามีฤทธิ์อำนาจเหนือคน อาจนับดาลให้ดีหรือร้ายแก่คนได้ ความเชื่อเช่นนี้เป็นความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งไม่อาจพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการของวิทยาศาสตร์ แต่ความเชื่อนี้ก็มีอิทธิพลเหนือความคิดและการกระทำของคน พระยาอนุมานราชธน ได้กล่าวถึงความเชื่อของคนไทยไว้ดังนี้ “เรื่องคติความเชื่อผีศาจเทวดาและความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ย่อมเป็นพื้นความเชื่อของมนุษย์มาแต่เดิม แม้คนที่เจริญแล้วก็ยังถืออยู่ไม่มากนักน้อย เพราะฉะนั้นก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นพื้นเดิมของศาสนาไม่ว่าศาสนาอะไร มีใครบ้างเผาผีวันศุกร์ แต่งงานวันอุบาทว์ มีใครบ้างสบายใจถ้าโจรขึ้นเรือน หรือมีขึ้นบันไดจำนวนคู่ และอื่น ๆ อีกมากมาย แม้จะไม่ถือแต่ถ้าไม่ทำก็ไม่สบายใจ”

ความเชื่อของคนในสังคมมีส่วนสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางสังคมอยู่มาก บุคคลแสดงพฤติกรรมที่ทำให้เห็นว่าเขามีความเชื่อในเรื่องใดบ้าง การแสดงออกของความเชื่ออาจจะทำโดยสร้างสิ่งสมมติขึ้น เช่น ผีศาจ เทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรืออาจแสดงออกในรูปข้อห้ามข้อนิยมต่าง ๆ ตลอดจนคำสอน ความเชื่อจึงมีส่วนในการจัดระเบียบทางสังคมโดยเป็นส่วนหนึ่งของปทัสถานทางสังคม ปรากฏออกมาในรูปพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม และวัฒนธรรมต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า ความเชื่อมีส่วนอย่างมากในการกำหนดวิถีชีวิตและพัฒนาการของคนในสังคม โดยทั่วไปการศึกษาเรื่องความเชื่อมักจะแยกประเภทของความเชื่อออกเป็นพวก ๆ วิธีการแบ่งมีหลายแบบ อาจแยกประเภทตามลักษณะของความเชื่อนั้น เช่น ความเชื่อเรื่องบุคคล ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ความเชื่อเรื่องโชคลาง ฯลฯ หรืออาจจะแยกประเภทตามลักษณะอื่น ๆ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับความกลัว ความเชื่อเรื่องการเกิดแก่เจ็บตาย บางคนถึงแบ่งประเภทโดยยึดถือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งต่าง ๆ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับมนุษย์กับมนุษย์ ความเชื่อเกี่ยวกับ

มนุษย์กับธรรมชาติ และความเชื่อเกี่ยวกับมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ บางคนก็แบ่งตามที่มาของความเชื่อ ในที่นี้จะใช้เกณฑ์อันหลังสุดในการแบ่งประเภทความเชื่อในตอนต่อไป คนไทยภาคต่าง ๆ มีความเชื่อได้รับถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษแตกต่างกันไป ข้อห้ามและข้อควรประพฤติของภาคเหนือเรียกว่า “มูลจิต” หรือเรียกสั้น ๆ ว่า “จิต” ภาคอีสานเรียกว่า “ชะล้า” ภาคใต้เรียกว่า “ของห้าม” ความเชื่อดั้งเดิมอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น ความเชื่อเรื่องผีसांगเทวดา เวทมนต์คาถา โชคลาง ตลอดจนความเชื่อทางศาสนาแบบชาวบ้านและประเพณีต่าง ๆ

2.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและพิธีกรรม

ความหมายของพิธีกรรม

พจนานุกรมสังคมวิทยา ไทย – อังกฤษ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525: 61) กล่าวว่า “พิธีกรรม” หมายถึง แบบอย่างของพฤติกรรมที่กำหนดไว้ด้วยกฎเกณฑ์หรือธรรมเนียมประเพณีให้กระทำ และเพื่อให้มีความหวัง สังคมแบบดั้งเดิมจึงมักถือว่าพิธีกรรมถ้าทำอย่างถูกต้องเคร่งครัดก็จะเป็นที่พอใจของเทพเจ้า ถ้าทำผิดพลาดไปหรือไม่ทำเบื้องต้นก็จะลงโทษ พิธีกรรมในสังคมปัจจุบันมักถือเป็นเรื่องสำคัญเมื่อเกี่ยวกับกิจกรรมทางศาสนา หรือของสมาคมลับ และโอกาสงานสมาคมอย่างเป็นทางการเป็นรูปแบบพิธีทั้งหลาย พิธีกรรมจะกระทำในวันสำคัญเช่น พิธีบวงสรวงสักการะ การเซ่นไหว้ การสังเวย ฯลฯ ส่วนประกอบของพิธีกรรมจะมีการสวด การขับร้อง

ปราณี วงษ์เทศ (2540 : 35) กล่าวว่าพิธีกรรมเป็นการแสดงออกของสังคมที่มีความสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์และความเอื้ออาทรทั้งระดับมนุษย์ต่อมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและอำนาจเหนือธรรมชาติ ให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขได้ ทั้งยังเป็นสื่อสำคัญในการถ่ายทอดค่านิยมที่สังคมยกย่อง ขจัดความเดือดร้อน ถ่ายทอดอุดมคติที่สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชนนั้น ๆ ให้สืบเนื่องต่อไป

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2530 :190 –193) ได้กล่าวไว้ว่า พิธีกรรมมีความสัมพันธ์กับความเชื่อเพราะพิธีกรรมต้องมีความเชื่อเป็นพื้นฐานของการกระทำ ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อของสังคมใดพิธีกรรมของสังคมไทยมี 2 ประเภทคือ พิธีกรรมส่วนรวม มีแบบแผนการกระทำคล้ายคลึงกันทั้งประเทศและพิธีกรรมจำเพาะถิ่นมีแบบแผนการกระทำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นใดถิ่นหนึ่ง ต่อองค์ประกอบของพิธีกรรมทั้งสองจะเหมือนกันคือ มีความเชื่อเป็นรากฐานให้กระทำ ผู้ประกอบพิธีอุปกรณ์ในพิธี วิธีดำเนินการและผู้ร่วมพิธี

งามพิศ สัตย์สงวน (2536 : 176) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรมไว้ว่า แนวทางปฏิบัติทางศาสนาที่สามารถลดความวุ่นวายใจ หรือความไม่สบายใจของมนุษย์ลง นอกจากนี้ยังเป็นหลักประกันความสำเร็จในกิจกรรมประจำวันของมนุษย์ เช่น การสวดอ้อนวอน ขอร้องและบูชาด้วยสิ่งต่างๆ มนุษย์หวังว่าภูติผีปิศาจหรือเทพเจ้าจะมาช่วยเหลือ พิธีกรรมทำให้คนเกิดความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกันและช่วยให้สังคมอยู่ได้

กิ่งแก้ว อัคราทร (2520 : 96) กล่าวถึงพิธีกรรมว่า เป็นวัฒนธรรมที่คนในสังคมได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ ทำแล้วผู้ทำมีความสุข มีความหวัง และเชื่อว่าพิธีกรรมนำไปสู่ผลที่คาดหวัง ทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลอยู่เย็นเป็นสุขใจ มีหวัง และเชื่อว่าพิธีกรรมนำไปสู่ผลที่คาดหวัง ทำให้เกิดความเป็นสวัสดิมงคลอยู่เย็นเป็นสุข ลักษณะของพิธีกรรมมีอยู่ 2 ประการ คือ เน้นเรื่องของจิตใจ และเน้นเรื่องของสัญลักษณ์ ในสังคมไทยมักมีการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่างๆ อยู่เสมอตั้งแต่เกิดจนตาย

เสฐียร พันธงชัย (2521 : 20) ได้กล่าวถึง พิธีกรรมไว้ว่า มนุษย์ประกอบพิธีกรรมเช่น สรรวบวงพื้และสร้างสัมพันธภาพอันดีต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ เพื่อให้ตนเองมีความปลอดภัยสามารถที่จะเอาชนะธรรมชาติได้ อย่างไรก็ตามในดินแดนต่างๆ มีความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติแตกต่างกันออกไปตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีก่อให้เกิดพิธีกรรม ความเชื่อมีหลายรูปแบบเช่น ความเชื่อเกี่ยวกับภูติผี เทวดา เครื่องรางของขลัง คาถาอาคม เป็นต้น

อมรา พงศาพิชญ์ (2537:41-46) กล่าวว่าพิธีกรรมเป็นส่วนประกอบของศาสนาซึ่งประชาชนให้ความสนใจมาก และพยายามปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด พิธีกรรมบางอย่างอาจมีลักษณะผสมผสานระหว่างศาสนาและไสยศาสตร์ หรือมีส่วนประกอบของหลายศาสนาผสมกันทั้งในระดับความเชื่อและการปฏิบัติ หรือการประสานความเชื่อต่าง ๆ เข้าด้วยกันจนเกือบจะเป็นเนื้อเดียวกัน คนโดยทั่วไปไม่สามารถแยกออกได้ว่า ส่วนใดเป็นศาสนาใด และในทางปฏิบัติตามสภาพความเป็นจริงก็ไม่มีคามจำเป็นที่จะแยกให้ชัดเจน

สุเมธ เมธาวิทยกุล (2532:203) ได้ให้ความหมายและทัศนะของพิธีกรรมว่า พิธีกรรมคือการกระทำที่คนเราสมมติขึ้น เป็นขั้นตอน มีระเบียบวิธี เพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวัง ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจ และมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เช่น พิธีกรรมทางศาสนาพุทธ ก็มีพุทธบริษัทเป็นผู้ร่วมประกอบพิธี โดยแฝงปรัชญาธรรมไว้เป็นหลักการของพิธีกรรมนั้นด้วย โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้คนเข้าใจหลักธรรมโดยไม่รู้ตัว ดังจะเห็นได้จากพิธีทำบุญงานศพ ก็จะมีหลักคำสอนในพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ตลอดเวลา

อีกประการหนึ่ง ท่านภิกขุโพธิ์ แสตนานุภาพ กล่าวว่า “ประเพณีพิธีกรรมเปรียบเสมือนเรือที่มีไว้ให้คนนั่งพายเข้ามาหาฝั่ง คือศาสนา” แต่เมื่อขึ้นฝั่งแล้วจงลงเรือเสีย อย่ามัวเฝ้าติดอยู่ในเรือนั้น ถ้ายังติดอยู่ในเรือก็ไม่ได้ขึ้นฝั่งสักที ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า ประเพณีพิธีกรรมกับเรือนั้นเป็นเครื่องมือที่จะนำคนเราไปสู่จุดหมายหมายข้างหน้า ซึ่งอยู่นอกประเพณีพิธีกรรม และนอกเรือ

แนวความคิดเรื่องพิธีกรรมจากนักวิชาการที่กล่าวมาสรุปได้ว่า พิธีกรรมคือกิจกรรมทางความเชื่อที่มนุษย์กำหนดขึ้นอย่างเป็นแบบแผนและนำมาปฏิบัติ เพื่อวัตถุประสงค์อย่างใด อย่างหนึ่ง ภายใต้ระเบียบแบบแผนดังกล่าว ได้ซ่อนความหมายที่มีความเชื่อมโยงกับสังคมอย่างแยกกันไม่ออก การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมที่มีต่อพระอนุสาวรีย์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ของงานวิจัยชิ้นนี้ จึงนำกรอบความคิดเรื่องพิธีกรรมมาใช้ศึกษาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยฉบับนี้ต่อไป

องค์ประกอบของพิธีกรรม

องค์ประกอบของพิธีกรรม การกระทำที่ถือว่าเป็นพิธีกรรมย่อมมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ

การกระทำที่มีความสำคัญต่อจิตใจ คือเป็นการกระทำที่สัมพันธ์กับความจริงที่จิตใจสัมผัสได้ซึ่งเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติโดยมุ่งสร้างอารมณ์ที่ผดุงจิตใจ ให้เกิดความสบายใจ กำลังใจความมั่นใจเป็นผลตามมา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าจิตใจอยู่เหนือวัตถุและร่างกายภายนอกเป็นส่วนหนึ่งของจิตใจและเมื่อได้กระทำพิธีกรรมแล้วเกิดความสบายใจ

การใช้สัญลักษณ์ในการจัดทำพิธีกรรมแบบต่าง ๆ จะต้องมีอุปกรณ์เช่น ดอกไม้ รูปเทียนหรือเครื่องเช่นต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่สิ่งไม่มีชีวิต มีสัตว์และคนเป็นต้น ตลอดจนกริยาท่าทาง เช่น การรำรำ การประนมมือ การไหว้ กริยาซึ้งซึ้ง การกระทืบเท้า และถ้อยคำหรือบทสวดต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็นสัญลักษณ์บอกให้ทราบถึงความรู้สึกการระแวงและความตั้งใจแน่วแน่ที่จะจัดทำสิ่งต่าง ๆ ให้ถูกต้องตามกระบวนการแห่งพิธีกรรมนั้น ๆ อันบ่มถึงมโนภาพจินตนาการ

เป้าหมายที่ชัดเจน พลังจิตอารมณ์ในความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งองค์ประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ” (เดือน คำดี ; ศาสนาสาส์น, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2541) เช่น ความเชื่อเรื่องวิญญาณ ผีสาวเทวดา ไสยศาสตร์ โชคลาง ฯลฯ ซึ่งหลายๆความเชื่อ เป็นสาเหตุของการเกิดประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ “ พิธีกรรม (Rituals) หมายถึง การปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานทางวัฒนธรรมอันเกี่ยวกับสัญลักษณ์ที่กระทำในโอกาสต่าง ๆ หรือหมายถึงพฤติกรรมทางสังคมอันละเอียดอ่อนที่ถูกกำหนดขึ้นโดยขนบธรรมเนียม กฎหมาย หรือระเบียบของสังคม ซึ่งแสดงออกถึงสัญลักษณ์ของคุณค่านิยม หรือความเชื่อ พิธีกรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของพิธีการ แต่ไม่ได้มีความหมาย

ตรงกันนัก ข้อแตกต่างที่สำคัญคือพิธีการเป็นการปฏิบัติในสังคมที่มีคนจำนวนมากว่าหนึ่งคน แต่พิธีกรรมอาจจะปฏิบัติเพียงคนเดียวก็ได้ นอกจากนี้ พิธีการมักจะจัดให้มีขึ้นในเหตุการณ์สำคัญ ๆ ลักษณะสำคัญของพิธีกรรมคือส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนา และมักเกี่ยวข้องกับการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในการแสดงความหมาย และมีการแสดงให้เห็นความมหัศจรรย์ หรือความสำคัญของสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลเกิดความเกรงขาม หรือเคารพนับถือด้วย” (สมิทธิ์ สระอุบล. 2534 : 62.)

องค์ประกอบของพิธีกรรม

วิญญู ผลสวัสดิ์ (2536: 77) กล่าวถึงองค์ประกอบพิธีกรรมว่าสามารถแบ่งออกได้ 4 ประเภท ดังนี้

1. บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม
2. วัตถุและสิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม
3. สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม
4. วันเวลาในการประกอบพิธีกรรม

สอดคล้องกับความคิดเห็นของไพรวลัย ขมพูนาน (2520. หน้า 123-124) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของพิธีกรรมว่าสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม
2. วัตถุสิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม
3. วันและเวลาในการประกอบพิธีกรรม
4. สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

ดังนั้นในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาจึงเลือกใช้หลักในการศึกษาองค์ประกอบของพิธีกรรมตามแนวทางของไพรวลัย ขมพูนาน ซึ่งมี 4 ประการ ดังนี้

1. บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม
2. วัตถุสิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม
3. วันและเวลาในการประกอบพิธีกรรม
4. สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

ประเภทของพิธีกรรม

พิธีกรรม ซึ่งเป็นตัวกำหนดการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมและการสืบทอดความเชื่อ เพื่อให้ ความเชื่อที่เป็นนามธรรม เห็นได้ชัดเจนเป็นรูปธรรม ฉลาดชาย รมิดานนท์ (2537: 9) ได้กล่าวถึง การจัดระบบความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาของนักมนุษยวิทยาบางสำนัก สามารถ จัดความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมออกมาได้เป็น 4 ระดับ คือ

1. ลัทธิความเชื่อระดับปัจเจกชน หมายถึง แบบแผนพื้นฐานดั้งเดิมของชีวิตหรือ พฤติกรรมทางศาสนาของมนุษย์ เกี่ยวข้องกับความเชื่อพิธีกรรมระดับปัจเจกชน “ผู้เชี่ยวชาญ” ด้วย ตนเอง เขาหรือเธอสามารถเข้าถึงความสัมพันธ์กับ เทพเจ้า เทวดา ภูตผี วิญญาณ หรือวัตถุสิ่งของ ที่ถือว่ามิแฝงอยู่ได้ด้วยตนเองลัทธิความเชื่อและพิธีกรรมระดับนี้มักจะเกิดในสังคมชุมชนที่เล็ก ๆ ก่อนข้างโคดเคียว เป็นสังคมระดับกลุ่ม ยังไม่เกิดชุมชนหรือหมู่บ้าน ดำรงชีวิตหรือวิถีการผลิต ด้วยการล่าสัตว์และเก็บของป่าเป็นอาหาร

2. ลัทธิความเชื่อระดับมีหมอผี หมายถึง หมอผีใช้ในความหมาย “ข้ามวัฒนธรรม” อาจหมายถึง ผู้คนที่ทำตนเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ หมอรักษาโรค “หมอเมือง” “หมอพื้นบ้าน” คนทรง “ม้าขี่” ฯลฯ และผู้มีเวทมนต์คาถาต่าง ๆ ผู้ให้บริการแก่คนอื่น ๆ แล้วได้รับของกำนัล ค่าตอบแทน หรือศักดิ์ศรี สังคมที่มีลัทธิความเชื่อและพิธีกรรมระดับมีหมอผี มีตั้งแต่สังคมระดับกลุ่ม สังคม ระดับเผ่า

3. ลัทธิความเชื่อระดับชุมชน หมายถึง จะปรากฏอยู่ในสังคมที่มีโครงสร้างที่ สลับซับซ้อนมากขึ้น รูปแบบของความเชื่อและพิธีกรรมก็จะหลากหลายและชัดเจนมากขึ้น ผู้ธรรมดาผู้ที่ไม่ใช่ผู้ชำนาญด้านความเชื่อและพิธีกรรมก็มักจะถูกจัดระบบให้เป็นกลุ่มก้อนบนฐาน ต่าง ๆ เช่น กลุ่มอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน กลุ่มที่อยู่บนฐานของเครือญาติ เช่น แซ่ สกุล สายผีปู่ย่า ฯลฯ ในสังคมระดับกลุ่มและสายสกุลต่าง ๆ จะเข้ามารับผิดชอบในการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ เป็น ประจำหรือตามโอกาสที่มีความจำเป็น ในขณะที่การจัดพิธีกรรมตามความเชื่อในระดับนี้ อาจจำเป็นต้องใช้ “หมอผี” “หมอลูก” ที่มีความชำนาญสูงเข้ามามีส่วนร่วมในการประกอบ พิธีกรรม แต่ในทันทีที่พิธีกรรมสิ้นสุดผู้ที่เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมทั้งหมดก็จะกลับเข้าสู่วิถี ชีวิตประจำวันเดิม

4. ลัทธิความเชื่อระดับมีพระ/นักบวช หมายถึง ในสังคมที่มีลัทธิหรือระบบความเชื่อ ระดับนี้ จะมีพระหรือนักบวชหรือบุคคลากรทางศาสนาผู้ทำหน้าที่ปลุกฝังความเชื่อและประกอบพิธี เป็นงานประจำและมักจะมีการจัดรูปองค์กรเหมือนระบบราชการที่มีสายการบังคับบัญชา สถานภาพ ลดหลั่นกันในองค์กร พร้อมกันนั้นก็ทำหน้าที่ผูกขาดพิธีกรรมที่แน่นอนบางพิธีกรรม

ให้กับปัจเจกชนกลุ่มและสังคมทั้งสังคมยิ่งไปกว่านั้น องค์การของพระนักบวชมักจะสัมพันธ์กับการพัฒนารูปแบบการเมืองที่เกิดขึ้นมีระดับมีรัฐ

ลัทธิความเชื่อและพิธีกรรมทั้ง 4 ระดับ นี้มีได้ดำรงอยู่โดด ๆ แยกกันชัดเจนในแต่ละระดับ “วิถีการผลิต” แต่ทั้งหมดนี้สามารถอยู่รวมกันได้แต่มีระดับขึ้น

สุเมธ เมธาวิทยกุล (2532: 211) ได้สรุปถึงพิธีกรรมไว้ดังต่อไปนี้

1. พิธีกรรมเป็นสื่อสัญลักษณ์ ที่แสดงออกถึงความเป็นจริง กล่าวคือ เมื่อผู้ประกอบพิธีกรรมแสดงออกทางกาย วาจา และการใช้อุปกรณ์ต่างๆ นั้นย่อมแสดงออกตามที่จิตใจสั่งให้กระทำตามที่ต้องการ เช่น การกราบ การไหว้ การกล่าวคำบูชาพระ เป็นต้น เป็นสื่อให้ผู้ที่ได้พบเห็นได้ยินได้ฟังทราบว่าผู้กระทำความเคารพ นอบน้อมยำเกรง ต่อสิ่งหรือบุคคลที่กระทำต่อ

2. พิธีกรรมเป็นเครื่องหมายของกลุ่มชนหนึ่งๆ เพราะมีสัญลักษณ์ทางพิธีกรรมร่วมกัน กล่าวคือผู้ที่แสดงสื่อสัญลักษณ์เช่นนั้น แม้จะอยู่ห่างไกลกันก็ทำให้ผู้ได้พบเห็นเข้าใจว่าเป็นพวกเดียวกัน เช่นพวกที่กราบไหว้พระพุทธรูป ไม่ว่าจะอยู่ส่วนไหนของโลก ก็บอกได้ว่าเป็นชาวพุทธ เพราะปฏิบัติวัฒนธรรมแบบพุทธ พิธีกรรมบางอย่างมีลักษณะโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชนนั้น จนทำให้เกิดเอกภาพขึ้นในสังคม

3. พิธีกรรมเน้นจิตใจเป็นสำคัญ คือมีจุดมุ่งหมายหลัก อยู่ที่ทำให้เกิดผลทางจิตใจของผู้ที่เกี่ยวข้องทำให้เกิดความสบายใจ เกิดกำลังใจ หายเจ็บไข้ หายวิตกหวาดกลัว เนื่องจากพิธีกรรมส่วนใหญ่จัดขึ้นเพราะเชื่อว่า วิกฤตการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตมนุษย์เกิดจากการกระทำของผีศาจ เทวดา

4. พิธีกรรมทางศาสนามีความสำคัญต่อศาสนามาก เสมือนเปลือกกระพี้ของต้นไม้ ถ้าตัดไม่ถูกเอาเปลือกออกเสียก็จะตาย แก่นแท้ของศาสนาเปรียบเสมือนแก่นของต้นไม้ ถ้าขาดพิธีกรรมอันเป็นเปลือกนอกเสียแล้ว ศาสนาก็ย่อมตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะพิธีกรรมเป็นด่านนอกที่ป้องกันศาสนาไว้ และเป็นสื่อที่จะชักนำคนเข้ามาหาแก่นแท้ของศาสนาสมัยปัจจุบันยังเห็นได้ชัด เช่น พุทธศาสนาในประเทศไทยถ้าขาดพิธีกรรมเสียแล้ว ประชาชนจะไม่ยอมเข้าใกล้ศาสนา พระและเณรก็จะดำรงอยู่ไม่ได้ พุทธศาสนาก็จะขาดผู้สืบทอด และได้สรุปถึงพิธีกรรมตามโอกาสว่า

พิธีกรรมตามโอกาสเกิดขึ้นเมื่อถึงเวลาที่มนุษย์มีความจำเป็น มีความต้องการว่าจะต้องประกอบพิธีกรรมเพื่อให้เกิดผลดีทางจิตใจตามความเชื่อถือของตน โอกาสหรือเวลาดังกล่าวนั้นอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือเวลาชีวิตมีความทุกข์เดือดร้อนและเวลาชีวิตมีความสุขประสบผลสำเร็จตลอดถึงการเริ่มต้นใหม่ในชีวิต ในยามที่มนุษย์มีความทุกข์ความเดือดร้อนต่างๆ เป็นช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์วิกฤตขึ้นในชีวิตประจำวัน เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย ไม่สบายใจด้วยเหตุต่าง ๆ จึงจัดพิธีกรรมขึ้นตามความเชื่อที่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะช่วยจัดปัดเป่าวิกฤตการณ์เหล่านั้น จึงเรียกพิธีกรรม

ประเภทนี้ว่า “พิธีกรรมรักษาโรค” ได้แก่พิธีทำบุญเลี้ยงพระโดยปรารภเหตุเจ็บป่วยพิธีสะเดาะเคราะห์ เป็นต้น โรคภัยโรคจิตดังกล่าวนี้ มนุษย์เชื่อว่าเป็นการกระทำของสิ่งเหนือธรรมชาติคือผีสาธเทวดา พิธีกรรมรักษาโรคอาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ ช่มชู่ ปราบปรามให้ขาดกลัวจนเลิกเบียดเบียนผู้ป่วยและยกย่องบูชา ขอโทษ เพื่อให้รับการขอกภัยแล้วเลิกเบียดเบียนผู้ป่วย

บางโอกาสที่มนุษย์มีความสุข ความเจริญ มีโชคลาภ รอดพ้นอันตรายได้ที่อยู่ใหม่ เริ่มต้นชีวิตใหม่และเริ่มกิจการใหม่ เป็นต้น ก็ประกอบพิธีกรรมเรียกว่า “ทำบุญ” เช่น ทำบุญวันเกิดฉลองตำแหน่งใหม่ ทำบุญบ้าน ขึ้นบ้านใหม่ ตั้งศาลพระภูมิ และเปิดกิจการใหม่ เป็นต้นเพื่อความสบายใจ เป็นสิริมงคลและเพื่อขจัดปัดเป่าเสนียดจัญไรในพื้นที่จะเข้าไปอยู่อาศัยเกี่ยวข้อง

สุเมธ เมธาวิทยกุล (2532:204) ได้กล่าวถึงการทำบุญบำรุงส่งเสริมและการแก้ไขดังนี้

1. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการปลูกบ้าน สร้างอาคารเป็นกิจกรรมเพื่อสิริมงคล คือสิ่งที่ตั้งมาทั้งสิ้น เมื่อเป็นสิ่งที่ตั้งมา เป็นเอกลักษณ์ไทยประการหนึ่งก็ควรอนุรักษ์ส่งเสริมอย่างขะขันหน่วยงานที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ยังไม่ได้ทำการอนุรักษ์ส่งเสริมและแก้ไขแต่ประการใดจึงควรจะทำการศึกษาเผยแพร่ความรู้และวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องทางสื่อมวลชนต่างๆ และนำเข้าสู่ระบบการศึกษาของชาติด้วย เพราะเป็นประเพณีที่เกิดจากความต้องการทางจิตใจของคนในชาติ เช่นเดียวกับขนบธรรมเนียมประเพณีอื่น ๆ

2. สมัยปัจจุบันนี้ คนสมัยใหม่บางคนอาจจะละเลยไม่ปฏิบัติพิธีกรรมและการปลูกสร้างอาคารบ้านเรือน เช่นคนหัวนอก บริษัทก่อสร้างอาคารสถานที่ บ้านที่อยู่อาศัย เป็นต้น บางรายไม่ได้ประกอบพิธีกรรมเลยเพราะเห็นว่าทำขายตัวเองก็ไม่ได้อยู่อาศัย ถ้าผู้ซื้อบ้านหรือตึกแถวทาวเฮาส์ แฟลต คอนโดมิเนียม ได้ทำบุญก่อนโดยการเจริญพุทธมนต์และประพรมน้ำพุทธมนต์ก็จะ “เคลียร์พื้นที่” ได้เฉพาะผืนพื้นที่เท่านั้น ไม่สามารถจะครอบคลุมไปถึงโครงสร้างส่วนลึกของตัวอาคาร และพื้นที่ของอาคารได้สิ่งก่อสร้าง สิ่งอัมภมคัลก็ยังคงมีอยู่เช่นเดิม ผู้อยู่อาศัยก็จะเป็นผู้รับผลกระทบโดยตรง สิ่งที่ควรแก้ไขก็คือผู้รับเหมาก่อสร้าง ควรจะเห็นความสำคัญในเรื่อง สวัสดิภาพของผู้อยู่อาศัยบ้าง อย่าคิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว ถ้าผู้รับเหมายกเอาเรื่องการประกอบพิธีมงคลปลูกบ้านนี้ขึ้นเป็นบทโฆษณาขายชาวบ้านของตน ก็จะเป็นที่ดึงดูดลูกค้าไม่น้อยและเป็นการสนองความต้องการทางด้านจิตใจของคนไทยด้วย

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536 : 7- 47) ได้ศึกษาลัทธิพิธีของประชาชนที่มีต่อพระปิตมหาราชบริเวณลานพระบรมรูปทรงม้า เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร หรือที่เรียกว่า “ ลัทธิพิธีเสด็จพ่อ ร. 5 ” พบว่า การที่ลัทธิพิธีดังกล่าวได้รับความนิยมแพร่หลายนั้นเกิดจากปัจจัยหลายประการเช่น กลุ่มชนชั้นกลางซึ่งเป็นผู้เข้าร่วมพิธีส่วนใหญ่ เป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองมีปัญหาหลายประการที่ก่อให้เกิดความเครียด วิถีทางออกคือ แสวงหาที่พึ่งทางใจ

ลัทธิพิธีนี้มีลักษณะเปิดกว้าง ไม่มีการจำกัดทั้งในด้านเวลา สถานที่ และวิธีการบูชา ด้วยเหตุผลที่รัชกาลที่ 5 เป็นกษัตริย์ที่มีพระบารมีเป็นที่ปรากฏทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจที่เป็นประโยชน์มากมาย ทรงเป็นที่รักของประชาชนกลุ่มผู้นับถือเชื่อกันว่าคุณงามความดีของพระองค์จะแผ่บุญบารมีและบันดาลความเป็นสิริมงคลมาสู่ผู้ที่นับถือได้

วิชาภรณ์ แสงมณี และประเสริฐ ลิวานนท์ (2525 :1) อธิบายถึงลักษณะของพิธีกรรมว่า เป็นงานที่จัดขึ้นเพื่อลัทธิความหลังเป็นวิธีการที่แสดงออกถึงความศักดิ์สิทธิ์และเป็นเรื่องเฉพาะกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องเชื่อกันเท่านั้น การประกอบพิธีกรรมมักมีการระบุชื่อพิธีกรรมนั้นๆไว้ด้วย พิธีกรรมมีบทบาทในการสร้างศรัทธา ความเชื่อมั่น ความรู้สึกร่วมกัน ก่อให้เกิดความเคร่งขรึม ความขลัง ตลอดจนความปลื้มปิติแก่ผู้ร่วมพิธี

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2530: 193) ได้กล่าวว่าถึงประเภทของพิธีกรรมไว้ว่าพิธีกรรมมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ เพราะพิธีกรรมต้องมีความเชื่อเป็นพื้นฐานของการกระทำ ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อของสังคมใด ซึ่งพิธีกรรมในสังคมไทยมี 2 ประเภท คือ พิธีกรรมส่วนรวม มีแบบแผนการกระทำคล้ายคลึงกันทั่วประเทศ และพิธีกรรมจำเพาะถิ่น มีแบบแผนการกระทำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นใดถิ่นหนึ่ง แต่องค์ประกอบของพิธีกรรมทั้งสองจะเหมือนกัน คือ มีความเชื่อเป็นรากฐานให้กระทำ มีผู้ประกอบพิธี มีอุปกรณ์หรือสิ่งของเครื่องใช้ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม มีวิธีการดำเนินการ และมีผู้ร่วมพิธี

ดังนั้น พิธีกรรมได้สอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิตของมนุษย์ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน พิธีกรรมมีวิวัฒนาการมาตามลำดับตามยุคสมัย พิธีกรรมไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมประกอบในงานใดก็ตาม โดยสาระจะมีจุดมุ่งหมายที่ความดี ความงาม ความบริสุทธิ์แห่งความคิด และเพื่อเสริมสร้างพลังแห่งความสามัคคี

โดยทั่วไปแล้ว ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม ต่าง ก็มีความสัมพันธ์กันในเชิงความคิดและการปฏิบัติ จนเราไม่สามารถมองเห็นได้เพียงลำพังอย่างใดอย่างหนึ่ง ความเชื่อเป็น

แนวคิด ประเพณีและพิธีกรรมเป็นหลักปฏิบัติ เพื่อสร้างกำลังใจและสร้างความสามัคคีให้สังคมซึ่งรูปแบบหนึ่งของความเชื่อ และพิธีกรรมที่ได้รับความนิยมมาก คือการสวดมนต์หรือการสาธยายมนต์ มีความสำคัญมากที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ การปล่อยวาง เพื่อความหลุดพ้นจากความสงบสุขมีผลดีต่อตนเอง ครอบครัวและสังคมไทย เพื่อการพัฒนาสังคมและประเทศ

สำหรับรูปแบบพิธีกรรมการสวดมนต์ที่ปรากฏในประเทศไทยในสมัยแรกนั้นยังไม่เป็นนิยมของพุทธศาสนิกชน ในสมัยต่อมากระแสวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาที่รับมาจากลังกา ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พัฒนาการของการสวดมนต์จึงมีปรากฏเป็นพิธีกรรมสลับซับซ้อนมากขึ้น ภายหลังพุทธปรินิพพานการสวดมนต์เริ่มมีการ

เปลี่ยนแปลงมากขึ้นได้สร้างความสลับซับซ้อนของพิธีกรรม นำศรัทธาเลื่อมใส ความศรัทธาเลื่อมใส มากขึ้น

วิชัย ธรรมเจริญ (2544, หน้า 197-198) ได้แยกประเภทพิธีกรรมตามหลักศาสนา พิธีทางพุทธศาสนาออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. กุศลพิธี ว่าด้วยพิธีบำเพ็ญกุศล เป็นพิธีบำเพ็ญกุศลของพระสงฆ์ทั้งเรื่องส่วนตัว และเรื่องส่วนหมู่คณะ จนเกิดจารีตประเพณี เช่น พิธีเข้าพรรษา พิธีถือฉันท์ (ภิกษุมิ พรรยายังไม่ถึง 5พรรษา ต้องขอถืออาจารย์) พิธีสามิจักรกรรม(การขอโทษ)
2. บุญพิธี ว่าด้วยหลักการทำบุญใหญ่ๆ อยู่ 2 ประการ คือพิธีทำบุญงานทำบุญงานมงคลและพิธีทำบุญงานอวมงคล เช่น พิธีทำบุญงานมงคลเกี่ยวกับการตักบาตรเทโวโรหณะ จะมีระเบียบวางไว้วันแรกค่ำ 1 เดือน 11 จะต้องเตรียมรถ พระพุทธรูปยืนหนึ่งองค์ เตรียมสถานที่ ประกาศกำหนดเวลาเป็นต้น
3. ทานพิธี ว่าด้วยพิธีการถวายทานต่าง ๆ เช่น ถวายสังฆทาน เป็นทานถวายที่ภิกษุสงฆ์ไม่เจาะจงรูปใด เป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาแต่สมัยพุทธกาล ทายกเตรียมสิ่งของถวายใส่ลงในภาชนะ และภิกษุก็ทำพิธีเสด็จสงฆ์จากรูปแรกไปหารูปที่สอง ๆ
4. ปณิณกพิธี ว่าด้วยพิธีเบ็ดเตล็ดทั่วไปมี 5 อย่าง คือ การสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน พิธีไหว้ครู วิธีจับด้วยสายสิญจน์ วิธีบังสุกุล และวิธีบอกศักราช

รูปแบบของพิธีกรรม

นอกจากพิธีกรรมต่างมีความเป็นเหตุเป็นผลของกันและกันแล้วพิธีกรรมถือว่ามี ความสำคัญยิ่งดังที่ประมวล ดิฉินสัน (2521 : 141 – 147) ได้กล่าวไว้ว่า

1. พิธีกรรม คือ รหัสแห่งความสำเร็จ การที่มนุษย์สร้างพิธีรีตองขึ้น นับว่าเป็นวิธีการที่ทรงประสิทธิภาพที่จะบันทึกผลสำเร็จแห่งการเรียนรู้ เป็นบันทึกอย่างย่อที่สุด ดังนั้นจึงอาศัยสัญลักษณ์แห่งรหัสความรู้อันจำเป็นต่อการอยู่รอดเสมอ
2. พิธีกรรมเป็นเครื่องรวมจิตใจ มนุษย์ต้องพึ่งพาอาศัยกัน รวมอยู่กันเป็นหมู่เพื่อการอยู่รอด อันเนื่องมาจากโครงสร้างทางร่างกาย “ ไม่มีเขี้ยวเล็บ “ สำหรับป้องกันตัว และมีอายุเป็นเด็กพึ่งพาตัวเองไม่ได้เป็นเวลายาวนาน ต้องพึ่งพาผู้อื่นยาวนานกว่าสัตว์ทั้งหลาย ถึงกระนั้นมนุษย์ก็ยังดำรงอยู่ได้ ทั้งนี้เพราะความร่วมมือร่วมใจกัน เมื่อมนุษย์ประกอบพิธีกรรมร่วมกันแล้ว ย่อมทำให้เกิดการน้อมใจ และพร้อมใจกันในพิธีกรรมต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นความสำคัญในวาระพิเศษในชีวิตยังทำให้เกิดความปลื้มปิติอิ่มอกอิ่มใจในระหว่างผู้ร่วมพิธีกรรม

3. พิธีกรรมแสดงความผูกพันทางเศรษฐกิจ พิธีกรรมส่วนใหญ่มีความผูกพันทางเศรษฐกิจ เช่น พิธีแต่งงานต้องมีค่าสินสอด เป็นต้น

4. พิธีกรรมที่ยอกำหนดกฎเกณฑ์เอาไว้ พิธีกรรมเป็นการยื่นข้อก่อกองเนื้อหาขอความรู้ความคิด และการสร้างสัญลักษณ์ขึ้นแทน ดังนั้นการกล่าววาจาหรือแสดงกิริยาในการประกอบพิธีล้วนเป็นรหัสทั้งสิ้น

ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อ พิธีกรรมกับความเป็นไปทางสังคมมักเป็นเรื่องที่ยากเกินไปสำหรับการมองเห็น เพราะมีความละเอียดลึกซึ้งแต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอยู่และเป็นรากฐานสำคัญของพิธีกรรมและแฝงไว้ซึ่งคุณค่าที่มีประโยชน์แก่สังคมดังที่แสง จันทรงาม (2534:134-135) กล่าวไว้ว่า การที่พิธีกรรมส่วนใหญ่ยืนหยัดอยู่มาได้แสดงให้เห็นว่า พิธีกรรมเหล่านี้มีคุณค่าอยู่บางอย่าง มิฉะนั้นก็คงเลิกปฏิบัติไปแล้ว และตามความจริงก็มีพิธีกรรมอยู่ไม่น้อยที่ถูกละเลย คุณค่าของพิธีกรรมคือเป็นเครื่องเสริมสร้างศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเครื่องสร้างสัมพันธ์กับเทพเจ้า เป็นเครื่องจรโลงอารมณ์ เป็นเครื่องหล่อหลอมจริยธรรมและปรัชญาไว้เป็นด่านแรกที่ดึงดูดจิตใจคนภายนอกให้หันมาสนใจ เป็นการปฏิบัติตามหลักจริยธรรมโดยใช้ความศักดิ์สิทธิ์เป็นเครื่องชักนำ ดังนั้นจะเห็นว่าพิธีกรรมเป็นการปฏิบัติทางกาย ทางวาจาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามวัน เวลาที่กำหนดไว้ และเป็นการปฏิบัติที่มีบรรยากาศแห่งความศักดิ์สิทธิ์อยู่ด้วย การปฏิบัตินั้นอาจเป็นเรื่องส่วนตัวหรือเป็นเรื่องส่วนรวมก็ได้

ยศ สันตสมบัติ (2542:55) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ปรากฏในรูปความเชื่อพิธีกรรม จารีตประเพณีและวิถีปฏิบัติว่า การสร้างระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรของชุมชน ทำให้เกิดความจำเป็นในการที่จะต้องออกกฎระเบียบ เพื่อให้เป็นแบบแผน และบรรทัดฐานร่วมกันของชุมชนโดยปรกติแล้ว การแสดงอำนาจของชุมชนในการตรากฎระเบียบต่างๆ มักออกมาในรูปของความเชื่อ พิธีกรรมและการสร้างจารีตประเพณี ดังเช่น ความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่าก่อให้เกิดประเพณีการใช้ป่าอย่างอ่อนน้อมยำเกรงและตระหนักในบุญคุณของป่า และ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่สถิตอยู่ในป่า ป่าที่ตั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อต่างๆ เกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของป่าเป็นความเชื่อที่พบเห็นได้โดยทั่วไป

พิธีกรรมและความเชื่อเหล่านี้ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเกิดขึ้นเพื่อจัดระเบียบให้กับการผลิตและการจัดการทรัพยากร โดยการเสริมสร้างความผูกพันทางศีลธรรมและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนกับป่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในส่วนที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรจึงเป็นการผสมผสานร่วมกันระหว่างหลักการที่เป็นเหตุผล กับการให้ความเชื่อและพิธีกรรมมาเป็นมาตรการในการออกกฎระเบียบของชุมชน

ด้วยเหตุนี้เอง เราจึงพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ จะมีกฎระเบียบ จารีตประเพณี วิถีปฏิบัติ ตลอดจนความเชื่อและพิธีกรรม ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร ในลักษณะที่แตกต่างและหลากหลายกันออกไป

จากแนวคิดของนักวิชาการเราจะเห็นได้ว่าความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นแรงผลักดันให้เกิดพิธีกรรมขึ้น เพื่อใช้ในการติดต่อกับพลังอำนาจเหล่านั้น เมื่อมีการประพฤติปฏิบัติเป็นระยะเวลานานมีการถ่ายทอดสืบ ๆ กันมา สุดท้ายก็กำหนดเป็นแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติ จนกลายเป็นประเพณีของกลุ่มชนนั้น ๆ เช่นเดียวกับที่ศรีศักร วัลลิโภดม (2536 : 30 – 31) กล่าวไว้ พอสรุปได้ว่าความเชื่อเป็นนามธรรมที่แลเห็นยากจึงต้องมีการแสดงด้วยการกระทำคือการประกอบพิธีกรรม ดังนั้นการประกอบพิธีกรรมจึงมีความหมายที่สำคัญ 3 ประการคือ

1. เป็นการชักนำคนที่อยู่ร่วมในกลุ่มเดียวกันหรือสังคมเดียวกัน มาพบปะกัน ก่อให้เกิดความรู้จักและสัมพันธ์กัน
2. เป็นการสื่อความหมายให้เข้าใจกันในการอยู่ร่วมกัน เพราะพิธีกรรมเป็นระบบและสื่อสัญลักษณ์เพื่อการสื่อสาร
3. เป็นเรื่องทางด้านจิตใจที่เป็นผลมาจากความเชื่อและการกระทำที่เชื่อว่า เป็นสิริมงคลเกิดความสบายใจและมั่นใจเมื่อกระทำ

จากแนวคิดดังกล่าวจึงสรุปได้ว่า “ พิธีกรรม “ เป็นแบบอย่างของพฤติกรรมที่กำหนดไว้ด้วยกฎเกณฑ์หรือธรรมเนียมประเพณีให้กระทำและเพื่อให้เกิดความขลัง สังคมดั้งเดิมจึงมักถือว่าถ้าประกอบพิธีกรรมอย่างถูกต้องและเคร่งครัด ก็จะเป็นที่พอใจของเทพเจ้า ถ้าทำผิดพลาดหรือไม่กระทำสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็อาจจะลงโทษได้

ในพิธีกรรมมักจะแวดล้อมไปด้วยสิ่งที่แสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์และสิ่งนั้นจะเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมาย มีพลังอำนาจ สามารถสั่งการและได้รับความเชื่อถือด้วย สิ่งเหล่านี้ได้เกิดขึ้นมาจากการให้ความเคารพและการยอมรับร่วมกันของคนในสังคม สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นสิ่งที่ดีที่สุดโดยคุณภาพเป็นสิ่งสูงสุดโดยตำแหน่ง ดังนั้นจึงต้องอยู่ในสถานที่ที่พิเศษ เรียกสถานที่เช่นวัด เทวสถาน อนุสาวรีย์ ฯลฯ ว่าเป็นสถานที่ที่ศักดิ์สิทธิ์ มีความลึกซึ้งยากที่จะอธิบาย ซึ่งบางครั้งอาจจะต้องอาศัยผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญเป็นตัวกลางในการสื่อสาร เพื่อให้เกิดความเข้าใจและที่สำคัญ สิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่มนุษย์ต้องการ เนื่องจากมนุษย์ยังต้องอาศัยอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ บางครั้งไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ จึงต้องหวังในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นที่พึ่ง จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมเป็นวัฒนธรรมที่คนในสังคมสร้างขึ้น เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ โดยเชื่อว่าเมื่อประกอบพิธีกรรมแล้วย่อมมีความสบายใจและมีความหวังในชีวิตและเชื่อว่า

พิธีกรรมจะนำไปสู่ผลที่มุ่งหวังไว้ ดังนั้นพิธีกรรมจึงมีวิธีการสำคัญที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารกับอำนาจเหนือธรรมชาติ

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับนาฏศิลป์

2.3.1 ประวัตินาฏศิลป์ไทย

นาฏศิลป์ เป็นศิลปะแห่งการละคร ฟ้อนรำ และดนตรี อันมีคุณสมบัติตามคัมภีร์นาฏะหรือนาฏยะ กำหนดว่า ต้องประกอบไปด้วย ศิลปะ 3 ประการ คือ การฟ้อนรำ การดนตรี และการขับร้อง นาฏศิลป์ไทยมีที่มาและเกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ ไม่ว่าจะเป็นความรู้สึกกระหิบกระหายนางทางอารมณ์ อารมณ์แห่งความสุข ความทุกข์และจึงสะท้อนออกมาเป็นท่าทาง ตามธรรมชาติและประดิษฐ์ขึ้นเป็นลีลาการทำรำ หรือเกิดจากความเชื่อในการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมไปถึงเทพเจ้า โดยแสดงความเคารพบูชาด้วยการเต้นรำ ขับร้อง ฟ้อนรำเพื่อให้เทพเจ้าเกิดความพึงพอใจ เป็นต้น

นาฏศิลป์ไทย ยังได้รับอิทธิพลจากต่างชาติเข้ามาผสมผสานด้วย เช่น วัฒนธรรมจากประเทศอินเดียเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่เป็นเรื่องของเทพเจ้า รวมไปถึงตำนานการฟ้อนรำ เช่น เทวรูปศิวิไล่งานนาฏราช ที่สร้างเป็นท่าการรำรำของ พระอิศวร มีทั้งหมด 108 ท่า ซึ่งกลายมาเป็นคัมภีร์สำหรับการฟ้อนรำ แต่งโดยพระภคมุนี เรียกว่า คัมภีร์ภคมนาฏยศาสตร์ ซึ่งถือเป็นแบบแผนการถ่ายทอดท่ารำของนาฏศิลป์ของไทยจนกลายเป็นแบบแผนในการฝึกหัดจาริต ขนบธรรมเนียม ของนาฏศิลป์ไทยมาจนทุกวันนี้ (2552 ประวัตินาฏศิลป์ไทย : ทรูปลูกปัญญาคอทคอม ค้นจาก http://www.truelookpanya.com/new/cms_detail/knowledge/337-00/29/4/2556)

2.3.2 ความหมายของ “นาฏศิลป์”

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายว่า ศิลปะแห่งการละครหรือการฟ้อนรำ (น. 576)

นาฏศิลป์กล่าวอย่างกว้างขวางมีอยู่ 2 ชนิด คือ การแสดงเรื่อง เช่น ละครชนิดหนึ่ง และการแสดงบทฟ้อนรำ หรือเรียกว่า “ระบำ” อีกชนิดหนึ่ง (หลวงวิจิตรวาทการ, 2507: 13)

นาฏศิลป์ หมายถึง ความชำนาญในการละครฟ้อนรำ...ที่ข้าพเจ้าแปล “ศิลปะ” ว่า “ความชำนาญ” นั้น ก็ด้วยความเห็นอยู่ว่า ผู้ที่มีศิลปะที่เราเรียกกันว่า “ศิลป์” หรือ “ศิลปิน” ใน

บัดนี้นั้น จะต้องเป็นคนที่มีฝีมือ มีความชำนาญชำนาญในการปฏิบัติได้จริง ๆ ด้วย มิใช่สักแต่ว่ามีความรู้บ้าง เต็มพอกได้บ้าง รำพอกได้บ้าง (ชนิต อยู่โพธิ์, 2516: 1)

นาฏศิลป์ หมายถึง การร่ายรำในสิ่งที่มนุษย์เราได้ปรุงแต่งจากธรรมชาติให้สวยงามขึ้น แต่ทั้งนี้มิได้หมายถึงการร่ายรำเพียงอย่างเดียว จะต้องมีคนตรีเป็นองค์ประกอบไปด้วย จึงจะช่วยให้สมบูรณ์ตามหลักวิชาการนาฏศิลป์ (อาคม สายาคม, 2545: 16)

คำว่านาฏศิลป์ มีความหมายไปในทำนอง การร้องรำทำเพลง การให้ความบันเทิงใจอันร่วมด้วยความโน้มเอียงของอารมณ์และความรู้สึก ส่วนสำคัญส่วนใหญ่ของนาฏศิลป์อยู่ที่การละครเป็นเอก หากแต่ศิลป์ประเภทนี้จำเป็นต้องอาศัยดนตรีและการขับร้องร่วมด้วย เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เกิดคุณค่าในศิลป์ยิ่งขึ้นตามสภาพหรืออารมณ์ต่าง ๆ สุดแต่จะมุ่งหมาย ฉะนั้นคำว่านาฏศิลป์ นอกจากจะหมายถึงการฟ้อนรำแล้ว ยังต้องถือเอาความหมาย การร้องการบรรเลงเข้าร่วมด้วย (ประทีน พวงสาดี, 2614: 1)

ศิลปะในการละครซึ่งประกอบด้วยการร้อง การรำและการบรรเลงดนตรี (จาตุรงค์ มนตรีศาสตร์: 1)

นาฏศิลป์ หมายถึง การแสดงฟ้อนรำโดยคนทั้งหมด หรือโดยคนเป็นส่วนสำคัญต่อหน้าคนดู เป็นการร้องรำที่ไม่มีการดำเนินเรื่องราวหรือมีเรื่องราวเพียงเล็กน้อย โดยที่ผู้ทำหน้าที่ฟ้อนรำยังคงเป็นตัวของตัวเอง ตลอดไปจนถึงการแสดงที่ผู้ทำหน้าที่ฟ้อนรำแสดงเป็นตัวละครในท้องเรื่องและดำเนินการแสดงเป็นเรื่องราวตั้งแต่เริ่มเรื่องไปจนจบเรื่องในการแสดงครั้งหนึ่ง ๆ ผู้ทำหน้าที่ฟ้อนรำอาจพูดหรือร้องบทของตนด้วยการด้นเอง หรือด้วยการทำตามบทที่มีอยู่เดิมหรือฟ้อนรำทำท่าทาง คือ รำดิบตไปตามคำพูดหรือคำร้องของคนร้อง การแต่งกายมีทั้งที่แต่งกายปกติไปจนเครื่องแต่งกายอันวิจิตรที่ถือเป็นแบบแผนของการแสดงแต่ละชนิด ผู้แสดงเป็นทั้งผู้ชายล้วน ผู้หญิงล้วน และผสมชายหญิง รูปแบบของการฟ้อนรำเป็นไปตามลักษณะของวัฒนธรรมแห่งการฟ้อนรำของชนชาติไทยในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ทั้งที่เป็นระดับวิจิตรศิลป์และระดับพื้นบ้าน นาฏศิลป์ไทยตามคำจำกัดความข้างต้น ปรากฏที่มีชื่อเรียกมากมายหลายชนิด อาทิ ระบำ รำ เต้นหนัง ระเบง มงครุ้ม กุลาตีไม้ โขนและละครแบบต่าง ๆ (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2543: 4)

ดังนั้น นาฏศิลป์ไทย หมายถึง ศิลปะของการร่ายรำ สามารถแบ่งประเภทการแสดงได้คือ นาฏศิลป์มาตรฐาน นาฏศิลป์พื้นบ้าน และนาฏศิลป์ปรับปรุง และแบ่งตามรูปแบบในการแสดงออกเป็น รำ ระบำ โขน การละเล่นละคร ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตามรูปแบบวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของไทย(สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2543: 4)

2.3.3 ประเภทของละครแก้วบน

ลักษณะของละคร แบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ 1. ละครรำ หมายถึง ละครประเภทที่ใช้ศิลปะในการร่ายรำดำเนินเรื่อง ได้แก่ ละครโนราห์ชาตรี เป็นต้น 2. ละครร้อง หมายถึง ละครประเภทที่ใช้ศิลปะในการร้องดำเนินเรื่อง ได้แก่ ละครเรื่องสาวเครือฟ้า เป็นต้น 3. ละครพูด หมายถึง ละครประเภทที่ใช้ศิลปะในการพูดดำเนินเรื่อง ได้แก่ ละครเรื่องหัวใจนักรบ เป็นต้น

นาฏศิลป์ไทยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ตามลักษณะของศิลป์ในการร่ายรำ คือ (กรมศิลปากร, 2547: 87 - 88)

1. นาฏศิลป์พื้นบ้าน เป็นการแสดงของประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งเพื่อพิธีกรรมเพื่อความสนุกสนานบันเทิง หรือใช้ในการเกี่ยวพาราสีระหว่างคนหนุ่มสาว ทั้งนี้การแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านจะมีวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตเป็นลักษณะเฉพาะ

2. นาฏศิลป์ราชสำนัก เป็นการแสดงที่มีราชสำนักเป็นผู้อุปถัมภ์ หรือเกิดขึ้นในราชสำนัก หรือพัฒนาจากการแสดงของชาวบ้านโดยราชสำนัก มีรูปแบบการแสดงซึ่งค่อนข้างมีระเบียบแบบแผน ขั้นตอน พิธีกรรมมาก ซึ่งมาจากการยึดถือจารีต วัฒนธรรมประเพณี อย่างเคร่งครัด จนกลายเป็นแบบแผนทางการแสดง เช่น โขน ละครใน ละครนอก ซึ่งภายหลังจะพบการเรียกว่า นาฏศิลป์มาตรฐาน หรือ นาฏศิลป์แบบแผน

3. นาฏศิลป์ปรับปรุง เป็นการแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ โดยการนำนาฏยลักษณะ (เอกลักษณ์ของนาฏศิลป์สกุลใดสกุลหนึ่งซึ่งประกอบด้วย เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์การแสดง คนตรี และการแสดง) และหรือจารีต (แบบแผน กฎเกณฑ์ หรือขอบเขตอันจำกัดในการแสดงนาฏศิลป์) มาใช้ในการออกแบบ โดย สุรพล วิรุฬักษ์ ได้จำแนกการสร้างสรรค์ หรือเรียกว่า นาฏยประดิษฐ์ ไว้ 4 รูปแบบ คือ (2544: 211 - 218)

1) นาฏศิลป์ที่เกิดจากหนึ่งนาฏยจารีต คือ การสร้างการแสดงจากกฎเกณฑ์หรือไวยากรณ์หรือฉันทลักษณ์ที่มีอยู่แล้ว เช่น รูปแบบการร่ายวพร ที่จะต้องมีเนื้อร้องที่เหมาะสมกับเนื้อร้อง เป็นต้น

2) นาฏศิลป์ที่เกิดจากผสมหลายนาฏยจารีต โดยการกำหนดหรือหยิบเอาจารีตการแสดงของนาฏศิลป์ตั้งแต่ 2 สกุลขึ้นไปมาผสมกัน อาทิ การผสมรำไทยกับบัลเลต์ โดยใช้จารีตของบัลเลต์แล้วสอดแทรกท่ารำไทยในที่ ๆ เหมาะสม ผลคือ ประเทศไทยมีบัลเลต์ที่มีลักษณะเฉพาะตัวเกิดขึ้น

3) นาฏศิลป์ที่เกิดจากการประยุกต์จากนาฏยจารีตเดิม นาฏยศิลป์แบบนี้ มักอาศัยเพียงเอกลักษณ์ หรือลักษณะเด่น เช่น โครงสร้าง หรือท่าทาง หรือเทคนิคบางอย่างมาเป็นหลัก

4) นาฏศิลป์ที่เกิดจากการสร้างนอกนาฏยจารีตเดิม เป็นการคิดค้นรูปแบบใหม่ขึ้น โดยไม่อาศัยรูปแบบนาฏศิลป์ที่มีอยู่ก่อนหน้านี้

และจำแนกออกเป็นรูปแบบการแสดง ได้ดังนี้ คือ

1) ระบำ เป็นศิลปะการรำรำที่ผู้แสดงจะเป็นหญิงหรือชาย เคลื่อนตัวไปตามจังหวะปี่กลอง โดยเป็นการเดี่ยวหรือเคลื่อนเป็นหมวดเป็นหมู่ เช่น ระบำเบิกโรง ระบำดาวดึงส์ หรือรูปแบบการฟ้อน หรือการเซิ้ง ในภาคเหนือหรือภาคอีสาน โดยมุ่งเน้นความพร้อมเพรียง การจัดกระบวนแถวเป็นสำคัญ

2) รำ คือ ศิลปะการรำรำที่แสดงเดี่ยวหรือแสดงเป็นคู่ เพื่อการพิธีกรรม หรือเป็นการบูชา เป็นการแสดงที่มุ่งเน้นความงดงามของท่ารำ

3) โขน ศิลปะของการออกท่าทาง โดยเน้นการใช้เท้าและขาเป็นหลัก (การเต้น) กล่าวคือ การแสดงโขนแบบดั้งเดิม ต่อมาภายหลังมีการปรับปรุงโดยมีศิลปะแห่งการเต้นเป็นหลัก แล้วมีการรื้อรูปแบบละครในเข้าผสมด้วย

4) การละเล่น คือ การเล่นดนตรี การเล่นเพลง การเล่นรำของกลุ่มคนคือมากกว่า 2 คนขึ้นไป เพื่อเป็นการผ่อนคลายอารมณ์ให้เกิดความรื่นเริงบันเทิงใจ (เพ็ญศรี คุ้ม, 2528: 228) ประกอบด้วยการเล่นของหลวง อาทิ ระเบง มังครุ่ม กุลาตีไม้และการละเล่นพื้นเมือง อาทิ การเล่นเพลงเรือ เพลงเทพทอง การเล่นลำตัด การเล่นลิเก ลิเกป่า หนังตะลุง

5) ละคร คือ ศิลปะการแสดงเป็นเรื่อง อาทิ ละครใน ละครนอก ละครพันทาง

จากข้อมูลที่ได้กล่าวมาข้างต้น ว่านาฏศิลป์จะหมายรวมไปถึงการร้องรำทำเพลงดังนั้น องค์ประกอบของนาฏศิลป์ก็จะประกอบไปด้วยการร้องการบรรเลง ดนตรีและการฟ้อนรำ ทั้งนี้ เพราะการแสดงออกทางนาฏศิลป์ไทยจะต้องอาศัยบทร้องทำนองเพลงประกอบการแสดง ผู้วิจัยจึงสรุปองค์ประกอบของนาฏศิลป์ไทยได้ดังนี้

1) การฟ้อนรำหรือลีลาท่ารำ

การฟ้อนรำหรือลีลาท่ารำ เป็นท่าทางของการเอียงกรายฟ้อนรำที่สวยงาม โดยมีมนุษย์เป็นผู้ประดิษฐ์ท่ารำเหล่านั้นได้ถูกต้องตามแบบแผนรวมทั้งบทบาทและลักษณะของตัวละครประเภทของการแสดง และการสื่อความหมายที่ชัดเจน

2) จังหวะ

จังหวะ เป็นส่วนย่อยของบทเพลงที่ดำเนินไปเป็นระยะและสม่ำเสมอ การฝึกหัดนาฏศิลป์ไทย จำเป็นต้องใช้จังหวะเป็นพื้นฐานในการฝึกหัด เพราะ จังหวะ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติและมีอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคนหากผู้เรียนมีทักษะทางการฟังจังหวะแล้ว ก็สามารถทำได้

สวยงาม แต่ถ้าผู้เรียนไม่เข้าใจจังหวะ ก็จะทำให้รำไม่ถูกจังหวะหรือเรียกว่า "บอดจังหวะ" ทำให้การรำก็จะไม่สวยงามและถูกต้อง

3) เนื้อร้องและทำนองเพลง

เนื้อร้องและทำนองเพลง การแสดงลีลาท่ารำแต่ละครั้งจะต้องสอดคล้องตามเนื้อร้องและทำนองเพลง ทั้งนี้เพื่อบอกความหมายของท่ารำ ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกในการแสดงได้ตามเนื้อเรื่อง ตลอดจนสามารถสื่อความหมายให้กับผู้ชมเข้าใจตรงกันได้ เช่น การแสดงอารมณ์รัก ผู้รำจะประสานมือทาบไว้ที่หน้าอก ใบหน้ายิ้มละไม สายตามองไปยังตัวละครที่รำคู่กัน เป็นต้น

4) การแต่งกาย

การแต่งกาย ในการแสดงนาฏศิลป์ สามารถบ่งบอกถึงยศ ฐานะและบรรดาศักดิ์ ของผู้แสดงละครนั้นๆ โดยเฉพาะการแสดงโขน การแต่งกายจะเปรียบเสมือนแทนสีกายของตัวละคร เช่น เมื่อแสดงเป็นหนุมานจะต้องแต่งกายด้วยชุดสีขาว มีลายปักเป็นลายทักขิณาวัตร สวมหัวขนิลงสีขาว ปากอ้า เป็นต้น

5) การแต่งหน้า

การแต่งหน้า เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้ผู้แสดงสวยงาม และอำพรางข้อบกพร่องของใบหน้าของผู้แสดงได้ นอกจากนี้ก็ยังสามารถใช้วิธีการแต่งหน้าเพื่อบอกวัย บอกลักษณะเฉพาะของตัวละครได้ เช่น แต่งหน้าคนหนุ่มให้เป็นคนแก่ แต่งหน้าให้ผู้แสดงเป็นตัวละคร เป็นต้น

6) เครื่องดนตรีที่บรรเลงประกอบการแสดง

การแสดงนาฏศิลป์ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้อุปกรณ์บรรเลงประกอบการแสดง ดังนั้นผู้แสดงจะต้องรำให้สอดคล้องตามเนื้อร้อง และทำนองเพลงในขณะเดียวกัน ดนตรีก็เป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญในการช่วยเสริมให้การแสดงสมบูรณ์ และสามารถสื่อความหมายได้ชัดเจนมากขึ้น อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างบรรยากาศในการแสดงให้สมจริงยิ่งขึ้นด้วย

7) อุปกรณ์การแสดงละคร

การแสดงนาฏศิลป์ไทยบางชุด ต้องมีอุปกรณ์ประกอบการแสดงละครด้วยเช่น ระบุว่า พัด ระบายนกเขา ฟ้อนเทียน ฟ้อนเล็บ ฟ้อนร่ม เป็นต้น อุปกรณ์แต่ละชนิดที่ใช้ประกอบการแสดง จะต้องสมบูรณ์ สวยงาม และสวมใส่ได้พอดี หากเป็นอุปกรณ์ที่ต้องใช้ประกอบการแสดง เช่น ร่ม ผู้แสดงจะต้องมีทักษะในการใช้อุปกรณ์ได้อย่างคล่องแคล่ว วางอยู่ในระดับที่ถูกต้องสวยงาม

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อ

ปณิธิ ศรีชัย (2540) ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาลเจ้ากับหมู่บ้าน กรณีศึกษาชุมชน หมู่ 1 บ้านนา ต.โพรงมะเดื่อ อ.เมือง จ. นครปฐม โดยอธิบายถึงบทบาทหน้าที่ของความเชื่อที่มีต่อปัจเจกบุคคลและสังคมโดยบทบาททางด้านปัจเจกบุคคลนั้น ความเชื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจให้กับชาวบ้าน ส่วนบทบาทที่มีต่อสังคมคือ ช่วยสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชนและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับคนนอกชุมชน นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นถึงโลกทัศน์ของการผสมผสานความเชื่อทางพุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติที่สามารถมองเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมและงานบุญประเพณีต่างๆ ที่มีการผสมผสานความเชื่อทั้งสองฝ่ายเข้าด้วยกัน ด้วยบทบาทที่สนับสนุนซึ่งกันและกัน และกล่าวถึงการดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

เรณู เหมือนจันทร์เชย (2541) ได้ศึกษาถึง การศึกษาอิทธิพลของความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมของชาวไทยโซ่งที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต กล่าวว่าผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้นจะเห็นได้ว่า ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิต กล่าวคือ เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการกระทำเพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูระลึกถึงบุญคุณของบรรพบุรุษ เช่น ฝึกสอนเรือน พิธีสอนปาดตง เป็นต้น เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจทำให้เกิดความสบายใจมีกำลังใจ เช่น การเคารพและบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อแสดงออกถึงการพบปะสังสรรค์ในหมู่ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านใกล้เคียงทั้งที่อยู่ในและนอกหมู่บ้านกระชับความสัมพันธ์ เพื่อแสดงออกถึงความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่คณะ เช่น พิธีสอนเรือน พิธีสอนตัว ประเพณีสงกรานต์ รวมทั้งการดำรงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่ได้ปฏิบัติกันอยู่จนทุกวันนี้ และการปฏิบัติตนของชาวไทยโซ่งที่จะดำรงชีวิตอยู่ต่อไปตามความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมานั้น ทำให้มองเห็นว่าชาวไทยโซ่งในหมู่บ้านแหลมกะเฌอ 2 มีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งในระดับครอบครัวและหมู่บ้าน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมของชาวไทยโซ่งมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นไปอย่างปกติสุขตามเกณฑ์ จปฐ.

นารถฤดี วิวัตรกุล (2542) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การดำรงอยู่ร่วมกันของกลุ่มความเชื่อผีเจ้านายและกลุ่มความเชื่อผีเทวดา ได้เสนอเนื้อหาพอสรุปได้ดังนี้

ชาวบ้านมีความต้องการในการพึ่งพาความเชื่อเรื่องผีลดน้อยลง ที่เห็นได้ชัด คือชาวบ้านได้ออกไปมีอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมมากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะต้องอพยพไปอยู่ในท้องถิ่นอื่นด้วย ดังนั้นการที่จะกลับมาเพื่อบนบานศาลกล่าวแก่ผีในเรื่องการทำมาหากิน หรือเรื่องประจำวันค่อนข้างจะเป็นไปได้อย่างไม่สะดวกนัก อีกทั้งการที่ได้อพยพไปอยู่นอกชุมชนเป็นเวลานานก็ยังทำให้ความเชื่อในเรื่องผีเสื่อมคลายลงไป อันจะเห็นได้จาก เมื่อมีการจัดพิธีงานเลี้ยงผีประจำปีสมาชิกในกลุ่มนี้ ก็มักไม่ค่อยได้กลับมาร่วมงาน รวมทั้งสมาชิกรุ่นใหม่ในหมู่บ้านเอง ถ้ามีธุระหรือต้องทำงาน ก็จะไม่มาช่วยเหลือในงานแต่อย่างใด ดังนั้นจึงพบว่าในงานเลี้ยงผีประจำปีสมาชิกส่วนใหญ่ที่มาร่วมงานจะเป็นผู้สูงอายุ ซึ่งถือว่ายังคงเป็นกลุ่มที่ยึดมั่นในความศรัทธาที่มีต่อผีบรรพบุรุษของแต่ละคนอย่างแนบแน่น ส่วนลักษณะความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันระหว่างสมาชิกในกลุ่มเดียวกันจะพบว่า มีเรื่องของผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

ดังนั้นจึงมีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกในกลุ่มความเชื่อผีเจ้านายที่อาศัยอยู่บ้านเหนือกับบ้านใต้ เนื่องจากมีความขัดแย้งกันในเรื่องของการเลือกตั้งที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางการเมืองท้องถิ่น ทำให้สมาชิกทั้งสองกลุ่มบ้านมักจะไม่มาร่วมมือกันในงานบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ของชุมชน (ยกเว้นในงานเลี้ยงปีผีเจ้านาย) แม้กระนั้นก็ตาม ความขัดแย้งหรือความรู้สึกไม่พอใจ ก็เกิดขึ้นภายในความรู้สึกนึกคิด ๆ ของจิตใจเท่านั้น ไม่ได้ถือเป็นความขัดแย้งที่รุนแรงถึงขั้นแตกหัก โดยจะพบว่า เมื่อชาวบ้านพบหน้ากันก็จะมีการพูดคุยทักทาย ในฐานะคนรู้จักกันตามปกติ ถึงแม้ว่าบทบาทในด้านระบบความเชื่อจะเกิดความเสื่อมคลายลงไปตามกาลเวลา แต่จากการที่สมาชิกในชุมชนมีการนับถือผีในลักษณะเดียวกันนั้น ก็ยังคงมีความร่วมมือและการพึ่งพากันในบางด้าน ซึ่งความสัมพันธ์ที่ยังคงอยู่นี้ ก็ได้เป็นผลมาจากลักษณะความเชื่อที่เหมือนกันเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่เข้ามามีผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอีกด้วย เช่นระบบเครือญาติ และระบบเศรษฐกิจ เป็นต้น

วิเศษ เพชรประดับ (2525) ได้ศึกษา บทบาทของความเชื่อและประเพณีพิธีกรรมที่มีต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้านโคก โดยกล่าวว่า ความเชื่อนับว่าเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อโลกทัศน์ของสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างมาก โดยชาวบ้านจะมองว่ามีวิญญาณสิงสถิตอยู่ทั่วไป ซึ่งวิญญาณเหล่านี้สามารถคลั่งคลุ้มให้เกิดสิ่งต่างๆ แก่มนุษย์ได้ ความเชื่อทั้งหลายที่ปรากฏในหมู่บ้านจะเปรียบเสมือนเครื่องกำหนดวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน และยังมีบทบาทต่อสถาบันต่างๆ ในสังคมและความเชื่อก็จะมีความสัมพันธ์กับสถาบันสังคม โดยทำหน้าที่คอยให้ความสนับสนุนเกื้อกูลกันและกัน นอกจากนั้นความเชื่อยังเป็นสิ่งที่รวมเอาความรู้สึกนึกคิดที่เป็นอุดมคติเกี่ยวกับ

ความเป็นอยู่ของมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกตลอดจนบรรทัดฐาน ที่สังคมยอมรับมา เป็นตัวควบคุมพฤติกรรมทุกอย่างของชีวิต

ธีรพล สยามพันธ์ (2538) ได้ศึกษาเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวบ้านต.ควนมะพร้าว อ.เมือง จ.พัทลุง โดยได้เก็บข้อมูลจากผู้ประกอบอาชีพทำนาหรือประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อในการทำนา เขาพบว่า การปฏิบัติตามความเชื่อเป็นสิ่งที่มียุทธพลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านเป็นอย่างยิ่ง ชาวบ้านมีความเชื่อว่าหากได้มีการปฏิบัติตามความเชื่อและประกอบพิธีกรรมอย่างถูกต้องแล้วจะมีอำนาจเร้นลับที่บันดาลให้เกิดความสุข ความปลอดภัย และประสบผลสำเร็จในอาชีพ ตรงข้ามหากละเลยไม่ปฏิบัติหรือกระทำการใดๆ เป็นการลบหลู่ก็จะเกิดปัญหาเกิดภัยพิบัติที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพ นอกจากนี้การปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวบ้านยังมีผลด้านจิตนิสัย เช่น เกิดความกตัญญู ความขยัน หมั่นเพียรในการทำนา ฯลฯ เป็นการส่งเสริมให้เกิดลักษณะนิสัยที่ดี ผลทางด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวก่อให้เกิดความรัก ความอบอุ่น พร้อมทั้งจะร่วมมือร่วมใจกันช่วยเหลือกันทำมาหากินและการเกิดความรู้สึกเป็นกลุ่ม เป็นพวกเดียวกัน ก็เป็นผลต่อสังคมวัฒนธรรม โดยรวมด้วย

ยุทธภณัท เศษะแก้ว (2540: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “พิธีกรรมและระบบ ความเชื่อ การล่ำผีฟ้าในภาคอีสาน” ผลการศึกษาพบว่า พิธีกรรมการล่ำผีฟ้าเป็นกระบวนการทางชีวิต อาศัยสภาวะวิกฤตในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ ซึ่งเป็นการเจ็บป่วยของบุคคลทั้งทางตรงและทางอ้อม สรรสร้างพิธีกรรมเป็นเครื่องมือ มีหมอล่ำผีฟ้าเป็นกลไก ในการนำอำนาจจากความเชื่อเรื่องผีมาควบคุมพฤติกรรมในทางสังคมที่ยังลึกลงถึงการควบคุมทางด้านจิตวิญญาณ สามารถจัดระเบียบ แบบแผนทางสังคมให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์และบรรทัดฐานทางสังคม ความเชื่อและพิธีกรรม จึงเป็นหนึ่งในหลายปัจจัย ที่มีบทบาทในการกล่อมเกลாதงสังคมที่สั่งสมมาท่ามกลางการดำเนินวิถีชีวิตของชาวบ้าน เป็นปัจจัยซึ่งนำมาสู่การสร้างกฎเกณฑ์และบรรทัดฐาน เพื่อคุณภาพของการอยู่ร่วมกันในชุมชน เป็นพลวัตของกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมของชาวบ้าน ในท่ามกลาง

อภิชาติ ทองอยู่ และคณะ (ม.ป.ป.: 17-27) ได้ศึกษาเรื่อง “สถาบันหมู่บ้านกับการพึ่งตนเอง” ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านในภาคอีสานได้รับอิทธิพลจากภูมิปัญญา 3 แบบ คือ พุทธ พราหมณ์ ผี ผสมผสานกัน ความเชื่อแบบพุทธมีทั้งระดับโลกุตตระและโลกียะ ความเชื่อแบบผีเป็นการสั่งสมประสบการณ์แห่งโลกทัศน์ ชีวิตทัศน์ที่สืบทอดกันมาหลายรุ่น ตามทัศนะของชาวบ้านทั่วไปจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ผีที่มีองค์คุณต่อสังคม กับผีร้ายที่สร้างความวิบัติแก่บุคคลและชุมชน การแสดงออกถึงวัฒนธรรมความเชื่อ มีองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ ส่วนของความเชื่อที่เป็นอุดมการณ์ของผู้คนในหมู่บ้าน ส่วนของความเชื่อหรืออุดมการณ์เฉพาะบุคคล ส่วนของผู้นำหรือ

ตัวกลางในการทำพิธีต่อความเชื่อนั้น ความเชื่อแบบพราหมณ์จะผสมกลมกลืนอยู่ในพิธีกรรม และความเชื่อทั้งสามอย่างนี้มีจุดเชื่อมต่อกันและกัน

2.4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและพิธีกรรม

อะระโท โอจิมา (2536: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “ชีวิต พิธีกรรมและเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนมอญในเมืองไทย กรณีศึกษาในเขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” ผลการศึกษาพบว่า คนมอญในชุมชนบ้านมน มีเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ที่ซับซ้อนกันอยู่ 2 ระดับ คือ ในระดับที่เป็นคนไทยนั้น ไม่ใช่จะมีเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ไทย แต่มีเอกลักษณ์ส่วนหนึ่งของสังคมไทย ซึ่งหลาย ชาติพันธุ์ซับซ้อนอยู่ในระดับที่เป็นคนไทย คนมอญในชุมชนบ้านมนแบ่งใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ของชาติพันธุ์มอญ ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์และกาลเทศะ เช่น การแต่งกาย และการใช้ภาษา เป็นต้น สิ่งสำคัญที่จะนิยามความเป็นคนมอญในชุมชนบ้านมน คือเชื้อสายของคนมอญ โดยเฉพาะสายเลือดทางผู้ชาย และพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนับถือชะลอมห้อย เช่น พิธีเลี้ยงผี และ พิธีรำผีนั้น เป็นกลไกสำคัญที่จะธำรงเอกลักษณ์ชาติพันธุ์มอญ โดยการสืบต่อทางสายเลือด และ สืบต่อประวัตินี้ของชาติพันธุ์มอญ อีกนัยหนึ่งพิธีกรรมทางด้านพุทธศาสนาบางพิธีกรรม เช่น การทำบุญร่วมกันทั้ง 9 วัด ในวันเข้าพรรษาและวันออกพรรษาและพิธีเทศน์มหาชาติ เป็นต้นนั้น ได้รวบรวมกลุ่มชาติพันธุ์มอญกลุ่มย่อยๆ เข้าไว้ด้วยกัน จึงทำให้มีกลุ่มชาติพันธุ์มอญกลุ่มใหญ่หรือขอบเขตวัฒนธรรมมอญ ซึ่งมีประโยชน์ต่อการธำรงวัฒนธรรมและจารีตประเพณีของชาติพันธุ์มอญ ในขณะเดียวกัน ตำราต่างๆ ของคนมอญก็มีหน้าที่สำคัญต่อการธำรงเอกลักษณ์ชาติพันธุ์มอญ โดยการสืบต่อประวัตินี้และพิธีกรรมของคนมอญ และโดยการแสดงให้เห็นกฎและแบบอย่างการดำเนินชีวิตของคนมอญ

วาสนา อรุณกิจ (2528: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “พิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมของลาวโซ่ง หมู่บ้านบ้านสระ ตำบลสระพัฒนา อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม” ผลการศึกษาพบว่า พิธีกรรมในสังคมลาวโซ่งแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ พิธีกรรมตามแนวพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับการนับถือผี และการบูชาบรรพบุรุษ โดยลาวโซ่งให้ความสำคัญกับพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมมาก พิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิมนั้นมีบางอย่างที่คล้ายกับวัฒนธรรมจีน เนื่องจากถิ่นเดิมของลาวโซ่งหรือไทดำนั้นอยู่ทางตอนเหนือของเวียดนามและอยู่ทางตอนใต้ของจีน และได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมจีนในสมัยก่อน วิถีชีวิตของลาวโซ่งที่เห็นได้จากพิธีกรรมจะคล้ายคลึงกับวิถีชีวิตของคนไทยลาวทางภาคอีสานของไทย ลาวโซ่งปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมอย่างเคร่งครัดจนกลายเป็นประเพณีการปฏิบัติ พิธีกรรมถือเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งในอันที่จะต้องอยู่ในสังคมและยังแสดงให้เห็นถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ความสามัคคี ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่คณะและในหมู่บ้าน สถานภาพและศักดิ์ศรีของวงศ์

ตระกูล ตลอดจนเป็นการดำรงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชน การปฏิบัติพิธีกรรมต่างๆ ของลาวโซ่งเป็นการยืนยันโครงสร้างทางสังคมที่มีอยู่ พิธีกรรมมีหน้าที่ในการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสังคม และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชน ตลอดจนเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงสถานภาพระหว่างบุคคลในสังคมที่ประกอบกันเป็นกลุ่มต่างๆ นอกจากนี้ ชุมชนลาวโซ่งยังได้อาศัยความเชื่อในการนับถือผีและสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ในการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในชุมชน ทำให้บุคคลอยู่ในระเบียบวินัย มีศีลธรรม ซึ่งก่อให้เกิดความเป็นระเบียบในชุมชนหมู่บ้าน

สุเมธ เมธาวิทยานุกูล (2532 : 1 –3) กล่าวถึงลักษณะของพิธีกรรม เอาไว้ในหนังสือสังกัปพิธีกรรมว่า พิธีกรรมเป็นการกระทำ ที่คนเราสมมติขึ้นเป็นขั้นตอน มีระเบียบวิธี เพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจ และมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป พิธีกรรมมีลักษณะสำคัญอยู่สองประการคือสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงความจริงใจ และเป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตใจและความเชื่อ

เบญจรัชต์ เมืองไทย (2543) ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง พิธีทรงเจ้า : พิธีกรรมกับโครงสร้างสังคมที่หนองขาว โดยมีเนื้อหาสำคัญ สรุปได้ดังนี้ พัฒนาการและระบบความสัมพันธ์ในบ้านหนองขาวนั้นมีความเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาตามเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างไรก็ตาม ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนหลากหลาย ทั้งความสัมพันธ์ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ล้วนผูกเชื่อมโยงกันไว้ภายใต้ระบบเครือญาติ กลุ่มพรรคพวกและสำนึกในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและดำรงอยู่อย่างมีเอกลักษณ์มาจนถึงปัจจุบัน

ในปัจจุบันพิธีกรรมยังมีบทบาทสำคัญในการรวมกลุ่มของเครือญาติ และกลุ่มพรรคพวกที่มักเป็นชานาเดิมซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ยังยึดมั่นอยู่กับความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งยังเป็นเครื่องมือในการสื่อสารกันระหว่างกลุ่มต่างๆ ที่มีความแตกต่างทางชนชั้น สถานะและอาชีพต่อกันมากขึ้น รวมถึงการเป็นเครื่องมือในการระบายความขัดแย้งอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ภาพสะท้อนโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางสังคมที่สำคัญซึ่งปรากฏผ่านพิธีทรงเจ้าที่หนองขาวมีสาระสำคัญอย่างน้อย 3 ประการด้วยกันคือ

ประการแรก การสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และความเป็นสังคมหลากหลาย ซึ่งปรากฏอยู่ในความเชื่อที่สัมพันธ์กับการแสดงออกในพิธีกรรม การแสดงอัตลักษณ์ของเจ้า ในกระบวนการของการประกอบพิธีกรรมทั้งหมด

ประการที่สอง คือการให้ความสำคัญกับการแสวงหากลุ่มความร่วมมือในแบบต่าง ๆ ทั้งในระดับเครือข่าย กลุ่มพรรคพวก และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม เนื่องจากการเป็นสังคมชาวนาที่ต้องการแรงงานในการผลิต และการที่หมู่บ้านตั้งอยู่บนเส้นทางชายแดนที่มีความอ่อนไหวต่อการจัดการของอำนาจรัฐที่จำเป็นต้องดูแลช่วยเหลือกันเองมาแต่อดีต

ประการสุดท้าย คือการเปลี่ยนผ่านของอำนาจในพิธีกรรมในสังคมที่เปลี่ยนไปสู่ความเป็นเมืองซึ่งเกี่ยวเนื่องกับปัจจัยต่างๆ นับตั้งแต่อิทธิพลของพระพุทธศาสนา และการแยกพิธีกรรมดั้งเดิมของชุมชนออกไปเป็นไสยศาสตร์ที่มองว่าเป็นความงมงาย การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมืองยังทำให้หนองขามมีการแตกตัวของอาชีพ ชนชั้น ที่ผู้คนมีความเป็นปัจเจกและแตกต่างกันทั้งในด้านความรู้ ความคิดและความเชื่อ ซึ่งทำให้พิธีกรรมเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์และอำนาจในการบูรณาการลงแม้พิธีกรรมจะมีการปรับตัวเพื่อตอบสนองความต้องการของปัจเจกที่หลากหลายก็ตาม

ผลิพันธุ์ พวงซ่อ (2538) ได้ศึกษาเรื่อง ครูหมอและดายายะบพบาทและความสำคัญของการถือผีในสังคมภาคใต้ ซึ่งอธิบายว่า ในสังคมภาคใต้ได้มีการนับถือ ผีครูหมอ ซึ่งถือเป็นผีบรรพบุรุษที่มีบทบาทสำคัญ ในการถ่ายทอดความรู้และศิลปวิทยาการ ในเรื่องนั้นๆ เช่นครูหมอหนัง ครูหมอโนรา ครูหมอยา ครูหมอเหล็ก เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการนับถือผีดายายซึ่งเชื่อว่าเป็นวิญญาณบรรพบุรุษที่ไม่ยอมไปผุดไปเกิด ยังคงอยู่เพื่อพิทักษ์รักษาลูกหลาน โดยในแต่ละปีจะต้องมีการเช่นสรวงสังเวศ หรือต้องทำพิธีบวงสรวงเมื่อมีเหตุไม่ปกติเกิดขึ้น ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้มีส่วนในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งในกลุ่มเครือญาติ

สุกัญญา จันทะสุน (2538) ได้ศึกษาเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านและกระบวนการถ่ายทอด : การศึกษา “พิธีเสนเรือน” ของลาวโซ่ง จังหวัดพิษณุโลก ได้อธิบายว่า “พิธีเสนเรือน” เป็นพิธีกรรมการเช่นไหว้บรรพบุรุษที่ตายไปแล้ว เป็นพิธีกรรมของครอบครัวที่หัวหน้าครอบครัวมีหน้าที่จะต้องจัดเป็นประจำทุกปี ปีละครั้งหรือ 3 ปีต่อครั้ง เชื่อว่าเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และมีผลกระทบให้ทุกคนในครอบครัวมีความสุข เกิดความเป็นสิริมงคลแก่บ้านเรือน จากพิธีกรรมแสดงให้เห็นถึงกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม ที่สำคัญทางด้านองค์ประกอบทางวัฒนธรรม ทั้ง 4 ประการคือ องค์วัตถุ องค์การ องค์พิธีการ และองค์มิติ มีลักษณะการถ่ายทอดการศึกษาแบบไม่เป็นทางการ ชาวลาวโซ่งจะรับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษบิดามารดาญาติพี่น้อง เป็นการถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างวัย มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในระบบครอบครัว พ่อแม่อบรมสั่งสอนทั้งทางตรงและทางอ้อม จากการประพฤติปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตน สืบทอดได้จากการสังเกตจดจำ ทำตาม และมีประสบการณ์สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง เป็นการเรียนรู้ผ่านสื่อพิธีกรรมทุกพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตจากสภาพสังคมตลอดเวลาเป็นการศึกษาตลอดชีวิต ถือมีการเรียนรู้ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย พิธีกรรมจะมีเนื้อหาสาระภูมิปัญญาเกี่ยวข้องกับการจัดองค์กร

ครอบครัว และเครือข่ายระบบความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษประโยชน์ของพิธีเสนเรือน ในการสร้างความสัมพันธ์อันดีให้แก่สมาชิก ในสังคมลาวโซ่งและภูมิภาคปัญญาด้านวัตถุที่เป็น เอกลักษณ์ของสังคม

สมพร พิมรัตน์ (2540: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ประเพณีบุญเข้าปรีวาสกรรม อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด” ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีการเข้าปรีวาสกรรม คือ การจัดพิธีกรรมอย่างหนึ่งทางพระพุทธศาสนา เพื่อฝึกปฏิบัติตามระเบียบวินัยสงฆ์อย่างเคร่งครัด โดยหวังผลการกระทำเพื่อชดเชยความผิดพลาดทางวินัย ที่อาจเกิดขึ้นโดยมิได้ตั้งใจในช่วงเวลาที่ผ่านมา พิธีการดังกล่าวกำหนดขึ้นระหว่างเดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคม ในบริเวณป่าช้าหรือบริเวณที่เป็นธรรมชาติร่มรื่นและเงียบสงบภายในวัด จะเห็นได้ว่าประเพณีบุญเข้าปรีวาสกรรม มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในเรื่องของการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมบำเพ็ญบุญกุศลเสริมความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต โดยการให้ทาน การอุปถัมภ์พระภิกษุด้วยปัจจัยสี่ ภัตตาหาร และเจริญภาวนา นอกจากนี้บุญเข้าปรีวาสกรรมยังเป็นแหล่งการศึกษาอบรมพระธรรมวินัยแก่พระภิกษุและฆราวาส

ทรงรัตน์ ธนมาลาพงศ์ (2542: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “พิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุนาควน อำเภอนาควน จังหวัดมหาสารคาม” ผลการศึกษาพบว่า พิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระธาตุนาควน แบ่งได้ 3 ประเภท คือ พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากิน พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต และประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชุมชนและสังคม ทั้งนี้พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากิน มี 3 พิธีกรรม คือ พิธีกรรมบวงสรวง บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรมบอกกล่าวก่อนพิธีบวงสรวง และพิธีกรรมสูตรขวัญกุมข้าวใหญ่ ส่วนพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต มี 3 พิธีกรรม คือ พิธีกรรมบ้ำหรือบนบาน พิธีกรรมปงหรือแก้บนพิธีกรรมขอขมา และบอกกล่าวพระธาตุนาควน สำหรับประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชุมชนและสังคม มี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่ 1 ประเพณีพิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนา มี 4 ประเพณีพิธีกรรม ได้แก่ ประเพณีพิธีกรรมวันมาฆบูชาและงานนมัสการพระธาตุนาควนประจำปี ประเพณีพิธีกรรมวันวิสาขบูชา ประเพณีพิธีกรรมวันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา และประเพณีพิธีกรรมวันออกพรรษา ลักษณะที่ 2 ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับเทศกาลต่างๆ และตามโอกาส มี 3 ประเพณีพิธีกรรม ได้แก่ ประเพณีพิธีกรรมวันขึ้นปีใหม่ ประเพณีพิธีกรรมวันตรุษสงกรานต์ และประเพณีพิธีกรรม พุทธาภิเษกวัตถุมงคล

จากแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่น่าเสนอข้างต้น สรุปได้ว่า วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแทบทั้งหมด ได้รูปแบบค่านิยม ความเชื่อ และประเพณีพิธีกรรม มาจากพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น กล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญต่อชาวอีสานเป็นอย่างยิ่งจนได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตของชาวอีสานตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ดังกิจกรรมที่เกิดขึ้น เช่น ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ เป็นต้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดบทบาทของพระพุทธศาสนา ที่

มีต่อค่านิยม ความเชื่อ และประเพณีพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวและกวย โดยได้แบ่งบทบาทพระพุทธรศาสนาไว้ดังนี้ (1) ค่านิยม ได้แก่ ค่านิยมโดยตรง และค่านิยมโดยอ้อม (2) ความเชื่อ ได้แก่ ความเชื่อโดยตรง และความเชื่อโดยอ้อม และ (3) ประเพณีพิธีกรรม ได้แก่ ประเพณีพิธีกรรมโดยตรง และประเพณีพิธีกรรมโดยอ้อม

2.4.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนาฏศิลป์

จินตนา สุวรรณ (2544) ได้ศึกษาเรื่อง ละครแก๊บนหลวงพ่พุทธรโสธร โดยวัตถุประสงค์ในการศึกษาคือ ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมแก๊บน การแก๊บนด้วยละครต่อหลวงพ่พุทธรโสธร ณ วัดโสธรวรารามวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา และศึกษาถึงองค์ประกอบของละครแก๊บน รวมถึงบทบาทหน้าที่ของละครแก๊บนหลวงพ่พุทธรโสธร จากการศึกษาพบว่า ละครแก๊บน ณ วัดหลวงพ่พุทธรโสธร มีมาตั้งแต่ในอดีต ซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด มีเพียงคำบอกเล่าสืบต่อกันมา ในปัจจุบันละครแก๊บนที่ยังคงแสดงอยู่อย่างต่อเนื่อง มีเพียงคณะเดียวเท่านั้น ได้แก่ คณะประจวบเจริญศิลป์ โดยมีนางประจวบ เพชรพันธ์ เป็นผู้ก่อตั้งและควบคุมดูแล มีผู้แสดงทั้งสิ้น 31 คน เป็นผู้แสดงละคร 28 คน และผู้บรรเลงดนตรี 3 คน เครื่องดนตรีที่ใช้ ได้แก่ ระนาด ตะโพน โทน ฉิ่ง ฉาบ และกรับ รูปแบบการแสดงละครที่ปรากฏ พบใน 2 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะของละครรำ หรือการรำถวาย ซึ่งประกอบด้วย การรำถวายมือและการรำชุดพิเศษ และลักษณะที่สองคือการแสดงละครเป็นเรื่อง อัตราการว่าจ้างก็จะแตกต่างกันออกไปตามขนาด และประเภทของการแสดง โดยจะมีการถวายเงินส่วนหนึ่งแก่ทางวัด

การแสดงละครแก๊บนของคณะประจวบเจริญศิลป์ มีบทบาทเป็นการแสดงเชิงพิธีกรรม และละครแก๊บนก็เป็นรูปแบบหนึ่งของสัญลักษณ์ ที่ใช้เป็นตัวกลางระหว่างปัจเจกบุคคลผู้มีความศรัทธา ในหลวงพ่พุทธรโสธร ซึ่งถือเป็นตัวแทนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถอำนวยพรให้สัมฤทธิ์ผลได้ บทบาทประการนี้จึงเป็นบทบาทที่เด่นชัดที่สุดของละครแก๊บนหลวงพ่พุทธรโสธร และการแสดงละครแก๊บนจะอยู่คู่กับวัดหลวงพ่พุทธรโสธรต่อไป ตราบที่ประชาชนยังมีความศรัทธาในตัวหลวงพ่ไม่เสื่อมคลาย

มาลินี งามวงศ์วาน (2537) ศึกษาเรื่อง ละครแก๊บนที่ศาลหลักเมืองกรุงเทพมหานคร โดยทำการศึกษาค้นคว้าที่มาของละครแก๊บนที่ศาลหลักเมืองกรุงเทพมหานคร กลวิธีและขั้นตอนการแสดง ตลอดจนองค์ประกอบของละครแก๊บน พบว่า ลักษณะของละครแก๊บนที่ศาลหลักเมืองในอดีต จะเป็นการแสดงละครชาตรี ซึ่งผู้ว่าจ้างเป็นผู้จัดหาละครมาแสดง โดยตกลงกับคณะละครในเรื่องของสถานที่ วันและเวลาที่แสดง ตลอดจนเรื่องที่แสดง ซึ่งรูปแบบการแสดงละครแก๊บนในอดีตนั้น จะมีขั้นตอนการแสดงเป็นไปตามแบบแผน

ต่อมาสภาพสังคมเปลี่ยนแปลง เริ่มมีภาคเอกชนเข้ามาประมูลเพื่อดำเนินกิจการหารายได้ในศาล ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอันส่งผลกระทบต่อการแสดงละครแก้บนคือ มีการผูกขาดคณะละครที่แสดงยังศาลหลักเมือง ทำให้ประชาชนหันมาว่าจ้างคณะละครดังกล่าว ทำให้เกิดระบบนายทุนควบคุมอัตราจ้างการสร้างโรงละครอย่างเป็นสัดส่วน ตลอดจนผลกระทบต่อรูปแบบการแสดงด้วย เช่น มีการเปลี่ยนแปลงขั้นตอนการแสดงเพื่อจัดสรรการแสดงละครแก้บนในอีกลักษณะหนึ่ง อันตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนที่มีปัจจัยทางการเงินต่ำ ให้สามารถถวายละครได้ การแสดงละครแก้บน เป็นศิลปะการแสดงชนิดหนึ่ง ที่ผู้ขอใช้เป็นเครื่องตอบแทนบุญคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่อานวยพรให้สัมฤทธิ์ผลหลังจากที่บนไว้ ละครแก้บน ณ ศาลหลักเมืองนี้ มีมาตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2450 ในความดูแลของกรมวัง ต่อมาได้โอนมาอยู่ในความดูแลขององค์กรสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในปีพ.ศ. 2503

ละครแก้บนที่ศาลหลักเมืองมี 2 ลักษณะคือ แสดงเป็นละครรำถวายมือ และแสดงเป็นละครรำ รำถวายมือเป็นการรำประกอบเพลงช้าเพลงเร็ว-ลา และเพลงเบ็ดเตล็ด สำหรับการแสดงละครที่พบมี 3 แบบคือ ละครชาตรี ละครชาตรีปนละครนอก ละครชาตรีปนละครพันทาง หรือผสมลิเก ละครที่ศาลหลักเมืองมีการแสดงละครทุกวันมีคณะหมุนเวียนกันแสดง 4 คณะ มีผู้แสดงรวมทั้งสิ้น 84 คน มีอายุระหว่าง 12 – 75 ปี และมีแนวโน้มว่าผู้แสดงรุ่นใหม่ ซึ่งมีอายุน้อย จะเข้ามาเป็นผู้แสดงมากขึ้นอันเนื่องจากกฎระเบียบใหม่ขององค์กรสงเคราะห์ทหารผ่านศึกที่กำลังแก้ไขในอนาคต

สรัญญา บำรุงสวัสดิ์ (2540) ได้ศึกษาเปรียบเทียบการรำแก้บน ที่วัดโสธรวรารามวรวิหาร ศาลพระพรหมเอราวัณและศาลพระกาฬ โดยศึกษาเปรียบเทียบการรำแก้บน วัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา ศาลพระพรหมเอราวัณ จังหวัดกรุงเทพฯ และ ศาลพระกาฬจังหวัดลพบุรี ในด้านองค์ประกอบ รูปแบบการแสดง กระบวนท่ารำ และการปรับเปลี่ยนท่ารำในปัจจุบัน วิจัยใช้การค้นคว้าตำรา เอกสาร จากการสังเกตการณ์ การศึกษาจากวิดีโอ ที่บันทึกการแสดงจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่บริหารจัดการสถานที่ เจ้าของคณะละครแก้บน และผู้แสดง โดยตรง ผลการวิจัยพบว่า การแสดงแก้บนทั้ง สามแห่ง นิยมรำชุดเบ็ดเตล็ด ได้แก่ เทพบันเทิง กฤดาภินิหาร ดาวดึงส์ สีนวล พุทธานุภาพ และเชษฐาวิญ ผู้วิจัยเลือกสามเพลงแรกเป็นกรณีศึกษา เพราะใช้รำเป็นประจำมากที่สุดทั้งสามแห่ง องค์ประกอบการแสดงของทั้งสามแห่ง มีลักษณะใกล้เคียงกัน คือ มีเวทีสำหรับการแสดงเฉพาะ ผู้แสดงประมาณ 7-10 คน การแต่งกายแต่งแบบยีนเครื่อง ใช้วัสดุอุปกรณ์คุณภาพต่ำ เพราะคำนึงถึงเศรษฐกิจมากกว่าความประณีตสวยงาม เครื่องดนตรีหลัก คือ ระนาดเอก ร้องลงมากคือ จิ้งและตะโพน การแสดงทั้งสามแห่ง ให้ความสำคัญกับไหว้ครูแบบง่ายๆ คือ ผู้แสดงยกมือไหว้หนึ่งครั้งก่อนการแสดง และเมื่อรำเสร็จในครั้งหนึ่งๆ ซึ่งถือว่าเป็นการเสร็จ

ขั้นตอนในการเก็บนั้นๆ การรำ เมื่อเปรียบเทียบกับมาตรฐานของกรมศิลปากร พบว่า มีลักษณะร่วมกันอย่างเด่นชัด คือ ตัดทอนท่ารำ ไม่เรียงลำดับของท่า ใช้ท่ารำซ้ำกัน มีการโยกตัวตามจังหวะในทำรำนั้นๆ ส่วนคุณภาพของท่ารำในการตั้งวง จีบ ประเท้า กระดกเท้า การใช้ตัวไม่ได้มาตรฐาน ตามแบบกรมศิลปากร เนื่องจากผู้แสดงไม่ตั้งใจรำ ไม่ควบคุมและเกร็งอวัยวะส่วนต่างๆ ตลอดทั้งเพลง ทั้งนี้เพราะผู้แสดงขาดความรู้ทางนาฏศิลป์ ไม่มีครูมาตรฐาน เหนื่อยล้าเพราะรำทั้งวัน และ ต้องรำให้ได้มากรอบเพื่อรายได้ผลงานวิจัยนี้ ทำให้เข้าใจการรำเก็บตลอดจนแนวทางในการปรับปรุง ให้มีมาตรฐานดีขึ้นโดยการประสานศิลปะกับธุรกิจเข้าด้วยกัน เพื่อมีนาฏศิลป์ที่ดีไว้รับใช้สังคมอย่างถูกต้อง

สุชาดา กิตติตระกูลกาล (2540) ศึกษาเรื่อง ศาลท่านท้าวมหาพรหม โรงแรมเอราวัณ การแสดงเชิงพิธีกรรมยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นการศึกษา ความเป็นมาและความหมายของพระพรหม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของสังคมเมือง ซึ่งมีปัจจัยสำคัญจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจช่วงสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ สอง มีผลต่อการนิยมนูชา และปลูกสร้างศาลพระพรหมหรือไม่ รวมถึงศึกษาปรากฏการณ์การประกอบการแสดงทางพิธีกรรมของผู้คนที่มากราบไหว้บูชา รวมถึงบุคคลอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสถานที่แห่งนี้ เพื่อค้นหาความหมายของสัญลักษณ์ และพฤติกรรมที่แสดงประกอบพิธีกรรม พบว่า พระพรหม มีพัฒนาการที่ยาวนานจนกระทั่งเมื่อถูกโยกย้ายจากชุดความเชื่อเดิม มาประยุกต์ให้สอดคล้องกับสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมไทย ส่งผลให้พระพรหมที่ปรากฏอยู่ในการแสดงเชิงพิธีกรรมนี้ มีลักษณะความเป็น “ไทย” สูง ดังจะเห็นได้จากรายละเอียดในการประกอบพิธีกรรมที่สถาปนาขึ้น โดยกลุ่มคนที่เป็นเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิทุนท่านท้าวมหาพรหม โรงแรมเอราวัณ การสถาปนากฎระเบียบในการบูชาขึ้น เพื่อให้พฤติกรรมที่เกิดขึ้นในพิธีกรรมเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และอยู่ภายใต้ชุดโครงสร้างใหม่ ของพิธีและแยกตัวตนออกจากโครงสร้างสังคมปกติซึ่งเทอร์เนอร์เรียกว่า Liminality อันหมายถึงภาวะชายขอบ หรือภาวะกำกวมที่ไม่สามารถระบุสถานะภาพของผู้เข้าร่วมพิธีได้ จากนั้นก็จะทำการรวมกลุ่มกันขึ้นชั่วคราวในขณะประกอบพิธี โดยยึดเอาแบบแผนโครงสร้างการประกอบพิธีกรรมที่สถาปนาโดยเจ้าหน้าที่ เป็นเครื่องมือในการรวมกลุ่มผู้ร่วมพิธีให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยกลุ่มดังกล่าวอาจเรียกได้ว่าเป็น Communitas และเมื่อเสร็จสิ้นจากพิธีทุกคนก็จะกลับเข้าสู่ภาวะปกติ อย่างไรก็ตาม การแสดงเชิงพิธีกรรมที่ศาลพระพรหม โรงแรมเอราวัณนี้ในระดับหนึ่ง ถือได้ว่า เป็นภาพสะท้อนการยอมรับพระพรหมของคนไทย รวมถึงความสามารถในการตอบสนองความต้องการของผู้คนได้เป็นอย่างดี

จันทิมา แสงเจริญ (2539) ศึกษาละครชาตรีเมืองเพชร ศึกษาละครชาตรีเมืองเพชรในด้าน ประวัติ โครงสร้าง ส่วนประกอบของการแสดง สถานภาพการประกอบอาชีพ ตั้งแต่ พ.ศ. 2537-2539 พบว่าละครชาตรีเมืองเพชรพัฒนามาจากการแสดงพื้นบ้านรูปแบบและเนื้อหาได้รับอิทธิพลจากละครผู้หญิงของหลวงสมัรัชกาลที่ 4 ละครของผู้มีบรรดาศักดิ์จากกรุงเทพฯ โนรา บุคคลสำคัญที่มีบทบาทต่อการพัฒนาละครชาตรีในสมัยแรกคือ หลวงอภัยพลรักษ์ หม่อมเมือง ซึ่งเป็นภรรยาของเจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ (เทศ บุนนาค) เจ้าเมืองเพชรบุรีในสมัยรัชกาลที่ 5 โครงสร้างการแสดง ประกอบด้วยส่วนพิธีกรรมและการแสดงละคร ลำดับการแสดงมี แบบเต็มรูปแบบปลูกโรงแสดง กับแบบไม่ปลูกโรงแสดง ผู้แสดงนั่งล้อมเป็นวง เว้นพื้นที่ตรงกลางไว้แสดง วงดนตรีวางตรงข้ามเตียง ส่วนเครื่องประดับศีรษะวางบนเตียงหรือข้างเตียง ผู้กำกับการแสดง ทำหน้าที่บอกบท ร้องและเพลงหน้าพาทย์ผู้แสดงเป็นต้นเสียงร้อง ด้นทำรำคำเจรจาเอง ตัวละครมี พระ นาง เบ็ดเตล็ด คนตรี มีระนาด กลองตุ๊ก โทน ฉิ่งและกรับ อาจมีตะโพนและกลองทัด ใช้เพลงโทนและเพลงไทย

ประภาศรี ศรีประดิษฐ์ (2545) ศึกษาเรื่องละครเท่งตุ๊กในจังหวัดจันทบุรี โดยศึกษา ละครเท่งตุ๊กในจังหวัดจันทบุรีด้านประวัติ องค์ประกอบ ลำดับขั้นตอนของการแสดง วิธีการแสดง รูปแบบการแสดง และลักษณะเฉพาะที่ปรากฏในการแสดง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544-2545 ผลการวิจัยพบว่า การกำเนิดละครเท่งตุ๊กในจังหวัดจันทบุรีเริ่มจากนายทิม ภาคกิจ ได้รับการถ่ายทอดละครชาตรีจากครูขุนทองซึ่งอยู่ทางภาคใต้ของไทยแล้วแสดงละครเรื่อยมา และในปี พ.ศ. 2420 ได้นำละครชาตรีหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่าละครเท่งตุ๊ก เข้ามาเผยแพร่ในเขตอำเภอแหลมสิงห์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2470 ถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2545) รูปแบบของการแสดงได้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากอิทธิพลของการแสดงลิเก โรงละครสามารถชมได้ 3 ด้าน เรื่องที่ใช้ประกอบการแสดงมีทั้งแนวจักร ๆ วงศ์ ๆ และแนวสมัยใหม่ ใช้โทน กลองตุ๊ก ฉิ่ง ฉาบเล็ก กรับเป็นเครื่องดนตรีประกอบ อาจนำระนาดและกลองชุดเข้ามาบรรเลงผสม แต่งกายขึ้นเครื่องพระ-นาง ผู้หญิงรับบทเป็นพระเอก นางเอกและตัวเบ็ดเตล็ดผู้ชายรับบทเป็นตัวตลก ละครเท่งตุ๊กปัจจุบันมี 9 คณะ ผู้แสดง 82 คน มีเพียง 2 คณะที่แสดงแบบดั้งเดิมได้

อมรา กล้าเจริญ (2537) ศึกษาเรื่องละครชาตรีที่แสดง ณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยศึกษาละครชาตรีที่แสดง ณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2535-2537 การวิจัยพบว่า ละครชาตรีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่ใช่ละครชาตรีของเดิม น่าจะเข้ามาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเมื่อประมาณ 200 ปี ในต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พวกละครย้ายถิ่นมาจากนครศรีธรรมราช การแสดงมีพิธีกรรมที่สำคัญคือ การปลูกโรง การร้องประกาศหน้าบท การรำถวายมือ การตั้งเครื่องสังเวท การลาเครื่องสังเวท และการลาโรง ส่วนการแสดงละครมีสภาพเป็นละคร

ชาตรี และมีลักษณะผสมละครนอก ละครพันทาง และลิเก ปัจจุบันจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีละคร
ชาตรี 9 คณะ มีผู้แสดงทั้งสิ้นประมาณ 150 คน ผู้แสดงส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงและวงปี่พาทย์ชาตรี

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัย มุ่งเน้นในเรื่องของความเชื่อ รูปแบบกระบวนการและดนตรีในการรำแก้บน ศึกษาและวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของละครรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม ที่ปรากฏขึ้นในบริบทของสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีรากฐานอยู่บนความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวพุทธยึดถือเป็นสำคัญ รูปแบบในการศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา (Anthropology) โดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) โดยการเก็บข้อมูลจากการค้นคว้า ศึกษาเอกสาร (Literature Review) และเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) ซึ่งการสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth Interview) ร่วมกับการสังเกตเพื่อให้ได้ข้อมูลรายละเอียดที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง ซึ่งมีรายละเอียดของวิธีการศึกษาดังต่อไปนี้

3.1 การเลือกพื้นที่ศึกษา

3.1.1 พื้นที่วิจัย

ผู้วิจัยได้ระบุพื้นที่ศึกษา คือ วัดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม โดยใช้วิธีเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ได้เลือกศึกษาคณะละครรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

3.1.2 ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่วิจัย

วัดไร่จิง ตั้งอยู่ที่ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม เป็นวัดราษฎร์ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2334 โดยสมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) เรียกชื่อวัดตามชื่อของตำบล เมื่อสร้างเสร็จแล้วได้อัญเชิญพระพุทธรูปจากวัดศาลาปูนมาประดิษฐานไว้ที่วัดไร่จิงด้วย ปัจจุบันชาวบ้านเรียกกันว่า “หลวงพ่อดำวัดไร่จิง” เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 4 ศอก 2 นิ้วเศษ สูง 4 ศอก 16 นิ้วเศษ พุทธลักษณะสมัยเชียงแสน สันนิษฐานว่าเป็นฝีมือช่างสมัยไทยล้านนาและล้านช้าง ตาม

ตำนานกล่าวว่า องค์พระลอยน้ำมา ประชาชนที่พบเห็นจึงพากันอัญเชิญขึ้นประดิษฐาน ณ วัดศาลาปูน

วัดไร่ขิงนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระราชทานนามให้ว่า วัดไร่ขิง แต่ชาวบ้านเรียกกันเต็ม ๆ ว่า “วัดมงคลจินดารามไร่ขิง” จนกระทั่งเหลือแต่ชื่อวัดไร่ขิงไปในที่สุด วัดไร่ขิงเป็นวัดที่พุทธศาสนิกชนรู้จักอย่างแพร่หลาย และนิยมเดินทางไปนมัสการหลวงพ่อวัดไร่ขิงกันอยู่เสมอ ในทุกวันอาทิตย์ของสัปดาห์จะมีตลาดนัดอาหารและผลไม้จำหน่ายบริเวณหน้าวัด และที่บริเวณริมแม่น้ำหน้าโบสถ์จะมีชาวสวนพายเรือนำผลไม้มาขาย ซึ่งในบริเวณเดียวกันนี้ทางวัดจัดให้เป็นเขตอภัยทาน บรรดาอากาศภายในบริเวณวัดไร่ขิงนี้มีความร่มรื่น มีปลานานาพันธุ์อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก นักท่องเที่ยวสามารถซื้อขนมปังเลี้ยงปลาได้ นอกจากนี้ยังมีพิพิธภัณฑ์ของเก่า ได้รวบรวมของเก่า เช่น ถ้วยชาม หนังสือ เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านนำมาถวายวัดจัดแสดงไว้ ในระหว่างวันขึ้น 13 ค่ำ ถึงแรม 3 ค่ำเดือน 5 ของทุกปี ทางวัดไร่ขิงจะจัดงานนมัสการหลวงพ่อวัดไร่ขิงขึ้น มีการออกร้านและมหรสพมากมาย

3.2 ประชากรกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) สามารถจำแนกได้ดังต่อไปนี้

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เป็นหัวหน้าคณะละครแก่ ผู้แสดงซึ่งเป็นสมาชิกของคณะละครในคณะต่างๆ ที่มารำแก้บนหลวงพ่อวัดไร่ขิงนี้ เป็นคณะละครที่ถูกว่าจ้างจากทางวัด โดยมีดูแลและควบคุมรูปแบบการแสดง ให้เป็นไปตามข้อตกลงที่ทางวัดไร่ขิงได้กำหนดขึ้นสำหรับคณะละครที่มารำแก้บนที่วัดไร่ขิงนี้มีทั้งหมด 7 คณะ ซึ่งจะหมุนเวียนไปตามตารางที่ผู้จัดได้กำหนดไว้ โดยมีรายละเอียดของคณะ ดังนี้

1. คณะบุตรแม่ทองเจือ อำเภอกะทู้ม่วน จังหวัดสมุทรสาคร
2. คณะดาว – อัจฉิมา อำเภอกะทู้ม่วน จังหวัดสมุทรสาคร
3. คณะฉลองศิลป์ จังหวัดนครปฐม
4. คณะละม่อม ้วยรุ่น จังหวัดเพชรบุรี
5. คณะจริยรินทร์ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
6. คณะใบเตย แก้วตา เขตตลิ่งชัน จังหวัดกรุงเทพมหานคร
7. คณะทัศนีย์ นาฏศิลป์ เขตลาดพร้าว จังหวัดกรุงเทพมหานคร

ผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) คือ กลุ่มบุคคลที่มีความรู้ความสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการแก๊บนหลวงพ่อดไร่จึง แนวทางการกำหนดและควบคุมมาตรฐานของการร่ำแก๊บน จากผู้รู้ที่สามารถให้ข้อมูลได้อย่างถูกต้องและชัดเจน ได้แก่ เจ้าหน้าทีมูลนิธิวัดไร่จึง นายพรเทพ พรทวี ไวยาวัจกรวัดไร่จึง และนายณรงค์ ยूरสวัสดิ์ ผู้ควบคุมดูแลคณะละคร รวมไปถึงผู้ศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อดไร่จึง หรือผู้ที่มาสักการะ หรือแก๊บนด้วยวิธีต่าง ๆ ต่อองค์หลวงพ่อดไร่จึง

3.3 ขั้นตอนและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยมีขั้นตอนและวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นลำดับดังนี้

3.3.1 รวบรวมข้อมูลเอกสาร

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษร จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร หนังสือวารสารและสิ่งพิมพ์ต่าง ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย การเก็บข้อมูลจากการค้นคว้า ศึกษาเอกสาร (Literature Review) หรือข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) อาทิ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แนวคิดและทฤษฎีที่นำมาประยุกต์ให้เข้ากับงานวิจัย เช่น ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อ องค์ประกอบของพิธีกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับละครแก๊บน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับละครชาตรี เป็นต้น ทั้งนี้ได้นำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้มาประมวลเพื่อแสดงผลของความเชื่อเกี่ยว กระบวนท่าร่ำ และวิเคราะห์บทบาทของละครแก๊บนหลวงพ่อดไร่จึง ตำบลไร่จึง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม รวมทั้งสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต รวมถึงสื่อวีดิทัศน์เพื่อรวบรวมข้อมูลหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย โดยการศึกษาจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ห้องสมุดกลางมหาวิทยาลัยมหิดล
- 2) ห้องสมุดสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชียมหาวิทยาลัยมหิดล
- 3) ห้องสมุดคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 4) ห้องสมุดสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
- 5) หอสมุดแห่งชาติ
- 6) วัดไร่จึง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

3.3.2 การกำหนดแนวทางการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) ได้แก่ การสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth Interview) และการสังเกตการณ์กับคณะละครเก๋บนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม รวมไปถึงใช้เครื่องมือในการวิจัยเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลหลัก ตามประเด็นของการวิจัยครั้งนี้อีกด้วย

ซึ่งผู้วิจัยเข้าไปติดต่อเจ้าของคณะละคร โดยการพูดคุย แสดงบัตรนักศึกษา และบอกวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา ซึ่งในแต่ละครั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการและตรงประเด็นการศึกษาตามจุดประสงค์ของการวิจัยนี้ หลังจากได้รับอนุญาตแล้ว ผู้วิจัยจึงเริ่มทำความคุ้นเคยด้วยวิธีการสนทนากับสมาชิกทุกคนในคณะละคร ได้ชมการแสดงเป็นระยะติดต่อกันหลายครั้ง หาโอกาสสนทนาแบบเป็นกันเอง ทำให้สมาชิกทุกคนรู้สึกถึงความตั้งใจของผู้วิจัยที่มาศึกษา

เมื่อมีโอกาสผู้วิจัยจึงเข้าร่วมในขั้นตอนการจัดเตรียมการแสดง เช่น การเตรียมอุปกรณ์เครื่องแต่งกาย ช่วยแต่งกายตัวละครตามความเหมาะสม เป็นต้น ผู้วิจัยปฏิบัติเช่นนี้เป็นเวลานานพอสมควร จนได้รับความสนิทสนมไว้วางใจและได้รับความเอ็นดูจากสมาชิกทุกคนในคณะละคร จึงทำให้ได้รับความร่วมมือในการให้ข้อมูลต่าง ๆ ผู้วิจัยได้ปฏิบัติเช่นนี้ทุกคณะ จนกระทั่งวิจัยสำเร็จเป็นไปตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้

เพื่อให้ได้ข้อมูลรายละเอียดที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงในเรื่อง การรำเก๋บนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการวิจัยที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น ได้แก่

- 1) แนวคำถามด้านความเชื่อและและ ความศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อดำไร่จิง จังหวัดนครปฐม
- 2) แบบบันทึกการสังเกต-สัมภาษณ์

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามประเด็นการศึกษา เครื่องมือในการวิจัยแต่ละชิ้นนั้นจะมีวัตถุประสงค์และประเด็นการศึกษาแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลในการวิจัยที่ต้องการโดยตรง และมีคุณภาพต่องานวิจัยในครั้งนี้ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้บันทึกเสียงและถ่ายภาพนิ่ง เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลบางส่วนมาประกอบการวิเคราะห์ผลการวิจัยนี้อีกด้วย

3.3.2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

- 1) แบบสัมภาษณ์ข้อมูลด้านความเชื่อและและ ความศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อดำไร่จิง จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) และผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) ในประเด็นต่าง ๆ คือ

ประวัติความเป็นมาของหลวงพ่อดำไร่จิง จังหวัดนครปฐม, ข้อมูลทั่วไปของหลวงพ่อดำไร่จิง จังหวัดนครปฐม และความเชื่อและความศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อดำไร่จิง

2) แบบสังเกต (Observation) เพื่อใช้เป็นแบบบันทึกการสังเกตการณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) และผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) มี 2 แบบ คือ

2.1) แบบบันทึกการสังเกตการณ์ข้อมูลวิจัย ฉบับที่ 1 เป็นแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เป็นการรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตและบันทึกข้อมูลจากการสังเกตเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและข้อมูลทั่วไปของการแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง จังหวัดนครปฐม รวมไปถึงการแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ด้วยวิธี “รำแก้บน” เป็นคำถามแบบปลายเปิดในการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บเป็นฐานข้อมูลในการวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิงด้วยวิธี “รำแก้บน”

2.2) แบบบันทึกการสังเกตการณ์ข้อมูลวิจัย ฉบับที่ 2 เป็นแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เป็นการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ในการสังเกตและลงมือปฏิบัติเข้าร่วมกิจกรรมในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดนครปฐม ด้วยวิธีการ “รำแก้บน” ของละครคณะต่าง ๆ เช่น กระบวนท่ารำ รูปแบบการแปรแถว เครื่องแต่งกาย หลักการกำหนดทำนองดนตรีประกอบการแสดง เป็นต้น รวมไปถึงข้อมูลด้านการจัดการ และการบริหารของคณะละครในประเด็นต่าง ๆ เช่น วิธี หรือแนวคิดในการจัดการแสดงแต่ละครั้ง การคัดเลือกบุคลากรด้านต่าง ๆ ของคณะละคร เป็นต้นซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิด ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์และลงมือปฏิบัติจริง

3.3.2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจะกระทำไปพร้อม ๆ กันตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัยและหลังจากเสร็จสิ้นการเก็บข้อมูลภาคสนามแล้ว ผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบความถูกต้องและครบถ้วนตามประเด็นที่ตั้งไว้ เพื่อประเมินคุณภาพของข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์ โดยใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (Data Triangulations) โดยผู้วิจัยได้นำมาประยุกต์ ดังนี้

- 1) การตรวจสอบข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก
- 2) การตรวจสอบข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป
- 3) การตรวจสอบแบบสามเส้าด้านพื้นที่ศึกษาทั้งนี้หากว่ายังมีข้อมูลส่วนใดที่ไม่สมบูรณ์ผู้วิจัยก็จะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมต่อไป

4) ข้อมูลเบื้องต้น (Document Data) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลทางด้านเอกสารเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหลวงพ่อดำ วัดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม รูปแบบความเชื่อที่ปรากฏในการแก้บนหลวงพ่อดำ วัดไร่จิง และสุนทรียภาพเมื่อได้ชมการแสดง การแก้บนหลวงพ่อดำ วัดไร่จิง ด้วยวิธี “รำแก้บน” เป็นคำถามแบบปลายเปิดในการสัมภาษณ์

5) ข้อมูลภาคสนาม (Field Data) เป็นการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้เครื่องมือในการวิจัยเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม ด้วยการสัมภาษณ์ด้วยตัวเอง 1 แบบสัมภาษณ์ต่อผู้ให้สัมภาษณ์ 1 คน เนื่องจากการกรอกแบบสัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างบางคน ไม่ได้ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควรอาจเป็นเพราะความสามารถในการสื่อสารทางด้านการเขียนอธิบายนั่นเอง ดังนั้นจึงทำให้ผู้วิจัยเป็นคนเขียนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ จึงจะได้ประสิทธิภาพในการวิจัยมากขึ้น ในการเก็บข้อมูลแต่ละครั้งผู้วิจัยได้สังเกตการณ์และสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ทั้งวันจนกระทั่งเสร็จภารกิจในแต่ละวัน ซึ่งมีข้อจำกัดอย่างหนึ่งคือ การแก้บนหลวงพ่อดำ วัดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม ด้วยวิธี “รำแก้บน” นั้น ทางคณะกรรมการผู้จัดจ้างคณะละครเพื่อมารำแก้บนในวันอาทิตย์ของทุก ๆ สัปดาห์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์ ซึ่งทางคณะกรรมการผู้จัดจ้างคณะละครได้จ้างละครทั้งหมด 7 คณะ เพื่อสับเปลี่ยนทำการรำกันไปทุกสัปดาห์ สัปดาห์ละ 1 คณะ ตามที่คณะกรรมการฯ ได้กำหนด ส่วนในวันปกติ มีเพียงประชาชนที่มากกราบไหว้สักการะ เพื่อขอพรต่อองค์หลวงพ่อดำ วัดไร่จิงเท่านั้น การสัมภาษณ์แต่ละครั้งใช้ระยะเวลาในการสัมภาษณ์ประมาณ 60 นาทีต่อครั้ง หากข้อมูลที่ได้ไม่ครบถ้วนเพียงพอผู้วิจัยจะทำการนัดหมายเพื่อสัมภาษณ์เพิ่มเติม เนื่องจากมีการสับเปลี่ยนเวียนกันมารำทุกสัปดาห์

3.4 การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้ทั้งในรูปแบบของการจดบันทึก และการตอบแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลด้วยการเปลี่ยนคำถาม และตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง กรณีที่ข้อมูลไม่ชัดเจนและไม่ครบถ้วน ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้นำเอาข้อมูลที่ได้จากการวิจัยมาจัดกระทำเป็นระบบ และหาความหมาย แยกแยะองค์ประกอบ รวมทั้งเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูลเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้อาศัยเครื่องมือทางทฤษฎีเข้ามาช่วยในการอธิบายแล้วใช้วิธีนำเสนอ โดยการพรรณนาให้เห็นถึงสภาพเงื่อนไขและกระบวนการ ขั้นตอนความสัมพันธ์ต่าง ๆ รวมทั้งพยายามหาความหมายทางวัฒนธรรมของ

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ในทัศนคติข้อบุคคลซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูล แต่ละบุคคลมีความใจและตีความแตกต่างกันออกไป

ประเด็นการศึกษาจากเอกสารทางวิชาการ ตลอดจนประเด็นจากการสัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ รูปแบบกระบวนการและดนตรีในการร่ำแก้บน จนกระทั่งการวิเคราะห์หน้าที่ของละครร่ำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม โดยเป็นการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากการลงไปเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก ซึ่งมีรายละเอียดของเรื่องที่ทำการศึกษาวิจัยดังนี้

1) ระบบความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม ได้จัดแบ่งระบบของความเชื่อว่ามี 4 ประเภท ซึ่งระบบความเชื่อทั้ง 4 ประเภทนี้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดำไร่จิง ได้ดังนี้

1.1) ประวัติความเป็นมาองค์หลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

1.2) ระบบความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

2) รูปแบบกระบวนการร่ำและดนตรีที่ใช้ในการแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม สามารถแยกประเด็น ได้ดังนี้

2.1) ความเป็นมาของการร่ำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

2.2) การบริหารจัดการการร่ำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

2.3) กระบวนการร่ำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

3) บทบาทหน้าที่ของละครร่ำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

3.5 ขั้นสรุปและนำเสนอผลการดำเนินงานวิจัย

นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูลมาเรียบเรียงเป็นความเรียง ประกอบคำบรรยายแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ แล้วสรุปเป็นรายงานการวิจัย ตามขั้นตอนของการสรุป ดังนี้

3.5.1 สรุปผลการวิจัยการศึกษา

สามารถแบ่งประเด็นได้ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ดังนี้

- 1) ระบบความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม
- 2) รูปแบบกระบวนการร่ำและดนตรีที่ใช้ในการแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม
- 3) บทบาทหน้าที่ของละครร่ำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม

3.5.2 อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

3.5.2.1 อภิปรายผลการวิจัย

3.5.2.2 ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัย

3.5.3 นำเสนอผลงานการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยโดยจัดพิมพ์เป็นรายงานการวิจัย เรื่อง ร่ำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง จังหวัดนครปฐม

บทที่ 4

บริบทวัดไร่จิง

การศึกษาวิจัยเรื่อง รำแก้บนหลวงพ่อดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐมนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ และการเก็บข้อมูลภาคสนาม จากนั้นนำข้อมูลที่ได้อมาวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับระบบความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ดังนี้

- 4.1 สภาพทั่วไปวัดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
- 4.2 ประวัติหลวงพ่อดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
- 4.3 ความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

4.1 สภาพทั่วไปชุมชนตำบลไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและเยี่ยมชมสถานที่ที่จะทำการวิจัย และเก็บรวบรวมข้อมูลในด้านต่าง ๆ ของจังหวัดนครปฐม เพื่อนำเสนอเป็นภูมิหลังของงานวิจัยไว้ดังต่อไปนี้

จังหวัดนครปฐม เป็นจังหวัดที่อยู่ในเขตปริมณฑลทางด้านทิศตะวันตกของกรุงเทพมหานคร ตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลาง มีระยะทางห่างจากกรุงเทพฯ เพียง 58 กิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอนครชัยศรี อำเภอสามพราน อำเภอบางเลน อำเภอดอนตูม อำเภอกำแพงแสน และอำเภอพุทธมณฑล โดยมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อ จังหวัดสุพรรณบุรี

ทิศใต้ ติดต่อ จังหวัดสมุทรสาครและราชบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อ จังหวัดนนทบุรีและกรุงเทพมหานคร

ทิศตะวันตก ติดต่อ จังหวัดราชบุรี

จังหวัดนครปฐมมีพื้นที่ทั้งหมด 2,168.327 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มไม่มีภูเขา มีที่ดอน เฉพาะทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอเมืองและอำเภอกำแพงแสนเท่านั้น ส่วนที่ราบลุ่มแม่น้ำท่าจีน ได้แก่ ท้องที่อำเภอบางเลน อำเภอนครชัยศรี อำเภอสามพราน

พื้นที่ดังกล่าวจึงมีความอุดมสมบูรณ์มาก ซึ่งเหมาะแก่การเพาะปลูกพืชหรือทำเกษตรกรรม เพราะมีแม่น้ำท่าจีนไหลผ่านซึ่งไหลแยกมาจากแม่น้ำเจ้าพระยา ตรงบ้านปากคลองมะขามเต่า อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท โดยมีความยาวตลอดลำน้ำประมาณ 325 กิโลเมตร และช่วงที่ไหลผ่านพื้นที่ของ จังหวัดนครปฐมมีเพียง 97 กิโลเมตรเท่านั้น แม่น้ำสายนี้มีหลายชื่อ เมื่อไหลผ่านอำเภอนครชัยศรี ก็เรียกกันว่า แม่น้ำนครชัยศรีผ่านอำเภอสามพราน ก็จะเรียกว่า แม่น้ำท่าจีน และผ่านอำเภอบางเลนก็เรียกกันว่า แม่น้ำสุพรรณ ปัจจุบันการคมนาคมสะดวกรวดเร็ว การเศรษฐกิจขยายตัวจากเมืองหลวงออกไปสู่เมืองต่างๆ รอบปริมณฑล จึงทำให้พื้นที่บางอำเภอของจังหวัดนครปฐม กลายเป็นพื้นที่ทางอุตสาหกรรมไป เช่น อำเภอสามพราน อำเภอนครชัยศรี อำเภอพุทธมณฑล และอำเภอเมือง โดยมีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก มีโรงงานทอผ้าและผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป โรงงานผลิตตุ๊กตาและของเล่น โรงงานประกอบรถยนต์ โรงงานพลาสติก โรงงานสุรา โรงงานผลิตเครื่องเคลือบดินเผา โรงงานผลิตอาหารสำเร็จรูป และโรงงานอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประชากรพากันเปลี่ยนอาชีพจากการเกษตร มาเป็นงานอุตสาหกรรม แต่ประชากรส่วนใหญ่ของเมืองนครปฐม ตามพื้นที่ต่างๆ ออกไปก็ยังยึดอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น การเพาะปลูกพืชหลายชนิด การเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

4.1.1 ประวัติความเป็นมา

ประวัติความเป็นมาของตำบลไร่จึง ไม่มีผู้ใดทราบเป็นที่แน่ชัด แต่มีผู้สันนิษฐานว่า ชื่อไร่จึง อาจสืบเนื่องมาจากคนในสมัยก่อน มีการปลูกจึงเป็นอาชีพหลัก เนื่องจากประชาชนในตำบลนี้ จะมีพื้นเพเดิมซึ่งเป็นคนจีนที่อพยพมาอยู่ในประเทศไทย รวมถึงมีประชาชนที่เป็นชุมชนเก่า ซึ่งสืบทอดมาจากชุมชนในสมัยทวารวดี

4.1.2 ที่ตั้งอาณาเขตและการปกครอง

ตำบลไร่จึง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอสามพราน และเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ซึ่งมีพื้นที่ทั้งสิ้น 21.75 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 13,591 ไร่ โดยมีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลบางกระพิก ตำบลบางเตย

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลอ้อมใหญ่ ตำบลท่าข้าม

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลกระทุ่มล้ม

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลท่าตลาด ตำบลทรงคนอง

ตำบลไร่จิง มีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 14 หมู่บ้าน ตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 แสดงเขตการปกครองของตำบลไร่จิงทั้งหมด 14 หมู่บ้าน

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนพื้นที่ (ไร่)
1	บ้านไร่จิง	260
2	บ้านวัดไร่จิง	1,140
3	บ้านคลองใหม่	301
4	บ้านคลองมะนาว	460
5	บ้านคลองบางพร้าว	1,155
6	บ้านคลองตาจุ่น	316
7	บ้านฉาง	758
8	บ้านคลองผีเสื้อ	320
9	บ้านท่าพุด	2,307
10	บ้านคลองบางซื่อ	1,408
11	บ้านท่าเกวียน	1,020
12	บ้านคลองฉาง	1,970
13	บ้านคลองบางยาง	875
14	บ้านคลองรางเตย	1,300

ที่มา : สำนักปลัด องค์การบริหารส่วนตำบลไร่จิง 2545

4.1.3 สภาพภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำท่าจีนไหลผ่าน และมีลำคลองต่าง ๆ จำนวน 15 คลอง เป็นคลองซอย คล้ายเป็นคลองส่งน้ำของชลประทาน แต่เป็นคลองธรรมชาติ จึงเหมาะสมแก่การประกอบอาชีพทางการเกษตร เดิมประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร คือ ทำนา ทำสวนผลไม้ แต่ปัจจุบันพื้นที่การเกษตรลดลง เนื่องจาก มีการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม หมู่บ้านจัดสรร และอาคารพาณิชย์

4.1.4 สภาพสังคม

การศึกษา

จำนวนสถานศึกษา 6 แห่ง ราชการ 5 แห่ง เอกชน 1 แห่ง

- ห้องสมุดประชาชน 1 แห่ง
- ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 14 แห่ง
- ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสามพราน 1 แห่ง

ตารางที่ 4.2 จำนวนสถานศึกษาในตำบลไร่จึงทั้งหมด 6 แห่ง

ชื่อสถานศึกษา	จำนวนครู / อาจารย์	จำนวน นักเรียน	จำนวน ห้องเรียน
1. โรงเรียนวัดท่าพุด (อนุบาล - มัธยมศึกษาปีที่ 3)	66	1603	42
2. โรงเรียนวัดไร่จึงสุนทรอุทิศ (อนุบาล - ประถมศึกษาปีที่ 6)	87	2301	58
3. โรงเรียนวัดไร่จึงวิทยา(มัธยมศึกษาปีที่ 1 - มัธยมศึกษาปีที่ 6)	71	2938	123
4. โรงเรียนมารีย์อุปถัมภ์ (อนุบาล - มัธยมศึกษาปีที่ 3)	137	1810	19
5. วิทยาลัยการอาชีพนครปฐม (วัดไร่จึง) (ปวช. - ปวส.)	50	1100	40
6. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก อบต. ไร่จึง	4	124	4

สถาบันและองค์กรศาสนา

- วัด 2 แห่ง (วัดไร่จึง, วัดท่าพุด)
- ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

สาธารณสุข

- โรงพยาบาลขนาด 200 เตียง 1 แห่ง
- สถานีอนามัย 1 แห่ง
- สถานพยาบาลเอกชน 3 แห่ง
- ร้านขายยาแผนปัจจุบัน,แผนโบราณ 6 แห่ง
- อัตราการมีและการใช้ส้วมราดน้ำ 100%

ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

- ป้อมสายตรวจ 4 แห่ง

การคมนาคม

การคมนาคมได้ทั้งทางบกและทางน้ำ ทางบกมีถนนสายสำคัญ คือ ถนนไร่จิง-ทรงคนอง ถนนซอยต่าง ๆ ทางน้ำมีทั้งแม่น้ำ คลองธรรมชาติ และคลองชลประทาน

ประชากร/ศาสนา

จำนวนประชากรในเขต อบต. 20,752 คน และจำนวนหลังคาเรือน 13,708 หลังคาเรือน ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

4.1.5 สภาพความเป็นอยู่

สภาพความเป็นอยู่ของประชากรในตำบลไร่จิง ส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่ที่ดี มีร้านค้าสำหรับขายเครื่องอุปโภคบริโภคในตำบลและมีตลาดนัดเกือบทุกวัน สภาพบ้านเรือนของชาวบ้านส่วนใหญ่จะปลูกคอนกรีตครึ่งไม้ สำหรับเกษตรกรที่ทำนาส่วนใหญ่จะปลูกเป็นไม้ชั้นเดียว คล้ายโรงเรือนเก็บผลผลิตและใช้เป็นที่พักอาศัยได้ด้วย มีเครื่องอำนวยความสะดวก เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น พัดลม วิทยุเทป ตามสมควร ส่วนน้ำที่ใช้อุปโภคบริโภค ชาวบ้านจะใช้น้ำบาดาล หรือในบางครั้งมีการรองรับน้ำฝนใส่โอ่งไว้สำหรับดื่ม นอกจากนี้ยังมีคลองส่งน้ำที่สามารถเข้าถึงสวนของเกษตรกร จึงทำให้มีการเพาะปลูกได้ตลอดทั้งปี

ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมและประเพณีต่าง ๆ

ประชากรในตำบลไร่จิงส่วนใหญ่จะมีเชื้อสายจีน นับถือศาสนาพุทธ ฉะนั้นจึงมีประเพณีต่าง ๆ เช่น ตรุษจีน สารทจีน งานบวชนาค เข้าพรรษา ออกพรรษา สงกรานต์ ลอยกระทง นอกจากนี้ยังมีความเชื่อในเรื่องศาลพระภูมิเจ้าที่

การแต่งกาย

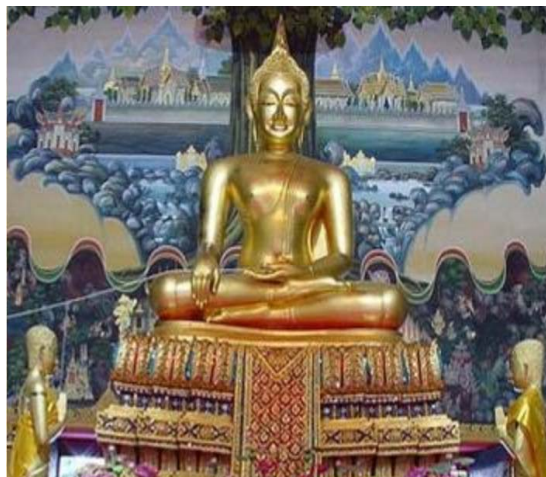
ประชากรในตำบลไร่จิงจะแต่งกายตามสมัยนิยมปกติทั่วไป แต่เวลาทำงาน เกษตรกรรมต่างๆ ผู้ชายนิยมุ่งกางเกงขาก๊วยสีน้ำเงิน สวมเสื้อแขนยาว สำหรับผู้หญิงนิยมุ่งผ้าถุงหรือกางเกงขาวาวสวมเสื้อแขนยาว และใช้ผ้าคลุมศีรษะไบหน้าและสวมหมวก

4.1.6 ผู้นำท้องถิ่น

- 1) ผู้นำทางการที่สำคัญ คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน เกษตรกรผู้นำ ประธานกลุ่มเกษตรกร เกษตรตำบล ครู และสาธารณสุขตำบล
- 2) ผู้นำไม่เป็นทางการ คือ พระ และเกษตรกรผู้ประสบความสำเร็จในด้านอาชีพการเกษตร

ผู้นำท้องถิ่นเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และสามารถชักจูงเกษตรกรทั่วไป ให้ปฏิบัติตามผู้นำ และแจ้งข่าวสารของทางราชการและส่วนรวมให้กับประชาชนในตำบลที่ได้ นำเสนอมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าเกษตรกรในตำบลไร่จึง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็น ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงให้ความนับถือต่อผู้นำท้องถิ่น มีการพบปะ สังสรรค์ ปรีกษาหารือในการ ร่วมมือกันพัฒนาท้องถิ่นระหว่างผู้นำท้องถิ่นและประชาชน มีการทำประชาคม หมู่บ้าน ตำบล และ ประชาชนให้ความร่วมมือกับหน่วยงานราชการทุกหน่วยงานเป็นอย่างดี

4.2 ประวัติหลวงพ่อวัดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม



ภาพที่ 4.1 หลวงพ่อวัดไร่จิง

หลวงพ่อดาวไร่จิง เป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัด นครปฐม ไม่มีชื่อเรียกเฉพาะ ประชาชนทั่วไปมักเรียกว่า “หลวงพ่อดาวไร่จิง” อนุโลมตามชื่อวัด ตามตำนานกล่าวว่า องค์หลวงพ่อดาวทำด้วยเนื้อสัมฤทธิ์ ประทับนั่งปางมารวิชัยหรือปางชำนะมารแบบ ประยุกต์ หลวงพ่อดาวไร่จิงมีลักษณะผิวกายคล้ายเชียงแสน พระหัตถ์เรียวงามตามแบบสุโขทัย แต่ พระพักตร์ดูคล้ายรัตนโกสินทร์ ประดิษฐานเหนือฐานชุกชี มีขนาดกว้าง 4 สอก 2 นิ้ว สูง 4 สอก 16 นิ้ว ในปี พ.ศ.2530 ได้มีการบูรณะขึ้นใหม่ด้วยการลอกแผ่นรักที่ปิดทองของเก่าออกทั้งหมด แล้ว ปิดทองทั้งองค์ใหม่ให้สวยงามและมีสีทองเสมอกัน



ภาพที่ 4.2 หลวงพ่อวัดไร่จิงก่อนทำทองใหม่

หลวงพ่อดาวไร่จิง เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของชาวจังหวัดนครปฐมมาเป็นระยะเวลา ยาวนาน ซึ่งมีประวัติจากคำบอกเล่าหรือ “มุขปาฐะ” สืบต่อกันมาหลายตำนาน ได้แก่

ตำนานที่ 1 ครั้งเมื่อสมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ชาวเมืองนครไชยศรี ได้มาตรวจเยี่ยม วัดในเขตอำเภอสามพราน ได้เข้าไปในพระอุโบสถวัดไร่จิง หลังจากกราบพระประธานแล้ว ท่านมี ความเห็นว่าพระประธานมีขนาดเล็กเกินไป จึงบอกให้เจ้าอาวาสพร้อมชาวบ้านไปอัญเชิญมาจากวัด ศาลาปูนวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยวางลงแพไม้ไผ่และนำล่องมาตามลำน้ำ อัญเชิญขึ้น ประดิษฐานในพระอุโบสถ ตรงกับวันพระขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 วันสงกรานต์พอดี

ตำนานที่ 2 วัดไร่จิงสร้างขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2394 ตรงกับปีสุตท้ายในรัชกาลที่ 3 ต้นปีในรัชกาลที่ 4 สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ซึ่งเป็นชาวเมืองนครไชยศรี ในขณะนั้นดำรง สมณศักดิ์พระราชาคณะที่ “พระธรรมราชาวัตร” ปกครองอยู่ที่วัดศาลาปูนวรวิหาร จังหวัด พระนครศรีอยุธยา ได้กลับมาสร้างวัดที่บ้านเกิดของตนที่วัดไร่จิง เมื่อสร้างพระอุโบสถเสร็จแล้ว จึง ได้อัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญองค์หนึ่งจากกรุงมา เพื่อประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถ แต่การสร้างยังไม่แล้วเสร็จสมบูรณ์ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ได้ถึงแก่กรรมภาพเสียก่อน งานที่ค้างเหลืออยู่นั้น พระธรรมราชาวัตร(อาจ จันทโชโต) หลานชายของท่านได้ดำเนินการต่อจนเรียบร้อย และดูแล บูรณะมาโดยตลอดตราบนานนม

ตำนานที่ 3 เป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมาเกี่ยวกับพระพุทธรูปลอยน้ำมา 5 องค์ ซึ่งตรงกับ คำว่า “ปัญจภาติ ปาฏิหาริยสินธุ์โน” ซึ่งได้เล่าขานกันว่าในกาลครั้งหนึ่งมีพี่น้องชาวเหนือ 5 คน ได้ บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์บวชชั้น โสดาบัน มีฤทธิ์อำนาจทางจิต มาก ได้พร้อมใจกันตั้งสัตย์อธิษฐานว่าเกิดมาชาตินี้จะขอบำเพ็ญบารมีช่วยให้สัตว์โลกได้พ้นทุกข์ แม้ ตายไปแล้วก็จะขอสร้างบารมีช่วยสัตว์โลกให้ได้พ้นทุกข์ต่อไปจนกว่าจะถึงพระนิพพาน

ครั้งพระอริยบุคคลทั้ง 5 องค์ได้ดับขันธไปแล้ว ก็เข้าไปสถิตในพระพุทธรูปทั้ง 5 องค์ แล้วได้พากันลอยลงตามลำแม่น้ำทั้ง 5 สาย เมื่อชาวบ้านตามเมืองที่ติดอยู่ริมแม่น้ำเห็น จึงได้อัญเชิญและประดิษฐานไว้ตามวัดต่างๆ ดังนี้

พระพุทธรูปองค์ที่ 1 ลอยไปตามแม่น้ำบางปะกง ขึ้นสถิตที่วัดโสธรวรวิหาร เมืองแปะริ้ว จังหวัดฉะเชิงเทรา เรียกกันว่า “หลวงพ่อโสธร”

พระพุทธรูปองค์ที่ 2 ลอยไปตามแม่น้ำนครชัยศรี (ท่าจีน) ขึ้นสถิตที่วัดไร่จิง เมืองนครไชยศรี (จังหวัดนครปฐม) เรียกกันว่า “หลวงพ่อวัดไร่จิง”

พระพุทธรูปองค์ที่ 3 ลอยไปตามแม่น้ำเจ้าพระยา ขึ้นสถิตที่วัดบางพลี (จังหวัดสมุทรปราการ) เรียกกันว่า “หลวงพ่อวัดบางพลี” ซึ่งบางตำนานเล่ากันว่าเป็นพระองค์แรกในจำนวน 5 องค์ จึงเรียกว่า “หลวงพ่อโตวัดบางพลี”

พระพุทธรูปองค์ที่ 4 ลอยไปตามแม่น้ำแม่กลอง ขึ้นสถิตที่วัดบ้านแหลม เมืองแม่กลอง (จังหวัดสมุทรสงคราม) เรียกว่า “หลวงพ่อวัดบ้านแหลม”

พระพุทธรูปองค์ที่ 5 ลอยตามแม่น้ำเพชรบุรี ขึ้นสถิตที่วัดเขาตะเครา เมืองเพชรบุรี (จังหวัดเพชรบุรี) เรียกว่า “หลวงพ่อวัดเขาตะเครา”

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินฺทปญฺโญ) ได้เคยกล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า ได้ยินคำบอกเล่าสืบต่อมาว่าหลวงพ่อวัดไร่จิงเป็นพี่น้องกับหลวงพ่อพุทธโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา และหลวงพ่อบ้านแหลม (วัดเพชรสมุทรวรวิหาร) จังหวัดสมุทรสงคราม เพราะว่ามีผู้เลื่อมใสศรัทธาที่ได้นำเอาเครื่องสักการบูชาไปถวาย คุณคล้ายๆ กัน จึงมีความเชื่อว่าน่าจะเป็นพี่น้องกัน

ตามตำนานที่กล่าวถึงการได้มาซึ่งหลวงพ่อวัดไร่จิงว่า ได้ถูกอัญเชิญมาจากกรุงเก่า (พระนครศรีอยุธยา) เป็นพระพุทธรูปที่ประชาชนนับถือมาก ในวันที่อัญเชิญหลวงพ่อวัดไร่จิงขึ้นจากท่าน้ำที่หน้าวัดไร่จิงตรงกับวันพระขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 เป็นวันสงกรานต์ มีประชาชนมาชุมนุมกันมาก ในขณะที่อัญเชิญหลวงพ่อวัดไร่จิงขึ้นจากน้ำสู่ประรำพิธี เกิดความมหัศจรรย์ แสงแดดที่แผดจ้ากลับพลันหายไป ความร้อนระอุในวันสงกรานต์กลางเดือนห้า บังเกิดมีเมฆดำทะมึน ลมปั่นป่วน ฟ้าคะนองก้องในท้องฟ้า บันดาลให้ฝนโปรยลงมา ยังความเย็นฉ่ำใจทั่วหน้าทุกคนในที่นั้นเกิดความยินดี พากันอธิษฐานจิต “ขอหลวงพ่ोजักทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขดับความร้อนคลายความทุกข์ให้หมดไป จุสสายฝนที่เมทนีดลทำให้ชุ่มฉ่ำ เจริญออกงามด้วยธัญญาหาร” และในบัดนี้ก็ปรากฏเป็นความจริงแจ้งประจักษ์ ว่าหลวงพ่อได้คลบบันดาลให้เกิดสภาพการณ์อย่างนั้นแก่ทุกคนที่ประพฤติธรรม

1) หลวงพ่อวัดไร่จิง ตามความเป็นจริงในพระพุทธศาสนา เป็นพระพุทธรูปเจ้าหรือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองแล้วสอนให้ผู้อื่นรู้ตามได้ด้วย เป็นผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนา มีความหมายอธิบายได้ 2 ประการ คือ

ประการที่ 1 เป็นพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ ได้แก่เจ้าชายสิทธัตถะ แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ มีพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นต้น มีต้นตระกูล เป็นมนุษย์ ได้เสด็จออกผนวช แสวงหาสัจธรรม และได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประกาศพระศาสนาอยู่เป็นเวลา 45 ปี จึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน

ประการที่ 2 เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นตำแหน่งศาสดาเอกของโลก ผู้นำเพ็ญบาร์มี คือ คุณความดีต่าง ๆ โดยสมบูรณ์

พระพุทธเจ้าให้ความเชื่อของพุทธศาสนิกชนฝ่ายหินยานหรือเถรวาท อย่างที่คนไทย ส่วนมากนับถือและปฏิบัติ พระพุทธเจ้าทรงเป็นมนุษย์ ไม่ใช่เทพหรือผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ พระพุทธเจ้าแตกต่างจากคนทั่วไปในทางจิตใจและคุณสมบัติอันเป็นนามธรรม ในทางรูปธรรม พระองค์ทรงมีเนื้อหนังร่างกายที่ตกอยู่ภายใต้กฎแห่งธรรมชาติ มีการเปลี่ยนแปลง เจ็บป่วย และแตกสลายได้เมื่อถึงเวลาเหมือนดังคนปกติทั่วไป

2) ในทิมณิกาย ปฏิภาณรค พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า ความเป็นพระพุทธเจ้าไม่ใช่อยู่ที่เนื้อหนังร่างกาย หากแต่อยู่ที่ธรรมะของพระองค์ ในที่นี้หมายถึงคุณธรรมทุกอย่างที่ทำให้พระองค์แตกต่างจากคนอื่น ให้สาวกของพระองค์ปฏิบัติตามธรรมะคำสั่งสอน ไม่ให้ยึดติดในพระวรกาย ภายนอกที่เป็นเนื้อหนังมังสาของพระองค์ บุคคลที่มองเห็นคุณธรรมหรือเข้าใจหลักธรรมที่พระองค์ทรงสอน สามารถนำเอาไปปฏิบัติจนเกิดผลในชีวิต คนประเภทนี้แม้จะไม่เคยเห็นพระพุทธรูป ก็ทรงตรัสว่าเป็นผู้ได้เห็นพระองค์ ดังพุทธภาษิตว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา” ในทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท เชื่อว่าพระพุทธเจ้าไม่มีอีกแล้ว การดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้า พระพุทธรูปจะไม่อุบัติขึ้นอีก ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอีกต่อไป หากจะระลึกถึงพระพุทธเจ้า ก็เพียงแต่ระลึกถึงคุณสมบัติหรือคุณธรรมของพระองค์ 3 ประการ คือ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระกรุณาคุณ การบูชาสักการะพระพุทธเจ้าก็คือการรำลึกถึงคุณธรรมเหล่านี้ เพื่อน้อมใจให้เกิดศรัทธาวิริยะและความเบิกบานปิติที่จะปฏิบัติตามรอยบาทของพระพุทธรูป

3) พุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายาน มีความศรัทธาว่าพระพุทธเจ้ามีฐานะเป็นมนุษย์ ธรรมดาจริงและเสด็จดับขันธปรินิพพาน แต่ทั้งหมดที่กล่าวมานั้นเป็นเพียงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับพระวรกายส่วนหนึ่งของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า นิรมานกาย เท่านั้น เรียกอีกอย่างว่า มายาธรรม ที่จริงพระพุทธเจ้ายังมีพระวรกายส่วนอีก 2 ส่วน คือ ธรรมกาย และสัมโพธิกาย (ทิพย์ภาวะ) เป็นพระกายที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เวลาที่พุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายานรำลึกถึงพระพุทธเจ้า นอกจากจะรำลึกถึงพระคุณแล้ว ยังรำลึกถึงพระพุทธเจ้าในภาคสัมโพธิกายบนสวรรค์ด้วย เพราะมีความเชื่อว่าพระพุทธเจ้าที่อยู่บนโลกสวรรค์หรือแดนสุขาวดีพุทธเกษตร ยังคงคอยประทับรับฟังสุขทุกข์ของพุทธ

บริษัทยู่ การบูชาพระพุทธเจ้าด้วยความรู้สึกลึกซึ้งเช่นนี้เชื่อว่าจะทำให้เกิดความมั่นใจและอบอุ่นใจมากกว่าการบูชาและปฏิบัติตามธรรมะของพระพุทธองค์เพียงอย่างเดียว

4) หลวงพ่อวัดไร่ขิง มีเสียงเล่าลือกันจากปากต่อปากของประชาชนทั่วไป ว่าหลวงพ่อมีอิทธิฤทธิ์และอภินิหารต่าง ๆ มากมายเป็นอเนกประการ แต่ละคนที่มีศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อวัดไร่ขิง มีเรื่องที่น่าอัศจรรย์ปรากฏแก่ตนเองเกือบทุกคน หลวงพ่อพระเดชพระคุณ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เจ้าอาวาสไร่ขิง องค์ปัจจุบันได้นำอภินิหารและอิทธิฤทธิ์ บางส่วนจากผู้ศรัทธาหลวงพ่อ มาบันทึกไว้ในหนังสือ ประวัติวัดและหลวงพ่อวัดไร่ขิง เช่น

- หลวงพ่อวัดไร่ขิง มีอภินิหารปิดทองไม่ติด ทั้ง ๆ ในแต่ละปีมีประชาชนมาปิดทองหลวงพ่อบ้างนับไม่ถ้วน

- หลวงพ่อวัดไร่ขิง มีความศักดิ์สิทธิ์และอภินิหาร ในการป้องกันสิ่งต่าง ๆ ตามความรู้สึกลึกซึ้งของแต่ละคนที่ตั้งใจปรารถนา

- น้ำมนต์และน้ำมันต์ของหลวงพ่อ รักษาโรคภัยต่าง ๆ ได้สมใจปรารถนา
- หลวงพ่อวัดไร่ขิง ช่วยให้อุดพ้นจากความตาม เพียงแค่ตั้งจิตถึงหลวงพ่อ
- หลวงพ่อวัดไร่ขิง ปิดตาขโมยได้ ป้องกันไฟไหม้
- หลวงพ่อวัดไร่ขิง เป็นทุกอย่างได้ตามแรงอธิษฐานของคนอยากให้เป็น

5) หลวงพ่อวัดไร่ขิง เป็นพระพุทธรูปหรือพระสงฆ์ ประชาชนทั่วไปส่วนหนึ่งยังเข้าใจว่า หลวงพ่อวัดไร่ขิง คือ เจ้าอาวาสวัด ที่มีความขลัง มีความศักดิ์สิทธิ์ มีความเมตตา ในด้านเวทมนต์คาถา เสกเป่า ให้เกิดความแคล้วคลาด ความเหนียว คงกะพันชาติ ตามความปรารถนาของคนเหมือนเกจิอาจารย์ดังทั่ว ๆ ไป

6) อานุภาพของหลวงพ่อวัดไร่ขิงยิ่งใหญ่และแผ่ไปกว้างไกลเป็นที่ประจักษ์ชัดเป็นพุทธปฏิมาที่มีหมู่ประชาชนที่เลื่อมใสศรัทธาพากันมาทุกวันไม่ขาดสาย บันดาลให้เกิดผลานิสงส์เป็นลาภสักการะมหาศาล สามารถอำนวยประโยชน์แก่การศึกษาสงเคราะห์และสาธารณะสงเคราะห์และอื่น ๆ นานัปประการ บวกกับมีหลวงพ่เจ้าอาวาส เป็นพระมหาเถระที่เปี่ยมด้วยศีลสุตาทีคุณและพรหมวิหารธรรม ทำให้ประกาศเกียรติคุณของหลวงพ่อวัดไร่ขิงให้ยิ่งใหญ่ด้วยการบริจาคทำให้ประชาชนผู้ใหญ่น้อยของชาติมิใช่จะรู้จักหลวงพ่อวัดไร่ขิงแต่ความศักดิ์สิทธิ์อย่างเดียวแต่รู้จักหลวงพ่อวัดไร่ขิง ด้วยความสำนึกในฐานะผู้ให้ผ่านการบริหารจัดการ และการดำเนินการอย่างชาญฉลาดรอบคอบของหลวงพ่เจ้าอาวาส ซึ่งมีได้ครอบครองประโยชน์นี้ไว้เพื่อความสุขเฉพาะวัดไร่ขิง แต่ได้เฉลี่ยผลประโยชน์อันเกิดจากพุทธานุภาพนี้แผ่ไป เพื่ออุปถัมภ์การศึกษาและการสาธารณะ โดยหวังเพียงผู้รับจะรู้ถึงพระคุณของหลวงพ่อวัดไร่ขิงและคุณของพระพุทธศาสนาแล้วช่วยกันปกป้องรักษาไว้เพื่อเป็นมรดกของชาติต่อไป

4.3 ความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดาวไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

ความเชื่อของมนุษย์ส่วนใหญ่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เมื่อสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมีผลต่อวิถีชีวิตมนุษย์ ทั้งให้คุณประโยชน์และให้โทษ แล้วมนุษย์ไม่สามารถค้นหาสาเหตุมาอธิบายได้ ทำให้เกิดความหวาดกลัว สำหรับบริบทของสังคมไทยในทุกภาคส่วน มีความเชื่อที่หลากหลาย อันเป็นที่มาของความเชื่อและพิธีกรรมตามประเพณี มีธรรมเนียมและรูปแบบการปฏิบัติที่แปลกแตกต่างกัน

หลวงพ่อดาวไร่จิง เป็นพระพุทธรูปที่มีคนจำนวนมากมาทำความเคารพสักการบูชาให้ความเคารพนับถือมานาน เรียกได้ว่า เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านของชาวตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม ทั้งนี้ด้วยมีประวัติความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของหลวงพ่อดาวไร่จิง สรุปได้ดังนี้

1) ความเชื่อเกี่ยวกับตำนานองค์หลวงพ่อดาวไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

2) ความเชื่อเกี่ยวกับรูปเคารพองค์หลวงพ่อดาวไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

- ความเชื่อเรื่องแคล้วคลาด
- ความเชื่อในเรื่องปลอดภัย
- ความเชื่อในเรื่องสมปรารถนา
- ความเชื่อในเรื่องความสุขใจ

3) ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมที่มีต่อหลวงพ่อดาวไร่จิง

- การกราบไหว้ขอพร
- การบริจาค
- พระเครื่อง
- การสะเดาะเคราะห์
- การบนบานและการแก้บน

4.3.1 ความเชื่อเกี่ยวกับตำนานหลวงพ่อดาวไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

หลวงพ่อดาวไร่จิงเป็นพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถวัดไร่จิง อ.สามพราณ จ.นครปฐม ไม่มีชื่อเรียกเฉพาะ ประชาชนทั่วไปมักเรียกกันติดปากว่า "หลวงพ่อดาวไร่จิง" ซึ่งผู้วิจัย

ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบความเชื่อเกี่ยวกับตำนานเล่าขานสืบต่อกันมาเกี่ยวกับหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง ดังนี้

- 1) ความเชื่อเกี่ยวกับกำเนิดองค์หลวงพ่อดำวัดไร่ขิง
- 2) ความเชื่อเกี่ยวกับการปิดทองไม่ติด

ความเชื่อเกี่ยวกับกำเนิดองค์หลวงพ่อดำวัดไร่ขิง

หลวงพ่อดำวัดไร่ขิง เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของชาวจังหวัดนครปฐมมาเป็นระยะเวลายาวนาน มีข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับกำเนิดหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง จำนวน 3 ตำนาน คือ

ตำนานที่ 1 ครั้งเมื่อสมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ชาวเมืองนครไชยศรี ได้มาตรวจเยี่ยมวัดในเขตอำเภอสามพราน ได้เข้าไปในพระอุโบสถวัดไร่ขิง หลังจากกราบพระประธานแล้ว ท่านมีความเห็นว่าพระประธานมีขนาดเล็กเกินไป จึงบอกให้เจ้าอาวาสพร้อมชาวบ้านไปอัญเชิญมาจากวัดศาลาปูนวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยวางลงแพไม้ไผ่และนำล่องมาตามลำน้ำ อัญเชิญขึ้นประดิษฐานในพระอุโบสถ ตรงกับวันพระขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 วันสงกรานต์พหุ

ตำนานที่ 2 วัดไร่ขิงสร้างขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2394 ตรงกับปีสุดท้ายในรัชกาลที่ 3 ต้นปีในรัชกาลที่ 4 สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ซึ่งเป็นชาวเมืองนครไชยศรี ในขณะนั้นดำรงสมณศักดิ์พระราชาคณะที่ “พระธรรมราชานุวัตร” ปกครองอยู่ที่วัดศาลาปูนวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้กลับมาสร้างวัดที่บ้านเกิดของตนที่วัดไร่ขิง เมื่อสร้างพระอุโบสถเสร็จแล้ว จึงได้อัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญองค์หนึ่งจากกรุงมา เพื่อประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถ แต่การสร้างยังไม่แล้วเสร็จสมบูรณ์ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ได้ถึงแก่กรรมภาพเสียก่อน งานที่ค้างเหลืออยู่นั้น พระธรรมราชานุวัตร(อาจ จนุโชโต) หลานชายของท่านได้ดำเนินการต่อจนเรียบร้อย และดูแลบูรณะมาโดยตลอดตราบจนท่านมรณภาพ

ตำนานที่ 3 เป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมาเกี่ยวกับพระพุทธรูปลอยน้ำมา 5 องค์ หลวงพ่อดำวัดไร่ขิงเป็นหนึ่งในพระพุทธรูปลอยน้ำมา 5 องค์ ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอไว้แล้วก่อนหน้านี้

จะเห็นได้ว่าแต่ละตำนานกล่าวไว้ตรงกันในเรื่องกำเนิดหลวงพ่อดำวัดไร่ขิงว่า “หลวงพ่อดำวัดไร่ขิง ไม่ใช่พระภิกษุที่เป็นเจ้าอาวาสวัดไร่ขิง แต่เป็นพระพุทธรูปซึ่งเป็นพระพุทธรูปเจ้า

พุทธลักษณะของ หลวงพ่อดำวัดไร่ขิง ประดิษฐานอยู่ภายในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ปางมารวิชัย โลหะสัมฤทธิ์ลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้าง 4 ศอก 2 นิ้ว สูง 4 ศอก 16 นิ้ว ประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชี 5 ชั้น เบื้องหน้ามีผ้าทิพย์ปูทอดลงมา พระวรกายโดยทั่วไปดูสง่างามใหญ่โตและผิวยาว แบบพุทธศิลป์สมัยเชียงแสน ผ้าสังฆาฏิได้จัดวางพับจับจีบและทอดยาวลงมาถึงพระนาภี และชายจีวรจากข้อพระหัตถ์ วางทอดลงมายังพระเพลา (หน้าตัก) จัดวางทับซ้อนไว้อย่างงดงาม นิ้วพระหัตถ์เรียวยาวตามแบบพุทธศิลป์สมัยสุโขทัย เฉพาะพระพักตร์

รูปสี่เหลี่ยม พระเนตรตรงกลางหลบต่ำ ที่สำคัญมีเส้นขอบพระศก (ไผ่ผม) และเม็ดพระศก ขนาดเล็ก แน่นเหมือนหนามขนุน ตามแบบพุทธศิลป์สมัยอุททอง อย่างเด่นชัด นับเป็นพุทธศิลป์ที่งดงามยิ่ง ในทางศิลปะที่ผสมผสานพุทธศิลป์ 3 สมัย อันได้แก่ สมัยเชียงแสน สมัยสุโขทัย และสมัยอุททอง ได้อย่างสมบูรณ์ลงตัวที่สุด

4.3.2 ความเชื่อเกี่ยวกับรูปเคารพองค์หลวงพ่อดาวไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

- ความเชื่อเรื่องแคล้วคลาดปลอดภัย

จากเรื่องเล่าของเจ้าของร้านขายผ้าจุติมา หลังจากเกิดเหตุไฟไหม้ห้องชุดร้านขายผ้าข้างศาลเจ้าพ่อเสือของตน ประมาณ 2 เดือนเศษ เจ้าของร้านขายผ้าได้เดินทางมานมัสการหลวงพ่อดาวไร่จิง ได้นำพระหลวงพ่อดาวไร่จิงมาตั้งบูชาที่ร้านขายผ้าอีกแห่งหนึ่งใกล้ ๆ ลีย่าน วชิระพยาบาล บูชาทุกวันมิได้ขาดเป็นเวลาปีเศษ ภรรยาเจ้าของร้านฝันว่า “หลวงพ่อดาวไร่จิงมาบอกจะเกิดเพลิงไหม้ให้ระวัง” พอตื่นนอนก็เล่าให้สามีฟังด้วยจิตใจที่ไม่ดีนัก เพราะเคยถูกไฟไหม้สูญเสียมาแล้ว สามีก็เฉย ๆ แต่ภรรยาหลวงพ่อดาวไร่จิงมาเตือนภัยแน่ ๆ จึงได้เพิ่มค่าประกันร้านค้ากับบริษัทประกันภัย จากสี่แสนบาท เป็นหกแสนบาท และได้ทำการทยอยขนผ้าไปไว้ร้านขายผ้าแถวสามแยกทางมินบุรีอีกหนึ่งร้าน แต่ยังไม่เรียบร้อยก็เกิดไฟไหม้ ลามมาจนถึงห้องขายผ้าของตนไม่ผิดกับความฝันเลย แต่ไม่ได้ลงชั้นที่หลวงพ่อดาวไร่จิงอยู่ เพียงแต่วันกลับห้องเพดานเกรียมไปเท่านั้น

- ความเชื่อในเรื่องสมปรารถนา

เรื่องเล่าของคุณยายคนหนึ่งอายุประมาณ 65 ปีเศษ มีบ้านให้เช่าอยู่แถวบुकโคโล ได้รับค่าเช่าบ้าง ไม่ได้บ้าง นายแพทย์คนหนึ่งได้เช่าบ้านของคุณยายด้วยความไวใจ คุณยายจึงได้เซ็นชื่อให้เขาก่อน แต่คุณยายไม่ยอมเซ็นชื่อเป็นคู่สัญญาเช่าบ้าน คุณยายไม่รู้ว่าจะปรึกษาหารือกับผู้ใด จึงไปหาหลวงพ่อดาวไร่จิง เพราะมีความเชื่อว่าท่านศักดิ์สิทธิ์ บนบานอธิษฐาน ท่านจะให้ได้ของที่สูญเสียไป ผ่านไปประมาณเจ็ดวัน ลุงของคุณยายท่านนั้นก็นำเงินมาให้ และเซ็นสัญญาแทนหลานชาย คุณยายจึงเดินทางไปทำบุญด้วยเงิน 100 บาท ให้แก่องค์หลวงพ่อดาวไร่จิง

- ความเชื่อในเรื่องความสุขใจ

เรื่องเล่าของครอบครัวหนึ่งในจังหวัดลำปาง ลูกชายของเขามีพฤติกรรมแสดงความรู้สึกต่อสิ่งสกปรก เช่น น้ำลายของตนเอง ต้องบ้วนโดยมีผ้าห่อหรือปกปิดมิดชิด ต้องล้างแปรงฟันก่อนเสมอ ถึงจะพูดกับใคร ๆ ไม่ให้ใครเกี่ยวข้องให้เห็น ต้องคอยเอาผ้าหรือกระดาษปิดจมูกประจำ ซึ่งสร้างความลำบากใจให้กับทุกคน ตลอดถึงพ่อแม่พี่น้อง ถึงกับลงความเห็นกันว่า เขาเป็น

คนมีบุญหนักศักดิ์สูงมากเกิด ทำให้พ่อแม่มีงานเพิ่มมากผิดธรรมดา หรือเลี้ยงยากนั่นเอง ในที่สุดจึงปรึกษาหารือกันว่า ควรยกให้บุคคลหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อาจจะเปลี่ยนนิสัยแปลก ๆ นี้หายไปได้บ้าง ญาติผู้ใหญ่จึงนำมาถวายเป็นลูกหลวงพ่อวัดไร่ขิง แล้วอธิษฐานจิตขอให้เด็กคนนี้เหมือนเด็กปกติทั่วไป อย่ามีอะไรพิเศษกว่าเด็กธรรมดา ขอให้เลี้ยงง่าย ๆ หลังจากนั้นพฤติกรรมของเด็กคนนี้เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด สิ่งที่เคยรังเกียจอะไรก็เลิกหมด เดินย่ำพื้นดินโดยไม่ต้องใส่รองเท้าได้ กินข้าวร่วมกับผู้อื่นได้ จึงพากันสบายใจทั้งครอบครัว และเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ขององค์หลวงพ่อวัดไร่ขิงเป็นอย่างยิ่งนัก

3) ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมที่มีต่อหลวงพ่อวัดไร่ขิง

- การกราบไหว้ขอพร

การขอพร คือ การขอในสิ่งที่ดีที่ตนอยากได้อะไร มีไม่ว่าจะขอจากเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆที่ตนนับถือ ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธส่วนใหญ่ มักจะขอพรจากพระพุทธรูปที่ตนมีความเคารพศรัทธาว่าจะสัมฤทธิ์ผลตามที่ขอ หลวงพ่อวัดไร่ขิงก็เป็นหนึ่งในพระพุทธรูปที่มีเสียงเล่าลือกันจากปากต่อปากของประชาชนทั่วไป ว่าหลวงพ่อมิอทธิฤทธิ์และอภินิหารต่างๆ มากมาย แต่ละคนที่มีความศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อวัดไร่ขิง มีเรื่องที่น่าอัศจรรย์ปรากฏแก่ตนเองเกือบทุกคน จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มาสักการะองค์หลวงพ่อวัดไร่ขิงต่างพูดไปในทางเดียวกันถึงเรื่องความศักดิ์สิทธิ์และปาฏิหาริย์ต่างๆขององค์หลวงพ่อวัดไร่ขิง จึงทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาแผ่ขยายออกไปในวงกว้าง ถึงเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ขององค์หลวงพ่อวัดไร่ขิง ผู้คนจึงเดินทางมาสักการะกราบไหว้ขอพรจากองค์หลวงพ่อวัดไร่ขิงอย่างไม่ขาดสาย

- การบริจาค

การบริจาค คือการสละสิ่งของโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เสียสละทรัพย์ส่วนตนเพื่อบุคคลอื่น คนไทยทั่วไปเข้าใจว่าคำนี้มีความหมายทำนอง สละ ช่วยเหลือ ทำบุญ (บริจาค <http://www.gotoknow.org/posts/146973> BM.chaiwut พระมหาชัยวุธ 28/ 3 /56)

ในการทำบุญที่วัดไร่ขิง มีหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญโดยการบริจาคเงินใส่ตู้บริจาคที่ทางวัดได้จัดไว้ตามจุดต่างๆภายในวัดไม่ว่าจะเป็น บำรุงค่าน้ำค่าไฟ ปรับปรุงโบสถ์ รวมไปถึงการบริจาคเงินในกรณีพิเศษ เช่น สร้างศาลา สร้างโบสถ์ นอกจากนี้ยังมีผู้ยกไร่จำนวนหนึ่งอาศัยอยู่ภายในวัดไร่ขิง ซึ่งผู้ที่เดินทางมาสักการะองค์หลวงพ่อวัดไร่ขิง นอกจากนำเงินบริจาคทำบุญกับวัดแล้วยังให้ทานแก่ผู้ยากไร้ที่อยู่ภายในวัดอีกด้วย เห็นได้จากกรณีที่น่าชื่นชม คัมภีรานนท์ คุณลุงใจบุญผู้มีร่างกายพิการ ซึ่งอาศัยวัดไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม เป็นที่พักได้รับเงินบริจาคจากญาติโยม จนเก็บเงินถวายวัดไร่ขิงได้ถึง 999,999 บาท จนกลายเป็นข่าวดัง ทำให้ประชาชนเกิดความสนใจและเดินทางมาที่วัดไร่ขิงมากขึ้น

จากกรณีดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าประชาชนที่เดินทางมาสักการะองค์หลวงพ่อดำไว้จิงนั้นมีจำนวนมาก และประชาชนมีความเชื่อว่า นอกจากการทำบุญแล้วต้องมีการทำทานร่วมด้วย ซึ่ง เห็นได้จากยอดเงินจำนวนมากที่ลุงเอี่ยม ได้รับทานจากประชาชน จนมีเงินเก็บเป็นจำนวนมาก และสามารถ บริจาคให้แก่วัดไร่จิง ดังที่เป็นข่าว



ภาพที่ 4.3 ภาพข่าวนายเอี่ยม คัมภีรานนท์ ขอดทานที่บริจาคเงินให้วัดไร่จิง

ที่มา : <http://www.news.mthai.com>

- พระเครื่อง

พระเครื่อง ถือเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ศรัทธาของแต่ละบุคคลมีไว้เพื่อปกป้องคุ้มครองตนเอง พระเครื่องคือการจำลององค์พระพุทธรูปให้มีขนาดเล็กลงแต่ก็ยังคงความศักดิ์สิทธิ์ไว้เหมือนเดิม ใส่คล้องคอติดตัวตลอดเวลาถือเป็นการยึดเหนี่ยวจิตใจที่มีต่อพระพุทธรูปของพุทธศาสนิกชนที่มีพระพุทธรูปเป็นเครื่องยึดมั่น พระเครื่อง หลวงพ่อดำไว้จิง เป็นพระพุทธรูปจำลองพระประธานของวัดไร่จิง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่มี ประชาชนเคารพนับถือมาก มีคนไปกราบไหว้ขอพรและให้ท่านช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ มากมาย ในอดีตการคมนาคมไปมาที่วัดไร่จิงไม่สะดวก เหมือนปัจจุบัน การเข้าถึงบริการทางการแพทย์ยังไม่สะดวกเท่าปัจจุบัน ชาวบ้านในบริเวณวัดไร่จิง และบริเวณใกล้เคียง เมื่อมีการเจ็บป่วย จึงจะใช้วิธีเอาดอกไม้รูปเทียนที่มีผู้นำมาบูชาบ้าง หรือน้ำมันดีไปดัดกิน ปรากฏว่าหายได้อย่างประหลาด จึงทำให้ยังเป็นที่สักการะและเป็นที่เลื่องลือไปทั่วสารทิศ เมื่อถึงเทศกาลงานประจำปีจะมีผู้ไปนมัสการอย่างเนืองแน่นตลอดทุกปี ในสมัยพระอริการใช้ครองวัดประมาณปี พ.ศ.2457 หวย ก.ข. กำลังเป็นที่นิยมในหมู่ประชาชน ชาวบ้านในแถบนั้นจะชอบไปเช่าตัวแล้วไปแทงหวยกัน ปรากฏว่าถูกกันอยู่เป็นเนืองนิตย์ เจ้ามือหวยขาดทุนบ่อยครั้งเข้า ก็เลยแอบเอาตะปูลงมาดอกเย็บปากหลวงพ่อดำ เพื่อเป็นเคล็ดมิให้ห่วยกับใครอีก จึงเป็นเหตุให้ปูนที่พอกไว้แตกหลุดออกมา ทางวัดจึงได้ลอกปูนที่พอกออกและปั้นขึ้นใหม่

เศษกากปูนที่ลอกออกมาให้ผู้นำไปใช้ ต่อมาเป็นเครื่องรางจนเป็นที่เลื่องลือ(พระเครื่อง หลวงพ่อวัดไร่จิง <http://www.itti-patihan.com> 25/ 3/ 56) ในเวลาต่อมาทางวัดจึงได้เก็บเศษปูนนั้นมาปั้น แล้วนำมาผสมทำเป็นพระพิมพ์รูปจำลององค์หลวงพ่อบนแบบพระสมเด็จ และนำไปบรรจุในรูปหล่อจำลองหลวงพ่อรุ่นแรก แบบห้อยคอและแบบบูชา มีผู้นำไปห้อยบูชาปรากฏอภินิหารทางแคล้วคลาดจากภยันตราย จนเป็นที่เลื่องลือกันไปทั่ว

- การสะเดาะเคราะห์

เป็นการประกอบพิธีด้วยความเชื่อว่า การที่ประสบความทุกข์ต่าง ๆ นั้น เป็นเพราะถึงคราวเคราะห์จึงทำให้เกิดเหตุการณ์ไม่ดีต่างๆ การประกอบพิธีสะเดาะเคราะห์นั้น มักจะทำควบคู่กันไประหว่างการบูชาพระพุทธรูปเจ้า เทวดาและการสวดมนต์ การสะเดาะเคราะห์เป็นพิธีกรรมซึ่งถือเป็นความเชื่อ ในการปิดเป่าสิ่งที่ไม่ดีออกไป ทำให้จิตใจดีขึ้น อีกทั้งเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งเพื่อให้คนทำความดี บางคนบอกว่าการสะเดาะเคราะห์คือการทำบุญเพื่อแผ่ส่วนกุศลให้เจ้ากรรมนายเวร ช่วยทำให้รู้สึกดีขึ้น ยามเมื่อต้องเจอกับเรื่องร้ายต่าง ๆ

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการสะเดาะเคราะห์ซึ่งประชาชนปฏิบัติที่วัดไร่จิง

ส่วนใหญ่จะสะเดาะเคราะห์ ด้วยการ คืบและนํ้ามนต์กลับไปอาบที่บ้าน หรือให้ผู้ป่วยคืบและอาบเพื่อให้ผู้ป่วยหายเจ็บหายไข้ นอกจากนํ้ามนต์แล้ว ก็ยังมีการตักนํ้ามนต์ตามวันเกิด เพื่อต่อดวงชะตาอายุไข ตามความเชื่อของแต่ละคน โดยสรุป การสะเดาะเคราะห์เป็นพิธีกรรมที่มีมาตั้งแต่สมัยอดีต เป็นพิธีกรรมที่เชื่อว่า จะช่วยให้ทุกคนปิดเป่าความชั่วร้ายออกจากตัวรวมไปถึง เป็นการคลายความวิตกกังวลในเรื่องที่ไม่ดี ผู้คนที่มาทำการสะเดาะเคราะห์เชื่อว่าเป็นการบรรเทาความโชคร้ายและเป็นการเสริมดวงชะตาทำให้เกิดความโชคดี เกิดความสบายใจและยังเป็นการสอนให้คนยึดหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

- การบนบานและการแก้บน

การบนบานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นสิ่งที่เราได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาช้านาน การขอร้องให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือในสิ่งที่ตนเองต้องการอยากจะได้ หรืออยากให้เป็นไป ถ้าท่านช่วยให้สำเร็จแล้วจะมาให้สิ่งตอบแทนตามที่เคยพูดไว้

เรียกว่า การแก้บน การบนบานศาลกล่าว เป็นการติดสินบนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดา ถือเป็นพันธะสัญญาที่ต้องชดใช้

หลวงพ่อดาวเรือง ก็เป็นที่รู้จักและศรัทธาในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ว่า บันดาลให้สมปรารถนาตามผู้ที่มาบนได้ขอไว้เช่น

จากเรื่องเล่าของนายสมพงษ์ คนขับรถบรรทุกส่งของของระหว่างเชียงใหม่-กรุงเทพ วันหนึ่งระหว่างเดินทางถูกปล้นรถ ถูกพื้กับคนรถอีกคนหนึ่งถูกฆ่าตาย เหลือเขาคนเดียวถูกจับมัดมือ

ผูกตาดิครดไปกับโจร ขณะที่โจรขับรถออกไปชั่วโม่งหนึ่ง พวกโจรให้เขาลงจากรถ นอนคว่ำหน้าลงกับพื้นดิน ขณะที่กำลังคว่ำหน้านั้นเขาก็นึกถึงหลวงพ่อดาวไร่จิง อธิษฐานว่า หากรอดตายจะบวชถวายหลวงพ่อดาวไร่จิงพรญา หลังจากตื่นนอนนิ่งอยู่ก็ได้ยินเสียงหนึ่งถามว่า “จับเด็กมาทำไม มันยังเป็นเด็กอยู่นี่” เขาจึงตะโกนตอบไปว่า “ครับผมเป็นเด็กนักเรียน ยังเรียน ม.ศ.2 อยู่ หนีครูและพ่อแม่ขอโดยสารรถเขามา” จากนั้นมีเสียงคนสั่งว่า “เอามันไปปล่อยที่เดิม” หลังจากนั้นโจรได้นำเขาซ่อนท้ายมอเตอร์ไซค์ พร้อมทั้งพูดว่า “ถ้าไม่ยอมตายก็อย่าถอดผ้าผูกตาดอก ให้ถอดออกได้ก็ต่อเมื่อได้ยินเสียงรถ มิฉะนั้นจะไม่รับรองชีวิตเอ็ง” จากนั้นตนเองได้ขอโดยสารรถบรรทุกกลับมากรุงเทพฯ มาบวชอยู่วัดไร่จิง 1 พรรษา

อีกเรื่องหนึ่ง นายตู้ย ขันรถรับคณะดนตรีศรีศิริ ศรีประจวบ ไปฝึกซ้อมที่สามร้อยยอด ขากลับถูกคนร้ายดักฆ่าตายหมด ตัวเขาเองก็ถูกยิงแต่แก้มลงกับพื้นที่นั่งขับอยู่ เพราะกลัวว่าคนร้ายจะย้อนกลับมาฆ่าซ้ำ ถ้ารู้ว่าตัวเองยังไม่ตาย เขานึกถึงหลวงพ่อดาวไร่จิง อารารนาให้หลวงพ่อดาวไร่จิงช่วย ถ้ารอดตายมาได้จะบวชถวายหลวงพ่อดาวไร่จิงพรญา หลังจากนั้นคนร้ายได้ย้อนกลับมาดูที่ตน แต่มองดูนิดหน่อย แล้วก็จากไป ตนเองนอนทรนอยู่จนตำรวจมา ตำรวจพาส่งโรงพยาบาลเพชรบุรี พวกโจรรู้ว่าเขายังไม่ตาย ก็ตามล่าเพื่อฆ่าปิดปาก จนต้องรีบย้ายจากโรงพยาบาลเพชรบุรี มาโรงพยาบาลนครปฐม อยู่ในความคุ้มกันของเพื่อน ๆ และพี่น้อง เมื่อหายดีแล้วจึงได้ไปบวชถวายหลวงพ่อดาวไร่จิง

บทที่ 5

การรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

การแก้บนด้วยละครรำ เป็นอีกลักษณะหนึ่งที่ทำให้บริเวณวัดไร่ขิงมีสีสันเป็นอย่างมาก และส่งผลต่อเศรษฐกิจมากเช่นกัน เศรษฐกิจดีย่อมส่งผลให้การทำบุญในวัดเพิ่มมากขึ้นและทำให้วัดมีรายได้ในแต่ละปีจากการทำบุญของประชาชน และทำให้วัดมีทุนสำรองในการทำกิจกรรมต่าง ๆ และเป็นการสร้างงานสร้างอาชีพทำให้ประชาชนมีรายได้ตามความสามารถของตน เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและเป็นประโยชน์กับวัดไร่ขิงมากที่สุด คณะกรรมการวัดไร่ขิงจึงเป็นผู้เข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการเกี่ยวกับการรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง ซึ่งผู้วิจัยศึกษาและจะนำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

- 1) ความเป็นมาของการรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
- 2) การบริหารจัดการการรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
- 3) กระบวนการรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

5.1 ความเป็นมาของการรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

ความเป็นมาของการแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิงเดือนห้า ด้วยละครรำเกิดขึ้นได้อย่างไร ไม่มีหลักฐานแน่ชัด ซึ่งนายพรเทพ ปิลวิ ไวยาวัจกรของวัดไร่ขิงได้ให้ข้อมูลว่า “คนเก่าคนแก่บอกเล่าต่อๆ กันเอาไว้ว่าในขณะที่พระอุบาลี คุณูปมาจารย์ เจ้าอาวาสวัดไร่ขิง หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “หลวงพ่อดำวัดไร่ขิง” ยังมีชีวิตอยู่ หลวงพ่อชอบคุณละครรำมาก เมื่อท่านมรณภาพทางวัดและชาวบ้านก็จัดให้มีการแสดงละครและมหรสพต่างๆ ในงานของท่าน หลังจากนั้นเมื่อชาวบ้านและคณะกรรมการวัดมีความเห็นตรงกันว่า ควรมีการจัดให้มีงานสมโภชหลวงพ่อดำวัดไร่ขิงทุกๆ กลางเดือนห้าและจัดให้เป็นงานประจำปี เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวบ้านที่มีความศรัทธาในองค์หลวงพ่อดำได้สักการบูชา เพื่อขอพรรวมไปถึงการบนบานศาลกล่าวในเรื่องต่างๆ ชาวบ้านที่มีจิตศรัทธา

คณะกรรมการวัดและผู้ที่เกี่ยวข้องจะร่วมกันหาคณะละครมาทำการแสดงทุกปี” (สัมภาษณ์, 10 ส.ค. 2552)

จากคำกล่าวของไวยาวัจกรของวัดไร่จิงอาจสรุปได้ว่า มีการนำเอาหลวงพ่อดำวัดไร่จิงซึ่งเป็นเจ้าอาวาสของวัด คือ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ซึ่งชาวบ้านนับถือและศรัทธาในวัตรปฏิบัติของเจ้าอาวาสเชื่อมโยงกับอิทธิปาฏิหาริย์ของหลวงพ่อดำวัดไร่จิงที่เป็นถาวรวัตถุที่เลื่อมใสศรัทธาในประเด็นดังนี้

1) การเรียกชื่อหลวงพ่อดำวัดไร่จิง

หลวงพ่อดำ เป็นคำที่คนพื้นที่ใช้เรียกเจ้าอาวาสวัดมาตั้งแต่อดีต ในกรณีของหลวงพ่อดำวัดไร่จิงก็เช่นเดียวกัน ชาวบ้านใช้เรียกพระพุทธรูปที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่วัดไร่จิง และพระอุบาลี คุณูปมาจารย์ เจ้าอาวาสผู้ก่อตั้งวัดไร่จิง ภายหลังถ้าพูดถึงหลวงพ่อดำวัดไร่จิงก็จะหมายถึง พระพุทธรูปที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่วัดไร่จิงเท่านั้น

2) การใช้ละครรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิง

การรำแก้บนเกิดจากความนิยมหรือความสนใจเป็นส่วนตัวของพระอุบาลี คุณูปมาจารย์ เจ้าอาวาสผู้ก่อตั้งวัดไร่จิง ซึ่งหลังจากท่านมรณภาพ ชาวบ้านและคณะกรรมการวัดจึงจัดแสดงละครรำในงานเพื่อต้องการแสดงความมุทิตาจิต และระลึกถึงท่านเจ้าอาวาสพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ภายหลังนอกจากแสดงความมุทิตาจิต และระลึกถึงท่านเจ้าอาวาสพระอุบาลี คุณูปมาจารย์แล้วยังเป็นสัญลักษณ์ในการแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิงที่เป็นพระพุทธรูปที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่วัดไร่จิงอีกด้วย ปัจจุบันละครรำแก้บนเป็นเพียงสัญลักษณ์ในการแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิงที่เป็นพระพุทธรูปเท่านั้น

5.2 การบริหารจัดการการรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

ความเชื่อในพุทธบารมีและความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อดำวัดไร่จิง ทำให้วัดไร่จิงเป็นพระอารามที่เจริญก้าวหน้า สง่างาม ริมแม่น้ำท่าจีน มีพื้นที่ธรณีสงฆ์ มีศาสนสถานเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส ที่งดงาม มีคนจำนวนมากที่มาสักการบูชา ขอพร และบนบานเพื่อขอให้ตนเองสมความปรารถนา การรวมตัวของคนจำนวนมากก่อให้เกิดความโกลาหลขึ้น และเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว การรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิง คณะกรรมการจึงบริหารจัดการในการรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิงดังนี้

5.2.1 การกำหนดตำแหน่งที่รับผิดชอบด้านการรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง

หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลทุกกิจกรรมในวัดไร่ขิงจัดตั้งขึ้นในรูปแบบของมูลนิธิ โดยใช้ชื่อว่า “มูลนิธิวัดไร่ขิง” ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม มีตำแหน่งประธาน 2 ตำแหน่ง คือ ตำแหน่งประธานคณะกรรมการฝ่ายบริหารงบประมาณ และตำแหน่งประธานคณะกรรมการฝ่ายบริหารงานทั่วไป ภายหลังได้แต่งตั้งกลุ่มงานที่ทำหน้าที่บริหารจัดการการรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิงขึ้น คือ ประธานคณะกรรมการและเจ้าหน้าที่ฝ่ายควบคุมและจัดจ้างละคร ได้แก่ นายณรงค์ ชูรสวัสดิ์ ซึ่งมีหน้าที่ในการดำเนินการสรรหา จัดจ้าง ควบคุม และกำหนดรูปแบบวิธีการรำแก้บนของคณะละคร

5.2.2 การบริหารจัดการ

ทุกๆ เดือนห้าหรือเดือนเมษายน วัดไร่ขิงกำหนดจัดงานประจำปี เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวบ้านที่มีความศรัทธาในองค์หลวงพ่อดำได้สักการบูชา เพื่อขอพรรวมไปถึงการบนบานศาลกล่าวในเรื่องต่างๆ ชาวบ้านที่มีจิตศรัทธา คณะกรรมการวัดและผู้ที่เกี่ยวข้องจะร่วมกันหาคณะละครมาทำการแสดงทุกปี ภายหลังมีเสียงเรียกร้องจากผู้ที่ต้องการแก้บนว่า มีกรณีคนที่บนไว้แล้วสำเร็จตามที่บนและต้องการแก้บน เกิดเสียชีวิตก่อนงานประจำปี ญาติรู้สึกว่คนตายยังตายตาไม่หลับ คณะกรรมการมูลนิธิหลวงพ่อดำวัดไร่ขิงจึงกำหนดให้มีการรำแก้บนเพิ่มทุกวันอาทิตย์ ตั้งแต่เวลา 08.30 น. ถึง 16.00 น. (ณรงค์ ชูรสวัสดิ์, สัมภาษณ์ 6 มีนาคม 2556) คณะกรรมการฯ จึงบริหารจัดการรำแก้บนให้เกิดความเรียบร้อย ดังนี้

1) การสรรหาคณะละครรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง

คณะกรรมการฯ ได้กำหนดคุณสมบัติของคณะละครที่จะสรรหามาเป็นคณะละครรำแก้บนประจำวัดไร่ขิง คือ เป็นคณะละครที่มีทั้งผู้รำและนักดนตรีเป็นของตนเองมีผู้รำเพียงพอต่อความต้องการของวัดและมีความรับผิดชอบ จากนั้นจึงสรรหาโดยใช้วิธีการทาบทามจากคณะละครเดิมก่อนการบริหารจัดการและสรรหาเพิ่มจากคำแนะนำของชาวบ้าน ทำให้ปัจจุบันคณะละครที่วัดไร่ขิง ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม มีทั้งสิ้น 8 คณะ ดังตารางที่ 5.1

ตารางที่ 5.1 แสดงจำนวนคณะละครรำแก้ของวัดไร่จิง (วัดมงคลจินดาราม) ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

ลำดับ	ชื่อคณะละคร
1	คณะบุตรแม่ทองเจือ
2	คณะดาว – อัจฉิมา
3	คณะฉลองศิลป์
4	คณะละม่อม วยรุณ
5	คณะรสรินทร์
6	คณะทัศนีย์ นาฏศิลป์
7	คณะใบเตย – แก้วตา

2) กำหนดข้อกำหนดต่าง ๆ ในการรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิง และแจ้งให้กับคณะละครได้ทราบและเข้าใจถึงวิธีการปฏิบัติต่าง ๆ

2.1) ข้อกำหนดเกี่ยวกับผู้แสดง

- ผู้แสดงต้องมีความสูงไม่ต่ำกว่า 145 เซนติเมตร
- ผู้แสดงต้องไม่อ้วนหรือผอมเกินไป
- ผู้แสดงต้องมีระดับความสูงที่ใกล้เคียงกัน
- จำนวนผู้แสดงต้องเป็นไปตามข้อกำหนด ดังนี้

ผู้แสดงจะนับเป็นแถว ๆ ละ 3 คน ประกอบด้วย พระเอก(เป็นผู้แสดงที่เป็นตัวพระ) นางเอก (เป็นผู้แสดงที่เป็นตัวนาง) และสาวรับใช้ (เป็นผู้แสดงที่เป็นตัวนาง) ซึ่งจำนวนผู้แสดงจะแตกต่างกันไปตามลักษณะของงานที่จัดดังนี้

* จำนวนผู้แสดงที่รำแก้บนในงานประจำปีวัดไร่จิง มีจำนวน 9 แถว ๆ ละ 3 คน รวมทั้งสิ้น 27 คน

* จำนวนผู้แสดงที่รำแก้บนทุกวันอาทิตย์ (แบบปกติ) มีจำนวน 3 แถว ๆ ละ 3 คน รวมทั้งสิ้น 9 คน

* จำนวนผู้แสดงสำหรับงานที่เป็นกรณีพิเศษ เช่น งานเฉลิมพระชนมพรรษา งานเทศกาลต่างๆ ซึ่งในแต่ละงานจะใช้ผู้แสดงจำนวนแตกต่างกันไป ดังรายละเอียดของจำนวนผู้แสดงในตารางที่ 5.2

ตารางที่ 5.2 แสดงจำนวนผู้แสดงในการรำแก้บนหลวงพ่อวัดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม แบบกรณีพิเศษ

ลำดับที่	ลักษณะงาน	จำนวนผู้แสดง	ประเภทของตัวละคร
1	วันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	21 คน	ละครพระ 7 คน ละครนาง 14 คน
2	วันเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ฯ	21 คน	ละครพระ 7 คน ละครนาง 14 คน
3	วันหยุดช่วงเทศกาลตรุษจีน	15 คน	ละครพระ 5 คน ละครนาง 10 คน
4	วันหยุดช่วงเทศกาลสงกรานต์	15 คน	ละครพระ 5 คน ละครนาง 10 คน
5	งานนมัสการหลวงพ่อวัดไร่จิงประจำปี	21 คน	ละครพระ 7 คน ละครนาง 14 คน
6	วัดหยุดนักขัตฤกษ์อื่น ๆ	15 คน	ละครพระ 5 คน ละครนาง 10 คน

2.2) ลักษณะการรำแก้บน

- วิธีรำ โดยปกติจะเป็นการรำประกอบเพลงช้าและเพลงเร็ว ซึ่งเป็นเพลงที่ไม่มีเนื้อร้อง บางคณะอาจมีการร้องประกอบทำนองเพลงและเนื้อร้องสลับกันไป หรือบางคณะอาจออกเพลงภาษาก็ได้ ทั้งนี้ต้องได้ระยะเวลาที่กำหนดไว้

2.3) ลักษณะวงดนตรี

- ประเภทของวงดนตรีที่บรรเลง กำหนดให้เป็นวงปี่พาทย์
- จำนวนเครื่องดนตรี วงปี่พาทย์จะประกอบด้วยเครื่องดนตรีอย่างน้อย

5 ชิ้น ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.3 รายละเอียดเครื่องดนตรีในวงปี่พาทย์ที่กำหนด เพื่อบรรเลงในการร่ำแกบนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

ลำดับ	ชื่อของเครื่องดนตรี	หมายเหตุ
1	ระนาดเอก	บังคับ
2	ระนาดทุ้ม	บังคับ
3	ฆ้องวงใหญ่	บังคับ
4	ฆ้องวงเล็ก	
5	ปี่ใน	
6	ปี่นอก	
7	ตะโพน	บังคับ
8	กลองทัด	
9	กลองแขก	
10	ฉิ่ง	บังคับ
11	ฉาบใหญ่	
12	ฉาบเล็ก	
13	กรับพวง	
14	กรับไม้ (ไม้ไผ่)	

3) ติดต่อประสานงานและทำสัญญาว่าจ้าง

คณะกรรมการจะทำสัญญาว่าจ้างคณะละครเฉพาะงานประจำของวัดไร่จิงเท่านั้น เพราะงานประจำปีเป็นงานที่มีค่าตอบแทนสูงและมีจำนวนหลายเวลา(หลายวัน) คณะกรรมการฯ จะนัดคณะละครมาพร้อมกันและแจ้งข้อกำหนดต่างๆ ให้ทราบก่อนลงนามในสัญญา สำหรับการร่ำแกบนในทุกวันอาทิตย์ คณะกรรมการจะดำเนินการจัดทำรายการร่ำแกบนประจำเดือน โดยมีรายละเอียดของวัน เวลา รายละเอียดการร่ำและรายชื่อของคณะละครที่จะมาร่ำแกบนหลวงพ่อดำไร่จิงในแต่ละสัปดาห์ และแจ้งคณะละครเพื่อทำการร่ำแกบนหลวงพ่อดำไร่จิง ก่อนแสดง 1 สัปดาห์ เพื่อให้คณะละครได้เตรียมตัวก่อนล่วงหน้า

4) การกำหนดวันเวลาของการรำแก้บน

คณะกรรมการฯ กำหนดให้วันที่มีการจัดจ้างคณะละครรำแก้บน (แบบปกติ) ตรงกับวันหยุดสุดสัปดาห์ของทุก ๆ สัปดาห์ คือ ทุกวันอาทิตย์ ของทุก ๆ สัปดาห์ยกเว้นวันที่มีการจัดจ้างคณะละครรำแก้บน เป็นกรณีพิเศษ ได้แก่ วันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วันที่ 5 ธันวาคม ของทุกปี วันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ฯ วันที่ 12 สิงหาคม ของทุกปี วันหยุดช่วงเทศกาลตรุษจีน วันหยุดช่วงเทศกาลสงกรานต์ งานนมัสการหลวงพ่อดำวัดไร่ขิงประจำปี

ช่วงเวลาในการแก้บนจะแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงเช้า และช่วงบ่าย ในการรำแก้บน 1 ครั้ง จะเรียกเป็นยก หรือ รอบ หลังจากการรำแก้บนแต่ละรอบ จะให้เวลาผู้แสดงพัก 1 ครั้ง เรียกว่า “พักรอบ”

ตารางที่ 5.4 แสดงเวลาและกิจกรรมของคณะละครรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง ตำบลไร่ขิง อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดนครปฐม ช่วงเช้า เริ่มเวลา 08.30 – 12.00 น.

เวลา	กิจกรรม	หมายเหตุ
08.30 – 09.00 น.	บรรเลงเพลงโหมโรง หรือเพลงไหว้ครู	ไม่บังคับ อยู่ที่หัวหน้าคณะ
09.00 – 09.15 น.	รำแก้บน รอบที่ 1	
09.15 – 09.30 น.	พักรอบ	
09.30 – 09.45 น.	รำแก้บน รอบที่ 2	
09.45 – 10.00 น.	พักรอบ	
10.00 – 10.15 น.	รำแก้บน รอบที่ 3	
10.15 – 10.30 น.	พักรอบ	
10.30 – 10.45 น.	รำแก้บน รอบที่ 4	
10.45 – 11.00 น.	พักรอบ	
11.00 – 11.15 น.	รำแก้บน รอบที่ 5	
11.15 – 11.30 น.	พักรอบ	
11.30 – 11.45 น.	รำแก้บน รอบที่ 6	
11.45 – 12.00 น.	พักรอบ	
12.00 – 13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน	ใช้เวลา 1 ชั่วโมง

ตารางที่ 5.5 แสดงเวลาและกิจกรรมของคณะละครรื้อเก็บหลวงพ่อวัดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม ช่วงบ่าย เริ่มเวลา 13.00 – 16.00 น.

เวลา	กิจกรรม	หมายเหตุ
13.00 – 13.15 น.	ผู้แสดงเตรียมความพร้อมเพื่อแสดง	
13.15 – 13.30 น.	รื้อเก็บ รอบที่ 7	
13.30 – 13.45 น.	พักรอ	
13.45 – 14.00 น.	รื้อเก็บ รอบที่ 8	
14.00 – 14.15 น.	พักรอ	
14.15 – 14.30 น.	รื้อเก็บ รอบที่ 9	
14.30 – 14.45 น.	พักรอ	
14.45 – 15.00 น.	รื้อเก็บ รอบที่ 10	
15.00 – 15.15 น.	พักรอ	
15.15 – 15.30 น.	รื้อเก็บ รอบที่ 11	
15.30 – 15.45 น.	พักรอ	
15.45 – 16.00 น.	รื้อเก็บ รอบที่ 12	

จากตารางที่ 5.4 และ 5.5 แสดงเวลาและกิจกรรมของคณะละครรื้อหลวงพ่อวัดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม ช่วงเช้าและช่วงบ่าย ในการแสดง 1 วัน โดยแสดงละครรื้อเก็บทั้งหมด 12 รอบ ใช้เวลาในการแสดงรอบละ 15 นาที แล้วพักรอ 15 นาที สลับกันไป เริ่มแสดงโดยประมาณตั้งแต่เวลา 08.30 – 16.00 น. มีเวลาพักรับประทานอาหารกลางวัน เป็นเวลา 1 ชั่วโมง (12.00 – 13.00 น.)

5) ค่าใช้จ่ายในการเก็บ

ค่าใช้จ่ายในการรื้อเก็บขึ้นอยู่กับที่ตั้งกฎ หรือข้อตกลง หรือกำลังทุนทรัพย์ของผู้เก็บ หรือคำนวณค่าใช้จ่ายดังนี้

การคิดค่าใช้จ่ายเป็นรอบ เช่น ถ้าจะเก็บด้วยละครรื้อ 3 รอบ คิดรอบละ 100 บาท หรือ รอบละ 500 บาท จะได้เป็นจำนวนเงิน ดังนี้

ละครรื้อ 3 รอบ กำหนดรอบละ 100 บาท เป็นเงิน 300 บาท

หรือละครรื้อ 3 รอบ กำหนดรอบละ 500 บาท เป็นเงิน 1,500 บาท

การคิดค่าใช้จ่ายเป็นแถว เช่น ตัวละคร 1 แถว มี 3 ตอน คิดเป็นราคาแถวละ 10 บาท ดังนั้น บนละครรื้อ 15 แถว คิดเป็นจำนวนเงิน 15 แถว x 10 บาท เป็นเงิน 150 บาท เป็นต้น

6) การตรวจสอบการปฏิบัติของคณะละคร

คณะกรรมการฯ จะตรวจสอบการปฏิบัติงานของคณะละครโดยการสุ่มดูการรำแก้บน ไม่กำหนดเวลาแน่นอนทั้งนี้ขึ้นอยู่กับโอกาสและความเหมาะสม ใช้วิธีการสังเกตและสอบถามโดยตรงเมื่อเกิดข้อสงสัยเกี่ยวกับการรำและการใช้เครื่องดนตรีในแต่ละครั้ง นอกจากนี้ยังการซักถาม และสัมภาษณ์ผู้ที่มาแก้บน รวมทั้ง ผู้ชม หรือผู้ที่ผ่านไปมา และพบเห็นการรำแก้บนของคณะละครตามโอกาสและความเหมาะสม นอกจากนี้ยังมีการสำรวจความคิดเห็นของผู้พบเห็นการรำแก้บนของคณะละครแต่ละคณะ จากนั้นเจ้าหน้าที่ฝ่ายสรุปและประเมินผลการดำเนินงานกิจกรรมของมูลนิธิวัดไร่ขิงจะนำผลการประเมินไปแจ้งกับคณะละคร หากมีข้อผิดพลาด หรือข้อแก้ไข ทางคณะละครจะได้ดำเนินการแก้ไขได้ทันที

5.3 กระบวนการรำแก้บนหลวงพ่อดาวไร่ขิง ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

การรำละครแก้บน โดยทั่วไปมักเรียกว่า “รำถวายมือ” เดิมเป็นการรำประกอบการบรรเลงดนตรีเพียงอย่างเดียว ไม่มีเนื้อร้อง มีกระบวนการเหมือนกับรูปแบบการรำไหว้ครู หรือรำถวายมือในพิธีไหว้ – กรอบครูทางนาฏศิลป์ไทยตามฉบบกรมศิลปากรถือเป็นแบบปฏิบัติ สำหรับการรำแก้บนหลวงพ่อดาวไร่ขิง ผู้วิจัยจะนำเสนอกระบวนการรำการบนของคณะละครแต่ละคณะดังนี้

5.3.1 คณะบุตรแม่ทองเจือ



ภาพที่ 5.1 ละครคณะบุตรแม่ทองเจือ

ละครคณะบุตรแม่ทองเจือ เป็นคณะละครที่สืบทอดการร่ำแกบนหลวงพ่อดำวัดไร่จิงมาจากคณะละครแม่ทองเจือซึ่งเดิมเป็นคณะละครเร่ที่เล่นเรือมาเทียบท่าหน้าวัดไร่จิง เพื่อรอให้บริการกับผู้ที่ต้องการใช้ละครสำหรับแกบนหลวงพ่อดำวัดไร่จิงหรือต้องการใช้ละครในงานมหรสพต่างๆ นางอัจฉรา กิจนันท์คุณ บุตรีของเจ้าของคณะละครทองเจือในขณะนั้นทำหน้าที่เป็นผู้แสดงร่ำแกบน และได้รับการถ่ายทอดทักษะด้านการแสดงละคร การประดิษฐ์เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการร่ำและการบริหารคณะละคร เมื่อบิดามารดาเสียชีวิตลง นางอัจฉรา กิจนันท์คุณ เป็นผู้สืบทอดคณะละคร และใช้ชื่อคณะละครว่า “ละครคณะบุตรแม่ทองเจือ” มีสถานที่ตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 27/30 หมู่ - ตำบล คอนไก่อดี อำเภอ กระทุ่มแบน จังหวัด สมุทรสาคร นางอัจฉรา กิจนันท์คุณ ได้ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับละครให้กับทายาทและพัฒนาต่อยอดให้กับทายาท ได้แก่ บุตรสาว นางสาวดาวและนางสาวอัจฉิมา กิจนันท์คุณ โดยให้ศึกษาต่อที่วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ซึ่งนางสาวดาวและนางสาวอัจฉิมา กิจนันท์คุณ ก็ได้้นำความรู้และประสบการณ์ที่ได้มาประยุกต์ใช้กับคณะละครได้เป็นอย่างดีและปัจจุบันเป็นกำลังสำคัญในการบริหารจัดการเกี่ยวกับการแสดง บุตรชาย คือ นายสรารุช กิจนันท์คุณ นางอัจฉรา กิจนันท์คุณ ส่งเสริมให้เรียนดนตรีไทย เอกปี่พาทย์ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ ซึ่งนายสรารุช กิจนันท์คุณ ได้นำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้กับคณะละครเป็นอย่างดีเช่นกันและปัจจุบันเป็นกำลังสำคัญในการบริหารจัดการเกี่ยวกับวงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง ด้วยองค์ประกอบต่างๆ ข้างต้นทำให้คณะละครบุตรแม่ทองเจือเป็นคณะละครที่มีคุณภาพ มีศักยภาพในการรับงานร่ำแกบนได้มากถึง 99 ยอด และสามารถตั้งคณะละครอีก 1 คณะ คือ ละครคณะ “ดาวอัจฉิมา” (นางอัจฉรา กิจนันท์คุณ สัมภาษณ์ 24 มีนาคม)



ภาพที่ 5.2 นางอัจฉรา กิจนันท์คุณ
หัวหน้าคณะละครบุตรแม่ทองเจือ

สำหรับการรำแก้บนวัดไร่ขิง นางนางอัจฉรา กิจนันท์คุณ (นางอัจฉรา กิจนันท์คุณ สัมภาษณ์, วันที่ 24 มีนาคม 2556) ได้กล่าวถึงว่า “รามาดั้งแต่สมัยรุ่นแม่ รู้สึกภูมิใจที่ได้ทำหน้าที่รำแก้บนหลวงพ่อดาวไร่ขิง และจะตั้งใจทำให้ดีที่สุดให้เหมาะสมกับที่เป็นละครของหลวงพ่อดาวไร่ขิง ที่มีทุกอย่างได้ทุกวันนี้ก็เพราะหลวงพ่อดาวไร่ขิง”

1) การเตรียมความพร้อมก่อนการรำแก้บน

การรำแก้บนหลวงพ่อดาวไร่ขิง เป็นการรำเพลงช้าและเพลงเร็วเป็นหลัก ไม่ทำการแสดงละครเป็นเรื่อง คณะบุตรแม่ทองเจ็องไม่จำเป็นต้องซ้อมการแสดง เนื่องจากการรำเพลงช้าและเพลงเร็วถือเป็นพื้นฐานการรำนานาฏศิลป์ไทย คณะฯ จึงให้ความสำคัญของข้อตกลงของวัดไร่ขิง ดังนี้

ผู้แสดง คณะบุตรแม่ทองเจ็อง จะคัดเลือกผู้แสดงในสังกัดที่ผ่านเกณฑ์ ได้แก่ สูงเกิน 145 เซนติเมตรขึ้นไป ไม่อ้วนเกินไป มีความชำนาญในการรำ ซึ่งจำแนกเป็นรายละเอียดดังนี้

- ตัวพระ เป็นพระเอก เป็นคนแรกของแถว มีความสูงที่สุดในแถว
- ตัวนาง เป็นนางเอก เป็นคนกลางของแถว มีความสูงเท่ากับตัวพระหรือต่ำกว่าตัวพระได้เล็กน้อย
- ตัวนาง เป็นคนรับใช้ เป็นคนสุดท้ายของแถว มีความสูงเท่ากับตัวนางเอก หรือต่ำกว่าตัวนางเอกได้เล็กน้อย ซึ่งส่วนใหญ่ตัวนางที่อยู่แถวหลังจะเป็นเด็กที่เพิ่งจะเข้ามารำในคณะ ฝีมือยังไม่ดีเท่าที่ควรจึงต้องอยู่แถวหลังไปก่อนจนกว่าจะเกิดความชำนาญ

เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการแสดง คณะบุตรแม่ทองเจ็อง จะปักเครื่องแต่งกายและประดิษฐ์อุปกรณ์สำหรับใช้ประกอบการแสดงได้เอง เนื่องจากการถ่ายทอดความรู้ด้านนี้สืบมาจากรุ่นสู่รุ่น ยกเว้นเครื่องประดับบางชิ้นที่ราคาไม่แพงและหาซื้อได้ทั่วไป เช่น ต่างหู สร้อยคอ ฯ สำหรับเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ที่ใช้ในการรำแก้บนหลวงพ่อดาวไร่ขิง คณะบุตรแม่ทองเจ็องจะคัดเลือกชุดที่ใหม่และยังให้ผู้แสดงแต่งหน้าให้เข้ากับสีชุด เพื่อให้เหมาะสมกับการเป็นละครของหลวงพ่อดาวไร่ขิง ซึ่งมีลักษณะดังนี้

การแต่งกายของตัวพระและตัวนาง

การแต่งกายของผู้แสดงละครแก้บนคณะบุตรแม่ทองเจ็อง จะแต่งการขึ้นเครื่องพระ-นาง ซึ่งเป็นการแต่งการที่เลียนแบบมาจากเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ในสมัยโบราณ แต่จะแตกต่างกันตรงความพิถีพิถันในเรื่องของการเย็บปัก ลวดลายต่างๆ รวมไปถึงวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการตัดเย็บและปักลวดลายต่างๆ วัสดุที่ใช้ในการตัดเย็บ ทางคณะจะใช้วัสดุที่มีต้นทุนไม่สูงมาก จะเลือกใช้วัสดุที่มีความสวยงามแต่ราคาถูกและทนทาน จะนิยมปักลวดลายลงบนชุดด้วย เลื่อม ลูกปัดสีสันต่างๆ ให้เกิดความแวววับสวยงาม

ในเรื่องสีทันของเครื่องแต่งกายพระ-นาง มักจะใช้สีที่ตรงกันข้ามกันเพื่อให้เกิดความสวยงาม เช่น เขียว-แดง ม่วง-เหลือง น้ำเงิน-ชมพู น้ำเงิน-แดง ฟ้าย-ชมพู ซึ่งแต่ละคู่จะใช้สีเข้มและสด เพื่อให้เครื่องแต่งกายดูใหม่อยู่เสมอและดูสะอาดตาเกิดความสวยงามในการแสดงอีกด้วย

เครื่องประดับที่ใช้ในการแสดงประกอบด้วย

1) ขฎา-มงกุฎนาง เป็นเครื่องประดับศีรษะ หรือเรียกอีกอย่างว่า ศิราภรณ์ ประดับตกแต่งด้วยการลงรักปิดทอง ประดับด้วยกระจกและเพชรเทียมเพื่อความสวยงาม ของตัวพระ เรียกว่า ขฎา ตัวนางเรียกว่า มงกุฎนาง

2) ทับทรวง-จิ้งนาง เป็นเครื่องประดับสำหรับสวมไว้ที่บริเวณกลางอก เป็นแผ่นทองรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดหรือขนมเปียกปูน ประดับด้วยพลอย หรือลูกปัด ตัวพระเรียกว่าทับทรวงตัวนางเรียกว่าจิ้งนาง

3) สังวาล หรือเรียกว่าสร้อยตัว เป็นเครื่องประดับสำหรับตัวพระ ใช้สำหรับสวมพาดไหล่ทั้งสองข้างในลักษณะไขว้กัน

4) ตาบทิศ มีลักษณะคล้ายกับทับทรวงแต่มีขนาดเล็กกว่า ติดอยู่กับสังวาลของตัวพระ จะห้อยอยู่ที่สังวาลตรงบริเวณสะโพกทั้งสองข้างและบริเวณกลางหลังของตัวพระ

5) เข็มขัดและหัวเข็มขัด ใช้สำหรับคาดเอวหลังใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

6) กำไลข้อมือผ้า ใช้สำหรับใส่เป็นเครื่องประดับที่ข้อมือ ทำด้วยผ้าคาดหรือผ้าชนิดอื่น ปักเลื่อมหรือลูกปัดเพื่อความสวยงาม ใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

7) กำไลข้อเท้าผ้า ใช้สำหรับใส่เป็นเครื่องประดับที่ข้อเท้า ทำด้วยผ้าคาดหรือผ้าชนิดอื่น ปักเลื่อมหรือลูกปัดเพื่อความสวยงามใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

8) กำไลข้อเท้าโลหะ(กำไลหั่วบัว) ทำด้วยโลหะ ชุบทอง สำหรับสวมข้อเท้า ใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

วงดนตรี คณะบุตรแม่ทองเจือ มีนายสราวุธ กิจนันท์คุณ เป็นคนจัดการเรื่องนักดนตรีและเครื่องดนตรี ซึ่งนายสราวุธ กิจนันท์คุณ จะสอนลูกหลานที่สนใจดนตรีเพื่อเป็นการสืบทอดและเป็นการสร้างอาชีพ นอกจากนี้ยังมีนักดนตรีภายนอกที่เป็นนักดนตรีในสังกัดของคณะจำนวนหนึ่ง ทำให้คณะบุตรแม่ทองเจือไม่ประสบปัญหาการขาดนักดนตรี เครื่องดนตรีของคณะบุตรแม่ทองเจือ มีเครื่องเป่าพาทย์ จำนวน 2 ชุด และเครื่องนางหงส์ จำนวน 1 ชุด ทำให้ไม่ประสบปัญหาและสามารถรับงานพร้อมๆ กันได้ สำหรับการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง คณะบุตรแม่ทองเจือจะใช้วงเป่าพาทย์ 1 ชุด ประกอบด้วย ระนาดเอก ระนาดทุ้ม มโหรีวงใหญ่ ตะโพน กลองทัด ฉิ่ง ฉาบ เครื่องประกอบจังหวะอื่นๆ ตามเพลงภาษาที่บรรเลง ซึ่งมากกว่าข้อตกลงของวัดไร่จิงที่กำหนดว่าต้อง

ประกอบด้วยเครื่องดนตรีอย่างน้อย 5 ชิ้น ในโอกาสพิเศษ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา คณะบุตรแม่ทองเจ็อนำเครื่องนางหงส์มาบรรเลงเป็นกรณีพิเศษโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายเพิ่ม



ภาพที่ 5.3 วงปี่พาทย์ คณะบุตรแม่ทองเจ็อน

2) การรำแก้บน

การรำแก้บนหลวงพ่อวัดไร่จิง แตกต่างการรำแก้บนที่อื่นๆ เนื่องจากคณะกรรมการมูลนิธิกำหนดเวลาให้รำแก้บนชัดเจน คือ เป็นรอบ ๆ ละ 15 นาที และพัก 15 นาทีตั้งแต่เวลา 09.00 น. ถึง 16.00 น. รวม 12 รอบ ซึ่งขั้นตอนการรำแก้บนของคณะบุตรแม่ทองเจ็อนมีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การบูชาครู

การบูชาครู คือ การกระทำเพื่อแสดงความเคารพ และระลึกถึงพระคุณของครูบาอาจารย์ ซึ่งหมายถึง พระภิกษุสงฆ์ หรือผู้ที่ผู้แสดงเรียกว่า “พ่อแก่” และรวมถึงบุคคลที่เป็นครูบาอาจารย์ที่เป็นถ่ายทอดวิชาความรู้ทางการละคร และการดนตรี นอกจากนี้จะเป็นการระลึกถึงพระคุณแล้ว ยังเป็นการบอกกล่าวขอพร ขอความคุ้มครองป้องกัน ให้การแสดงราบรื่น ได้ชื่อเสียง และขอขมาโทษต่อครูบาอาจารย์ หากกระทำความผิดที่ไม่สมควรในขณะที่ทำการแสดง การบูชาครูของคณะบุตรแม่ทองเจ็อน จะทำหลังเวที ประกอบด้วย หมากรุก 3 ดอก เทียน 1 เล่ม ดอกไม้ พวงมาลัย และเงินกำนัล 6 บาท จำนวน 2 ชุด สำหรับการบูชาครูละครและครูดนตรี การทำพิธีบูชาครู จะเริ่มประมาณ 08.00 น. โดยผู้ทำพิธีบูชาครู คือ นางอัจฉรา กิจนันท์คุณ หัวหน้าคณะ ทางวงดนตรีต้องทำพิธีบูชาครูไปพร้อมกัน โดยหัวหน้าวงเป็นผู้ทำพิธีบูชาครู ดอกไม้ รูป เทียน เมื่อถวายบูชาครูแล้ว จะปักติดไว้กับตะโพน

ขั้นตอนที่ 2 การโหมโรง

คณะบุตรแม่ทองเจือจะบรรเลงดนตรีก่อนที่จะมีการแสดง เรียกว่าการโหมโรงด้วยเพลงสาธุการ เพื่อประกาศให้คนทราบว่าละครใกล้จะเริ่มรำแล้ว

ขั้นตอนที่ 3 การรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง

ผู้แสดงของคณะบุตรแม่ทองเจือจะรำเพลงช้าและเพลงเร็ว ในช่วงเพลงเร็วจะสอดแทรกเพลงภาษาต่างๆ และเพลงเร็วของระบำต่างๆ เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน โดยจะรำไปตามทำนองของดนตรี เมื่อถึงในช่วงท้ายของการรำ ก็จะจบด้วยท้ายเพลงเร็วและต่อด้วยลงลา และนั่งลงกราบ เป็นอันจบการแก้บน 1 ยก

กระบวนการในการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิงของคณะบุตรแม่ทองเจือ จะเริ่มด้วยการหันในทิศที่ 1 คือหันหน้าหาองค์หลวงพ่อดำไร่จิง ในการรำทุกครั้งจะเริ่มด้วยการนั่งคุกเข่า หันหน้าตรงและเริ่มต้นการรำโดยการใช้ท่ารำที่สื่อถึงการสักการะองค์หลวงพ่อดำไร่จิงด้วยท่าไหว จากนั้นจะเปลี่ยนท่ารำเพื่อทำการลุกขึ้นยืนรำแต่ยังปฏิบัติท่ารำอยู่ในทิศเดิมโดยผู้แสดงที่เป็นตัวพระที่อยู่หัวแถวฝั่งขวาของเวที(ฝั่งเดียวกับวงปีพาทย์) จะเป็นผู้ตัดสินใจในการเปลี่ยนทิศและเปลี่ยนท่ารำ ในการหันเปลี่ยนทิศมาทางทิศที่2คือทิศด้านขวามือของเวที(หันหน้าเข้าหาวงปีพาทย์) โดยนักแสดงที่อยู่แถวหลังและด้านข้างจะสังเกตผู้นำในการเปลี่ยนทิศและท่ารำ จากนั้น เมื่อปฏิบัติท่ารำในทิศที่2พอสมควร ผู้แสดงที่เป็นผู้นำด้านขวาของเวทีก็จะเปลี่ยนท่ารำและหมุนไปยังทิศที่3คือด้านซ้ายของเวที(หันหลังให้วงปีพาทย์) เมื่อปฏิบัติท่ารำในทิศที่3พอสมควรผู้แสดงที่เป็นผู้นำด้านซ้ายของเวทีก็จะเปลี่ยนท่ารำและหมุนกลับไปยังทิศที่ 1 และ ปฏิบัติตามกระบวนการดังกล่าวจนรอบสุดท้ายจะหันกลับยังทิศที่ 1 แล้วจบด้วยกระบวนการท่ารำลงลา คือ นั่งลงคุกเข่าแล้วไหว้ จบด้วยลงกราบ เป็นการจบกระบวนการรำใน 1 รอบ (15 นาที)

3) การประเมินผลการรำแก้บน

คณะบุตรแม่ทองเจือตรวจสอบคุณภาพการรำแก้บนของคณะฯ จากการสังเกตอาการปฏิกิริยา และสีหน้าและการซักถามผู้ชมและผู้ที่มาแก้บนว่าสนใจและชื่นชอบการรำแก้บนของคณะเพียงใด มีอะไรที่ต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ และเพื่อนำข้อมูลไปเปรียบเทียบกับผลการประเมินจากคณะกรรมการวัดไร่จิง มีข้อบกพร่องก็จะนำไปแก้ไขและปรับปรุงในครั้งต่อไป

5.3.2 คณะดาว – อัจฉิมา

นางสาวดาวและนางสาวอัจฉิมา กิจนันท์คุณ เป็นบุตรสาวของนางอัจฉรา กิจนันท์คุณ ซึ่งเป็นหัวหน้าคณะบุตรแม่ทองเจือนางสาวดาวและนางสาวอัจฉิมากิจนันท์คุณ ได้เติบโตมาในละครของนางอัจฉรา กิจนันท์คุณ ทั้งสองคนจึงได้รับการซึมซับนาฏศิลป์และดนตรีไปโดยปริยาย

เมื่อทั้งสองโตขึ้นก็เริ่มทำการฝึกหัดรำแก้บนโดยนางอัจจรา กิจนันท์ทคุณ จะเป็นผู้ฝึกหัดการรำให้แก่ บุตรสาวทั้งสอง นอกจากการฝึกหัดภายในคณะแล้วทั้งสองคนได้เข้าเรียนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ อ่างทอง จนจบปริญญาตรี จากนั้น นางอัจจรา กิจนันท์ทคุณ จึงได้แยกคณะละครออกมาอีกหนึ่งคณะ ใช้ชื่อคณะว่า ดาว-อัจจมา และมอบให้บุตรสาวทั้งสองเป็นผู้ดูแลคณะดาว-อัจจมา โดยนักแสดงและ นักดนตรี จะใช้คนในคณะบุตรแม่ทองเจือเป็นหลัก นอกจากว่ามีงานชนกันจึงจะหานักแสดงและ นักดนตรีมาเพิ่มเติมให้ได้ตามจำนวนที่ผู้ว่าจ้างได้กำหนดมา ถึงแม้จะแยกคณะออกมาอีกคณะแล้ว ก็ตาม บุตรสาวทั้งสองของนางอัจจรา กิจนันท์ทคุณ ก็ยังคงร่วมทำการแสดงกับคณะบุตรแม่ทองเจือ อยู่เช่นเดิม นอกจากจะมีการหาละครทั้งสองคณะพร้อมกัน นางสาวดาวและนางสาวอัจจมา กิจนันท์ทคุณ ก็จะออกไปทำการแสดงกับคณะของตน (นางสาวอัจจมา กิจนันท์ทคุณสัมภาษณ์ , วันที่ 24 มีนาคม 2556)



ภาพที่ 5.4 นางสาวอัจจมา กิจนันท์ทคุณ
หัวหน้าคณะดาว-อัจจมา

1) การเตรียมความพร้อมก่อนการรำแก้บน

การรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง เป็นการรำเพลงช้าและเพลงเร็วเป็นหลัก ไม่ทำการแสดงละครเป็นเรื่อง คณะดาว-อัจฉริมา จึงไม่จำเป็นต้องซ้อมการแสดง เนื่องจากการรำเพลงช้าและเพลงเร็วถือเป็นพื้นฐานการรำนานาชาติไทย คณะฯ จึงให้ความสำคัญของข้อตกลงของวัดไร่จิง ดังนี้

ผู้แสดง คณะดาว-อัจฉริมา จะคัดเลือกผู้แสดงในสังกัดที่ผ่านเกณฑ์ ได้แก่ สูงเกิน 145 เซนติเมตรขึ้นไป ไม่อ้วนเกินไป มีความชำนาญในการรำ เช่นเดียวกับคณะบุตรแม่ทองเจือ

เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการแสดง คณะดาว-อัจฉริมา จะปักเครื่องแต่งกายและประดิษฐ์อุปกรณ์สำหรับใช้ประกอบการแสดงได้เอง เนื่องจากการถ่ายทอดความรู้ด้านนี้สืบมาจากรุ่นสู่รุ่น ยกเว้นเครื่องประดับบางชิ้นที่ราคาไม่แพงและหาซื้อได้ทั่วไป เช่น ต่างหู สร้อยคอ ฯ สำหรับเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ที่ใช้ในการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง คณะดาว-อัจฉริมา จะคัดเลือกชุดที่ใหม่และยังให้ผู้แสดงแต่งหน้าให้เข้ากับสีชุด เพื่อให้เหมาะสมกับการเป็นละครของหลวงพ่อดำไร่จิง ซึ่งมีลักษณะดังนี้

การแต่งกายของตัวพระและตัวนาง

การแต่งกายของผู้แสดงละครแก้บนคณะบุตรแม่ทองเจือ จะแต่งการขึ้นเครื่องพระ-นาง ซึ่งเป็นการแต่งการที่เลียนแบบมาจากเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ในสมัยโบราณ แต่จะแตกต่างกันตรงความพิถีพิถันในเรื่องของการเย็บปัก ลวดลายต่างๆ รวมไปถึงวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการตัดเย็บ และปักลวดลายต่างๆ วัสดุที่ใช้ในการตัดเย็บ ทางคณะจะใช้วัสดุที่มีต้นทุนไม่สูงมาก จะเลือกใช้วัสดุที่มีความสวยงามแต่ราคาถูกและทนทาน จะนิยมปักลวดลายลงบนชุดด้วย เลื่อม ลูกปัดสีสันต่างๆ ให้เกิดความแวววับสวยงาม

ในเรื่องสีสันของเครื่องแต่งกายพระ-นาง มักจะใช้สีที่ตรงกันข้ามกันเพื่อให้เกิดความสวยงาม เช่น เขียว-แดง ม่วง-เหลือง น้ำเงิน-ชมพู น้ำเงิน-แดง ฟ้า-ชมพู ซึ่งแต่ละคู่จะใช้สีเข้มและสด เพื่อให้เครื่องแต่งกายดูใหม่อยู่เสมอและดูสะอาดตาเกิดความสวยงามในการแสดงอีกด้วย

เครื่องประดับที่ใช้ในการแสดงประกอบด้วย

1) ชฎา-มงกุฎนาง เป็นเครื่องประดับศีรษะ หรือเรียกอีกอย่างว่า ศิราภรณ์ ประดับตกแต่งด้วยการลงรักปิดทอง ประดับด้วยกระจกและเพชรเทียมเพื่อความสวยงาม ของตัวพระเรียกว่า ชฎา ตัวนางเรียกว่า มงกุฎนาง

2) ทับทรวง-จิ้งนาง เป็นเครื่องประดับสำหรับสวมไว้ที่บริเวณกลางอก เป็นแผ่นทองรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดหรือขนมเปียกปูน ประดับด้วยพลอย หรือลูกปัด ตัวพระเรียกว่าทับทรวงตัวนางเรียกว่าจิ้งนาง

3) สังวาล หรือเรียกว่าสร้อยตัว เป็นเครื่องประดับสำหรับตัวพระ ใช้สำหรับสวมพาดไหล่ทั้งสองข้างในลักษณะไขว้กัน

4) ตาบทิศ มีลักษณะคล้ายกับทับทรวงแต่มีขนาดเล็กกว่า ติดอยู่กับสังวาลของตัวพระ จะห้อยอยู่ที่สังวาลตรงบริเวณสะโพกทั้งสองข้างและกลางหลังของตัวพระ

5) เข็มขัดและหัวเข็มขัด ใช้สำหรับคาดเอวหลังใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

6) กำไลข้อมือผ้า ใช้สำหรับใส่เป็นเครื่องประดับที่ข้อมือ ทำด้วยผ้าคาดหรือผ้าชนิดอื่น ปักเลื่อมหรือลูกปัดเพื่อความสวยงาม ใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

7) กำไลข้อมือเท้าผ้า ใช้สำหรับใส่เป็นเครื่องประดับที่ข้อมือ ทำด้วยผ้าคาดหรือผ้าชนิดอื่น ปักเลื่อมหรือลูกปัดเพื่อความสวยงามใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

8) กำไลข้อมือเท้าโลหะ(กำไลหีบบัว) ทำด้วยโลหะ ชุบทอง สำหรับสวมข้อมือเท้า ใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

2) การรำแก้บน

การรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จึง แตกต่างการรำแก้บนที่อื่นๆ เนื่องจากคณะกรรมการมูลนิธิกำหนดเวลาให้รำแก้บนชัดเจน คือ เป็นรอบ ๆ ละ 15 นาที และพัก 15 นาทีตั้งแต่เวลา 09.00 น. ถึง 16.00 น. รวม 12 รอบ ซึ่งขั้นตอนการรำแก้บนของคณะดาว-อัจฉิมามีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การบูชาครู

การบูชาครู คือ การกระทำเพื่อแสดงความเคารพ และระลึกถึงพระคุณของครูบาอาจารย์ ซึ่งหมายถึง พระภิกษุสงฆ์ หรือที่ผู้แสดงเรียกว่า “พ่อแก่” และรวมถึงบุคคลที่เป็นครูบาอาจารย์ที่เป็นถ่ายทอดวิชาความรู้ทางการละคร และการดนตรี นอกจากจะเป็นการระลึกถึงพระคุณแล้ว ยังเป็นการบอกกล่าวขอพร ขอความคุ้มครองป้องกัน ให้การแสดงราบรื่น ได้ชื่อเสียง และขอขมาโทษต่อครูบาอาจารย์ หากกระทำความผิดที่ไม่สมควรในขณะที่ทำการแสดง การบูชาครูของคณะดาว-อัจฉิมา จะทำหลังเวที ประกอบด้วย หมากพลู รูป 3 ดอก เทียน 1 เล่ม ดอกไม้พวงมาลัย และเงินก้านล 6 บาท จำนวน 2 ชุด สำหรับการบูชาครูละครและครูดนตรี การทำพิธีบูชาครู จะเริ่มประมาณ 08.00 น. โดยผู้ทำพิธีบูชาครู คือ นางอัจฉรา กิจนันท์คุณ มารดาของหัวหน้าคณะ ทางวงดนตรีต้องทำพิธีบูชาครูไปพร้อมกัน โดยหัวหน้าวงเป็นผู้ทำพิธีบูชาครู ดอกไม้ รูป เทียน เมื่อถวายบูชาครูแล้ว จะปักติดไว้กับตะโพน



ภาพที่ 5.5 วงปี่พาทย์ คณะดาวอัจนิมา

ขั้นตอนที่ 2 การโหมโรง

คณะดาว-อัจนิมา จะบรรเลงดนตรีก่อนที่จะมีการแสดง เรียกว่าการโหมโรงด้วยเพลงสาธุการ เพื่อประกาศให้คนทราบว่าละครใกล้จะเริ่มรำแล้ว

ขั้นตอนที่ 3 การรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง

ผู้แสดงของคณะดาว-อัจนิมา จะรำเพลงช้าและเพลงเร็ว ในช่วงเพลงเร็วจะสอดแทรกเพลงภาษาต่างๆ และเพลงเร็วของระบำต่างๆ เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน โดยจะรำไปตามทำนองของดนตรี เมื่อถึงในช่วงท้ายของการรำ ก็จะจบด้วยท้ายเพลงเร็วและต่อด้วยลงลา และนั่งลงกราบเป็นอันจบการแก้บน1ยก เช่นเดียวกับคณะบุตรแม่ทองเจือ

กระบวนการในการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิงของคณะบุตรแม่ทองเจือ จะเริ่มด้วยการหันในทิศที่ 1 คือหันหน้าหาองค์หลวงพ่อดำไร่จิง ในการรำทุกครั้งจะเริ่มด้วยการนั่งคุกเข่า หันหน้าตรงและเริ่มต้นการรำโดยใช้ท่ารำที่สื่อถึงการสักการะองค์หลวงพ่อดำไร่จิงด้วยท่าไหว จากนั้นจะเปลี่ยนท่ารำเพื่อทำการลุกขึ้นยืนรำแต่ยังปฏิบัติท่ารำอยู่ในทิศเดิมโดยผู้แสดงที่เป็นตัวพระที่อยู่หัวแถวฝั่งขวาของเวที(ฝั่งเดียวกับวงปี่พาทย์) จะเป็นผู้ตัดสินใจในการเปลี่ยนทิศและเปลี่ยนท่ารำ ในการหันเปลี่ยนทิศมาทางทิศที่2คือทิศด้านขวามือของเวที(หันหน้าเข้าหาวงปี่พาทย์) โดยนักแสดงที่อยู่แถวหลังและด้านข้างจะสังเกตผู้นำในการเปลี่ยนทิศและท่ารำ จากนั้น เมื่อปฏิบัติท่ารำในทิศที่2พอสมควร ผู้แสดงที่เป็นผู้นำด้านขวาของเวทีก็จะเปลี่ยนท่ารำและหมุนไปยังทิศที่3คือด้านซ้ายของเวที(หันหลังให้วงปี่พาทย์) เมื่อปฏิบัติท่ารำในทิศที่3พอสมควรผู้แสดงที่เป็นผู้นำด้านซ้ายของเวทีก็จะเปลี่ยนท่ารำและหมุนกลับไปยังทิศที่ 1 และ ปฏิบัติตามกระบวนการดังกล่าวจนรอบสุดท้ายจะหันกลับยังทิศที่ 1 แล้วจบด้วยกระบวนการท่ารำลงลา คือ นั่งลงคุกเข่าแล้วไหว้ จบด้วยลงกราบ เป็นการจบกระบวนการรำใน 1 รอบ (15 นาที)

3) การประเมินผลการร่ำแก้ง

คณะดา-อจฉมา ครอบสอบคุณภาพการร่ำแก้งของคณะฯ จากการสังเกตอกัปกรรยา และสัหน้าและการซักถามผู้ชมและผู้ที่มาแก้งว่าสนใจและซัชอบการร่ำแก้งของคณะเพ่งใด มีอะไรที่ด้องแก้งไปร่ำปร่งหรือไม่ และเพ่งนำข้อมูลไปเปร่งเบ่งเบ่งกับการเปร่งเบ่งจาก คณะกรรมการวัดไรจิง มีข้อบกพร่องที่จะนำไปแก้งและปร่งปร่งในครั้งต่อไป

5.3.3 คณะฉลองศลป

คณะฉลองศลป ก่อตั้งมาไม่น้อยกว่า 100 ปี ปัจจุบันมีนางชุทพย ปันเวหา เพ่งสนนท ของเจ้าของคณะเป็นผู้อัรการจกการและเป็นผู้ศกหัดการร่ำละครให้ นางชุทพย ปันเวหาเก่งเป็น นักแสดงอยู่ในคณะละครมาก่อน นางชุทพย ปันเวหา เริ่มศกหัดร่ำละครตั้งแต่อายุ10ปี จนเกิด ความชอบและได้ม่งเน้นในการร่ำละครจนได้ตั้งคณะละครฉลองศลปจันมา ในส่วนของวงดนตรี ของคณะฉลองศลปนั้นทางคณะมีเพ่งแ่งเครื่องดนตรีเท่านั้น ไม่มีนักดนตรีประจำคณะเวลามีการ แสดงจะใช้วิธีจ้างมาทำการแสดงเป็นงานๆไป(นางชุทพย ปันเวหา คุณสัณณณ , วันทที่26 มัณคม 2556)



ภาพที่ 5.6 นางชุทพย ปันเวหา
ผู้อัรการจกการคณะฉลองศลป

1) การเตรียมความพร้อมก่อนการรำแก้บน

การรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง เป็นการรำเพลงช้าและเพลงเร็วเป็นหลัก ไม่ทำการแสดงละครเป็นเรื่อง คณะดาว-อัจฉริมา จึงไม่จำเป็นต้องซ้อมการแสดง เนื่องจากการรำเพลงช้าและเพลงเร็วถือเป็นพื้นฐานการรำนานาชาติไทย คณะฯ จึงให้ความสำคัญของข้อตกลงของวัดไร่จิง ดังนี้

ผู้แสดง คณะฉลองศิลป์ จะคัดเลือกผู้แสดงในสังกัดที่ผ่านเกณฑ์ ได้แก่ สูงเกิน 145 เซนติเมตรขึ้นไป ไม่อ้วนเกินไป มีความชำนาญในการรำ เช่นเดียวกับคณะบุตรแม่ทองเจือ

เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการแสดง คณะฉลองศิลป์ จะปักเครื่องแต่งกายและประดิษฐ์อุปกรณ์สำหรับใช้ประกอบการแสดงได้เอง เนื่องจากการถ่ายทอดความรู้ด้านนี้สืบมาจากรุ่นสู่รุ่น ยกเว้นเครื่องประดับบางชิ้นที่ราคาไม่แพงและหาซื้อได้ทั่วไป เช่น ต่างหู สร้อยคอ ฯ สำหรับเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ที่ใช้ในการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง คณะดาว-อัจฉริมา จะคัดเลือกชุดที่ใหม่และยังให้ผู้แสดงแต่งหน้าให้เข้ากับสีชุด เพื่อให้เหมาะสมกับการเป็นละครของหลวงพ่อดำไร่จิง ซึ่งมีลักษณะดังนี้

การแต่งกายของตัวพระและตัวนาง

การแต่งกายของผู้แสดงละครแก้บนคณะบุตรแม่ทองเจือ จะแต่งการขึ้นเครื่องพระ-นาง ซึ่งเป็นการแต่งการที่เลียนแบบมาจากเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ในสมัยโบราณ แต่จะแตกต่างกันตรงความพิถีพิถันในเรื่องของการเย็บปัก ลวดลายต่างๆ รวมไปถึงวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการตัดเย็บและปักลวดลายต่างๆ วัสดุที่ใช้ในการตัดเย็บ ทางคณะจะใช้วัสดุที่มีต้นทุนไม่สูงมาก จะเลือกใช้วัสดุที่มีความสวยงามแต่ราคาถูกและทนทาน จะนิยมปักลวดลายลงบนชุดด้วย เลื่อม ลูกปัดสีสันต่างๆ ให้เกิดความแวววับสวยงาม

ในเรื่องสีสันของเครื่องแต่งกายพระ-นาง มักจะใช้สีที่ตรงกันข้ามกันเพื่อให้เกิดความสวยงาม เช่น เขียว-แดง ม่วง-เหลือง น้ำเงิน-ชมพู น้ำเงิน-แดง ฟ้า-ชมพู ซึ่งแต่ละคู่จะใช้สีเข้มและสด เพื่อให้เครื่องแต่งกายดูใหม่อยู่เสมอและดูสะอาดตาเกิดความสวยงามในการแสดงอีกด้วย

เครื่องประดับที่ใช้ในการแสดงประกอบด้วย

1) ชฎา-มงกุฎนาง เป็นเครื่องประดับศีรษะ หรือเรียกอีกอย่างว่า ศิราภรณ์ ประดับตกแต่งด้วยการลงรักปิดทอง ประดับด้วยกระຈกและเพชรเทียมเพื่อความสวยงาม ของตัวพระเรียกว่า ชฎา ตัวนางเรียกว่า มงกุฎนาง

2) ทับทรวง-จิ้งนาง เป็นเครื่องประดับสำหรับสวมไว้ที่บริเวณกลางอก เป็นแผ่นทองรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดหรือขนมเปียกปูน ประดับด้วยพลอย หรือลูกปัด ตัวพระเรียกว่าทับทรวงตัวนางเรียกว่าจิ้งนาง

3) สังวาล หรือเรียกว่าสร้อยตัว เป็นเครื่องประดับสำหรับตัวพระ ใช้สำหรับสวมพาดไหล่ทั้งสองข้างในลักษณะไขว้กัน

4) ตาบทิศ มีลักษณะคล้ายกับทับทรวงแต่มีขนาดเล็กกว่า ติดอยู่กับสังวาลของตัวพระ จะห้อยอยู่ที่สังวาลตรงบริเวณสะโพกทั้งสองข้างและกลางหลังของตัวพระ

5) เข็มขัดและหัวเข็มขัด ใช้สำหรับคาดเอวหลังใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

6) กำไลข้อมือผ้า ใช้สำหรับใส่เป็นเครื่องประดับที่ข้อมือ ทำด้วยผ้าคาดหรือผ้าชนิดอื่น ปักเลื่อมหรือลูกปัดเพื่อความสวยงาม ใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

7) กำไลข้อมือเท้าผ้า ใช้สำหรับใส่เป็นเครื่องประดับที่ข้อมือ ทำด้วยผ้าคาดหรือผ้าชนิดอื่น ปักเลื่อมหรือลูกปัดเพื่อความสวยงามใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

8) กำไลข้อมือเท้าโลหะ(กำไลหัวบัว) ทำด้วยโลหะ ชุบทอง สำหรับสวมข้อมือเท้า ใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

2) การรำแก้บน

การรำแก้บนหลวงพ่อวัดไร่จิง แตกต่างการรำแก้บนที่อื่นๆ เนื่องจากคณะกรรมการมูลนิธิกำหนดเวลาให้รำแก้บนชัดเจน คือ เป็นรอบ ๆ ละ 15 นาที และพัก 15 นาทีตั้งแต่เวลา 09.00 น. ถึง 16.00 น. รวม 12 รอบ ซึ่งขั้นตอนการรำแก้บนของคณะฉลองสิริราชสมบัติ

ขั้นตอนที่ 1 การบูชาครู

การบูชาครู คือ การกระทำเพื่อแสดงความเคารพ และระลึกถึงพระคุณของครูบาอาจารย์ ซึ่งหมายถึง พระภิกษุสงฆ์ หรือที่ผู้แสดงเรียกว่า “พ่อแก่” และรวมถึงบุคคลที่เป็นครูบาอาจารย์ที่เป็นถ่ายทอดวิชาความรู้ทางการละคร และการดนตรี นอกจากจะเป็นการระลึกถึงพระคุณแล้ว ยังเป็นการบอกกล่าวขอพร ขอความคุ้มครองป้องกัน ให้การแสดงราบรื่น ได้ชื่อเสียง และขอขมาโทษต่อครูบาอาจารย์ หากกระทำความผิดที่ไม่สมควรในขณะที่ทำการแสดง การบูชาครูของคณะดาว-อัญญา จะทำหลังเวที ประกอบด้วย หมากพลู รูป 3 ดอก เทียน 1 เล่ม ดอกไม้พวงมาลัย และเงินก้านล 6 บาท จำนวน 2 ชุด สำหรับการบูชาครูละครและครูดนตรี การทำพิธีบูชาครู จะเริ่มประมาณ 08.00 น. โดยผู้ทำพิธีบูชาครู คือ นางสุทธิพร ปิ่นเวหา ผู้บริหารจัดการคณะหน้าคณะ ทางวงดนตรีต้องทำพิธีบูชาครูไปพร้อมกัน โดยหัวหน้าวงเป็นผู้ทำพิธีบูชาครู ดอกไม้ รูป เทียน เมื่อถวายบูชาครูแล้ว จะปักติดไว้กับตะโพน

ขั้นตอนที่ 2 การโหมโรง

คณะฉลองสิริราชสมบัติ จะบรรเลงดนตรีก่อนที่จะมีการแสดง เรียกว่าการโหมโรงด้วยเพลงสาธุการ เพื่อประกาศให้คนทราบว่าละครใกล้จะเริ่มรำแล้ว

ขั้นตอนที่ 3 การรำแกบนหลวงพ่อดำไร่จิง

ผู้แสดงของคณะฉลองศิลป์ จะรำเพลงช้าและเพลงเร็ว ในช่วงเพลงเร็วจะสอดแทรก เพลงภาษาต่างๆ และเพลงเร็วของระบำต่างๆ เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน โดยจะรำไปตามทำนอง ของดนตรี เมื่อถึงในช่วงท้ายของการรำ ก็จะจบด้วยท้ายเพลงเร็วและต่อด้วยลงลา และนั่งลงกราบ เป็นอันจบการแกบนโยก

กระบวนการในการรำแกบนหลวงพ่อดำไร่จิงของคณะฉลองศิลป์ จะเริ่มด้วยการหัน ในทิศที่ 1 คือหันหน้าหอนาคหลวงพ่อดำไร่จิง ในการรำทุกครั้งจะเริ่มด้วยการนั่งคุกเข่า หัน หน้าตรงและเริ่มต้นการรำโดยใช้ท่าที่สื่อถึงการสักการะองค์หลวงพ่อดำไร่จิงด้วยท่าไหว จากนั้นจะเปลี่ยนท่ารำเพื่อทำการลุกขึ้นยืนรำแต่ยังปฏิบัติท่ารำอยู่ในทิศเดิมโดยผู้แสดงที่เป็นตัวพระ ที่อยู่หัวแถวฝั่งขวาของเวที(ฝั่งเดียวกับวงปีพาทย์) จะเป็นผู้ตัดสินใจในการเปลี่ยนทิศและเปลี่ยนท่า รำ ในการหันเปลี่ยนทิศมาทางทิศที่2คือทิศด้านขวามือของเวที(หันหน้าเข้าหาวงปีพาทย์) โดย นักแสดงที่อยู่แถวหลังและด้านข้างจะสังเกตผู้นำในการเปลี่ยนทิศและท่ารำ จากนั้น เมื่อปฏิบัติท่า รำในทิศที่2พอสมควร ผู้แสดงที่เป็นผู้นำด้านขวาของเวทีก็จะเปลี่ยนท่ารำและหมุนไปยังทิศที่3คือ ด้านซ้ายของเวที(หันหลังให้วงปีพาทย์) เมื่อปฏิบัติท่ารำในทิศที่3พอสมควรผู้แสดงที่เป็นผู้นำ ด้านซ้ายของเวทีก็จะเปลี่ยนท่ารำและหมุนกลับไปยังทิศที่ 1 และ ปฏิบัติตามกระบวนการดังกล่าว จนรอบสุดท้ายจะหันกลับยังทิศที่ 1 แล้วจบด้วยกระบวนการทำรำลงลา คือ นั่งลงคุกเข่าแล้วไหว้ จบ ด้วยลงกราบ เป็นการจบกระบวนการรำใน 1 รอบ (15 นาที)

3) การประเมินผลการรำแกบน

คณะฉลองศิลป์ ตรวจสอบคุณภาพการรำแกบนของคณะฯ จากการสังเกตอาการปฏิกิริยา และสีหน้าและการซักถามผู้ชมและผู้ที่มาแกบนว่าสนใจและชื่นชอบการรำแกบนของคณะเพียงใด มีอะไรที่ต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ และเพื่อนำข้อมูลไปเปรียบเทียบกับผลการประเมินจาก คณะกรรมการวัดไร่จิง มีข้อบกพร่องก็จะนำไปแก้ไขและปรับปรุงในครั้งต่อไป

5.3.4 คณะละม่อม วัยรุ่น

คณะละม่อมวัยรุ่น มีคุณยายละม่อม วันเสื่อ เป็นหัวหน้าคณะละม่อมวัยรุ่น คุณยาย ละม่อม วันเสื่อ ได้รับการถ่ายทอดการรำละครจากมารดาของคุณยายละม่อม คุณยายละม่อม วัน เสื่อ เป็นคนจังหวัดเพชรบุรีคุณยายเริ่มรำละครตั้งแต่อายุ 15 ปี ปัจจุบันคุณยาย อายุ 75 ปี คณะละคร ของคุณยายอยู่ที่จังหวัดเพชรบุรี คณะของคุณยายละม่อม วันเสื่อ ได้เข้ามารำแกบนที่วัดไร่จิงตั้งแต่ คุณยายอายุ 20 ปี โดยเด็กที่รำในคณะคุณยายนั้นส่วนมากเป็นลูกหลานในคณะของคุณยายและคุณ ยายก็เป็นผู้ฝึกหัดและถ่ายทอดท่ารำให้กับเด็กๆในคณะด้วยตนเอง นักดนตรีในคณะละม่อมวัยรุ่น

นั่นก็เป็นลูกหลานของคุณยายเช่นกัน น้ำของคุณยายเชื่อว่า แม่ทองยี่ เป็นผู้ฝึกหัดการบรรเลงดนตรีให้กับนักดนตรีในคณะของคุณยาย ปัจจุบันแม่ทองยี่ได้เสียชีวิตไปแล้ว โดยปกติแล้วคณะของคุณยายจะรับแก้บนด้วยการเล่นในรูปแบบของละครชาตรี แต่วันที่มาทำการรำแก้บนที่วัดไร่จิงจึงจะเล่นในรูปแบบการรำถวายมือ ถึงแม้ว่าคุณยายละม่อม วันเสื่อ จะรับงานรำแก้บนเพื่อเป็นรายได้ของครอบครัวแล้ว คุณยายละม่อม วันเสื่อ ยังมีอาชีพทำนาซึ่งเป็นรายได้หลักของครอบครัวด้วยเช่นกัน (นางละม่อม วันเสื่อ คุณสัมภาษณ์ , วันที่ 14 เมษายน 2556)



ภาพที่ 5.7 นางละม่อม วันเสื่อ
หัวหน้าคณะละม่อม ้วยรุ่น

1) การเตรียมความพร้อมก่อนการรำแก้บน

การรำแก้บนหลวงพ่อดาวไร่จิง เป็นการรำเพลงช้าเพลงเร็วเป็นหลัก ไม่มีการแสดงละครเป็นเรื่องคณะละม่อม้วยรุ่นจึงต้องมีการซ้อมการแสดงเพื่อให้เกิดความพร้อมเพรียง โดยทางคณะละม่อม้วยรุ่นได้ทำตามข้อตกลงของวัดไร่จิงดังนี้

ผู้แสดง คณะละม่อม้วยรุ่น จะคัดเลือกผู้แสดงในสังกัดที่ผ่านเกณฑ์ ได้แก่ ส่วนสูงต้อง 145 เซนติเมตรขึ้นไป ไม่อ้วนเกินไป มีความชำนาญในการรำ และเน้นผู้แสดงที่เป็น้วยรุ่นเหมือนที่ระบุลงไปในเรื่องคณะ ซึ่งจำแนกเป็นรายแถวดังนี้

- ตัวพระ เป็นพระเอก เป็นคนแรกของแถว มีความสูงที่สุดในแถว

- ตัวนาง เป็นนางเอก เป็นคนกลางของแถว มีความสูงเท่ากับตัวพระหรือต่ำกว่าตัวพระได้เล็กน้อย

- ตัวนาง เป็นคนรับใช้ เป็นคนสุดท้ายของแถว มีความสูงเท่ากับตัวนางเอก หรือต่ำกว่าตัวนางเอกได้เล็กน้อย ซึ่งส่วนใหญ่ตัวนางที่อยู่แถวหลังจะเป็นเด็กที่เพิ่งจะเข้ามารำในคณะ ฝีมือยังไม่ดีเท่าที่ควรจึงต้องอยู่แถวหลังไปก่อนจนกว่าจะเกิดความชำนาญ

เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการแสดง คณะละม่อม วยรูน จะปักเครื่องแต่งกายและประดิษฐ์อุปกรณ์สำหรับใช้ประกอบการแสดงได้เอง เนื่องจากมีการถ่ายทอดความรู้ด้านนี้สืบมาจากรุ่นสู่รุ่น ยกเว้นเครื่องประดับบางชิ้นที่ราคาไม่แพงและหาซื้อได้ทั่วไป เช่น ต่างหู สร้อยคอ ฯ สำหรับเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ที่ใช้ในการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง คณะละม่อม วยรูน จะคัดเลือกชุดที่ใหม่และยังให้ผู้แสดงแต่งหน้าให้เข้ากับสีชุด เพื่อให้เหมาะสมกับการเป็นละครของหลวงพ่อดำไร่จิง ซึ่งมีลักษณะดังนี้

การแต่งกายของตัวพระและตัวนาง

การแต่งกายของผู้แสดงละครแก้บนคณะละม่อม วยรูน จะแต่งการขึ้นเครื่องพระ-นาง ซึ่งเป็นการแต่งการที่เลียนแบบมาจากเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ในสมัยโบราณ แต่จะแตกต่างกันตรงความพิถีพิถันในเรื่องของการเย็บปัก ลวดลายต่างๆ รวมไปถึงวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการตัดเย็บและปักลวดลายต่างๆ วัสดุที่ใช้ในการตัดเย็บ ทางคณะจะใช้วัสดุที่มีต้นทุนไม่สูงมาก จะเลือกใช้วัสดุที่มีความสวยงามแต่ราคาถูกและทนทาน จะนิยมปักลวดลายลงบนชุดด้วย เลื่อม ลูกปัดสีสันต่างๆ ให้เกิดความแวววับสวยงาม

ในเรื่องสีสันของเครื่องแต่งกายพระ-นาง มักจะใช้สีที่ตรงกันข้ามกันเพื่อให้เกิดความสวยงาม เช่น เขียว-แดง ม่วง-เหลือง น้ำเงิน-ชมพู น้ำเงิน-แดง ฟ้ายา-ชมพู ซึ่งแต่ละคู่จะใช้สีเข้มและสด เพื่อให้เครื่องแต่งกายดูใหม่อยู่เสมอและดูสะดุดตาเกิดความสวยงามในการแสดงอีกด้วย

เครื่องประดับที่ใช้ในการแสดงประกอบด้วย

1) ชฎา-มงกุฎนาง เป็นเครื่องประดับศีรษะ หรือเรียกอีกอย่างว่า ศิราภรณ์ ประดับตกแต่งด้วยการลงรักปิดทอง ประดับด้วยกระจกและเพชรเทียมเพื่อความสวยงาม ของตัวพระเรียกว่า ชฎา ตัวนางเรียกว่า มงกุฎนาง

2) ทับทรวง-จิ้งนาง เป็นเครื่องประดับสำหรับสวมไว้ที่บริเวณกลางอก เป็นแผ่นทองรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดหรือขนมเปียกปูน ประดับด้วยพลอย หรือลูกปัด ตัวพระเรียกว่าทับทรวงตัวนางเรียกว่าจิ้งนาง

3) สังวาล หรือเรียกว่าสร้อยตัว เป็นเครื่องประดับสำหรับตัวพระ ใช้สำหรับสวมพาดไหล่ทั้งสองข้างในลักษณะไขว้กัน

4) ตาบทิศ มีลักษณะคล้ายกับทับทรวงแต่มีขนาดเล็กกว่า ติดอยู่กับสังวาลของตัวพระ จะห้อยอยู่ที่สังวาลตรงบริเวณสะโพกทั้งสองข้างและกลางหลังของตัวพระ

5) เข็มขัดและหัวเข็มขัด ใช้สำหรับคาดเอวหลังใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

6) กำไลข้อมือผ้า ใช้สำหรับใส่เป็นเครื่องประดับที่ข้อมือ ทำด้วยผ้าคาดหรือผ้าชนิดอื่น ปักเลื่อมหรือลูกปัดเพื่อความสวยงาม ใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

7) กำไลข้อเท้าผ้า ใช้สำหรับใส่เป็นเครื่องประดับที่ข้อมือ ทำด้วยผ้าคาดหรือผ้าชนิดอื่น ปักเลื่อมหรือลูกปัดเพื่อความสวยงามใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

8) กำไลข้อเท้าโลหะ(กำไลหัวบัว) ทำด้วยโลหะ ขุบทอง สำหรับสวมข้อเท้า ใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

2) การรำแก้บน

การรำแก้บนหลวงพ่อวัดไร่จิง แตกต่างการรำแก้บนที่อื่นๆ เนื่องจากคณะกรรมการมูลนิธิกำหนดเวลาให้รำแก้บนชัดเจน คือ เป็นรอบ ๆ ละ 15 นาที และพัก 15 นาทีตั้งแต่เวลา 09.00 น. ถึง 16.00 น. รวม 12 รอบ ซึ่งขั้นตอนการรำแก้บนของคณะละม่อมวัยรุ่นมีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การบูชาครู

การบูชาครู คือ การกระทำเพื่อแสดงความเคารพ และระลึกถึงพระคุณของครูบาอาจารย์ ซึ่งหมายถึง พระภิกษุสงฆ์ หรือที่ผู้แสดงเรียกว่า “พ่อแก่” และรวมถึงบุคคลที่เป็นครูบาอาจารย์ที่เป็นถ่ายทอดวิชาความรู้ทางการละคร และการดนตรี นอกจากจะเป็นการระลึกถึงพระคุณแล้ว ยังเป็นการบอกกล่าวขอพร ขอความคุ้มครองป้องกัน ให้การแสดงราบรื่น ได้ชื่อเสียง และขอขมาโทษต่อครูบาอาจารย์ หากกระทำความผิดที่ไม่สมควรในขณะที่ทำการแสดง การบูชาครูของละม่อม วัยรุ่น จะทำหลังเวที ประกอบด้วย หมากพลู รูป 3 ดอก เทียน 1 เล่ม ดอกไม้พวงมาลัย และเงินก้านล 6 บาท จำนวน 2 ชุด สำหรับการบูชาครูละครและครูดนตรี การทำพิธีบูชาครู จะเริ่มประมาณ 08.00 น. โดยผู้ทำพิธีบูชาครู คือ คุณยายละม่อม วันเสื่อ หัวหน้าคณะ ทางวงดนตรีต้องทำพิธีบูชาครูไปพร้อมกัน โดยหัวหน้าวงเป็นผู้ทำพิธีบูชาครู ดอกไม้ รูป เทียน เมื่อถวายบูชาครูแล้ว จะปักติดไว้กับตะโพน



ภาพที่ 5.8 วงปีพาทย์ คณะละม่อม วัลย์รุ่น

ขั้นตอนที่ 2 การโหมโรง

คณะละม่อมวัลย์รุ่น จะบรรเลงดนตรีก่อนที่จะมีการแสดง เรียกว่าการโหมโรงด้วยเพลงสาธุการ เพื่อประกาศให้คนทราบว่าละครใกล้จะเริ่มรำแล้ว

ขั้นตอนที่ 3 การรำแก้บนหลวงพ่อวัดไร่จิง

ผู้แสดงของคณะละม่อมวัลย์รุ่นจะรำเพลงช้าและเพลงเร็ว ในช่วงเพลงเร็วจะสอดแทรกเพลงภาษาต่างๆ และเพลงเร็วของระบำต่างๆ เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน โดยจะรำไปตามทำนองของดนตรี เมื่อถึงในช่วงท้ายของการรำ ก็จะจบด้วยท้ายเพลงเร็วและต่อด้วยลงลา และนั่งลงกราบเป็นอันจบการแก้บน 1 ยก การหันทิศเป็นแนวทางเดียวกันกับคณะบุตรแม่ทองเจือ

กระบวนการในการรำแก้บนหลวงพ่อวัดไร่จิงของคณะละม่อม วัลย์รุ่น จะเริ่มด้วยการหันในทิศที่ 1 คือหันหน้าหาองค์หลวงพ่อวัดไร่จิง ในการรำทุกๆ ครั้งจะเริ่มด้วยการนั่งคุกเข่า หันหน้าตรงและเริ่มต้นการรำโดยใช้ท่ารำที่สื่อถึงการสักการะองค์หลวงพ่อวัดไร่จิงด้วยท่าไหว จากนั้นจะเปลี่ยนท่ารำเพื่อทำการลุกขึ้นยืนรำแต่ยังปฏิบัติท่ารำอยู่ในทิศเดิมโดยผู้แสดงที่เป็นตัวพระที่อยู่หัวแถวฝั่งขวาของเวที(ฝั่งเดียวกับวงปีพาทย์) จะเป็นผู้ตัดสินใจในการเปลี่ยนทิศและเปลี่ยนท่ารำ ในการหันเปลี่ยนทิศมาทางทิศที่2คือทิศด้านขวามือของเวที(หันหน้าเข้าหาวงปีพาทย์) โดยนักแสดงที่อยู่แถวหลังและด้านข้างจะสังเกตผู้นำในการเปลี่ยนทิศและท่ารำ จากนั้น เมื่อปฏิบัติท่ารำในทิศที่2พอสมควร ผู้แสดงที่เป็นผู้นำด้านขวาของเวทีก็จะเปลี่ยนท่ารำและหมุนไปยังทิศที่3คือด้านซ้ายของเวที(หันหลังให้วงปีพาทย์) เมื่อปฏิบัติท่ารำในทิศที่3พอสมควรผู้แสดงที่เป็นผู้นำด้านซ้ายของเวทีก็จะเปลี่ยนท่ารำและหมุนกลับไปยังทิศที่ 1 และ ปฏิบัติตามกระบวนการดังกล่าวจนรอบสุดท้ายจะหันกลับยังทิศที่ 1 แล้วจบด้วยกระบวนการท่ารำลงลา คือ นั่งลงคุกเข่าแล้วไหว้ จบด้วยลงกราบ เป็นการจบกระบวนการรำใน 1 รอบ (15 นาที)

3) การประเมินผลการร่ำแก๊บน

คณะละม่อมวัยรุ่น ตรวจสอบคุณภาพการร่ำแก๊บนของคณะฯ จากการสังเกต อากัปกิริยา และสีหน้าและการซักถามผู้ชมและผู้ที่มาแก๊บนว่าสนใจและชื่นชอบการร่ำแก๊บนของ คณะเพียงใด มีอะไรที่ต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ และเพื่อนำข้อมูลไปเปรียบเทียบกับ การประเมิน จากคณะกรรมการวัดไริง มีข้อบกพร่องก็จะนำไปแก้ไขและปรับปรุงในครั้งต่อไป

5.3.5 คณะรจรินทร์

คณะละคร รจรินทร์ตั้งขึ้นโดย นางรจรินทร์ โพธิ์ทอง โดยนางรจรินทร์ โพธิ์ทองเป็น คนจังหวัดเพชรบุรี นางรจรินทร์ โพธิ์ทอง ได้ฝึกหัดการรำโดยมารดาเป็นผู้ฝึกหัดให้ ซึ่งมารดาของ นางรจรินทร์นั้น เคยร่ำอยู่กับคณะละครที่จังหวัดเพชรบุรีมาก่อนจึงสามารถฝึกหัดการรำให้กับ นางรจรินทร์ โพธิ์ทองได้ คณะรจรินทร์มีนักแสดงในคณะประมาณ 20 คน ซึ่งส่วนมากเป็น ลูกหลานในคณะมีเพียงบางคนที่เป็เด็กจากข้างนอกมาหัดรำ นางรจรินทร์ โพธิ์ทอง เป็นผู้ฝึกหัด เด็กๆในคณะด้วยตัวเอง มีการทำพิธีไหว้ครู แล้วจับมือร่ำ เพลงช้า-เพลงเร็วตามจารีตของนาฏศิลป์ ไทย วงดนตรีของคณะรจรินทร์เมื่อก่อนไม่ได้มีเครื่องดนตรีเป็นของตนเอง ใช้เช่าจากคณะอื่น เวลาที่ต้องออกทำการแสดงตามงานต่างๆ แต่ปัจจุบันมีเครื่องดนตรีเป็นของตนเองแล้ว แต่ในเรื่อง ของนักดนตรีนั้นคณะรจรินทร์ไม่มีนักดนตรีประจำคณะ เวลาที่ต้องออกไปทำการแสดงจะใช้วิธีจ้าง นักดนตรีมาเล่นให้เป็นงานๆไป นอกจากคณะรจรินทร์จะรับร่ำแก๊บนแล้วยังมีการแสดงอื่นๆอีกที่ ทางคณะสามารถทำการแสดงได้ เช่น รำเบ็ดเตล็ดต่างๆ ละครครหาตรี รวมไปถึงการแสดงลิเกอีกด้วย (นางรจรินทร์ โพธิ์ทองสัมภาษณ์, วันที่ 21 เมษายน 2556)



ภาพที่ 5.9 นางรจรินทร์ โพธิ์ทอง
หัวหน้าคณะ รจรินทร์

1) การเตรียมความพร้อมก่อนการรำแก้บน

การรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง เป็นการรำเพลงช้าเพลงเร็วเป็นหลัก ไม่มีการแสดงละครเป็นเรื่องละครจิ้งจอกจึงต้องมีการซ้อมการแสดงเพื่อให้เกิดความพร้อมเพรียง โดยทางคณะมอ้มว้ยรุ่นได้ทำตามข้อตกลงของวัดไร่จิงดังนี้

ผู้แสดง ละครจิ้งจอก จะคัดเลือกผู้แสดงในสังกัดที่ผ่านเกณฑ์ ได้แก่ ส่วนสูงต้อง 145 เซนติเมตรขึ้นไป ไม่อ้วนเกินไป มีความชำนาญในการรำ ซึ่งจำแนกเป็นรายแถวดังนี้

- ตัวพระ เป็นพระเอก เป็นคนแรกของแถว มีความสูงที่สุดในแถว
- ตัวนาง เป็นนางเอก เป็นคนกลางของแถว มีความสูงเท่ากับตัวพระหรือต่ำกว่าตัวพระได้เล็กน้อย

- ตัวนาง เป็นคนรับใช้ เป็นคนสุดท้ายของแถว มีความสูงเท่ากับตัวนางเอก หรือต่ำกว่าตัวนางเอกได้เล็กน้อย ซึ่งส่วนใหญ่ตัวนางที่อยู่แถวหลังจะเป็นเด็กที่เพิ่งจะเข้ามารำในคณะ ฝีมือยังไม่ดีเท่าที่ควรจึงต้องอยู่แถวหลังไปก่อนจนกว่าจะเกิดความชำนาญ

เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการแสดง ละครจิ้งจอก จะปักเครื่องแต่งกายและประดิษฐ์อุปกรณ์สำหรับใช้ประกอบการแสดงได้เอง เนื่องจากมีการถ่ายทอดความรู้ด้านนี้สืบมาจากรุ่นสู่รุ่น ยกเว้นเครื่องประดับบางชิ้นที่ราคาไม่แพงและหาซื้อได้ทั่วไป เช่น ต่างหู สร้อยคอ ฯ สำหรับเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ที่ใช้ในการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ละครจิ้งจอก จะคัดเลือกชุดที่ใหม่และยังให้ผู้แสดงแต่งหน้าให้เข้ากับสีชุด เพื่อให้เหมาะสมกับการเป็นละครของหลวงพ่อดำไร่จิง ซึ่งมีลักษณะดังนี้

การแต่งกายของตัวพระและตัวนาง

การแต่งกายของผู้แสดงละครแก้บนละครจิ้งจอก จะแต่งการขึ้นเครื่องพระ-นาง ซึ่งเป็นการแต่งการที่เลียนแบบมาจากเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ในสมัยโบราณ แต่จะแตกต่างกันตรงความพิถีพิถันในเรื่องของการเย็บปัก ลวดลายต่างๆ รวมไปถึงวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการตัดเย็บและปักลวดลายต่างๆ วัสดุที่ใช้ในการตัดเย็บ ทางคณะจะใช้วัสดุที่มีต้นทุนไม่สูงมาก จะเลือกใช้วัสดุที่มีความสวยงามแต่ราคาถูกและทนทาน จะนิยมปักลวดลายลงบนชุดด้วย เลื่อม ลูกปัดสีสันต่างๆ ให้เกิดความแวววับสวยงาม

ในเรื่องสีสันของเครื่องแต่งกายพระ-นาง มักจะใช้สีที่ตรงกันข้ามกันเพื่อให้เกิดความสวยงาม เช่น เขียว-แดง ม่วง-เหลือง น้ำเงิน-ชมพู น้ำเงิน-แดง ฟ้าย-ชมพู ซึ่งแต่ละคู่จะใช้สีเข้มและสด เพื่อให้เครื่องแต่งกายดูใหม่อยู่เสมอและดูสะอาดตาเกิดความสวยงามในการแสดงอีกด้วย

เครื่องประดับที่ใช้ในการแสดงประกอบด้วย

1) ชฎา-มงกุฏนาง เป็นเครื่องประดับศีรษะ หรือเรียกอีกอย่างว่า ศิราภรณ์ ประดับตกแต่งด้วยการลงรักปิดทอง ประดับด้วยกระจกและเพชรเทียมเพื่อความสวยงาม ของตัวพระเรียกว่า ชฎา ตัวนางเรียกว่า มงกุฏนาง

2) ทับทรวง-จิ้งนาง เป็นเครื่องประดับสำหรับสวมไว้ที่บริเวณกลางอก เป็นแผ่นทองรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดหรือขนมเปียกปูน ประดับด้วยพลอย หรือลูกปัด ตัวพระเรียกว่าทับทรวงตัวนางเรียกว่าจิ้งนาง

3) สังวาล หรือเรียกว่าสร้อยตัว เป็นเครื่องประดับสำหรับตัวพระ ใช้สำหรับสวมพาดไหล่ทั้งสองข้างในลักษณะไขว้กัน

4) คาบทิส มีลักษณะคล้ายกับทับทรวงแต่มีขนาดเล็กกว่า ติดอยู่กับสังวาลของตัวพระ จะห้อยอยู่ที่สังวาลตรงบริเวณสะโพกทั้งสองข้างและกลางหลังของตัวพระ

5) เข็มขัดและหัวเข็มขัด ใช้สำหรับคาดเอวหลังใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

6) กำไลข้อมือผ้า ใช้สำหรับใส่เป็นเครื่องประดับที่ข้อมือ ทำด้วยผ้าคาดหรือผ้าชนิดอื่น ปักเลื่อมหรือลูกปัดเพื่อความสวยงาม ใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

7) กำไลข้อเท้าผ้า ใช้สำหรับใส่เป็นเครื่องประดับที่ข้อมือ ทำด้วยผ้าคาดหรือผ้าชนิดอื่น ปักเลื่อมหรือลูกปัดเพื่อความสวยงามใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

8) กำไลข้อเท้าโลหะ(กำไลห้าวบัว) ทำด้วยโลหะ ขลุบทอง สำหรับสวมข้อเท้า ใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

2) การรำแก้บน

การรำแก้บนหลวงพ่อวัดไร่จิง แตกต่างการรำแก้บนที่อื่นๆ เนื่องจากคณะกรรมการมูลนิธิกำหนดเวลาให้รำแก้บนชัดเจน คือ เป็นรอบ ๆ ละ 15 นาที และพัก 15 นาทีตั้งแต่เวลา 09.00 น. ถึง 16.00 น. รวม 12 รอบ ซึ่งขั้นตอนการรำแก้บนของคณะจรินทร์มีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การบูชาครู

การบูชาครู คือ การกระทำเพื่อแสดงความเคารพ และระลึกถึงพระคุณของครูบาอาจารย์ ซึ่งหมายถึง พระภิกษุสงฆ์ หรือที่ผู้แสดงเรียกว่า “พ่อแก่” และรวมถึงบุคคลที่เป็นครูบาอาจารย์ที่เป็นถ่ายทอดวิชาความรู้ทางการละคร และการดนตรี นอกจากจะเป็นการระลึกถึงพระคุณแล้ว ยังเป็นการบอกกล่าวขอพร ขอความคุ้มครองป้องกัน ให้การแสดงราบรื่น ได้ชื่อเสียง และขอขมาโทษต่อครูบาอาจารย์ หากกระทำความผิดที่ไม่สมควรในขณะที่ทำการแสดง การบูชาครูของละม่อม วยรุ่น จะทำหลังเวที ประกอบด้วย หมากพลู รูป 3 ดอก เทียน 1 เล่ม ดอกไม้พวงมาลัย และเงินก้านล 6 บาท จำนวน 2 ชุด สำหรับการบูชาครูละครและครูดนตรี การทำพิธีบูชาครู จะเริ่ม

ประมาณ 08.00 น. โดยผู้ทำพิธีบูชาครู คือ หัวหน้าคณะจรินทร์ ทางวงดนตรีต้องทำพิธีบูชาครูไปพร้อมกัน โดยหัวหน้าวงเป็นผู้ทำพิธีบูชาครู ดอกไม้ ธูป เทียน เมื่อถวายบูชาครูแล้ว จะปักติดไว้กับตะโพน

ขั้นตอนที่ 2 การโหมโรง

คณะจรินทร์ จะบรรเลงดนตรีก่อนที่จะมีการแสดง เรียกว่าการโหมโรงด้วยเพลงสาธุการ เพื่อประกาศให้คนทราบว่าละครใกล้จะเริ่มรำแล้ว

ขั้นตอนที่ 3 การรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง

ผู้แสดงของคณะจรินทร์จะรำเพลงช้าและเพลงเร็ว ในช่วงเพลงเร็วจะสอดแทรกเพลงภาษาต่างๆ และเพลงเร็วของระบำต่างๆ เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน โดยจะรำไปตามทำนองของดนตรี เมื่อถึงในช่วงท้ายของการรำ ก็จะจบด้วยท้ายเพลงเร็วและต่อด้วยลงลา และนั่งลงกราบ เป็นอันจบการแก้บน 1 ยก การหันทิศเป็นแนวทางเดียวกันกับคณะบุตรแม่ทองเจือ

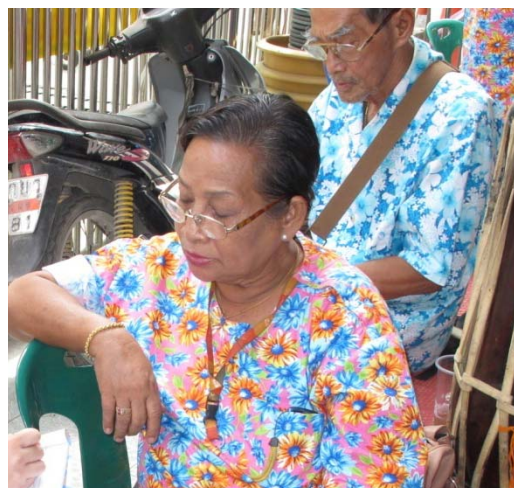
กระบวนการในการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิงของคณะจรินทร์ จะเริ่มด้วยการหันในทิศที่ 1 คือหันหน้าหาองค์หลวงพ่อดำไร่จิง ในการรำทุกครั้งจะเริ่มด้วยการนั่งคุกเข่า หันหน้าตรงและเริ่มต้นการรำโดยการใช้นิ้วชี้ที่สื่อถึงการสักการะองค์หลวงพ่อดำไร่จิงด้วยท่าไหว จากนั้นจะเปลี่ยนท่ารำเพื่อทำการลุกขึ้นยืนรำแต่ยังปฏิบัติท่ารำอยู่ในทิศเดิมโดยผู้แสดงที่เป็นตัวพระที่อยู่หัวแถวฝั่งขวาของเวที(ฝั่งเดียวกับวงปีพาทย์) จะเป็นผู้ตัดสินใจในการเปลี่ยนทิศและเปลี่ยนท่ารำ ในการหันเปลี่ยนทิศมาทางทิศที่2คือทิศด้านขวามือของเวที(หันหน้าเข้าหาวงปีพาทย์) โดยนักแสดงที่อยู่แถวหลังและด้านข้างจะสังเกตผู้นำในการเปลี่ยนทิศและท่ารำ จากนั้น เมื่อปฏิบัติท่ารำในทิศที่2พอสมควร ผู้แสดงที่เป็นผู้นำด้านขวาของเวทีก็จะเปลี่ยนท่ารำและหมุนไปยังทิศที่3คือด้านซ้ายของเวที(หันหลังให้วงปีพาทย์) เมื่อปฏิบัติท่ารำในทิศที่3พอสมควรผู้แสดงที่เป็นผู้นำด้านซ้ายของเวทีก็จะเปลี่ยนท่ารำและหมุนกลับไปยังทิศที่ 1 และ ปฏิบัติตามกระบวนการดังกล่าวจนรอบสุดท้ายจะหันกลับยังทิศที่ 1 แล้วจบด้วยกระบวนการทำรำลงลา คือ นั่งลงคุกเข่าแล้วไหว้ จบด้วยลงกราบ เป็นการจบกระบวนการรำใน 1 รอบ (15 นาที)

3) การประเมินผลการรำแก้บน

คณะจรินทร์ ตรวจสอบคุณภาพการรำแก้บนของคณะฯ จากการสังเกตอาการปฏิกิริยาและสีหน้าและการซักถามผู้ชมและผู้ที่มาแก้บนว่าสนใจและชื่นชอบการรำแก้บนของคณะเพียงใด มีอะไรที่ต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ และเพื่อนำข้อมูลไปเปรียบเทียบกับผลการประเมินจากคณะกรรมการวัดไร่จิง มีข้อบกพร่องก็จะนำไปแก้ไขและปรับปรุงในครั้งต่อไป

5.3.6 คณะทศนีย์ นาฏศิลป์

คณะทศนีย์นาฏศิลป์ ตั้งขึ้นโดย นางทศนีย์ สุนทรสารทูล มารดาของนางทศนีย์ สุนทรสารทูล เป็นนางละครส่วนบิดาเป็นลิเก นางทศนีย์ สุนทรสารทูล จึงโตมาจากการรำละครและลิเก เมื่อโตขึ้นก็ฝึกหัดรำละครพร้อมกับเล่นลิเกอยู่กับครอบครัวที่จังหวัดเพชรบุรี จนถึงปี พ.ศ.2526 นางทศนีย์ สุนทรสารทูล ได้เดินทางมาตั้งคณะละครทศนีย์นาฏศิลป์ที่จังหวัดกรุงเทพฯ คณะทศนีย์นาฏศิลป์ ได้เข้ามาเช่าเก้บนที่วัดไร่จิงครั้งแรกในงานตรุษจีน มีเจ้าภาพจัดหาให้เข้ามาเก้บน เมื่อเจ้าหน้าที่ของวัดไร่จิงได้เห็นการแสดงของคณะทศนีย์เกิดความพอใจจึงติดต่อให้คณะทศนีย์นาฏศิลป์เข้ามาเล่นประจำโดยทางวัดจะเป็นฝ่ายโทรศัพท์ไปนัดว่าในแต่ละเดือนจะให้คณะทศนีย์เข้ามาทำการแสดงวันไหน สำหรับนักแสดงในคณะส่วนใหญ่จะเป็นลูกหลานของนางทศนีย์ สุนทรสารทูล รวมไปถึงเด็กที่สนใจจะมาฝึกหัดรำเก้บนเพื่อเป็นรายได้ เด็กที่เริ่มเข้ามาฝึกหัดรำเก้บนจะต้องทำการไหว้ครูจับมือรับฝึกหัดเพลงช้าเพลงเร็วตามจารีตปฏิบัติ จากนั้นนางทศนีย์ สุนทรสารทูลจะเป็นผู้ฝึกซ้อมการรำเก้บนให้กับเด็กๆจนกว่าจะเกิดความชำนาญพร้อมออกแสดงตามงานต่างๆได้ ส่วนวงดนตรีของคณะทศนีย์นาฏศิลป์นั้นที่คณะมีแต่เครื่องดนตรีส่วนนักดนตรีไม่ได้มีประจำวงเวลามีการแสดงก็จะหานักดนตรีมาเล่นเป็นงานๆไป คณะทศนีย์นาฏศิลป์ยังคงยึดถือจารีตปฏิบัติต่างๆไว้อย่างดี อีกทั้งนางทศนีย์ สุนทรสารทูล มีความรักและศรัทธาในอาชีพของตนเองเป็นอย่างมากอีกด้วย(นางทศนีย์ สุนทรสารทูล สัมภาษณ์ , วันที่14 เมษายน 2556)



ภาพที่ 5.10 นางทศนีย์ สุนทรสารทูล
หัวหน้าคณะ ทศนีย์นาฏศิลป์

1) การเตรียมความพร้อมก่อนการรำแก้บน

การรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง เป็นการรำเพลงช้าเพลงเร็วเป็นหลัก ไม่มีการแสดงละครเป็นเรื่องคณะทัศนียังจึงต้องมีการซ้อมการแสดงเพื่อให้เกิดความพร้อมเพรียง โดยทางคณะมอ้มว้ยรุ่นได้ทำตามข้อตกลงของวัดไร่จิงดังนี้

ผู้แสดง คณะทัศนียังจะคัดเลือกผู้แสดงในสังกัดที่ผ่านเกณฑ์ ได้แก่ ส่วนสูงต้อง 145 เซนติเมตรขึ้นไป ไม่อ้วนเกินไป มีความชำนาญในการรำ ซึ่งจำแนกเป็นรายละเอียดดังนี้

- ตัวพระ เป็นพระเอก เป็นคนแรกของแถว มีความสูงที่สุดในแถว
- ตัวนาง เป็นนางเอก เป็นคนกลางของแถว มีความสูงเท่ากับตัวพระหรือต่ำกว่าตัวพระได้เล็กน้อย

- ตัวนาง เป็นคนรับใช้ เป็นคนสุดท้ายของแถว มีความสูงเท่ากับตัวนางเอก หรือต่ำกว่าตัวนางเอกได้เล็กน้อย ซึ่งส่วนใหญ่ตัวนางที่อยู่แถวหลังจะเป็นเด็กที่เพิ่งจะเข้ามารำในคณะ ฝีมือยังไม่ดีเท่าที่ควรจึงต้องอยู่แถวหลังไปก่อนจนกว่าจะเกิดความชำนาญ

เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการแสดง คณะทัศนียังจะปักเครื่องแต่งกายและประดิษฐ์อุปกรณ์สำหรับใช้ประกอบการแสดงได้เอง เนื่องจากมีการถ่ายทอดความรู้ด้านนี้สืบมาจากรุ่นสู่รุ่น ยกเว้นเครื่องประดับบางชิ้นที่ราคาไม่แพงและหาซื้อได้ทั่วไป เช่น ต่างหู สร้อยคอ ฯ สำหรับเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ที่ใช้ในการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง คณะทัศนียัง จะคัดเลือกชุดที่ใหม่และยังให้ผู้แสดงแต่งหน้าให้เข้ากับสีชุด เพื่อให้เหมาะสมกับการเป็นละครของหลวงพ่อดำไร่จิง ซึ่งมีลักษณะดังนี้

การแต่งกายของตัวพระและตัวนาง

การแต่งกายของผู้แสดงละครแก้บนคณะทัศนียังจะแต่งการขึ้นเครื่องพระ-นาง ซึ่งเป็นการแต่งการที่เลียนแบบมาจากเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ในสมัยโบราณ แต่จะแตกต่างกันตรงความพิถีพิถันในเรื่องของการเย็บปัก ลวดลายต่างๆ รวมไปถึงวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการตัดเย็บและปัก ลวดลายต่างๆ วัสดุที่ใช้ในการตัดเย็บ ทางคณะจะใช้วัสดุที่มีต้นทุนไม่สูงมาก จะเลือกใช้วัสดุที่มีความสวยงามแต่ราคาถูกและทนทาน จะนิยมปักลวดลายลงบนชุดด้วย เลื่อม ลูกปัดสีสันท่างๆ ให้เกิดความแวววับสวยงาม

ในเรื่องสีสันทนของเครื่องแต่งกายพระ-นาง มักจะใช้สีที่ตรงกันข้ามกันเพื่อให้เกิดความสวยงาม เช่น เขียว-แดง ม่วง-เหลือง น้ำเงิน-ชมพู น้ำเงิน-แดง ฟ้ายา-ชมพู ซึ่งแต่ละคู่จะใช้สีเข้มและสด เพื่อให้เครื่องแต่งกายดูใหม่อยู่เสมอและดูสะอาดตาเกิดความสวยงามในการแสดงอีกด้วย

เครื่องประดับที่ใช้ในการแสดงประกอบด้วย

1) ชฎา-มงกุฏนาง เป็นเครื่องประดับศีรษะ หรือเรียกอีกอย่างว่า ศิราภรณ์ ประดับตกแต่งด้วยการลงรักปิดทอง ประดับด้วยกระจกและเพชรเทียมเพื่อความสวยงาม ของตัวพระเรียกว่า ชฎา ตัวนางเรียกว่า มงกุฏนาง

2) ทับทรวง-จิ้งนาง เป็นเครื่องประดับสำหรับสวมไว้ที่บริเวณกลางอก เป็นแผ่นทองรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดหรือขนมเปียกปูน ประดับด้วยพลอย หรือลูกปัด ตัวพระเรียกว่าทับทรวงตัวนางเรียกว่าจิ้งนาง

3) สังวาล หรือเรียกว่าสร้อยตัว เป็นเครื่องประดับสำหรับตัวพระ ใช้สำหรับสวมพาดไหล่ทั้งสองข้างในลักษณะไขว้กัน

4) คาบทิศ มีลักษณะคล้ายกับทับทรวงแต่มีขนาดเล็กกว่า ติดอยู่กับสังวาลของตัวพระ จะห้อยอยู่ที่สังวาลตรงบริเวณสะโพกทั้งสองข้างและกลางหลังของตัวพระ

5) เข็มขัดและหัวเข็มขัด ใช้สำหรับคาดเอวหลังใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

6) กำไลข้อมือผ้า ใช้สำหรับใส่เป็นเครื่องประดับที่ข้อมือ ทำด้วยผ้าคาดหรือผ้าชนิดอื่น ปักเลื่อมหรือลูกปัดเพื่อความสวยงาม ใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

7) กำไลข้อเท้าผ้า ใช้สำหรับใส่เป็นเครื่องประดับที่ข้อมือ ทำด้วยผ้าคาดหรือผ้าชนิดอื่น ปักเลื่อมหรือลูกปัดเพื่อความสวยงามใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

8) กำไลข้อเท้าโลหะ(กำไลหัวบัว) ทำด้วยโลหะ ขลุบทอง สำหรับสวมข้อเท้า ใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

2) การรำแก้บน

การรำแก้บนหลวงพ่อวัดไร่จิง แตกต่างการรำแก้บนที่อื่นๆ เนื่องจากคณะกรรมการมูลนิธิกำหนดเวลาให้รำแก้บนชัดเจน คือ เป็นรอบ ๆ ละ 15 นาที และพัก 15 นาทีตั้งแต่เวลา 09.00 น. ถึง 16.00 น. รวม 12 รอบ ซึ่งขั้นตอนการรำแก้บนของคณะทัศนีย์มีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การบูชาครู

การบูชาครู คือ การกระทำเพื่อแสดงความเคารพ และระลึกถึงพระคุณของครูบาอาจารย์ ซึ่งหมายถึง พระภิกษุสงฆ์ หรือที่ผู้แสดงเรียกว่า “พ่อแก่” และรวมถึงบุคคลที่เป็นครูบาอาจารย์ที่เป็นถ่ายทอดวิชาความรู้ทางการละคร และการดนตรี นอกจากจะเป็นการระลึกถึงพระคุณแล้ว ยังเป็นการบอกกล่าวขอพร ขอความคุ้มครองป้องกัน ให้การแสดงราบรื่น ได้ชื่อเสียง และขอขมาโทษต่อครูบาอาจารย์ หากกระทำความผิดที่ไม่สมควรในขณะที่ทำการแสดง การบูชาครูของละม่อม วยรุ่น จะทำหลังเวที ประกอบด้วย หมากพลู รูป 3 ดอก เทียน 1 เล่ม ดอกไม้พวงมาลัย และเงินก้านดล 6 บาท จำนวน 2 ชุด สำหรับการบูชาครูละครและครูดนตรี การทำพิธีบูชาครู จะเริ่ม

ประมาณ 08.00 น. โดยผู้ทำพิธีบูชาครู คือ หัวหน้าคณะทัศนีย์ ทางวงดนตรีต้องทำพิธีบูชาครูไปพร้อมกัน โดยหัวหน้าวงเป็นผู้ทำพิธีบูชาครู ดอกไม้ ธูป เทียน เมื่อถวายบูชาครูแล้ว จะปักติดไว้กับตะโพน

ขั้นตอนที่ 2 การโหมโรง

คณะทัศนีย์จะบรรเลงดนตรีก่อนที่จะมีการแสดง เรียกว่าการโหมโรงด้วยเพลงสาธุการ เพื่อประกาศให้คนทราบว่าละครใกล้จะเริ่มรำแล้ว

ขั้นตอนที่ 3 การรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง

ผู้แสดงของคณะทัศนีย์จะรำเพลงช้าและเพลงเร็ว ในช่วงเพลงเร็วจะสอดแทรกเพลงภาษาต่างๆ และเพลงเร็วของระบำต่างๆ เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน โดยจะรำไปตามทำนองของดนตรี เมื่อถึงในช่วงท้ายของการรำ ก็จะจบด้วยท้ายเพลงเร็วและต่อด้วยลงลา และนั่งลงกราบ เป็นอันจบการแก้บน 1 ยก การหันทิศเป็นแนวทางเดียวกันกับคณะบุตรแม่ทองเจือ

กระบวนการในการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิงของคณะทัศนีย์จะเริ่มต้นด้วยการหันในทิศที่ 1 คือหันหน้าหาองค์หลวงพ่อดำไร่จิง ในการรำทุกครั้งจะเริ่มต้นด้วยการนั่งคุกเข่า หันหน้าตรง และเริ่มต้นการรำโดยการใช้ท่ารำที่สื่อถึงการสักการะองค์หลวงพ่อดำไร่จิงด้วยท่าไหว้ จากนั้นจะเปลี่ยนท่ารำเพื่อทำการลุกขึ้นยืนรำแต่ยังปฏิบัติท่ารำอยู่ในทิศเดิมโดยผู้แสดงที่เป็นตัวพระที่อยู่หัวแถวฝั่งขวาของเวที(ฝั่งเดียวกับวงปีพาทย์) จะเป็นผู้ตัดสินใจในการเปลี่ยนทิศและเปลี่ยนท่ารำ ในการหันเปลี่ยนทิศมาทางทิศที่2คือทิศด้านขวามือของเวที(หันหน้าเข้าหาวงปีพาทย์) โดยนักแสดงที่อยู่แถวหลังและด้านข้างจะสังเกตผู้นำในการเปลี่ยนทิศและท่ารำ จากนั้น เมื่อปฏิบัติท่ารำในทิศที่2พอสมควร ผู้แสดงที่เป็นผู้นำด้านขวาของเวทีก็จะเปลี่ยนท่ารำและหมุนไปยังทิศที่3คือด้านซ้ายของเวที(หันหลังให้วงปีพาทย์) เมื่อปฏิบัติท่ารำในทิศที่3พอสมควรผู้แสดงที่เป็นผู้นำด้านซ้ายของเวทีก็จะเปลี่ยนท่ารำและหมุนกลับไปยังทิศที่ 1 และ ปฏิบัติตามกระบวนการดังกล่าวจนรอบสุดท้ายจะหันกลับยังทิศที่ 1 แล้วจบด้วยกระบวนการท่ารำลงลา คือ นั่งลงคุกเข่าแล้วไหว้ จบด้วยลงกราบ เป็นการจบกระบวนการรำใน 1 รอบ (15 นาที)

3) การประเมินผลการรำแก้บน

คณะทัศนีย์ตรวจสอบคุณภาพการรำแก้บนของคณะฯ จากการสังเกตอากัปกริยา และสีหน้าและการซักถามผู้ชมและผู้ที่มาแก้บนว่าสนใจและชื่นชอบการรำแก้บนของคณะเพียงใด มีอะไรที่ต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ และเพื่อนำข้อมูลไปเปรียบเทียบกับผลการประเมินจากคณะกรรมการวัดไร่จิง มีข้อบกพร่องก็จะนำไปแก้ไขและปรับปรุงในครั้งต่อไป

5.3.7 คณะใบเตย – แก้วตา

คณะใบเตย-แก้วตาดั้งเดิม โดย นางชนากาญจน์ สมสกุล โดยนางชนากาญจน์ สมสกุล ได้ฝึกหัดการรำละครมาจาก หัวหน้าคณะลิเกยอดเขาวมาลัยซึ่งเกี่ยวข้องเป็นพี่สะใภ้ นางชนากาญจน์ สมสกุล ได้ฝึกหัดรำละครมาตั้งแต่อายุ 14 ปี โดยจะรับงานรำทั่วไปอยู่ที่จังหวัดเพชรบุรี ในส่วนของคณะใบเตยแก้วตานี้ นางชนากาญจน์ สมสกุล ได้ตั้งคณะนี้มาเป็นเวลา 6 ปี ผู้แสดงในคณะ เป็นลูกหลานในคณะรวมไปถึงเพื่อนของลูกที่มีความสนใจในการรำละครเพื่อเป็นรายได้เสริม นางชนากาญจน์ สมสกุล เป็นผู้ฝึกหัดทำรำให้กับเด็กในคณะด้วยตนเอง โดยเริ่มจากการไหว้ครู คำนับครูถวายตัวเป็นศิษย์ และต่อด้วยการจับมือรำเพลงช้า-เพลงเร็ว วงดนตรีของคณะใบเตย-แก้วตา ทางคณะไม่มีนักดนตรีประจำคณะมีแต่เครื่องดนตรีที่เป็นของคณะเท่านั้น ส่วนนักดนตรีจะใช้วิธีจ้างมาเล่นเป็นเวลามีการแสดงเท่านั้น(นางชนากาญจน์ สมสกุล สัมภาษณ์ , วันที่ 22 เมษายน 2556



ภาพที่ 5.11 นางชนากาญจน์ สมสกุล
หัวหน้าคณะ ใบเตย-แก้วตา

1) การเตรียมความพร้อมก่อนการรำแก้บน

การรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง เป็นการรำเพลงช้าเพลงเร็วเป็นหลัก ไม่มีการแสดงละครเป็นเรื่องคณะใบเตย แก้วตา จึงต้องมีการซ้อมการแสดงเพื่อให้เกิดความพร้อมเพรียง โดยทางคณะละม่อมวัยรุ่นได้ทำตามข้อตกลงของวัดไร่จิงดังนี้

ผู้แสดง คณะใบเตย แก้วตา จะคัดเลือกผู้แสดงในสังกัดที่ผ่านเกณฑ์ ได้แก่ ส่วนสูงต้อง 145 เซนติเมตรขึ้นไป ไม่อ้วนเกินไป มีความชำนาญในการรำ ซึ่งจำแนกเป็นรายละเอียดดังนี้

- ตัวพระ เป็นพระเอก เป็นคนแรกของแถว มีความสูงที่สุดในแถว

- ตัวนาง เป็นนางเอก เป็นคนกลางของแถว มีความสูงเท่ากับตัวพระหรือต่ำกว่าตัวพระได้เล็กน้อย

- ตัวนาง เป็นคนรับใช้ เป็นคนสุดท้ายของแถว มีความสูงเท่ากับตัวนางเอก หรือต่ำกว่าตัวนางเอกได้เล็กน้อย ซึ่งส่วนใหญ่ตัวนางที่อยู่แถวหลังจะเป็นเด็กที่เพิ่งจะเข้ามารำในคณะ ฝีมือยังไม่ดีเท่าที่ควรจึงต้องอยู่แถวหลังไปก่อนจนกว่าจะเกิดความชำนาญ

เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการแสดง คณะใบเตยแก้วตาจะปักเครื่องแต่งกายและประดิษฐ์อุปกรณ์สำหรับใช้ประกอบการแสดงได้เอง เนื่องจากมีการถ่ายทอดความรู้ด้านนี้สืบมาจากรุ่นสู่รุ่น ยกเว้นเครื่องประดับบางชิ้นที่ราคาไม่แพงและหาซื้อได้ทั่วไป เช่น ต่างหู สร้อยคอ ฯ สำหรับเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ที่ใช้ในการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง คณะใบเตยแก้วตา จะคัดเลือกชุดที่ใหม่และยังให้ผู้แสดงแต่งหน้าให้เข้ากับสีชุด เพื่อให้เหมาะสมกับการเป็นละครของหลวงพ่อดำไร่จิง ซึ่งมีลักษณะดังนี้

การแต่งกายของตัวพระและตัวนาง

การแต่งกายของผู้แสดงละครแก้บนคณะใบเตยแก้วตา จะแต่งการขึ้นเครื่องพระ-นาง ซึ่งเป็นการแต่งการที่เลียนแบบมาจากเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ในสมัยโบราณ แต่จะแตกต่างกันตรงความพิถีพิถันในเรื่องของการเย็บปัก ลวดลายต่างๆ รวมไปถึงวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการตัดเย็บและปักลวดลายต่างๆ วัสดุที่ใช้ในการตัดเย็บ ทางคณะจะใช้วัสดุที่มีต้นทุนไม่สูงมาก จะเลือกใช้วัสดุที่มีความสวยงามแต่ราคาถูกและทนทาน จะนิยมปักลวดลายลงบนชุดด้วย เลื่อม ลูกปัดสีสันต่างๆ ให้เกิดความแวววับสวยงาม

ในเรื่องสีสันของเครื่องแต่งกายพระ-นาง มักจะใช้สีที่ตรงกันข้ามกันเพื่อให้เกิดความสวยงาม เช่น เขียว-แดง ม่วง-เหลือง น้ำเงิน-ชมพู น้ำเงิน-แดง ฟ้ายา-ชมพู ซึ่งแต่ละคู่จะใช้สีเข้มและสด เพื่อให้เครื่องแต่งกายดูใหม่อยู่เสมอและดูสะดุดตาเกิดความสวยงามในการแสดงอีกด้วย

เครื่องประดับที่ใช้ในการแสดงประกอบด้วย

1) ขลุ่ย-มวงกูดนาง เป็นเครื่องประดับศีรษะ หรือเรียกอีกอย่างว่า ศิราภรณ์ ประดับตกแต่งด้วยการลงรักปิดทอง ประดับด้วยกระจกและเพชรเทียมเพื่อความสวยงาม ของตัวพระเรียกว่า ขลุ่ย ตัวนางเรียกว่า มวงกูดนาง

2) ทับทรวง-จิ้งนาง เป็นเครื่องประดับสำหรับสวมไว้ที่บริเวณกลางอก เป็นแผ่นทองรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดหรือขนมเปียกปูน ประดับด้วยพลอย หรือลูกปัด ตัวพระเรียกว่าทับทรวงตัวนางเรียกว่าจิ้งนาง

3) สังวาล หรือเรียกว่าสร้อยตัว เป็นเครื่องประดับสำหรับตัวพระ ใช้สำหรับสวมพาดไหล่ทั้งสองข้างในลักษณะไขว่กัน

4) ตาบทิส มีลักษณะคล้ายกับทับทรวงแต่มีขนาดเล็กกว่า ติดอยู่กับสังวาลของตัวพระ จะห้อยอยู่ที่สังวาลตรงบริเวณสะโพกทั้งสองข้างและกลางหลังของตัวพระ

5) เข็มขัดและหัวเข็มขัด ใช้สำหรับคาดเอวหลังใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

6) กำไลข้อมือผ้า ใช้สำหรับใส่เป็นเครื่องประดับที่ข้อมือ ทำด้วยผ้าคาดหรือผ้าชนิดอื่น ปักเลื่อมหรือลูกปัดเพื่อความสวยงาม ใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

7) กำไลข้อเท้าผ้า ใช้สำหรับใส่เป็นเครื่องประดับที่ข้อมือ ทำด้วยผ้าคาดหรือผ้าชนิดอื่น ปักเลื่อมหรือลูกปัดเพื่อความสวยงามใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

8) กำไลข้อเท้าโลหะ(กำไลหัวบัว) ทำด้วยโลหะ ขุบทอง สำหรับสวมข้อเท้า ใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง

2) การรำแก้บน

การรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จึง แตกต่างการรำแก้บนที่อื่นๆ เนื่องจากคณะกรรมการมูลนิธิกำหนดเวลาให้รำแก้บนชัดเจน คือ เป็นรอบ ๆ ละ 15 นาที และพัก 15 นาทีตั้งแต่เวลา 09.00 น. ถึง 16.00 น. รวม 12 รอบ ซึ่งขั้นตอนการรำแก้บนของคณะใบเตย แก้วตามีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การบูชาครู

การบูชาครู คือ การกระทำเพื่อแสดงความเคารพ และระลึกถึงพระคุณของครูบาอาจารย์ ซึ่งหมายถึง พระภิกษุสงฆ์ หรือที่ผู้แสดงเรียกว่า “พ่อแก่” และรวมถึงบุคคลที่เป็นครูบาอาจารย์ที่เป็นถ่ายทอดวิชาความรู้ทางการละคร และการดนตรี นอกจากจะเป็นการระลึกถึงพระคุณแล้ว ยังเป็นการบอกกล่าวขอพร ขอความคุ้มครองป้องกัน ให้การแสดงราบรื่น ได้ชื่อเสียง และขอขมาโทษต่อครูบาอาจารย์ หากกระทำความผิดที่ไม่สมควรในขณะที่ทำการแสดง การบูชาครูของละม่อม ้วยรุ่น จะทำหลังเวที ประกอบด้วย หมากพลู รูป 3 ดอก เทียน 1 เล่ม ดอกไม้พวงมาลัย และเงินก้านล 6 บาท จำนวน 2 ชุด สำหรับการบูชาครูละครและครูดนตรี การทำพิธีบูชาครู จะเริ่มประมาณ 08.00 น. โดยผู้ทำพิธีบูชาครู คือ หัวหน้าคณะใบเตยแก้วตาทางวงดนตรีต้องทำพิธีบูชาครูไปพร้อมกัน โดยหัวหน้าวงเป็นผู้ทำพิธีบูชาครู ดอกไม้ รูป เทียน เมื่อถวายบูชาครูแล้ว จะปักติดไว้กับตะโพน

ขั้นตอนที่ 2 การโหมโรง

คณะทัศนีย์จะบรรเลงดนตรีก่อนที่จะมีการแสดง เรียกว่าการโหมโรงด้วยเพลงสาธุการ เพื่อประกาศให้คนทราบว่าละครใกล้จะเริ่มรำแล้ว

ขั้นตอนที่ 3 การรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จึง

ผู้แสดงของคณะใบเตย แก้วตา จะรำเพลงช้าและเพลงเร็ว ในช่วงเพลงเร็วจะสอดแทรกเพลงภาษาต่างๆ และเพลงเร็วของระบำต่างๆ เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน โดยจะรำไปตามทำนอง

ของคนตรี เมื่อถึงในช่วงท้ายของการรำ ก็จะจบด้วยท่ายเพลงเร็วและต่อด้วยลงลา และนั่งลงกราบ เป็นอันจบการแก้บน 1 ยก

กระบวนการในการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิงของคณะใบเตย แก้วตาจะเริ่มด้วยการหันในทิศที่ 1 คือหันหน้าหาองค์หลวงพ่อดำไร่จิง ในการรำทุกครั้งจะเริ่มต้นด้วยการนั่งคุกเข่า หันหน้าตรงและเริ่มต้นการรำโดยใช้ท่าที่สื่อถึงการสักการะองค์หลวงพ่อดำไร่จิงด้วยท่าไหว จากนั้นจะเปลี่ยนท่ารำเพื่อทำการลุกขึ้นยืนรำแต่ยังปฏิบัติท่ารำอยู่ในทิศเดิมโดยผู้แสดงที่เป็นตัวพระที่อยู่หัวแถวฝั่งขวาของเวที(ฝั่งเดียวกับวงปีพาทย์) จะเป็นผู้ตัดสินใจในการเปลี่ยนทิศและเปลี่ยนท่ารำ ในการหันเปลี่ยนทิศมาทางทิศที่2คือทิศด้านขวามือของเวที(หันหน้าเข้าหาวงปีพาทย์) โดยนักแสดงที่อยู่แถวหลังและด้านข้างจะสังเกตผู้นำในการเปลี่ยนทิศและท่ารำ จากนั้น เมื่อปฏิบัติท่ารำในทิศที่2พอสมควร ผู้แสดงที่เป็นผู้นำด้านขวาของเวทีก็จะเปลี่ยนท่ารำและหมุนไปยังทิศที่3คือด้านซ้ายของเวที(หันหลังให้วงปีพาทย์) เมื่อปฏิบัติท่ารำในทิศที่3พอสมควรผู้แสดงที่เป็นผู้นำด้านซ้ายของเวทีก็จะเปลี่ยนท่ารำและหมุนกลับไปยังทิศที่ 1 และ ปฏิบัติตามกระบวนการดังกล่าวจนรอบสุดท้ายจะหันกลับยังทิศที่ 1 แล้วจบด้วยกระบวนการท่าลงลา คือ นั่งลงคุกเข่าแล้วไหว้ จบด้วยลงกราบ เป็นการจบกระบวนการรำใน 1 รอบ (15 นาที)

3) การประเมินผลการรำแก้บน

คณะใบเตย แก้วตา ตรวจสอบคุณภาพการรำแก้บนของคณะฯ จากการสังเกตอาการปฏิกิริยา และสีหน้าและการซักถามผู้ชมและผู้ที่มาแก้บนว่าสนใจและชื่นชอบการรำแก้บนของคณะเพียงใด มีอะไรที่ต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ และเพื่อนำข้อมูลไปเปรียบเทียบกับผลการประเมินจากคณะกรรมการวัดไร่จิง มีข้อบกพร่องก็จะนำไปแก้ไขและปรับปรุงในครั้งต่อไป

สรุปกระบวนการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

จากการเก็บข้อมูลการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิงจากคณะละครแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ทั้ง 7 คณะ ผู้วิจัยพบว่า การรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง มีองค์ประกอบ คือ ผู้แสดง เครื่องแต่งกาย ผู้บรรเลงและเครื่องดนตรี ดังนี้

- ผู้แสดง เป็นผู้หญิงที่มีความสูงไม่ต่ำกว่า 145 เซนติเมตร มีน้ำหนักไม่มากเกินไป มีความชำนาญในการรำ ซึ่งจำแนกเป็นรายแถวดังนี้
 - ตัวพระ เป็นพระเอก เป็นคนแรกของแถว มีความสูงที่สุดในแถว
 - ตัวนาง เป็นนางเอก เป็นคนกลางของแถว มีความสูงเท่ากับตัวพระหรือต่ำกว่าตัวพระได้เล็กน้อย

- ตัวนาง เป็นคนรับใช้ เป็นคนสุดท้ายของแถว มีความสูงเท่ากับตัวนางเอก หรือต่ำกว่าตัวนางเอกได้เล็กน้อย ซึ่งส่วนใหญ่ตัวนางที่อยู่แถวหลังจะเป็นเด็กที่เพิ่งจะเข้ามาไว้ในคณะ ฝีมือยังไม่ดีเท่าที่ควรจึงต้องอยู่แถวหลังไปก่อนจนกว่าจะเกิดความชำนาญ

- เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ

ผู้แสดงละครแก๊บนหลวงพ่อวัดไร่จิงจะแต่งการขึ้นเครื่องพระ-นาง ซึ่งเป็นการแต่งการที่เลียนแบบมาจากเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ในสมัยโบราณ แต่จะแตกต่างกันตรงความพิถีพิถันในเรื่องของการเย็บปัก ลวดลายต่างๆ รวมไปถึงวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการตัดเย็บและปัก ลวดลายต่างๆ วัสดุที่ใช้ในการตัดเย็บ ทางคณะจะใช้วัสดุที่มีต้นทุนไม่สูงมาก จะเลือกใช้วัสดุที่มีความสวยงามแต่ราคาถูกและทนทาน จะนิยมปักลวดลายลงบนชุดด้วย เลื่อม ลูกปัดสีต่างๆให้เกิดความแวววับสวยงาม

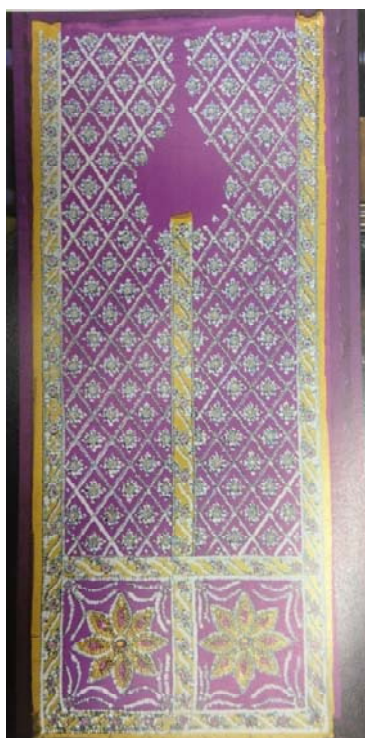
ในเรื่องสีสันทนของเครื่องแต่งกายพระ-นาง มักจะใช้สีที่ตรงกันข้ามกันเพื่อให้เกิดความสวยงาม เช่น เขียว-แดง ม่วง-เหลือง น้ำเงิน-ชมพู น้ำเงิน-แดง ฟ้ำ-ชมพู ซึ่งแต่ละคู่จะใช้สีเข้มและสด เพื่อให้เครื่องแต่งกายดูใหม่อยู่เสมอและดูสะอาดตาเกิดความสวยงาม



ภาพที่ 5.12 เครื่องแต่งกายตัวพระ



ภาพที่ 5.13 ผ้าถุงตัวพระ



ภาพที่ 5.14 ผ้าห่มตัวนาง



ภาพที่ 5.15 ผ้าถุงตัวนาง

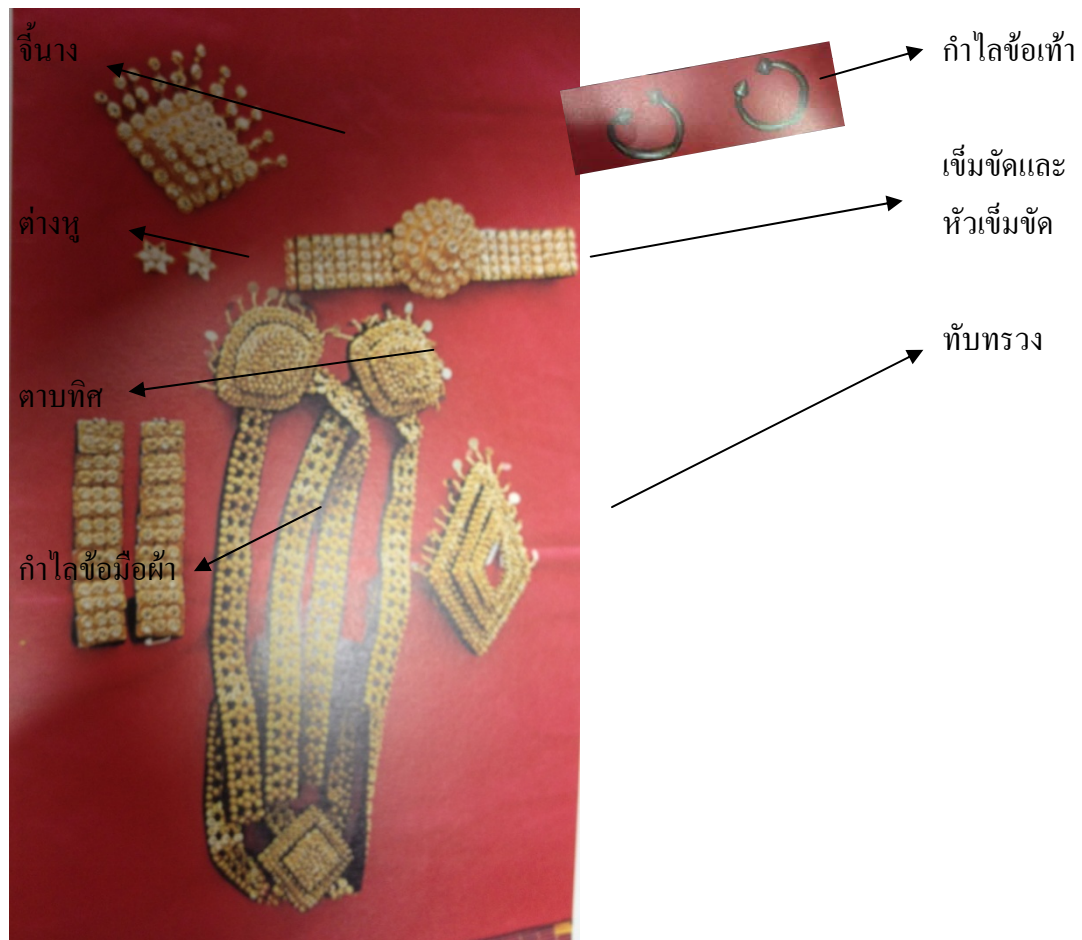
เครื่องประดับที่ใช้ในการแสดงประกอบด้วย

1. ชฎา-มงกุฏนาง เป็นเครื่องประดับศีรษะ หรือเรียกอีกอย่างว่า ศิราภรณ์ ประดับตกแต่งด้วยการลงรักปิดทอง ประดับด้วยกระจกและเพชรเทียมเพื่อความสวยงาม ของตัวพระ เรียกว่า ชฎา ตัวนางเรียกว่า มงกุฏนาง



ภาพที่ 5.16 ชฎาและมงกุฏนาง

2. ทับทรวง-จิ้งนาง เป็นเครื่องประดับสำหรับสวมไว้ที่บริเวณกลางอก เป็นแผ่นทองรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดหรือขนมเปียกปูน ประดับด้วยพลอย หรือลูกปัด ตัวพระเรียกว่าทับทรวงตัวนางเรียกว่าจิ้งนาง
3. สังวาล หรือเรียกว่าสร้อยตัว เป็นเครื่องประดับสำหรับตัวพระ ใช้สำหรับสวมพาตไพลทั้งสองข้างในลักษณะไขว้กัน
4. ตาบทิส มีลักษณะคล้ายกับทับทรวงแต่มีขนาดเล็กกว่า ติดอยู่กับสังวาลของตรงพระจะห้อยอยู่ที่สังวาลตรงบริเวณสะโพกทั้งสองข้างของตัวพระ
5. เข็มขัดและหัวเข็มขัด ใช้สำหรับคาดเอวหลังใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง
6. กำไลข้อมือผ้า ใช้สำหรับใส่เป็นเครื่องประดับที่ข้อมือ ทำด้วยผ้าคาดหรือผ้าชนิดอื่น ปักเลื่อมหรือลูกปัดเพื่อความสวยงาม ใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง
7. กำไลข้อมือเท้าผ้า ใช้สำหรับใส่เป็นเครื่องประดับที่ข้อมือเท้า ทำด้วยผ้าคาดหรือผ้าชนิดอื่น ปักเลื่อมหรือลูกปัดเพื่อความสวยงามใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง
8. กำไลข้อมือเท้าโลหะ(กำไลหั่วบัว) ทำด้วยโลหะ ชุบทอง สำหรับสวมขาเท้า ใช้ทั้งตัวพระและตัวนาง



ภาพที่ 5.17 เครื่องประดับ

- เครื่องดนตรีและผู้บรรเลง

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการรำแก๊บน เป็นวงปี่พาทย์ที่ประกอบด้วยเครื่องดนตรีอย่างน้อย 5 ชิ้น ได้แก่ ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ช้องวงใหญ่ ตะโพน และฉิ่ง แต่ละละครทุกคณะจะเพิ่มเครื่องประกอบจังหวะเช่น ฉาบใหญ่ ฉาบเล็ก กลองแขก กรับ เพื่อเพิ่มอรรถรสในการบรรเลงในกรณีที่ผู้บรรเลงต้องการบรรเลงเพลงภาษาต่างๆ

ผู้บรรเลง เป็นผู้บรรเลงที่มีความชำนาญในการบรรเลงและประสบการณ์และไหวพริบในการบรรเลงประกอบการแสดงที่มีเวลากำกับเช่น รำแก๊บน

ขั้นตอนการรำแก๊บนหลวงพ่อดำไร่จิง จากการเก็บข้อมูลการรำแก๊บนหลวงพ่อดำไร่จิงจากคณะละครแก๊บนหลวงพ่อดำไร่จิง ทั้ง 7 คณะ มีทั้งหมด 3 ขั้นตอน ได้แก่ การบูชาครู การบรรเลงโหมโรง และการรำแก๊บน ตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การบูชาครู

การบูชาครูจะทำหลังเวที ประกอบด้วย หมากพลู รูป 3 ดอก เทียน 1 เล่ม ดอกไม้พวงมาลัย และเงินก้านล 6 บาท จำนวน 2 ชุด สำหรับการบูชาครูละครและครูดนตรี การทำพิธีบูชาครู จะเริ่มประมาณ 08.00 น. โดยผู้ทำพิธีบูชาครูละคร คือ หัวหน้าคณะ ทางวงดนตรีต้องทำพิธีบูชาครูไปพร้อมกัน โดยหัวหน้าวงเป็นผู้ทำพิธีบูชาครู ดอกไม้ รูป เทียน เมื่อถวายบูชาครูแล้ว จะปักติดไว้กับตะโพน

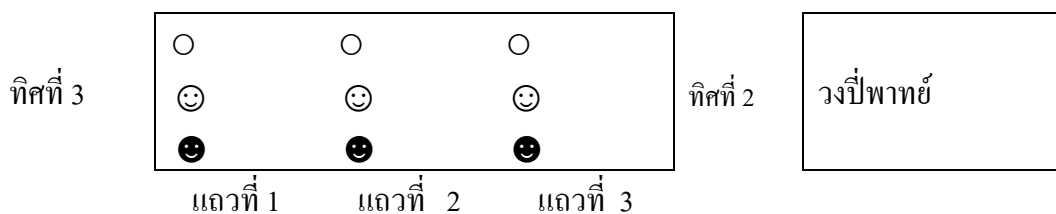
ขั้นตอนที่ 2 การบรรเลงโหมโรง

วงปี่พาทย์จะบรรเลงก่อนที่จะมีการแสดง เรียกว่าการโหมโรงด้วยเพลงสาธุการ เพื่อประกาศให้คนทราบว่าละครใกล้จะเริ่มรำแล้ว

ขั้นตอนที่ 3 การรำแก้บน

ผู้แสดงจะรำเพลงช้าและเพลงเร็ว ในช่วงเพลงเร็วจะสอดแทรกเพลงภาษาต่างๆ และเพลงเร็วของระบำต่างๆ เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน ซึ่งในการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง จะเริ่มด้วยการหันในทิศที่ 1 คือหันหน้าหาองค์หลวงพ่อดำไร่จิง ในการรำทุกครั้งจะเริ่มด้วยการนั่งคุกเข่า หันหน้าตรงและเริ่มต้นการรำโดยใช้ท่าที่สื่อถึงการสักการะองค์หลวงพ่อดำไร่จิงด้วยท่าไหว จากนั้นจะเปลี่ยนท่ารำเพื่อทำการลุกขึ้นยืนรำแต่ยังปฏิบัติท่าอยู่ในทิศเดิมโดยผู้แสดงที่เป็นตัวพระที่อยู่หัวแถวฝั่งขวาของเวที (ฝั่งเดียวกับวงปี่พาทย์) จะเป็นผู้ตัดสินใจในการเปลี่ยนทิศและเปลี่ยนท่ารำ ในการหันเปลี่ยนทิศมาทางทิศที่ 2 คือทิศด้านขวามือของเวที(หันหน้าเข้าหาวงปี่พาทย์) โดยนักแสดงที่อยู่แถวหลังและด้านข้างจะสังเกตผู้นำในการเปลี่ยนทิศและท่ารำ จากนั้น เมื่อปฏิบัติท่ารำในทิศที่ 2 พอสมควร ผู้แสดงที่เป็นผู้นำด้านขวาของเวทีก็จะเปลี่ยนท่ารำและหมุนไปยังทิศที่ 3 คือด้านซ้ายของเวที(หันหลังให้วงปี่พาทย์) เมื่อปฏิบัติท่ารำในทิศที่ 3 พอสมควรผู้แสดงที่เป็นผู้นำด้านซ้ายของเวทีก็จะเปลี่ยนท่ารำและหมุนกลับไปยังทิศที่ 1 และปฏิบัติตามกระบวนการดังกล่าวจนรอบสุดท้ายจะหันกลับยังทิศที่ 1 แล้วจบด้วยกระบวนท่ารำลงลา คือ นั่งลงคุกเข่าแล้วไหว้ จบด้วยลงกราบ เป็นการจบกระบวนกรำใน 1 รอบ (15 นาที) ดังแผนผังที่ 5.1 ดังนี้

ทิศที่ 1



○ หมายถึง ผู้แสดงคนที่ 1 ตัวพระ (พระเอก)

☺ หมายถึง ผู้แสดงคนที่ 2 ตัวนาง (นางเอก)

☹ หมายถึง ผู้แสดงคนที่ 3 ตัวนาง (คนรับใช้)

แผนผังที่ 5.1 แผนผังเวทีรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิงและการหันทิศรำ

บทที่ 6

บทบาทหน้าที่ของการรื้อฟื้นหลวงพ่อดำ ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

ในบทที่ 6 นี้ จะเป็นการวิเคราะห์ข้อมูล เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของการรื้อฟื้นหลวงพ่อดำ ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม การวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดของ วิลเลียม อาร์บาสคัม คือ ผลผลิตทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนทุกรูปแบบว่ามีบทบาทต่อสังคม 4 ประการ คือ

1. ให้ความบันเทิงใจ ความสนุกสนานบันเทิงใจ
2. แสดงถึงคุณค่าและความหมายของวัฒนธรรม
3. มีบทบาทในการศึกษา
4. บทบาทในการช่วยรักษาแนวปฏิบัติของสังคม

จากการวิเคราะห์ตามแนวคิดข้างต้น ปรากฏบทบาทหน้าที่ของละครรื้อฟื้นหลวงพ่อดำ ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐมนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเด็นดังนี้

- 1) บทบาทหน้าที่ของการรื้อฟื้นหลวงพ่อดำ ตำบลไร่ขิงในพิธีกรรม
- 2) บทบาทหน้าที่ของการรื้อฟื้นหลวงพ่อดำ ตำบลไร่ขิงในการสร้างความบันเทิง
- 3) บทบาทหน้าที่ของการรื้อฟื้นหลวงพ่อดำ ตำบลไร่ขิงในการสืบทอดวัฒนธรรม
- 4) บทบาทของการรื้อฟื้นหลวงพ่อดำ ตำบลไร่ขิงต่อชุมชน

6.1 บทบาทหน้าที่ของการรื้อฟื้นหลวงพ่อดำ ตำบลไร่ขิงในพิธีกรรม

ละครรื้อฟื้นหลวงพ่อดำ ตำบลไร่ขิง ได้ถูกนำไปใช้ในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมของชาวตำบลไร่ขิง อำเภอไร่ขิง จังหวัดนครปฐม และละแวกใกล้เคียง ผู้วิจัยจะอธิบายโดยแบ่งตามหัวข้อตามขั้นตอนของพิธีกรรมดังนี้

6.1.1 การรื้อฟื้นหลวงพ่อดำ ตำบลไร่ขิง

ความเชื่อของประชาชนตำบลไร่จิงและประชาชนทั่วไปในเรื่องการบนบานที่วัดไร่จิง มี 2 ประเด็น ประเด็นแรก เป็นความเชื่อเฉพาะคนที่ต้องถื่นในเรื่องการบนบานเกี่ยวกับของหาย ต้องบนบานกับ “พี่จุก” หรือบางคนอาจเรียกว่า “พี่แกละ” เชื่อกันว่า “พี่จุก” เป็นลูกศิษย์หลวงพ่อดำไร่จิง มีลักษณะเป็นกุมารตามความเชื่อของคนไทยโบราณ มีความสามารถในการบันดาลให้หายของที่หายพบ ส่วนสิ่งที่จะนำมาใช้แก้บน ได้แก่ ไข่ต้ม ประทัด และว่าวจุฬา ประเด็นที่ 2 เป็นความเชื่อของประชาชนตำบลไร่จิงและประชาชนทั่วไปในการบนเกี่ยวกับการหายป่วย การแคล้วคลาดจากอันตราย โชคลาภ และการสมความปรารถนา ต้องบนกับองค์หลวงพ่อดำไร่จิง เมื่อได้ตามที่บนแล้วสิ่งที่นำมาเป็นสินบนหรือแก้บน ได้แก่ ละครแก้บน ซึ่งต้นกำเนิดของละครแก้บนมาจากละครชาตรี แต่นำมาดัดทอนเหลือเฉพาะรำถวายมือเท่านั้น ละครแก้บนจึงมีบทบาทมากในพิธีกรรมการบนหลวงพ่อดำไร่จิง (ณรงค์ ยุธะสวัสดิ์, สัมภาษณ์ 30 มีนาคม 2556)

6.1.2 การถวายเครื่องสักการะหลวงพ่อดำไร่จิง

นอกจากความเชื่อของประชาชนตำบลไร่จิงและประชาชนทั่วไปในการบนเกี่ยวกับการหายป่วย การแคล้วคลาดจากอันตราย โชคลาภ และการสมความปรารถนา ต้องบนกับองค์หลวงพ่อดำไร่จิง เมื่อได้ตามที่บนแล้วสิ่งที่นำมาเป็นสินบนหรือแก้บนด้วยละครแก้บนแล้ว ผู้ที่มีความศรัทธาในองค์หลวงพ่อดำไร่จิงบางคน มาสักการะหลวงพ่อดำไร่จิงและมีความต้องการจะถวายเครื่องสักการะหลวงพ่อดำไร่จิงก็จะใช้ละครแก้บนรำถวายหลวงพ่อดำด้วยเช่นกัน

6.2 บทบาทหน้าที่ของการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิงในการสร้างความบันเทิง

ในการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง นอกจากจะเป็นสินบนในพิธีกรรมการแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิงที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นแล้ว การรำละครแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิงมีบทบาทในการสร้างความบันเทิงให้กับผู้แก้บน คณะกรรมการวัด ผู้ที่มาสักการะหลวงพ่อดำไร่จิง และผู้ที่ผ่านไปมาโดยทั่วไปด้วยเช่นกัน

การรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง ประกอบด้วยผู้แสดงที่รำเพลงช้าและเพลงเร็ว เช่นเดียวกับทำรำแบบแผนนาฏศิลป์ไทย วงปี่พาทย์ที่บรรเลงเพลงโหมโรง เพลงช้าและเพลงเร็ว ซึ่งสร้างบรรยากาศในวัดไร่จิงให้มีสีสันและสนุกสนาน ซึ่งคณะละครรำแก้บนแต่ละคณะต่างก็หาวิธีการที่จะสร้างจุดสนใจและสร้างความสนุกสนานให้กับทั้งผู้แสดงและผู้ชม เช่น เมื่อวงปี่พาทย์บรรเลงเพลงเร็วก็จะสอดแทรกเพลงภาษาต่างๆ เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน ผู้แสดงก็จะแสดงท่ารำของเพลงภาษานั้นๆ บางคณะใช้การออกเพลงเร็วของระบำเบ็ดเตล็ดต่างๆ บางคณะใช้วิธีการร้อง

ประกอบการรำ ซึ่งจะเห็นได้ว่าตามขั้นตอนของการรำแกบนวัดไร่จึงมีเพียงการรำเพลงช้าและเพลงเร็วเท่านั้น ในการที่คณะละครเพิ่มเติมเพลงภาษา เพลงระบำต่างๆ และการร้องประกอบเข้าไป เริ่มแรกเกิดจากการลดความเบื่อหน่ายของผู้บรรเลงวงปี่พาทย์ที่ต้องบรรเลงเพลงช้าและเพลงเร็ว ที่มาจากเพลงเรื่องตั้งแต่เวลา 09.00 น. ถึง 16.00 น. รวม 12 รอบ ซึ่งลักษณะนิสัยของนักดนตรีปี่พาทย์มักไม่ชอบบรรเลงเพลงช้าๆ กัน แม้แต่เพลงๆ เดียวกัน รอบแรกกับรอบหลังก็ยังคิดทางบรรเลงให้แตกต่างกัน ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นความรู้ความสามารถของผู้บรรเลงและสร้างความรู้สึกอยากติดตามให้กับผู้ฟังด้วย เมื่อวงปี่พาทย์บรรเลงเพลงดังกล่าว ผู้แสดงก็ใช้ไหวพริบปฏิภาณในการปรับท่าทำให้สอดคล้องกับเพลงทำให้ผู้ชมเกิดอารมณ์ร่วมกับผู้แสดงและผู้บรรเลงได้เป็นอย่างดี

การรำแกบนวัดไร่จึง มีกระบวนการรำที่สวยงาม พร้อมเพรียงกัน ผู้บรรเลงวงปี่พาทย์เป็นวงที่ใช้นักดนตรีที่มีฝีมือ สามารถบรรเลงเพลงได้ไพเราะและหลากหลาย และความมีอารมณ์ร่วมของผู้แสดงและผู้บรรเลงถือเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของการรำแกบนวัดไร่ ซึ่งเป็นที่ที่จะทำให้เกิดสุนทรียะแก่ผู้ชมได้

6.3 บทบาทหน้าที่ของการรำแกบนหลวงพ่อดาวไร่จึงในการสืบทอดวัฒนธรรม

ละครแกบนวัดไร่จึง เป็นละครที่มีกำเนิดจากละครชาตรี ซึ่งประกอบด้วยศาสตร์ด้านนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์และการประดิษฐ์เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์การแสดง ซึ่งศาสตร์ของละครแกบนวัดไร่จึงมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกับละครในราชสำนักอย่างเห็นได้ชัด จากการสัมภาษณ์เจ้าของคณะละครแกบนวัดไร่จึงในเรื่องการสืบทอดละครแกบนวัดไร่ พบว่าส่วนใหญ่ได้รับการสืบทอดคณะมาจากบรรพบุรุษ ตั้งแต่ 2 รุ่นขึ้นไป ตั้งแต่รุ่น ปู่ ยา ตา ยาย พ่อ แม่ และรุ่นปัจจุบัน มีเพียงคณะเดียวที่คณะละครมีความเข้มแข็งและมีขนาดใหญ่สามารถแยกเป็น 2 คณะได้ ลักษณะการสืบทอดองค์ความรู้ของละครแกบนวัดไร่จึงของคณะละครแกบนวัดไร่จึงทั้ง 7 คณะ มีลักษณะใกล้เคียงกัน ดังนี้

6.3.1 การสืบทอดด้านนาฏศิลป์

การสืบทอดด้านนาฏศิลป์ เป็นการสืบทอดท่ารำ โดยเจ้าของคณะจะฝึกหัดลูกหลานและลูกศิษย์ของตนภายในบ้าน เป็นการฝึกหัดแบบโบราณ จะเริ่มหัดเด็กที่เป็นลูกหลาน หรือพวกที่สนใจ ตั้งแต่อายุ 5 ถึง 10 ปี เพลงที่ใช้เป็นหลักในการฝึกรำ คือ เพลงช้า เพลงเร็ว ซึ่งเป็นเพลงสำหรับรำถวายมือ ต่อจากนั้นก็ฝึกท่วงท่าละคร แล้วจึงหัดร้องเป็นทำนอง และหัดเป็นลูกคู่ในการร้องรับเมื่อฝึกฝนจนชำนาญในเบื้องต้นแล้ว จึงหัดแสดง เข้าเรื่องเริ่มตั้งแต่การแสดงเป็นตัวประกอบ

สำหรับลูกหลานหรือลูกศิษย์คนใดที่มีฝีมือดี มีปัญญาไวก็จะฝึกให้เป็นตัวสำคัญ ๆ ในขั้นนี้จะฝึกเด็กให้สังเกตบทบาทคนที่แสดงเก่า ๆ และให้คอยจดจำ หัวหน้าคณะจะพิจารณารูปร่างและใบหน้าว่าเหมาะที่จะหัดเป็นตัวละครหรือตัวนาง

การฝึกหัดละครมักเป็นการสอนตัวต่อตัว ในบางครั้งก็สอนกันระหว่างแสดงหากคนไหนเล่นไม่ถูก ก็จะมีนักแสดงที่อาวุโสกว่าคอยแนะนำ การหัดและการแสดงจะกระทำไปพร้อมกัน เพราะถือเป็นการหัดโดยประสบการณ์ไปพร้อม ๆ กับการสร้างความชำนาญในการแสดง หากมีเด็กในคณะที่รักในการรำละครและต้องการศึกษาต่อก็จะแนะนำให้ศึกษาต่อที่วิทยาลัยนาฏศิลป์เพื่อเป็นการต่อยอดความรู้ทางนาฏศิลป์และเป็นการสร้างความมั่นคงในการประกอบอาชีพต่อไป

6.3.2 การสืบทอดด้านดุริยางคศิลป์

การสืบทอดด้านดุริยางคศิลป์ เป็นการสืบทอดการบรรเลงวงดนตรีปี่พาทย์ที่ใช้ประกอบการรำแก้บน จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า คณะละครแก้บนวัดไร่จิงทุกคณะมีวงปี่พาทย์เป็นของตนเอง สำหรับผู้บรรเลงคณะส่วนใหญ่ต้องเรียกใช้ผู้บรรเลงจากภายนอก มีเพียงบางคณะที่มีผู้บรรเลงประจำอยู่ซึ่งการสืบทอดมีลักษณะคล้ายกับการสืบทอดนาฏศิลป์ดังนี้

คณะจะฝึกหัดลูกหลานและลูกศิษย์ของตนภายในบ้าน เป็นการฝึกหัดแบบโบราณ จะเริ่มหัดเด็กที่เป็นลูกหลาน หรือพวกที่สนใจ ตั้งแต่อายุ 5 ถึง 10 ปี โดยเริ่มจากการฝึก เพลงโหมโรงเช้า เครื่องดนตรีฆ้องวงใหญ่ โหมโรงเย็น จากนั้นจะฝึกเครื่องดนตรีที่ต้องใช้ในวงปี่พาทย์ประกอบการแสดงละคร ได้แก่ ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ปี่ใน ตะโพน กลองทัด สำหรับเพลงที่ใช้ในการรำแก้บน จะเป็นเพลงโหมโรงเช้า ซึ่งคณะละครจะเรียกเพียงสาธุการ จากนั้นจะบรรเลงเพลงช้าและเพลงเร็ว ในความหมายของผู้บรรเลงปี่พาทย์ เพลงช้า หมายถึง เพลงสองชั้นในเพลงเรื่องเป็นเพลงปรบไต่ ส่วนเพลงเร็ว หมายถึง เพลงชั้นเดียวในเพลงเรื่อง เพราะฉะนั้นเพลงที่จำเป็นในการบรรเลงปี่พาทย์ประกอบการรำแก้บน คือ เพลงประเภทเพลงเรื่องที่ใช้ในงานมงคล เช่น เพลงเรื่องสร้อยสน เพลงเรื่องเต่ากินผักบุ้ง เพลงเรื่องตะนาว เพลงเรื่องเต่าเห่ เป็นต้น

เมื่อฝึกหัดเครื่องดนตรีได้คล่องแล้ว จะให้ทดลองบรรเลงประกอบการรำแก้บน โดยเริ่มจากการฝึกตีเครื่องประกอบจังหวะ เช่น ฉิ่ง กรับ ฉาบ เพื่อให้สังเกตการณ์ไปก่อน เมื่อมีความพร้อม ก็จะให้ลองบรรเลงเครื่องดำเนินทำนองที่ตนเองถนัด เพราะการฝึกจากประสบการณ์จริงจะสามารถสร้างความชำนาญในการบรรเลงได้ดีและเร็วที่สุด หากมีเด็กในคณะ ที่สนใจดนตรีไทย และต้องการศึกษาต่อก็จะแนะนำให้ศึกษาต่อที่วิทยาลัยนาฏศิลป์เพื่อเป็นการต่อยอดความรู้ทางดนตรีไทยและเป็นการสร้างความมั่นคงในการประกอบอาชีพต่อไป

6.3.3 การสืบทอดด้านเครื่องแต่งกายการแสดง

การสืบทอดด้านเครื่องแต่งกายการแสดง เป็นการสืบทอดการประดิษฐ์เครื่อง แต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดงการรำแก้บน ผู้วิจัยพบว่าคณะละครแก้บนวัดไร่จิงทุกคณะ สามารถประดิษฐ์เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์การแสดงและซ่อมแซมได้ทุกคณะ ผู้วิจัยพบว่า การถ่ายทอดในเรื่องการประดิษฐ์เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์การแสดงจะกระทำโดยหัวหน้าคณะและ สืบทอดให้กับทายาทและผู้แสดงในคณะ

6.4 บทบาทหน้าที่ของการรำแก้บนหลวงพ่อดาวไร่จิงต่อชุมชน

6.4.1 ด้านสังคม

การรำแก้บนหลวงพ่อดาวไร่จิงเป็นการประชาสัมพันธ์การบนที่สำเร็จลุล่วง เนื่องจาก หลวงพ่อดาวไร่จิงบันดาลให้ ทำให้ชื่อเสียงแห่งความศรัทธาแพร่กระจายออกไป การรำละครแก้บน จึงมีบทบาทในการช่วยผลักดันให้สังคมไทยเป็นไปในแนวทางที่ดีได้เป็นอย่างมาก และรักษาแนว ปฏิบัติของสังคม ผ่านความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับองค์หลวงพ่อดาวไร่จิง เพราะส่วนหนึ่งมา จากความเชื่อที่มีต่อองค์หลวงพ่อดาวไร่จิงในเรื่องของการทำความดี ประพฤติดีอยู่ในศีลธรรมและ ผู้คนจำนวนมากนำหลักคำสอนรวมถึงความเคารพศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อดาวไร่จิงมาใช้ในการ ดำเนินชีวิตประจำวัน ทำให้ทุกคนในครอบครัวและคนรอบข้างจึงทำให้เกิดความรักใคร่ใน ครอบครัวมากขึ้น ผู้ใหญ่และเด็กสามารถเข้าใจซึ่งกันและกัน จึงทำให้สังคมลดการเอาเปรียบ มีการเกื้อหนุนช่วยเหลือกันในบางโอกาสที่สามารถช่วยเหลือกันได้ จึงทำให้สังคมในชุมชนเกิดความ เข้มแข็งรักสามัคคีกันและเป็นสังคมที่น่าอยู่

6.4.2 ด้านเศรษฐกิจ

จากการศึกษาบทบาทหน้าที่ของการรำแก้บนหลวงพ่อดาวไร่จิงต่อชุมชนด้านเศรษฐกิจ พบว่า นับแต่อดีตวัดไร่จิง มีชื่อเสียงโด่งดังทั่วประเทศ สาเหตุเกิดจากความศักดิ์สิทธิ์ขององค์หลวง พ่อดาวไร่จิง รวมถึงการมีความเชื่อและพิธีกรรมที่มีต่อองค์หลวงพ่อดาวไร่จิง ทำให้ผู้คนจำนวนมาก หลั่งไหลมาอย่างไม่ขาดสายเป็นประจำทุกวัน ทำให้จังหวัดนครปฐมเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง จากพิธีกรรมต่าง ๆ ตามความเชื่อที่มีต่อองค์หลวงพ่อดาวไร่จิง ทำให้เกิดมีการใช้จ่ายใช้สอยใน หลายด้าน ๆ โดยเฉพาะการรำแก้บนหลวงพ่อดาวไร่จิง ทำให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ และจาก การที่ประชาชนจำนวนมากที่มีความศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อดาวไร่จิงในเรื่องความเชื่อและพิธีกรรม

จึงทำให้วัดไร่ขิงได้รับเงินบริจาคสูง ดังนั้นวัดไร่ขิงจึงจัดตั้งมูลนิธิหลวงพ่อดำ ไร่ขิง เพื่อบริหารจัดการเงินบริจาคไว้สำหรับบริหารจัดการเรื่องต่างๆ รวมทั้งเป็นกองทุนสำรองในการบูรณปฏิสังขรณ์และพัฒนาสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ และให้ความอุปถัมภ์ส่วนราชการ ได้แก่

- 1) ห้องสมุดประชาชนเฉลิมราชกุมารี (วัดไร่ขิง)
- 2) โรงพยาบาลเมตตาประชารักษ์ (วัดไร่ขิง)
- 3) โรงพยาบาลสามพราน (วัดไร่ขิง)
- 4) สมาคมชมรมกัณฑ์ผู้ใหญ่บ้านแห่งประเทศไทย
- 5) โรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยา
- 6) โรงเรียนวัดไร่ขิง (สุนทรอุทิศ)
- 7) วิทยาลัยการอาชีพนครปฐม (วัดไร่ขิง)
- 8) สถาบันผู้บริหารการศึกษา (วัดไร่ขิง)
- 9) องค์การบริหารส่วนตำบลไร่ขิง
- 10) สถานีตำรวจภูธรตำบลโพธิ์แก้ว
- 11) ไปรษณีย์วัดไร่ขิง
- 12) ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสามพราน (วัดไร่ขิง)
- 13) กองกำกับการวิทยาการเขต 15

บทบาทหน้าที่ของการร่ำกัณฑ์หลวงพ่อดำวัดไร่ขิงต่อชุมชนด้านเศรษฐกิจต่อคณะละครกัณฑ์ พบว่า ความมีชื่อเสียงโด่งดังทั่วประเทศของวัดไร่ขิง ทำให้คณะละครกัณฑ์มีรายได้ที่แน่นอนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากการบริหารจัดการของคณะกรรมการมูลนิธิวัดไร่ขิงที่ใช้วิธีการว่าจ้างคณะละครมารำประจำ ซึ่งต่างจากวัดอื่นที่คณะละครจะมีรายได้จากผู้กัณฑ์โดยตรง ทำให้ไม่สามารถประมาณการรายได้ในวันนั้นได้แน่นอน เมื่อคณะละครสามารถดำรงอยู่ได้ ก็เป็นการสร้างรายได้ให้กับเยาวชนที่เป็นผู้แสดงละครกัณฑ์ให้มีโอกาสได้รับการศึกษาหรือได้รับโอกาสในการจัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตด้วยตนเองได้ และทำให้เกิดความภาคภูมิใจให้กับเยาวชนเหล่านั้น ซึ่งจะส่งผลในระยะยาวในเรื่องทัศนคติที่ดีของการทำงานและการพึ่งพาตนเองได้ในอนาคต นอกจากนี้การร่ำกัณฑ์หลวงพ่อดำวัดไร่ขิงยังเป็นสถานที่ประชาสัมพันธ์คณะละครกัณฑ์ให้กับคนที่สนใจจะจ้างละครไปกัณฑ์ตามสถานที่ต่างๆ จากการสัมภาษณ์เจ้าของคณะละครทุกคณะต่างได้รับการติดต่อขอให้ไปกัณฑ์ตามสถานที่ต่างๆ ทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น

6.4.3 ด้านความเชื่อ

การรำแก้บนหลวงพ่อวัดไร่จิงเกิดจากความนิยมหรือความสนใจเป็นส่วนตัวของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เจ้าอาวาสผู้ก่อตั้งวัดไร่จิง ซึ่งหลังจากท่านมรณภาพ ชาวบ้านและคณะกรรมการวัดจึงจัดแสดงละครรำในงานเพื่อต้องการแสดงความมุทิตาจิต และระลึกถึงท่านเจ้าอาวาสพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ภายหลังนอกจากแสดงความมุทิตาจิต และระลึกถึงท่านเจ้าอาวาสพระอุบาลีคุณูปมาจารย์แล้วยังเป็นสัญลักษณ์ในการแก้บนหลวงพ่อวัดไร่จิงที่เป็นพระพุทธรูปที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่วัดไร่จิงอีกด้วย

ปัจจุบันการรำแก้บนหลวงพ่อวัดไร่จิงเป็นสัญลักษณ์ในการบนหลวงพ่อวัดไร่จิง มีคนจำนวนมากที่บนหลวงพ่อวัดไร่จิงและประสบความสำเร็จได้ตามที่บน ยิ่งทำให้ความเชื่อในเรื่องนี้ได้รับการยืนยันมากยิ่งขึ้น ทำให้มีคนมีเชื่อและมีความศรัทธาในหลวงพ่อวัดไร่จิงมากยิ่งขึ้นเป็นทวีคูณ

บทที่ 7

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การรื้อแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิงเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดจากความศรัทธาและความเชื่อของแต่ละคน ดังที่ Roger & Stainfatt (1999) กล่าวว่า “ความเชื่อ เปรียบได้กับระบบการจัดเก็บประสบการณ์ในอดีต รวมทั้งความคิด ความจำ และการตีความเรื่องราวต่างๆ ซึ่งวัฒนธรรมส่วนบุคคลเป็นตัวก่อให้เกิดความเชื่อ” (จุฬาพรรัศ ผดุงชีวิต, 2550 : 62) จากความเชื่อดังกล่าวนำมาสู่คำถามในงานวิจัย คือ ระบบความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดำวัดไร่ขิง การรื้อแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง และบทบาทหน้าที่ของละครรื้อแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม เป็นอย่างไร ทำให้งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) ศึกษาระบบความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดำวัดไร่ขิง ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ศึกษาการรื้อแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม 3) ศึกษาและวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของละครรื้อแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ซึ่งผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยดังนี้

7.1 สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง รื้อแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง วัดไร่ขิง ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐมนี้ ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ 2 วิธี ได้แก่ 1) การวิจัยเอกสาร และ 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นการส่วนตัวกับผู้ให้ข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบยึดวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นหลัก ทำให้แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ 1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมา และการบริหารจัดการการแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง ได้แก่ คณะกรรมการมูลนิธิหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง และเจ้าหน้าที่ของวัดไร่ขิง 2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการรื้อแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง ได้แก่ หัวหน้าคณะ ผู้แสดง ผู้บรรเลง ของคณะละครแก้บน ทั้ง 7 คณะ 3) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อต่อหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง ได้แก่ ประชาชนทั่วไป ที่มาสักการะหรือมาแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์และนำเสนอเป็น 3 ประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัยซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอต่อไปนี้

ระบบความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดำวัดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ และการเก็บข้อมูลภาคสนาม จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับระบบความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดำวัดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ดังนี้

หลวงพ่อดำวัดไร่จิง เป็นพระพุทธรูปที่มีคนจำนวนมากมาทำความเคารพสักการบูชาให้ความเคารพนับถือมานาน เรียกได้ว่าเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านของชาวตำบลไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ทั้งนี้ด้วยมีประวัติความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของหลวงพ่อดำวัดไร่จิง สรุปได้ดังนี้

หลวงพ่อดำวัดไร่จิง เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของชาวจังหวัดนครปฐมมาเป็นระยะเวลานาน มีข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับกำเนิดหลวงพ่อดำวัดไร่จิง จำนวน 3 ด้าน คือ ด้านที่ 1 ครั้งเมื่อสมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ชาวเมืองนครไชยศรี ได้มาตรวจเยี่ยมวัดในเขตอำเภอสามพราน ได้เข้าไปในพระอุโบสถวัดไร่จิง หลังจากกราบพระประธานแล้ว ท่านมีความเห็นว่าพระประธานมีขนาดเล็กเกินไป จึงบอกให้เจ้าอาวาสพร้อมชาวบ้านไปอัญเชิญมาจากวัดศาลาปูนวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยวางลงแพไม้ไผ่และนำล่องมาตามลำน้ำ อัญเชิญขึ้นประดิษฐานในพระอุโบสถ ตรงกับวันพระขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 วันสงกรานต์พоди ด้านที่ 2 วัดไร่จิงสร้างขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2394 ตรงกับปีสุดท้ายในรัชกาลที่ 3 ต้นปีในรัชกาลที่ 4 สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ซึ่งเป็นชาวเมืองนครไชยศรี ในขณะนั้นดำรงสมณศักดิ์พระราชาคณะที่ “พระธรรมราชานุวัตร” ปกครองอยู่ที่วัดศาลาปูนวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้กลับมาสร้างวัดที่บ้านเกิดของตนที่วัดไร่จิง เมื่อสร้างพระอุโบสถเสร็จแล้ว จึงได้อัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญองค์หนึ่งจากกรุงมา เพื่อประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถ แต่การสร้างยังไม่แล้วเสร็จสมบูรณ์ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ได้ถึงแก่มรณภาพเสียก่อน งานที่ค้างเหลืออยู่นั้น พระธรรมราชานุวัตร(อาจ จุนโฆโต) หลานชายของท่านได้ดำเนินการต่อจนเรียบร้อย และดูแลบูรณะมาโดยตลอดราบจนท่านมรณภาพ ด้านที่ 3 เป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมาเกี่ยวกับพระพุทธรูปลอยน้ำมา 5 องค์ หลวงพ่อดำวัดไร่จิงเป็นหนึ่งในพระพุทธรูปลอยน้ำมา 5 องค์ ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอไว้แล้วก่อนหน้านี้ จะเห็นได้ว่าแต่ละตำนานกล่าวไว้ตรงกันกันในเรื่องกำเนิดหลวงพ่อดำวัดไร่จิงว่า “หลวงพ่อดำวัดไร่จิง ไม่ใช่พระภิกษุที่เป็นเจ้าอาวาสวัดไร่จิง แต่เป็นพระพุทธรูปซึ่งเป็นพระพุทธรูปเจ้า

ความเชื่อเกี่ยวกับรูปเคารพองค์หลวงพ่อดำวัดไร่จิง จัดเป็นความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่อยู่คู่กับคนไทยมาตั้งแต่อดีต ส่วนมากจะพบเห็นได้จากพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง พระเครื่อง รูปเหมือนพระสงฆ์ที่เคารพเลื่อมใส เป็นพระเกจิอาจารย์ อาจกล่าวรวมไปถึงศาลปู่ตา ศาลหลักเมือง ศาลเจ้าพ่อ ศาลเจ้าแม่ ความเชื่อประเภทนี้ยังคงมีปรากฏให้เห็นในสังคมไทยยุคปัจจุบัน สำหรับความเชื่อเกี่ยวกับรูปเคารพองค์หลวงพ่อดำวัดไร่จิง ผู้วิจัยพบว่าเป็นความเชื่อที่หลวงพ่อดำวัดไร่จิง

สามารถสร้างปาฏิหาริย์ในเรื่องการแคล้วคลาด ความปลอดภัย การสมปรารถนา และความสุขใจ ซึ่งเป็นจุดกำเนิดเกี่ยวกับพิธีกรรมที่มีต่อหลวงพ่อดำไว้จริง ดังนี้

1) การกราบไหว้ขอพร เกิดความเลื่อมใสศรัทธาของคหหลวงพ่อดำไว้จริง ผู้คนจึงเดินทางมาสักการะกราบไหว้ขอพรจากองค์หลวงพ่อดำไว้จริงอย่างไม่ขาดสาย

2) การบริจาค เป็นการทำบุญโดยการบริจาคเงินใส่ตู้บริจาคที่ทางวัดได้จัดไว้ตามจุดต่างๆภายในวัดไม่ว่าจะเป็น บำรุงค่าน้ำค่าไฟ ปรับปรุงโบสถ์ รวมไปถึงการบริจาคเงินในกรณีพิเศษ เช่น สร้างศาลา สร้างโบสถ์ นอกจากนี้ยังมีผู้ยกไร่จำนวนหนึ่งอาศัยอยู่ภายในวัดไว้จริง ซึ่งผู้ที่เดินทางมาสักการะองค์หลวงพ่อดำไว้

3) พระเครื่อง ทางวัดจึงได้เก็บเศษปูนนั้นมาปั้น แล้วนำมาผสมทำเป็นพระพิมพ์รูปจำลององค์หลวงพ่อดำ แบบพระสมเด็จ และนำไปบรรจุในรูปหล่อจำลองหลวงพ่อดำรุ่นแรก แบบห้อยคอและแบบบูชา มีผู้นำไปห้อยบูชาปรากฏอภินิหารทางแคล้วคลาดจากภยันตราย จนเป็นที่เล่าลือกันไปทั่ว

4) การสะเดาะเคราะห์ ประชาชนส่วนใหญ่จะสะเดาะเคราะห์ ด้วยการ คืมและนำน้ำมันคัมภีร์ไปอาบที่บ้าน หรือให้ผู้ป่วยคืมและอาบเพื่อให้ผู้ป่วยหายเจ็บป่วยไข้ นอกจากนี้มนตร์แล้ว ก็ยังมีการตักน้ำมันตามวันเกิด เพื่อต่อดวงชะตาอายุไข ตามความเชื่อของแต่ละคน

5) การบนบานและการแก้บน หลวงพ่อดำไว้จริงเป็นที่รู้จักและศรัทธาในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ว่า บันดาลให้สมปรารถนาตามที่ผู้ที่มาบนได้ขอไว้ เรื่องที่บนส่วนใหญ่ได้แก่ การบนให้หายจากอาการป่วย การบนให้ลูกธำมรงค์ การบนของหาย การบนให้ปลอดภัยในเรื่องต่างๆ สิ่งที่บนส่วนใหญ่ได้แก่ ว่าวจุฬา ไข่ต้ม ประทัด และละครรำ

การรำแก้บนหลวงพ่อดำไว้จริง ตำบลไว้จริง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

การแก้บนด้วยละครรำ เป็นอีกลักษณะหนึ่งที่ทำให้บริเวณวัดไว้จริงมีสีสันเป็นอย่างมาก ซึ่งการรำละครแก้บนหลวงพ่อดำไว้จริงเป็นการรำที่โดยทั่วไปมักเรียกว่า “รำถวายมือ” เดิมเป็นการรำประกอบการบรรเลงดนตรีเพียงอย่างเดียว ไม่มีเนื้อร้อง มีกระบวนรำเหมือนกับรูปแบบการรำไหว้ครู หรือรำถวายมือในพิธีไหว้ – กรอบครูทางนาฏศิลป์ไทยตามฉบับกรมศิลปากรถือเป็นแบบปฏิบัติ ปัจจุบันมีการสอดแทรกเพลงภาษาและการร้องเพลงต่างๆ เพื่อความสนุกสนาน และเพิ่มสุนทรียะให้กับผู้ชม ผู้วิจัยพบว่ากระบวนรำแก้บนหลวงพ่อดำไว้จริงมีดังนี้

การรำแก้บนหลวงพ่อดำไว้จริง แตกต่างการรำแก้บนที่อื่นๆ เนื่องจากคณะกรรมการมูลนิธิกำหนดเวลาให้รำแก้บนชัดเจน คือ เป็นรอบ ๆ ละ 15 นาที และพัก 15 นาทีตั้งแต่เวลา 09.00 น. ถึง 16.00 น. รวม 12 รอบ ซึ่งขั้นตอนการรำแก้บนมีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การบูชาครู

การบูชาครู คือ การกระทำเพื่อแสดงความเคารพ และระลึกถึงพระคุณของครูบาอาจารย์ ซึ่งหมายถึง พระภิกษุสงฆ์ หรือที่ผู้แสดงเรียกว่า “พ่อแก่” และรวมถึงบุคคลที่เป็นครูบาอาจารย์ที่เป็นถ่ายทอดวิชาความรู้ทางการละคร และการดนตรี นอกจากจะเป็นการระลึกถึงพระคุณแล้ว ยังเป็นการบอกกล่าวขอพร ขอความคุ้มครองป้องกัน ให้การแสดงราบรื่น ได้ชื่อเสียง และขอขมาโทษต่อครูบาอาจารย์ หากกระทำความผิดที่ไม่สมควรในขณะที่ทำการแสดง การบูชาครูจะทำหลังเวที โดยนำอุปกรณ์ที่ใช้ได้แก่ หมากพลู รูป 3 ดอก เทียน 1 เล่ม ดอกไม้พวงมาลัย และเงินก่านล 6 บาท จำนวน 2 ชุด สำหรับการบูชาครูละครและครูดนตรี การทำพิธีบูชาครู จะเริ่มประมาณ 08.00 น. โดยผู้ทำพิธีบูชาครู เป็นหัวหน้าคณะ ทางวงดนตรีต้องทำพิธีบูชาครูไปพร้อมกัน โดยหัวหน้าวงเป็นผู้ทำพิธีบูชาครู ดอกไม้ รูป เทียน เมื่อถวายบูชาครูแล้ว จะปักติดไว้กับตะโพน

ขั้นตอนที่ 2 การโหมโรง

วงปี่พาทย์จะบรรเลงดนตรีก่อนที่จะมีการแสดง เรียกว่าการโหมโรงด้วยเพลงสาธุการ เพื่อประกาศให้คนทราบว่าละครใกล้จะเริ่มรำแล้ว

ขั้นตอนที่ 3 การรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่ขิง

ผู้แสดงจะรำเพลงช้าและเพลงเร็ว ในช่วงเพลงเร็วจะสอดแทรกเพลงภาษาต่างๆ และเพลงเร็วของระบำต่างๆ เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน

กระบวนการในการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่ขิง จะเริ่มด้วยการหันในทิศที่ 1 คือหันหน้าหาองค์หลวงพ่อดำไร่ขิง ในการรำทุกครั้งจะเริ่มด้วยการนั่งคุกเข่า หันหน้าตรงและเริ่มต้นการรำโดยการใช้นิ้วชี้ที่สื่อถึงการสักการะองค์หลวงพ่อดำไร่ขิงด้วยท่าไหว จากนั้นจะเปลี่ยนท่ารำเพื่อทำการลุกขึ้นยืนรำแต่ยังปฏิบัติท่ารำอยู่ในทิศเดิมโดยผู้แสดงที่เป็นตัวพระที่อยู่หัวแถวฝั่งขวาของเวที (ฝั่งเดียวกับวงปี่พาทย์) จะเป็นผู้ตัดสินใจในการเปลี่ยนทิศและเปลี่ยนท่ารำ ในการหันเปลี่ยนทิศมาทางทิศที่ 2 คือทิศด้านขวามือของเวที (หันหน้าเข้าหาวงปี่พาทย์) โดยนักแสดงที่อยู่แถวหลังและด้านข้างจะสังเกตผู้นำในการเปลี่ยนทิศและท่ารำ จากนั้น เมื่อปฏิบัติท่ารำในทิศที่ 2 พอสมควร ผู้แสดงที่เป็นผู้นำด้านขวาของเวทีก็จะเปลี่ยนท่ารำและหมุนไปยังทิศที่ 3 คือด้านซ้ายของเวที (หันหลังให้วงปี่พาทย์) เมื่อปฏิบัติท่ารำในทิศที่ 3 พอสมควรผู้แสดงที่เป็นผู้นำด้านซ้ายของเวทีก็จะเปลี่ยนท่ารำและหมุนกลับไปยังทิศที่ 1 และ ปฏิบัติตามกระบวนการดังกล่าวจนรอบสุดท้ายจะหันกลับยังทิศที่ 1 แล้วจบด้วยกระบวนการท่ารำลงลา คือ นั่งลงคุกเข่าแล้วไหว้ จบด้วยลงกราบ เป็นการจบกระบวนการรำใน 1 รอบ (15 นาที)

บทบาทหน้าที่ของละครร่ำแก่นบนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

บทบาทหน้าที่ของการร่ำแก่นบนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม การวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยแบ่งบทบาทหน้าที่ของละครร่ำแก่นบนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม ออกเป็น 4 ประเด็นดังนี้

1) บทบาทหน้าที่ของการร่ำแก่นบนหลวงพ่อดำไร่จิงในพิธีกรรม

ละครร่ำแก่นบนหลวงพ่อดำไร่จิงได้ถูกนำไปใช้ในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมของชาวตำบลไร่จิง อำเภอไร่จิง จังหวัดนครปฐม และละแวกใกล้เคียง ผู้วิจัยจะอธิบายโดยแบ่งตามหัวข้อตามขั้นตอนของพิธีกรรมดังนี้

การแก่นบนหลวงพ่อดำไร่จิง

ความเชื่อของประชาชนตำบลไร่จิงและประชาชนทั่วไปในเรื่องการบนบานที่วัดไร่จิง มี 2 ประเด็น ประเด็นแรก เป็นความเชื่อเฉพาะคนที่ต้องถื่นในเรื่องการบนบานเกี่ยวกับของหาย ประเด็นที่ 2 เป็นความเชื่อของประชาชนตำบลไร่จิงและประชาชนทั่วไปในการบนเกี่ยวกับการหายป่วย การแคล้วคลาดจากอันตราย โชคลาภ และการสมความปรารถนา ซึ่งละครร่ำแก่นเข้ามามีบทบาทมากในพิธีกรรมการบนหลวงพ่อดำไร่จิงในประเด็นที่ 2 เท่านั้น (ณรงค์ ยุธสวัสดิ์, สัมภาษณ์ 30 มีนาคม 2556)

การถวายเครื่องสักการะหลวงพ่อดำไร่จิง

นอกจากความเชื่อของประชาชนตำบลไร่จิงและประชาชนทั่วไปในการบนเกี่ยวกับการหายป่วย การแคล้วคลาดจากอันตราย โชคลาภ และการสมความปรารถนา ต้องบนกับองค์หลวงพ่อดำไร่จิง เมื่อได้ตามที่บนแล้วสิ่งที้นำมาเป็นสินบนหรือแก่นด้วยละครร่ำแก่นแล้ว ผู้ที่มีความศรัทธาในองค์หลวงพ่อดำไร่จิงบางคน มาสักการะหลวงพ่อดำไร่จิงและมีความต้องการจะถวายเครื่องสักการะหลวงพ่อดำไร่จิงก็จะใช้ละครร่ำแก่นรำถวายหลวงพ่อดำด้วยเช่นกัน

2) บทบาทหน้าที่ของการร่ำแก่นบนหลวงพ่อดำไร่จิงในการสร้างความบันเทิง

ในการร่ำแก่นบนหลวงพ่อดำไร่จิง นอกจากจะเป็นสินบนในพิธีกรรมการแก่นบนหลวงพ่อดำไร่จิงที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นแล้ว การร่ำละครร่ำแก่นบนหลวงพ่อดำไร่จิงมีบทบาทในการสร้างความบันเทิงให้กับผู้แก่น คณะกรรมการวัด ผู้ที่มาสักการะหลวงพ่อดำไร่จิง และผู้ที่ผ่านไปมา โดยทั่วไปด้วยเช่นกัน การร่ำแก่นบนวัดไร่จิง มีกระบวนการร่ำที่สวยงาม พร้อมเพรียงกัน ผู้บรรเลงวงปี่พาทย์เป็นวงที่ใช้คนดนตรีที่มีฝีมือ สามารถบรรเลงเพลงได้ไพเราะและหลากหลาย และความร่วมมือร่วมใจของผู้แสดงและผู้บรรเลงถือเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของการร่ำแก่นบน ซึ่งเป็นที่จะทำให้เกิดสุนทรียะแก่ผู้ชมได้

3) บทบาทหน้าที่ของการรำแก้บนหลวงพ่อดำไว้จิงในการสืบทอดวัฒนธรรม

ละครแก้บนวัดไว้จิง เป็นละครที่มีกำเนิดจากละครชาตรี ซึ่งประกอบด้วยศาสตร์ด้านนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์และการประดิษฐ์เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์การแสดง ซึ่งศาสตร์ของละครแก้บนล้วนมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกับละครในราชสำนักอย่างเห็นได้ชัด จากการสัมภาษณ์เจ้าของคณะละครแก้บนวัดไว้จิงในเรื่องการสืบทอดละครแก้บน พบว่าส่วนใหญ่ได้รับการสืบทอดคณะมาจากบรรพบุรุษ ตั้งแต่ 2 รุ่นขึ้นไป มีเพียงคณะเดียวที่คณะละครมีความเข้มแข็งและมีขนาดใหญ่สามารถแยกเป็น 2 คณะได้ ลักษณะการสืบทอดองค์ความรู้ของละครแก้บนของคณะละครแก้บนวัดไว้จิงทั้ง 7 คณะ ทำให้การรำแก้บนหลวงพ่อดำไว้จิงมีบทบาทในการสืบทอดด้านนาฏศิลป์ในลักษณะของการสืบทอดท่ารำและการสืบทอดการบรรเลงวงดนตรีปี่พาทย์ที่ใช้ประกอบการรำแก้บน

4) บทบาทของการรำแก้บนหลวงพ่อดำไว้จิงต่อชุมชน

ด้านสังคม

การรำแก้บนหลวงพ่อดำไว้จิงเป็นการประชาสัมพันธ์การบนที่สำเร็จลุล่วง เนื่องจากหลวงพ่อดำไว้จิงบันดาลให้ ทำให้ชื่อเสียงแห่งความศรัทธาแพร่กระจายออกไป การรำละครแก้บนจึงมีบทบาทในการช่วยผลักดันให้สังคมไทยเป็นไปในแนวทางที่ดีได้เป็นอย่างมาก และรักษาแนวปฏิบัติของสังคม ผ่านความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับองค์หลวงพ่อดำไว้จิง จึงทำให้สังคมลดการเอาเปรียบ มีการเกื้อหนุนช่วยเหลือกันในบางโอกาสที่สามารถช่วยเหลือกันได้ จึงทำให้สังคมในชุมชนเกิดความเข้มแข็งรักสามัคคีกันและเป็นสังคมที่น่าอยู่

ด้านเศรษฐกิจ

จากการศึกษาบทบาทหน้าที่ของการรำแก้บนหลวงพ่อดำไว้จิงต่อชุมชนด้านเศรษฐกิจพบว่า นับแต่อดีตวัดไว้จิง มีชื่อเสียงโด่งดังทั่วประเทศ สาเหตุเกิดจากความศักดิ์สิทธิ์ขององค์หลวงพ่อดำไว้จิง รวมถึงการมีความเชื่อและพิธีกรรมที่มีต่อองค์หลวงพ่อดำไว้จิง ทำให้ผู้คนจำนวนมากหลั่งไหลมาอย่างไม่ขาดสายเป็นประจำทุกวัน ทำให้จังหวัดนครปฐมเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงจากพิธีกรรมต่าง ๆ ตามความเชื่อที่มีต่อองค์หลวงพ่อดำไว้จิง ทำให้เกิดมีการใช้จ่ายใช้สอยในหลายด้าน ๆ โดยเฉพาะการรำแก้บนหลวงพ่อดำไว้จิง ทำให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ และจากการที่ประชาชนจำนวนมากที่มีความศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อดำไว้จิงในเรื่องความเชื่อและพิธีกรรม จึงทำให้วัดไว้จิงได้รับเงินบริจาคสูง ดังนั้นวัดไว้จิงจึงจัดตั้งมูลนิธิหลวงพ่อดำไว้จิง เพื่อบริหารจัดการเงินบริจาคไว้สำหรับบริหารจัดการเรื่องต่างๆ รวมทั้งเป็นกองทุนสำรองในการบูรณปฏิสังขรณ์และพัฒนาสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ และให้ความอุปถัมภ์ส่วนราชการต่างๆ

บทบาทหน้าที่ของการร่ำกัณฑ์หลวงพ่อดำวัดไร่จิงต่อชุมชนด้านเศรษฐกิจต่อคณะละคร กัณฑ์ พบว่า ความมีชื่อเสียงโด่งดังทั่วประเทศของวัดไร่จิง ทำให้คณะละครกัณฑ์มีรายได้ที่ แน่นนอนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากการบริหารจัดการของคณะกรรมการมูลนิธิวัดไร่จิงที่ใช้วิธีการว่าจ้าง คณะละครมารำประจำ ซึ่งต่างจากวัดอื่นที่คณะละครจะมีรายได้จากผู้กัณฑ์โดยตรง ทำให้ไม่สามารถประมาณการรายได้ในวันนั้นได้แน่นอน เมื่อคณะละครสามารถดำรงอยู่ได้ ก็เป็นการสร้าง รายได้ให้กับเยาวชนที่เป็นผู้แสดงละครกัณฑ์ให้มีโอกาสได้รับการศึกษาหรือได้รับโอกาสในการ จัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตด้วยตนเองได้ และทำให้เกิดความภาคภูมิใจให้กับเยาวชน เหล่านั้น ซึ่งจะส่งผลในระยะยาวในเรื่องทัศนคติที่ดีของการทำงานและการพึ่งพาตนเองได้ใน อนาคต นอกจากนี้การร่ำกัณฑ์หลวงพ่อดำวัดไร่จิงยังเป็นสถานที่ประชาสัมพันธ์คณะละครกัณฑ์ ให้กับคนที่สนใจจะจ้างละครไปกัณฑ์ตามสถานที่ต่างๆ จากการสัมภาษณ์เจ้าของคณะละคร ทุก คณะต่างได้รับการติดต่อขอให้ไปกัณฑ์ตามสถานที่ต่างๆ ทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น

ด้านความเชื่อ

ปัจจุบันการร่ำกัณฑ์หลวงพ่อดำวัดไร่จิงเป็นสัญลักษณ์ในการบวชนาคหลวงพ่อดำวัดไร่จิง มีคน จำนวนมากที่บวชนาคหลวงพ่อดำวัดไร่จิงและประสบความสำเร็จได้ตามที่ตน ยิ่งทำให้ความเชื่อในเรื่องนี้ ได้รับการยืนยันมากยิ่งขึ้น ทำให้มีคนมีเชื่อและมีความศรัทธาในหลวงพ่อดำวัดไร่จิงมากยิ่งขึ้นเป็น ทวีคูณ

7.2 อภิปรายผลการศึกษา

ความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่อดำวัดไร่จิง

ความเชื่อของประชาชนละแวกวัดไร่จิงและที่อื่นๆ ในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของหลวง พ่อดำวัดไร่จิงเป็นความเชื่อทางศาสนาที่อยู่ในประเภท คติถือของขลังของศักดิ์สิทธิ์(animatisms) ซึ่ง สอดคล้องกับงานพิศ สัตย์สงวน (2543) ที่รวบรวมแนวคิดของนักมนุษยวิทยาในเรื่องของการแบ่ง ความเชื่อทางศาสนาออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ คติผีสารเทวดา (animism) และคติถือของขลังของ ศักดิ์สิทธิ์ (animatisms) ซึ่งคติถือของขลังของศักดิ์สิทธิ์นี้หมายถึง ความเชื่อในอำนาจเหนือ ธรรมชาติที่ไม่มีรูปร่างลักษณะและบุคลิกภาพที่เหมือนมนุษย์ทั่วไป ในกรณีหลวงพ่อดำวัดไร่จิง ท่านเป็นพระพุทธรูปซึ่งเป็นตัวแทนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า ที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานจน ไม่สามารถสืบค้นหลักฐานได้แน่นอน ประวัติของท่านที่ปรากฏในปัจจุบันนี้ล้วนเป็นตำนานที่ บันทึบโดยพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินฺทปญฺโญ) ได้กล่าวไว้และถูกบันทึกเผยแพร่ใน

หนังสือประวัติวัดไร่จิงของวัดไร่จิง เว็บไซต์ของวัดไร่จิง นอกจากความเชื่อเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหลวงพ่อดาวไร่จิงยังมีความเชื่อเกี่ยวกับรูปเคารพและพิธีกรรมที่มีต่อหลวงพ่อดาวไร่จิง ได้แก่ การกราบไหว้ขอพร การบริจาค การสะเดาะเคราะห์ การบนบานศาลกล่าว ซึ่งพิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้สามารถสะท้อนความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติที่ไม่มีรูปร่างลักษณะและบุคลิกลักษณะที่เหมือนมนุษย์ทั่วไป ที่เรียกว่า คติถือของขลังของศักดิ์สิทธิ์ (animatisms) ได้อย่างชัดเจน

ปัจจัยที่ทำให้เกิดความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดาวไร่จิง

จากการที่หลวงพ่อดาวไร่จิง เป็นพระพุทธรูปที่มีคนจำนวนมากมาทำความเคารพสักการบูชาให้ความเคารพนับถือมานาน ทำให้หลวงพ่อดาวไร่จิงเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาและเรียกได้ว่าเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านของชาวดำบลไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่อดาวไร่จิงมีหลายความเชื่อ ซึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดาวไร่จิง มีดังนี้

ประการที่ 1 การได้รับข้อมูลข่าวสารต่อๆ กันมา

ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อดาวไร่จิงที่อยู่ในรูปของสิ่งพิมพ์เผยแพร่ เว็บไซต์ต่างๆ และเรื่องเล่าแบบมุขปาฐะ ล้วนเป็นการเผยแพร่ และการโฆษณาชวนเชื่อในสิ่งที่อยู่เหนือคำอธิบายของวิทยาศาสตร์ ดังเหตุการณ์ที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 4 และเมื่อนำเหตุการณ์ต่างๆ มาเรียบเรียงและวิเคราะห์จะเห็นลำดับของความเชื่อในเหตุการณ์ต่างๆ ดังนี้

1) ที่มาของหลวงพ่อดาวไร่จิง

มีตำนานที่กล่าวถึงที่มาของหลวงพ่อดาวไร่จิงอยู่ 3 ตำนาน ได้แก่

ตำนานที่ 1 สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ชาวเมืองนครไชยศรี ได้มาตรวจเยี่ยมวัดในเขตอำเภอสามพรานได้เข้าไปในพระอุโบสถวัดไร่จิง หลังจากกราบพระประธานแล้ว ท่านมีความเห็นว่าพระประธานมีขนาดเล็กเกินไป จึงบอกให้เจ้าอาวาสพร้อมชาวบ้านไปอัญเชิญมาจากวัดศาลาปูนวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยวางลงแพไม้ไผ่และนำล่องมาตามลำน้ำ อัญเชิญขึ้นประดิษฐานในพระอุโบสถ ตรงกับวันพระขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 วันสงกรานต์พอดี

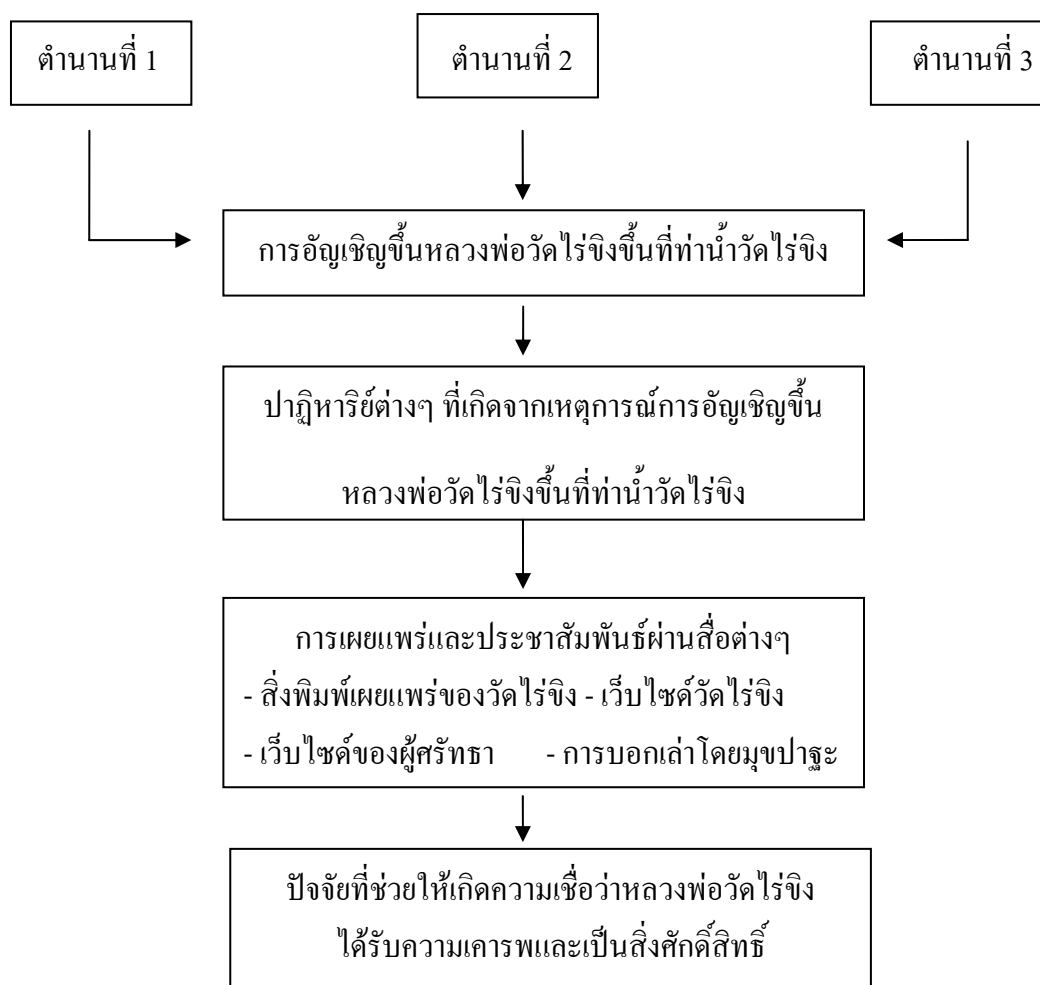
ตำนานที่ 2 วัดไร่จิงสร้างขึ้นเมื่อปีกุน พุทธศักราช 2394 ตรงกับปีสุดท้ายในรัชกาลที่ 3 ต้นปีในรัชกาลที่ 4 สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ซึ่งเป็นชาวเมืองนครไชยศรี ในขณะนั้นดำรงสมณศักดิ์พระราชาคณะที่ “พระธรรมราชานุวัตร” ปกครองอยู่ที่วัดศาลาปูนวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้กลับมาสร้างวัดที่บ้านเกิดของตนที่วัดไร่จิง เมื่อสร้างพระอุโบสถเสร็จแล้ว จึงได้อัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญองค์หนึ่งจากกรุงมา เพื่อประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถ แต่การสร้างยังไม่แล้วเสร็จสมบูรณ์ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ได้ถึงแก่กรรมภาพเสียก่อน งานที่ค้างเหลืออยู่นั้น

พระธรรมราชานุวัตร(อาจ จนุโชโต) หลานชายของท่านได้ดำเนินการต่อจนเรียบร้อย และดูแลบูรณะมาโดยตลอดตราบนานมรณภาพ

ตำนานที่ 3 เป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมาเกี่ยวกับพระพุทธรูปลอยน้ำมา 5 องค์ ซึ่งตรงกับคำว่า “ปัญจภาติ ปาฏิหาริยกลินธุโน” ซึ่งได้เล่าขานกันว่าในกาลครั้งหนึ่งมีพี่น้องชาวเหนือ 5 คน ได้บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาจนสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลชั้น โสดาบัน มีฤทธิ์อำนาจทางจิตมาก ได้พร้อมใจกันตั้งสัตย์ อธิษฐานว่าเกิดมาชาตินี้จะขอบำเพ็ญบารมีช่วยให้สัตว์โลกได้พ้นทุกข์ แม้ตายไปแล้วก็จะขอสร้างบารมีช่วยสัตว์โลกให้ได้พ้นทุกข์ต่อไปจนกว่าจะถึงพระนิพพาน ครั้นพระอริยบุคคลทั้ง 5 องค์ได้ดับขันธไปแล้ว ก็เข้าไปสถิตในพระพุทธรูปทั้ง 5 องค์แล้วได้พากันลอยลงตามลำแม่น้ำทั้ง 5 สาย เมื่อชาวบ้านตามเมืองที่ติดอยู่ริมแม่น้ำเห็น จึงได้อัญเชิญและประดิษฐานไว้ตามวัดต่างๆ พระพุทธรูปองค์ที่ 1 “หลวงพ่อโสธร” ที่วัดโสธรวรวิหาร จ.ฉะเชิงเทรา พระพุทธรูปองค์ที่ 2 “หลวงพ่อดำไร่จิง” ที่วัดไร่จิง จ.นครปฐม พระพุทธรูปองค์ที่ 3 “หลวงพ่อดำวัดบางพลี” ที่วัดบางพลี จ.สมุทรปราการ พระพุทธรูปองค์ที่ 4 “หลวงพ่อดำบ้านแหลม” ที่วัดบ้านแหลม จ.สมุทรสงคราม พระพุทธรูปองค์ที่ 5 “หลวงพ่อดำเขาตะเครา” ที่วัดเขาตะเครา เมืองเพชรบุรี

2) ปาฏิหาริย์ของหลวงพ่อดำไร่จิงในวันที่อัญเชิญขึ้นจากท่าน้ำ

จากตำนานที่มาของหลวงพ่อดำไร่จิงทั้ง 3 ตำนาน มาบรรจบกันในเหตุการณ์ที่หลวงพ่อดำไร่จิงได้อัญเชิญขึ้นจากท่าน้ำที่หน้าวัดไร่จิงตรงกับวันพระขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 เป็นวันสงกรานต์ มีประชาชนมาชุมนุมกันมาก ในขณะที่อัญเชิญหลวงพ่อดำไร่จิงขึ้นจากน้ำสู่ประรำพิธีเกิดความมหัศจรรย์ แสงแดดที่แผดจ้ากลับพลันหายไป ความร้อนระอุในวันสงกรานต์กลางเดือนห้าบังเกิดมีเมฆดำทะมึน ลมปั่นป่วน ฟ้าคะนองก้องในท้องฟ้า บันดาลให้ฝนโปรยลงมา ยังความเย็นฉ่ำใจทั่วหน้าทุกคนในที่นั้นเกิดความยินดี พากันอธิษฐานจิต “ขอให้หลวงพ่อดำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขดับความร้อนคลายความทุกข์ให้หมดไป ดุจสายฝนที่เมฆนิลลทำให้ชุ่มฉ่ำ เจริญออกงามด้วยธัญญาหาร” ดังแผนผังที่ 7.1



แผนผังที่ 7.1 แสดงที่มาของหลวงพ่อวัดไร่ขิงที่มีผลต่อความเชื่อ

จากตำนานที่มาจากหลวงพ่อวัดไร่ขิงตำนานที่ 3 จะเห็นได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปอีก 4 องค์ คือ 1.หลวงพ่อโสธร วัดโสธรวรวิหาร 2.หลวงพ่อโตวัดบางพลี วัดบางพลี 3. หลวงพ่อวัดบ้านแหลม วัดบ้านแหลม จ.สมุทรสงคราม 4. หลวงพ่อวัดเขาตะเครา วัดเขาตะเครา จ.เพชรบุรี ซึ่งมีชื่อเสียงในความเชื่อเรื่องการสร้างปาฏิหาริย์ด้านต่างๆ เช่นเดียวกับหลวงพ่อวัดไร่ขิง สิ่งต่างๆ เหล่านี้สามารถโน้มน้าวให้ผู้ฟังเชื่อถือและเกิดการคิดล้อยตามให้เกิดความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อวัดไร่ขิงตามที่ปรากฏในปัจจุบัน

3) ปาฏิหาริย์ของหลวงพ่อวัดไร่ขิงที่เผยแพร่ในสื่อต่างๆ

วัดไร่ขิงได้ตีพิมพ์หนังสือ “ประวัติหลวงพ่อวัดไร่ขิง” เพื่อเผยแพร่ในเรื่องประวัติความเป็นมาและอิทธิปาฏิหาริย์ของหลวงพ่อวัดไร่ขิงในด้านต่างๆ โดยนำเสนอเรื่องของผู้ที่ได้รับประสบการณ์ตรงจากความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อวัดไร่ขิง ประชาชนที่สนใจสามารถขอรับหนังสือ

นี้ที่วัดไร่จิงโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย และทางวัดยังได้พัฒนาเว็บไซต์เพื่อประชาสัมพันธ์เรื่องต่างๆ และเป็นการเพิ่มช่องทางการเข้าถึงข้อมูลให้กับประชาชนที่สนใจ นอกจากนี้เว็บไซต์ที่เกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ พระเครื่องต่างๆ ยังได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับผู้ที่มีประสบการณ์ตรงจากความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อดาวไร่จิงและยังเปิดโอกาสผู้ที่อ่านข้อมูลแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นข้อมูลเชิงบวกทั้งสิ้น ทำให้ผู้ที่บริโภคข้อมูลถูกชี้นำให้มีความรู้สึกเชิงบวกกับความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อดาวไร่จิงและจะเป็นข้อมูลสนับสนุนให้เกิดความเชื่อในที่สุด

ประการที่ 2 การได้รับประสบการณ์ตรง

ความเชื่อที่เกิดจากประสบการณ์ตรง เป็นความเชื่อที่บุคคลได้ประสบมาด้วยตนเอง อาจจะด้วยความบังเอิญ เป็นเรื่องของธรรมชาติ หรือมีผู้ทำให้เกิดขึ้นก็ตาม ทั้งนี้อาจจะจริงหรือไม่เป็นจริงก็ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ศรัทธาที่มาสักการะ และมาแก้บนหลวงพ่อดาวไร่จิงในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่อ ผู้ศรัทธาส่วนใหญ่กล่าวถึงสาเหตุที่มาแก้บน เช่น หลวงพ่อช่วยให้อาการเจ็บป่วย หลวงพ่อช่วยให้โชคประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน หลวงพ่อช่วยให้สอบเข้าเรียนต่อได้ หรือหลวงพ่อช่วยให้ถูกรางวัลสลากกินแบ่งรัฐบาล เป็นต้น นอกจากนี้นายณรงค์ ยุธสวัสดิ์ คณะกรรมการมูลนิธิหลวงพ่อดาวไร่จิงได้กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่อดาวไร่จิงว่า “เรื่องนี้เป็นความเชื่อส่วนบุคคล บังคับกันไม่ได้ ตนเองมีประสบการณ์ตรงจากการรอดตายจากอุบัติเหตุทางรถจักรยานยนต์ เมื่อครั้งที่การคมนาคมยังไม่สะดวกเหมือนปัจจุบันนี้ ทำให้ตนเองนับถือและศรัทธาหลวงพ่อดาวไร่จิงมาก” จะเห็นได้ว่าการที่ประชาชนได้รับประสบการณ์ตรงจากหลวงพ่อดาวไร่จิงซึ่งอาจเกิดจากความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อดาวไร่จิงหรือการคิดว่าเกิดจากความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อดาวไร่จิงต่างก็เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความเชื่อขึ้นได้

ประการที่ 3 การปฏิบัติสืบต่อๆ กันมา

ความเชื่อที่เกิดจากการที่ได้ปฏิบัติสืบต่อๆ กันมาของคนรุ่นก่อน เป็นความเชื่อที่เกิดจาก พิธีกรรม หรือการปฏิบัติที่ทำสืบต่อกันมาอาจถือเป็นเรื่องของวัฒนธรรมและประเพณีทางสังคม ซึ่งสร้างให้เกิดความเชื่อในกลุ่มคนได้ง่าย ในกรณีหลวงพ่อดาวไร่จิง เรื่องที่มีการปฏิบัติต่อกันมาจนผู้ปฏิบัติรุ่นปัจจุบันก็ยังหาข้อสรุปไม่ได้ว่าปฏิบัติแบบนี้ทำไม เพื่ออะไร เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการแก้บนหลวงพ่อดาวไร่จิงด้วยการรำละคร ผู้บนละครบนละครด้วยเหตุผลว่า มีผู้ที่เคยบนละครแล้วประสบความสำเร็จกับบนตามโดยไม่ทราบข้อมูลว่าทำไมต้องบนละครรำ นอกจากนี้ผู้ศรัทธาส่วนใหญ่ที่มาสักการะหลวงพ่อดาวไร่จิงจะพาครอบครัวมาด้วย สิ่งนี้เป็นการค่อยๆ สร้างความศรัทธาและความเชื่อให้กับสมาชิกในครอบครัวโดยที่ผู้ศรัทธาอาจไม่เคยคำนึงถึงประเด็นนี้

การรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง ตำบลไร่ขิง อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม

การรำแก้บนเกิดจากความนิยมหรือความสนใจเป็นส่วนตัวของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เจ้าอาวาสผู้ก่อตั้งวัดไร่ขิง ซึ่งหลังจากท่านมรณภาพ ชาวบ้านและคณะกรรมการวัดจึงจัดแสดงละครรำในงานเพื่อต้องการแสดงความมุทิตาจิต และระลึกถึงท่านเจ้าอาวาสพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ภายหลังนอกจากแสดงความมุทิตาจิต และระลึกถึงท่านเจ้าอาวาสพระอุบาลีคุณูปมาจารย์แล้วยังเป็นสัญลักษณ์ในการแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิงที่เป็นพระพุทธรูปที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่วัดไร่ขิงอีกด้วย ปัจจุบันละครรำแก้บนเป็นสัญลักษณ์ในการแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิงที่เป็นพระพุทธรูปท่านนั้น รูปแบบของละครแก้บนเดิมมีรูปแบบเดียวกับละครชาตรี คือ ใช้ผู้หญิงแสดง ใช้วงปี่พาทย์ชาตรี บรรเลงประกอบ ขั้นตอนการแสดงเริ่มต้นจากวงดนตรีบรรเลงโหมโรง จากนั้นผู้แสดงรำถวายมือ เพลงช้าและเพลงเร็วเพื่อเป็นการบูชาครู หลังจากนั้นจะเริ่มแสดงละครเป็นตอน เป็นเรื่อง ปัจจุบันการรำละครแก้บนมีขั้นตอนการแสดงเริ่มจากวงดนตรีบรรเลงโหมโรง จากนั้นผู้แสดงรำเพลงช้าและเพลงเร็ว เป็นการเสร็จสิ้นพิธี ส่วนวงดนตรีในขณะที่ต้องบรรเลงเพลงช้าและเพลงเร็ว มีการสอดแทรกเพลงเกร็ดและเพลงภาษาต่างๆ เพื่อเป็นการสร้างความสนุกสนาน สิ่งต่างๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบละครแก้บน อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบว่าการรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง ตำบลไร่ขิง อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐมเริ่มต้นด้วยการไหว้แสดงความเคารพหลวงพ่อดำวัดไร่ขิงและจบด้วยการไหว้เสมอซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเดือน คำดี(2541) เรื่องการใช้สัญลักษณ์ในการจัดทำพิธีกรรมแบบต่าง ๆ จะต้องมียุทธวิธีเช่น ดอกไม้ ธูปเทียนหรือเครื่องเช่นต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่สิ่งไม่มีชีวิต มีสัตว์และคนเป็นต้น ตลอดจนกิริยาท่าทาง เช่น การรำรำ การประนมมือ การไหว้ กิริยาขึงขัง การกระเทีบเท้า และถ้อยคำหรือบทสวดต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็นสัญลักษณ์บอกให้ทราบถึงความรู้สึกกระวะและความตั้งใจแน่วแน่ที่จะจัดทำสิ่งต่าง ๆ ให้ถูกต้องตามกระบวนการแห่งพิธีกรรมนั้น ๆ อันบ่มถึงมโนภาพจินตนาการ

จากการสัมภาษณ์หัวหน้าคณะละครแก้บนทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลว่าหัวหน้าคณะละครส่วนใหญ่เป็นทายาทของหัวหน้าคณะละครคนก่อนและเคยรำแก้บนมาแล้วไม่น้อยกว่า 30 ปี การรำสมัยก่อนสนุกสนาน มีผู้คนให้ความสนใจมาก ซึ่งต่างจากปัจจุบันที่ผู้คนให้ความสำคัญกับการแก้บนมากกว่าการดูละคร จะเห็นได้ว่าการที่สภาพสังคมและช่วงเวลาเปลี่ยนไปแต่กลับไม่มีผลกระทบต่อการคงอยู่ของการบนและการแก้บนละครรำหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง

บทบาทหน้าที่ของละครรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

บทบาทหน้าที่ของการรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม แบ่งออกเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ 1) บทบาทหน้าที่ของการรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิงในพิธีกรรม 2) บทบาทหน้าที่ของการรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิงในการสร้างความบันเทิง 3) บทบาทหน้าที่ของการรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิงในการสืบทอดวัฒนธรรม 4) บทบาทของการรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิงต่อชุมชน ทางด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านความเชื่อ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของวิลเลียม อาร์บาสคัม คือ ผลผลิตทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนทุกรูปแบบว่ามีบทบาทต่อสังคม 4 ประการ คือ 1. ให้ความบันเทิงใจ ความสนุกสนานบันเทิงใจ 2. แสดงถึงคุณค่าและความหมายของวัฒนธรรม 3. มีบทบาทในด้านการศึกษา 4. บทบาทในการช่วยรักษาแนวปฏิบัติของสังคม

การดำรงอยู่ของความเชื่อของการรำแก้บน

ความเชื่อ มีความเกี่ยวเนื่องกับพื้นฐานทางด้านชนบ ประเพณีและวัฒนธรรมไทยที่สั่งสมมานาน ผู้คนในสังคมจึงอยู่ในแวดล้อมของความเชื่อ และ พิธีกรรม วิถีปฏิบัติที่สืบทอดกันมา ความเชื่อในองค์หลวงพ่อดำ วัดไร่จิง มีพื้นฐานความเชื่อจากศาสนา ความศรัทธา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้เชื่อมั่นในสิ่งที่ตนเคารพนับถือ นับเป็นกระบวนการที่เชื่อมต่อระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็น เรื่องราวต่างๆ ในด้านความศักดิ์สิทธิ์ที่เล่าสืบทอดกันมาทำให้ผู้คนทั่วไปมีความศรัทธาให้ความเคารพบูชาและเชื่อมั่นว่าสามารถช่วยเหลือโดยคลบนดาลให้ได้รับสิ่งที่ต้องการ ทำให้พ้นทุกข์โศกโรคภัยต่างๆ หรือขอให้มิโชคลาภจนร่ำรวย เมื่อมนุษย์ประสบความสำเร็จ ได้รับสิ่งที่ต้องการตามปรารถนาแล้ว ทำให้เกิดความเชื่อมั่น และเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้ศรัทธาสร้างสรรค์ผลงานเพื่อเป็นสิ่งตอบแทน สะท้อนให้เห็นโครงสร้างทางสังคมที่เด่นชัด ความเชื่อและศาสนา เป็นเครื่องนำพาไปสู่ความเป็นคนดี ละเว้นความชั่ว เป็นหลักคำสอนของศาสนาที่มุ่งหวังให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เมื่อสังคมมีความสงบสุข ย่อมมีการสร้างสรรค์งานศิลปะแขนงต่างๆ งานศิลปะเป็นตัวแทนของความงามและความดี เมื่อมนุษย์ต้องการบูชาหรือตอบแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็ต้องสรรหาสิ่งที่มนุษย์เห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีที่สุดมาเป็นเครื่องบูชา

การรำรำ เป็นศิลปะการแสดงด้านนาฏศิลป์ที่ปรากฏความงดงาม มีบทบาท รับผิดชอบ สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง เมื่อมีการนำการรำรำของนาฏศิลป์มาเป็นเครื่องบูชาเป็นสิ่งตอบแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กันมากขึ้น ทำให้การรำรำเป็นกลายเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับองค์หลวงพ่อดำวัดไร่จิง ผู้ที่ขอพรโดยการบนหลวงพ่อดำวัดไร่จิง มักจะบนไว้ว่า เมื่อประสบความสำเร็จตาม

ความปรารถนา จะมีละครแก้บนให้หลวงพ่อดีๆ เมื่อละครแก้บนเป็นสิ่งจำเป็นในพิธีกรรม ทำให้การรำแก้บนมีบทบาทและความสำคัญในการรับใช้สังคมต่อไป

การรำแก้บน เป็นเครื่องพิธีกรรมที่ผู้คนเชื่อกันว่า เป็นสิ่งที่หลวงพ่อดีๆ ชอบมากกว่าการแสดงหรือสิ่งของอย่างอื่น ความศรัทธาของผู้คนมีเป็นจำนวนมาก พิธีกรรมการแก้บนก็มีเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน จึงทำให้มีละครแก้บนเกิดขึ้นมากมาย การที่มีคนรุ่นใหม่หันมาแก้บนกันมากขึ้นนั้น แสดงว่า คนเหล่านั้นมีความเชื่อมั่นว่าการรำแก้บนสามารถสร้างรายได้ให้ครอบครัวและยึดเป็นอาชีพเลี้ยงตัวได้ ด้วยความเชื่อที่ว่าตราบนานเท่านานคงจะดีใจยังคงอยู่ในสังคมมนุษย์ยังมีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และมนุษย์ต้องการแสวงหาสิ่งที่ดี ต้องการความพ้นทุกข์ ต้องการลาภยศหรือสิ่งต่างๆมาเสริมความเจริญรุ่งเรืองในการดำเนินชีวิต การรำแก้บน ก็ยังมีบทบาทและดำรงอยู่ในสังคมได้ต่อไป

โดยปกติวัฒนธรรมมีการปรุงแต่ง พัฒนา ปรับเปลี่ยนจากการที่คนรุ่นหนึ่งได้สร้างสรรค์ไว้ เพื่อให้เป็นไปตามความคิดความต้องการ ให้สอดคล้องเหมาะสมกับยุคสมัย แต่การรำแก้บนให้แก่องค์หลวงพ่อดีๆ นั้นเป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันต่อมาโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง ถึงแม้จะมีการปรับเปลี่ยนในรายละเอียดของขั้นตอนต่างๆบ้าง แต่การรำแก้บนเป็นวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อคุณค่าทางจิตใจ และอยู่ในสถานะที่มีความนิ่งถึงจุดอึดด้วยโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง และจะสืบทอดส่งผ่านไปยังรุ่นต่อไป เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมที่มีผลต่อการสร้างสรรค์งานศิลปะที่นำมาร่วมใช้ในกิจกรรมต่างๆ ทางสังคม และยังมีผลต่อการยอมรับในความเป็นกลุ่มสังคมนั้นๆ

7.3 ข้อเสนอแนะ

7.3.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

ผลการวิจัยเรื่องกระบวนการรำแก้บนหลวงพ่อดีๆ พบว่า กระบวนการรำแก้บนหลวงพ่อดีๆ มี 3 ขั้นตอน คือ การบูชาครู การโหมโรง และการรำแก้บน ซึ่งในขั้นตอนการรำแก้บนนี้ ผู้วิจัยพบว่าในเรื่องการแต่งกายและการแต่งหน้าของผู้แสดง ควรมีการจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการแต่งหน้า แต่งกาย เพื่อให้ผู้แสดงของแต่ละคณะนำความรู้ที่ได้จากการจัดอบรมมาพัฒนาใช้กับการรำแก้บนหลวงพ่อดีๆ และประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพต่อไปได้นอกจากนี้ควรจัดอบรมให้ความรู้ทางด้านนาฏศิลป์และดนตรีไทยให้กับละครแก้บน เพื่อเป็นการยกระดับและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับละคร และยังเป็นการเผยแพร่รูปแบบทางวัฒนธรรมของชาติอีกแขนงหนึ่งให้ดำรงต่อไป

7.3.2 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ยังมีพระพุทธรูปที่มีความสำคัญในด้านความเชื่อ และมีผู้ศรัทธาเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกับหลวงพ่อวัดไร่จิง อีก 4 องค์ คือ พระพุทธรูปองค์ที่ 1 “หลวงพ่อโสธร” ที่วัดโสธรวรวิหาร จ.ฉะเชิงเทรา พระพุทธรูปองค์ที่ 2 “หลวงพ่อโตวัดบางพลี” ที่วัดบางพลี จ.สมุทรปราการ พระพุทธรูปองค์ที่ 3 “หลวงพ่อด่านบ้านแหลม” ที่วัดบ้านแหลม จ.สมุทรสงคราม พระพุทธรูปองค์ที่ 4 “หลวงพ่อด่านเขาตะเครา” ที่วัดเขาตะเครา เมืองเพชรบุรี ซึ่งแต่ละองค์มีบริบทใกล้เคียงกันและมีชื่อเสียงในความศักดิ์สิทธิ์ และมีผู้คนให้ความศรัทธาเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกับหลวงพ่อด่านไร่จิง และยังไม่มีการศึกษาในเชิงลึก ผู้สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปทั้ง 4 องค์ ควรใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยกำหนดรูปแบบและกรอบแนวคิดให้มีความเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่ต้องการศึกษาให้ชัดเจน ผลของการวิจัยในเรื่องความเชื่อที่มีต่อพระพุทธรูปทั้ง 4 องค์สามารถนำไปเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของความเชื่อของคนในบริบทที่แตกต่างกัน

การรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่ขิง จังหวัดนครปฐม

DANCE AS VOTIVE OFFERING TO LUANG PHO WAT RAI-KHING , NAKORN PATHOM PROVINCE

มรกด ไพรศรี 5137492 LCCU/M

ศศ.ม. (วัฒนธรรมและการพัฒนา)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: โสฬส ศิริไสย์, Ph.D. ขนบพร วงภาพสินธุ์, Ph.D.
(CREATIVITY PSYCHOLOGY)

บทสรุปแบบสมบูรณ์

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ทุกๆ สังคมในโลก ล้วนมีความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติเหมือนกัน ซึ่งมนุษย์ได้พยายามที่จะหาคำตอบจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า แต่เมื่อไม่สามารถหาเหตุผลหรือตรรกะมาอธิบายเพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ มนุษย์ก็เชื่อว่าเป็นอำนาจของสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ อันได้แก่ ภูตผีปิศาจ (จินตนา สุวรรณ 2527 :1) ซึ่งที่กล่าวมานี้เป็นพื้นฐานของความเชื่อ (Believe)

ความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์ซึ่งอาจนับได้เป็นค่านิยม (Value) ดั้งเดิมคือความเชื่อในภูตผีปิศาจ และเทวดา เจ้าป่าเจ้าเขา ซึ่งเชื่อว่าเป็นสิ่งที่มีอำนาจ สามารถดลบันดาลให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่างมหัศจรรย์ แม้ว่าในปัจจุบันวิทยาศาสตร์จะสามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ แต่ความเชื่อในเรื่องภูตผีปิศาจ ก็ยังคงมีให้เห็นอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน ฉลาดชาย รมิดานนท์ (2527 : 23) กล่าวว่า “ในทรรศนะของคนจำนวนไม่น้อยมองว่า การนับถืออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ซึ่งได้แก่ ผีศาจ เทวดา เจ้าป่า เจ้าเขา ตลอดจนอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ หาได้เป็นเรื่องมกายไร้สาระ หากแต่เป็นความเชื่อและความศรัทธาของแต่ละบุคคลที่มีต่อสิ่งเหล่านั้น” เมื่อเป็นเช่นนี้ความเชื่อดังกล่าวจึงยังคงดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่นและเห็นได้ชัดเจน ซึ่งปรากฏในรูปแบบต่างๆ ในทุกท้องถิ่นซึ่งสะท้อนถึงสัญลักษณ์ ความเชื่อความศรัทธาในรูปแบบของสิ่งที่สร้างขึ้นจากโลหะหรือโบราณสถานต่างๆ

วัดไร่จิงเป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญและเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปที่คนในชุมชนหรือบริเวณใกล้เคียงได้ให้ความเคารพบูชามาเป็นเวลานานกว่า 150 ปี พระพุทธรูปที่เป็นพระประธานที่ประดิษฐานอยู่ที่วัดไร่จิง บรรดาคนที่อยู่ในชุมชนพากันเรียกนามท่านว่าหลวงพ่อดาวไร่จิง (www.itti-patihan.com) หลวงพ่อดาวไร่จิงเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยซึ่งมีขนาดหน้าตักกว้าง 4 ศอก 2 นิ้วเศษขนาดความสูง 4 ศอก 16 นิ้วเศษ ประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชี 5 ชั้น ตามประวัติหลวงพ่อดาวไร่จิง (ประวัติวัดและหลวงพ่อดาวไร่จิง 2552 :4) กล่าวว่า สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) เป็นชาวนครชัยศรี ท่านได้เป็นผู้ก่อตั้งวัดไร่จิงในปี พ.ศ. 2394 และท่านได้อัญเชิญพระพุทธรูปองค์ใหญ่ซึ่งประดิษฐานอยู่ที่วัดศาลาปูน จ. ออยุธยาเพื่อให้มาเป็นพระประธานโดยอัญเชิญมาทางน้ำ ด้วยวิธีการต่อแพไม้ไผ่หรือที่เรียกว่าแพลูกบวบรองรับองค์พระและให้ล่องมาตามลำน้ำ เมื่อถึงหน้าวัดไร่จิงจึงได้อัญเชิญขึ้นประดิษฐานไว้ภายในอุโบสถซึ่งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 อันเป็นวันสงกรานต์ซึ่งมีประชาชนจำนวนมากมาร่วมชมชมนกกัน ณ สถานที่อัญเชิญพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐานเกิดเหตุอัศจรรย์อันแสดงถึงอิทธิปาฏิหาริย์ขององค์พระพุทธรูป กล่าวคือในขณะที่อัญเชิญ ท้องฟ้าซึ่งมีแสงแดดที่แผดจ้ากลับเปลี่ยนแปลงเป็นเมฆดำทะมึน และมีฟ้าคะนองรวมทั้งฝนโปรยลงมาทำให้เกิดความยินดีกันถ้วนหน้า ประชาชนที่มาร่วมชมชมนกต่างพากันตั้งจิตอธิษฐานเป็นหนึ่งเดียวกันว่า ขอให้หลวงพ่อดาวไร่จิงคุ้มครองให้ความร่มเย็นเป็นสุข ด้วยความร้อนคลายความทุกข์ให้หมดไปจุณสายฝนที่ตกลงมาทำให้พื้นดินชุ่มฉ่ำและเจริญงอกงามด้วยธัญญาหาร (ข่าวสด.2008) และด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระพุทธรูปองค์นี้ได้รับการขนานนามตามชื่อวัดว่าหลวงพ่อดาวไร่จิง จากปาฏิหาริย์ที่ปรากฏต่อหน้าประชาชนเป็นเหตุให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณวัดไร่จิงต่างพากันร่วมใจกันเฉลิมฉลองสมเด็จพระพุฒาจารย์เป็นประจำปีในช่วงวันสงกรานต์

นอกเหนือจากอิทธิปาฏิหาริย์ของหลวงพ่อดาวไร่จิงที่ปรากฏเป็นอัศจรรย์ตั้งแต่ปี 2394 แล้ว อิทธิปาฏิหาริย์ของหลวงพ่อดาวไร่จิงยังได้มีอิทธิพลต่อคนที่นับถือบูชาหลวงพ่อดาวในด้านของความคุ้มครองให้ปราศจากอันตรายต่างดังเช่น คุณแม่จรัส กลัดจินดา ซึ่งมีประสบการณ์และได้ถูกบันทึกปรากฏอยู่ในหนังสือประวัติของวัดและหลวงพ่อดาวไร่จิง ท่านได้รอดตายจากการฟ้าผ่าด้วยปาฏิหาริย์ที่ท่านแขวนหลวงพ่อดาวไร่จิง (ประวัติของวัดและหลวงพ่อดาวไร่จิง 2552 :58) อีกรายหนึ่งคือกรณีของนายบุญให้ พรของอินทร์ (ประวัติของวัดและหลวงพ่อดาวไร่จิง 2552 :34) ซึ่งกล่าวว่า ท่านได้รอดจากการสูญเสียชีวิตอันเนื่องมาจากกรณีไฟไหม้ไร่ของเพื่อนบ้าน ท่านได้อัญเชิญจิตต่อรูปหลวงพ่อดาวไร่จิงขอให้ลมเปลี่ยนทิศทางเพื่อไม่ให้มาถึงบ้านของตน ด้วยแรงอธิษฐาน จึงทำให้บ้านของท่านรอดปลอดภัยจากกรณีไฟไหม้ไร่ของเพื่อนบ้าน ด้วยเหตุแห่งอิทธิปาฏิหาริย์และความศรัทธาที่ประชาชนมีต่อหลวงพ่อดาวไร่จิง จึงเป็นเหตุให้มีการแก้บนต่อหลวงพ่อดาวไร่จิง ด้วยความเชื่อของประชาชนที่ศรัทธาโดยมีวิธีการแก้บนดังนี้

1. แก้นโดยการถวายเป็นว่า ประชาชนต่างพากันเชื่อว่าหลวงพ่อดำไว้จึงท่านนิมการ เล่นว่า จึงมีผู้คนนำว่ามาถวาย เมื่อพิจารณาจากเหตุผล เป็นไปได้ว่าการนำว่าถวายหลวงพ่อดำ น่าจะมาจากความเชื่อและความนิยมของประชาชนที่ศรัทธาในหลวงพ่อดำไว้จึง ด้วยเชื่อว่าการแก้บนที่แก้บนไม่ให้เหมือนคนอื่นน่าจะเป็นการแก้บนที่ทำให้หลวงพ่อดำไว้จึงยอมรับการแก้บน กอปรกับผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณวัดไว้จึงน่าจะมียานอดิเรกที่นอกเหนือจากการทำงานเพื่อเป็นการ ผ่อนคลายความเมื่อยล้าจากการทำงานด้วยการเล่นว่าวโดยพิจารณาถึงสถานที่ตั้งของบริเวณวัดไว้จึง เดิมมาเป็นทุ่งนาซึ่งสภาพที่ตั้งเหมาะที่จะเล่นว่าวเมื่อผ่อนคลายความเมื่อยล้า ตลอดจนการเล่นว่าวก็ เป็นกีฬาอย่างหนึ่งของคนไทย ดังนั้นผู้ที่มาบนบานศาลกล่าวหลวงพ่อดำไว้จึงมักที่จะนิมแก้บน ในสิ่งที่ตัวเองชอบซึ่งได้แก่ “ว่าว”

2. แก้นด้วยการจุดประทัด การแก้บนด้วยการจุดประทัดนี้เป็นผลจากการเฉลิมฉลององค์หลวงพ่อดำไว้จึงซึ่งจัดเป็นประจำทุกปีในช่วงเดือนเมษายน ซึ่งก่อนจะเริ่มงานเฉลิมฉลองจะมีการจุดพลุเป็นสัญญาณเปิดงานจำนวน 6 ลูก เพื่อให้ชาวบ้านรับรู้ว่าการจุดประทัดเป็นการเฉลิมฉลององค์หลวงพ่อดำไว้จึง(www.itti-patihan.com) และจากสัญลักษณ์ของการใช้พลุจึงเป็นที่มาของความเชื่อของผู้ที่มาบนบานศาลกล่าวว่าหลวงพ่อดำชอบการจุดประทัดเพื่อให้เกิดเสียงดัง ซึ่งเปรียบได้กับการสื่อความหมายถึงอิทธิฤทธิ์ของหลวงพ่อดำไว้จึงที่กึกก้องกังวานไกลทั่วแผ่นดิน

3. ละครรำ การแก้บนด้วยละครรำเกิดขึ้นจากงานเฉลิมฉลององค์หลวงพ่อดำไว้จึงเดือนห้า ซึ่งคุณพรเทพ ปัดวิ (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 ส.ค. 2552 เวลา 10.30 น.) ตำแหน่งไวยาวัจกรของวัดไว้จึงได้กล่าวว่า “ละครแก้บนที่วัดไว้จึงนี้เริ่มต้นมาจากการสมโภชหลวงพ่อดำไว้จึงกลางเดือนห้า ซึ่งคนแก่คนเฒ่าบอกเล่าเอาไว้ว่าในขณะที่หลวงพ่อดำไว้จึงยังมีชีวิตอยู่นั้น หลวงพ่อดำชอบดูละครรำเมื่อท่านมรณะภาพ ก็เลยจัดให้มีการแสดงละครและมหรสพต่างๆในงานของท่าน จากนั้นมาชาวบ้านและคณะกรรมการวัดจึงมีความเห็นร่วมกันว่า ควรมีการจัดงานสมโภชหลวงพ่อดำไว้จึงทุกๆกลางเดือนห้าและจัดให้เป็นงานประจำปี เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวบ้านที่มีความศรัทธาในองค์หลวงพ่อดำได้สักการบูชา เพื่อขอพรรวมไปถึงการบนบานศาลกล่าวในเรื่องต่างๆโดยชาวบ้านที่มีจิตศรัทธา คณะกรรมการวัดและผู้ที่เกี่ยวข้องจะร่วมกันหาคณะละครมาทำการแสดงทุกปี” จากคำกล่าวของไวยาวัจกรของวัดไว้จึงอาจสรุปได้ว่าการนำเอาหลวงพ่อดำไว้จึงซึ่งเป็นบุคคลตำแหน่งเจ้าอาวาสของวัดซึ่งมีฉายาว่า พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ซึ่งชาวบ้านนับถือและศรัทธาในวัตรปฏิบัติของเจ้าอาวาสแล้วเชื่อมโยงกับอิทธิปาฏิหาริย์ของหลวงพ่อดำไว้จึงที่เป็นถาวรวัตถุแล้ว เรียกนามของท่านที่เป็นมนุษย์ป้อนกับองค์ที่เป็นถาวรวัตถุเป็นนามเดียวกันคือหลวงพ่อดำไว้จึง

จากที่กล่าวข้างต้นนี้ก็เป็นข้อมูลที่ยืนยันได้ว่าการรำแก้บนเกิดจากความนิยมหรือความสนใจเป็นส่วนตัวของมนุษย์โดยเฉพาะหลวงพ่อดำไฉ่จึงองค์ที่เป็นเจ้าอาวาสของวัดหาได้เกิดจากความชอบของหลวงพ่อดำไฉ่จึงองค์ที่เป็นถาวรวัตถุ นอกจากนี้คุณพรเทพ ยังได้กล่าวถึงรูปแบบของการแสดงละครแก้บนซึ่งทางวัดได้ดำเนินการให้บริการแก่ประชาชนที่เลื่อมใสศรัทธาต่อหลวงพ่อดำไฉ่จึงองค์ที่เป็นถาวรวัตถุหรือองค์ที่เป็นมนุษย์ก็ตามจะเป็นรูปแบบการแสดงที่มุ่งเน้นการรำถวายมือ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ก็เป็นเรื่องที่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อและความศรัทธาของชาวบ้าน รวมไปถึงประชาชนทั่วไปที่ยึดมั่นและศรัทธาต่อหลวงพ่อดำไฉ่จึงทั้งในรูปถาวรวัตถุและเป็นมนุษย์ด้วยเหตุนี้จึงเป็นแรงจูงใจให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเรื่องของความเชื่อความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อองค์หลวงพ่อดำไฉ่จึง รูปแบบของการแก้บนที่นิยมใช้ต่อหลวงพ่อดำไฉ่จึงและขั้นตอนการนำเสนอเพื่อการแก้บน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนที่มีความเลื่อมใสศรัทธาหลวงพ่อดำไฉ่จึง

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาระบบความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดำไฉ่จึง ตำบลไฉ่จึง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม
2. ศึกษารูปแบบกระบวนการรำและดนตรีที่ใช้ในการแก้บนหลวงพ่อดำไฉ่จึง ตำบลไฉ่จึง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม
3. ศึกษาและวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของละครรำแก้บนหลวงพ่อดำไฉ่จึง ตำบลไฉ่จึง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยหัวข้อ “การรำแก้บนหลวงพ่อดำไฉ่จึง จังหวัดนครปฐม” ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บข้อมูลจากการค้นคว้า ศึกษาเอกสาร (Literature Review) งานวิจัย หนังสือ วารสาร สืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต สื่อวีดิทัศน์เพื่อรวบรวมข้อมูล เอกสาร และหลักฐานที่เกี่ยวข้อง จากแหล่งข้อมูลต่างๆ และใช้วิธีการสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth Interview) และการสังเกตเพื่อให้ได้ข้อมูลรายละเอียดที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับวัฒนธรรม ความเชื่อและความศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อดำไฉ่จึง ระยะเวลาในการสัมภาษณ์ประมาณ 60 นาทีต่อครั้ง หากข้อมูลที่ได้ไม่ครบถ้วนเพียงพอ ผู้วิจัยจะทำการนัดหมายเพื่อ

สัมภาษณ์เพิ่มเติม โดยกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 2 กลุ่ม ได้แก่

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เป็นหัวหน้าคณะละครแก่ ผู้แสดงซึ่งเป็นสมาชิกของคณะละครในคณะต่างๆ ที่มารำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิงนี้ เป็นคณะละครที่ถูกว่าจ้างจากทางวัด โดยมีดูแลและควบคุมรูปแบบการแสดง ให้เป็นไปตามข้อตกลงที่ทางวัดไร่ขิงได้กำหนดขึ้นสำหรับคณะละครที่มารำแก้บนที่วัดไร่ขิงนี้มีทั้งหมด 7 คณะ ซึ่งจะหมุนเวียนไปตามตารางที่ผู้จัดได้กำหนดไว้ คณะละครนี้ประกอบด้วย หัวหน้าคณะ นักแสดง และนักดนตรี โดยมีรายละเอียดของคณะ ดังนี้ คณะบุตรแม่ทองเจือ อำเภอกะทู้ม่วน แง่จังหวัดสมุทรสาคร, คณะดาว – อัจฉิมา อำเภอกะทู้ม่วน แง่จังหวัดสมุทรสาคร, คณะฉลองศิลป์ จังหวัดนครปฐม, คณะละม่อม วัชรรัตน์ จังหวัดเพชรบุรี, คณะจรินทร์ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี, และคณะทักษิณ นาฏศิลป์ เขตลาดพร้าว จังหวัดกรุงเทพมหานคร

2. ผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) คือ กลุ่มบุคคลที่มีความรู้ความสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง แนวทางในการกำหนดและควบคุมมาตรฐานของการรำแก้บน จากผู้รู้ที่สามารถให้ข้อมูลได้อย่างถูกต้องและชัดเจน ได้แก่ เจ้าหน้าที่มูลนิธิวัดไร่ขิง นายพรเทพ พรทวี ไวยาวัจกรวัดไร่ขิง และนายณรงค์ ยุธะสวัสดิ์ ผู้ควบคุมดูแลคณะละคร รวมไปถึงผู้ศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อดำวัดไร่ขิง หรือผู้ที่มาสักการะ หรือแก้บนด้วยวิธีต่าง ๆ ต่อองค์หลวงพ่อดำวัดไร่ขิง

จากนั้นนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์และค้นคว้าจากเอกสาร มาวิเคราะห์ตีความสร้างข้อสรุป โดยใช้การเขียนรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัย

การวิจัยหัวข้อ “การรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง จังหวัดนครปฐม” ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยดังนี้

ระบบความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดำวัดไร่ขิง ตำบลไร่ขิง อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดนครปฐม

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ และการเก็บข้อมูลภาคสนาม จากนั้นนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับระบบความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดำวัดไร่ขิง ตำบลไร่ขิง อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดนครปฐม ดังนี้

หลวงพ่อดำไว้จิง เป็นพระพุทธรูปที่มีคนจำนวนมากมาทำความเคารพสักการบูชาให้ความเคารพนับถือมานาน เรียกได้ว่า เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านของชาวดำบลไว้จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม ทั้งนี้ด้วยมีประวัติความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของหลวงพ่อดำไว้จิง สรุปได้ดังนี้

หลวงพ่อดำไว้จิง เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของชาวจังหวัดนครปฐมมาเป็นระยะเวลานาน มีข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับกำเนิดหลวงพ่อดำไว้จิง จำนวน 3 ตำนาน คือ ตำนานที่ 1 ครั้งเมื่อสมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ชาวเมืองนครไชยศรี ได้มาตรวจเยี่ยมวัดในเขตอำเภอสามพราณ ได้เข้าไปในพระอุโบสถวัดไว้จิง หลังจากกราบพระประธานแล้ว ท่านมีความเห็นว่าพระประธานมีขนาดเล็กเกินไป จึงบอกให้เจ้าอาวาสพร้อมชาวบ้านไปอัญเชิญมาจากวัดศาลาปูนวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยวางลงแพไม้ไผ่และนำล่องมาตามลำน้ำ อัญเชิญขึ้นประดิษฐานในพระอุโบสถ ตรงกับวันพระขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 วันสงกรานต์พอดี ตำนานที่ 2 วัดไว้จิงสร้างขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2394 ตรงกับปีสุดท้ายในรัชกาลที่ 3 ต้นปีในรัชกาลที่ 4 สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ซึ่งเป็นชาวเมืองนครไชยศรี ในขณะนั้นดำรงสมณศักดิ์พระราชาคณะที่ “พระธรรมราชานุวัตร” ปกครองอยู่ที่วัดศาลาปูนวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้กลับมาสร้างวัดที่บ้านเกิดของตนที่วัดไว้จิง เมื่อสร้างพระอุโบสถเสร็จแล้ว จึงได้อัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญองค์หนึ่งจากกรุงมา เพื่อประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถ แต่การสร้างยังไม่แล้วเสร็จสมบูรณ์ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ได้ถึงแก่กรรมภาพเสียก่อน งานที่ค้างเหลืออยู่นั้น พระธรรมราชานุวัตร(อาจ จันทโชโต) หลานชายของท่านได้ดำเนินการต่อจนเรียบร้อย และดูแลบูรณะมาโดยตลอดตราบนานนมจนท่านมรณภาพ ตำนานที่ 3 เป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมาเกี่ยวกับพระพุทธรูปลอยน้ำมา 5 องค์ หลวงพ่อดำไว้จิงเป็นหนึ่งในพระพุทธรูปลอยน้ำมา 5 องค์ ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอไว้แล้วก่อนหน้านี้ จะเห็นได้ว่าแต่ละตำนานกล่าวไว้ตรงกันกันในเรื่องกำเนิดหลวงพ่อดำไว้จิงว่า “หลวงพ่อดำไว้จิง ไม่ใช่พระภิกษุที่เป็นเจ้าอาวาสวัดไว้จิง แต่เป็นพระพุทธรูปซึ่งเป็นพระพุทธรูปเจ้า

ความเชื่อเกี่ยวกับรูปเคารพองค์หลวงพ่อดำไว้จิง จัดเป็นความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่อยู่คู่กับคนไทยมาตั้งแต่อดีต ส่วนมากจะพบเห็นได้จากพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง พระเครื่อง รูปเหมือนพระสงฆ์ที่เคารพเลื่อมใส เป็นพระเกจิอาจารย์ อาจกล่าวรวมไปถึงศาลปู่ตา ศาลหลักเมือง ศาลเจ้าพ่อ ศาลเจ้าแม่ ความเชื่อประเภทนี้ยังคงมีปรากฏให้เห็นในสังคมไทยยุคปัจจุบัน สำหรับความเชื่อเกี่ยวกับรูปเคารพองค์หลวงพ่อดำไว้จิง ผู้วิจัยพบว่าเป็นความเชื่อที่หลวงพ่อดำไว้จิงสามารถสร้างปาฏิหาริย์ในเรื่องการแคล้วคลาด ความปลอดภัย การสมปรารถนา และความสุขใจ ซึ่งเป็นจุดกำเนิดเกี่ยวกับพิธีกรรมที่มีต่อหลวงพ่อดำไว้จิง ดังนี้

1) การกราบไหว้ขอพร เกิดความเลื่อมใสศรัทธาองค์หลวงพ่อดำไว้จริง ผู้คนจึงเดินทางมาสักการะกราบไหว้ขอพรจากองค์หลวงพ่อดำไว้จริงอย่างไม่ขาดสาย

2) การบริจาค เป็นการทำบุญโดยการบริจาคเงินใส่ตู้บริจาคที่ทางวัดได้จัดไว้ตามจุดต่างๆภายในวัดไม่ว่าจะเป็น บำรุงค่าน้ำค่าไฟ ปรับปรุงโบสถ์ รวมไปถึงการบริจาคเงินในกรณีพิเศษ เช่น สร้างศาลา สร้างโบสถ์ นอกจากนี้ยังมีผู้ยากไร้จำนวนหนึ่งอาศัยอยู่ภายในวัดไว้จริง ซึ่งผู้ที่เดินทางมาสักการะองค์หลวงพ่อดำไว้

3) พระเครื่อง ทางวัดจึงได้เก็บเศษปูนนั้นมาปั้น แล้วนำมาผสมทำเป็นพระพิมพ์รูปจำลององค์หลวงพ่อดำ แบบพระสมเด็จ และนำไปบรรจุในรูปหล่อจำลองหลวงพ่อดำรุ่นแรก แบบห้อยคอและแบบบูชา มีผู้นำไปห้อยบูชาปรากฏอภินิหารทางแคล้วคลาดจากภัยอันตราย จนเป็นที่เล่าลือกันไปทั่ว

4) การสะเดาะเคราะห์ ประชาชนส่วนใหญ่จะสะเดาะเคราะห์ ด้วยการ คืบและนํ้ามนต์กลับไปอาบที่บ้าน หรือให้ผู้ป่วยคืบและอาบเพื่อให้ผู้ป่วยหายเจ็บป่วยไข้ นอกจากนี้มนต์แล้ว ก็ยังมีการตักนํ้ามนต์ตามวันเกิด เพื่อต่อดวงชะตาอายุไข ตามความเชื่อของแต่ละคน

5) การบนบานและการแก้บน หลวงพ่อดำไว้จริงเป็นที่รู้จักและศรัทธาในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ว่า บันดาลให้สมปรารถนาตามที่ผู้ที่มาบนได้ขอไว้ เรื่องที่บนส่วนใหญ่ได้แก่ การบนให้หายจากอาการป่วย การบนให้ลูกรางวัล การบนของหาย การบนให้ปลอดภัยในเรื่องต่างๆ สิ่งที่มาบนส่วนใหญ่ได้แก่ ว่าวจุฬา ไข่ต้ม ประทัด และละครรา

การรำแก้บนหลวงพ่อดำไว้จริง ตำบลไว้จริง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

การแก้บนด้วยละครรา เป็นอีกลักษณะหนึ่งที่ทำให้บริเวณวัดไว้จริงมีสีสันเป็นอย่างมาก ซึ่งการรำละครแก้บนหลวงพ่อดำไว้จริงเป็นการรำที่โดยทั่วไปมักเรียกว่า “รำถวายมือ” เดิมเป็นการรำประกอบการบรรเลงดนตรีเพียงอย่างเดียว ไม่มีเนื้อร้อง มีกระบวนการเหมือนกับรูปแบบการรำไหว้ครู หรือรำถวายมือในพิธีไหว้ – กรอบครูทางนาฏศิลป์ไทยตามฉบับกรมศิลปากรถือเป็นแบบปฏิบัติ ปัจจุบันมีการสอดแทรกเพลงภาษาและการร้องเพลงต่างๆ เพื่อความสนุกสนาน และเพิ่มสุนทรียะให้กับผู้ชม ผู้วิจัยพบว่ากระบวนการรำแก้บนหลวงพ่อดำไว้จริงมีดังนี้

การรำแก้บนหลวงพ่อดำไว้จริง แตกต่างการรำแก้บนที่อื่นๆ เนื่องจากคณะกรรมการมูลนิธิกำหนดเวลาให้รำแก้บนชัดเจน คือ เป็นรอบ ๆ ละ 15 นาที และพัก 15 นาทีตั้งแต่เวลา 09.00 น. ถึง 16.00 น. รวม 12 รอบ ซึ่งขั้นตอนการรำแก้บนมีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การบูชาครู

การบูชาครู คือ การกระทำเพื่อแสดงความเคารพ และระลึกถึงพระคุณของครูบาอาจารย์ ซึ่งหมายถึง พระภิกษุสงฆ์ หรือที่ผู้แสดงเรียกว่า “พ่อแก่” และรวมถึงบุคคลที่เป็นครูบาอาจารย์ที่เป็นถ่ายทอดวิชาความรู้ทางการละคร และการดนตรี นอกจากจะเป็นการระลึกถึงพระคุณแล้ว ยังเป็นการบอกกล่าวขอพร ขอความคุ้มครองป้องกัน ให้การแสดงราบรื่น ได้ชื่อเสียง และขอขมาโทษต่อครูบาอาจารย์ หากกระทำความผิดที่ไม่สมควรในขณะที่ทำการแสดง การบูชาครูจะทำหลังเวที โดยนำอุปกรณ์ที่ใช้ได้แก่ หมากพลู รูป 3 ดอก เทียน 1 เล่ม ดอกไม้พวงมาลัย และเงินก้านล 6 บาท จำนวน 2 ชุด สำหรับการบูชาครูละครและครูดนตรี การทำพิธีบูชาครู จะเริ่มประมาณ 08.00 น. โดยผู้ทำพิธีบูชาครู เป็นหัวหน้าคณะ ทางวงดนตรีต้องทำพิธีบูชาครูไปพร้อมกัน โดยหัวหน้าวงเป็นผู้ทำพิธีบูชาครู ดอกไม้ รูป เทียน เมื่อถวายบูชาครูแล้ว จะปักติดไว้กับตะโพน

ขั้นตอนที่ 2 การโหมโรง

วงปี่พาทย์จะบรรเลงดนตรีก่อนที่จะมีการแสดง เรียกว่าการโหมโรงด้วยเพลงสาธุการ เพื่อประกาศให้คนทราบว่าละครใกล้จะเริ่มรำแล้ว

ขั้นตอนที่ 3 การรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง

ผู้แสดงจะรำเพลงช้าและเพลงเร็ว ในช่วงเพลงเร็วจะสอดแทรกเพลงภาษาต่างๆ และเพลงเร็วของระบำต่างๆ เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน

กระบวนการในการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จิง จะเริ่มด้วยการหันในทิศที่ 1 คือหันหน้าหาองค์หลวงพ่อดำไร่จิง ในการรำทุกครั้งจะเริ่มด้วยการนั่งคุกเข่า หันหน้าตรงและเริ่มต้นการรำโดยการใช้นิ้วชี้ที่สื่อถึงการสักการะองค์หลวงพ่อดำไร่จิงด้วยท่าไหว จากนั้นจะเปลี่ยนท่ารำเพื่อทำการลุกขึ้นยืนรำแต่ยังปฏิบัติท่ารำอยู่ในทิศเดิมโดยผู้แสดงที่เป็นตัวพระที่อยู่หัวแถวฝั่งขวาของเวที (ฝั่งเดียวกับวงปี่พาทย์) จะเป็นผู้ตัดสินใจในการเปลี่ยนทิศและเปลี่ยนท่ารำ ในการหันเปลี่ยนทิศมาทางทิศที่ 2 คือทิศด้านขวามือของเวที (หันหน้าเข้าหาวงปี่พาทย์) โดยนักแสดงที่อยู่แถวหลังและด้านข้างจะสังเกตผู้นำในการเปลี่ยนทิศและท่ารำ จากนั้น เมื่อปฏิบัติท่ารำในทิศที่ 2 พอสมควร ผู้แสดงที่เป็นผู้นำด้านขวาของเวทีก็จะเปลี่ยนท่ารำและหมุนไปยังทิศที่ 3 คือด้านซ้ายของเวที (หันหลังให้วงปี่พาทย์) เมื่อปฏิบัติท่ารำในทิศที่ 3 พอสมควรผู้แสดงที่เป็นผู้นำด้านซ้ายของเวทีก็จะเปลี่ยนท่ารำและหมุนกลับไปยังทิศที่ 1 และ ปฏิบัติตามกระบวนการดังกล่าวจนรอบสุดท้ายจะหันกลับยังทิศที่ 1 แล้วจบด้วยกระบวนการท่ารำลงลา คือ นั่งลงคุกเข่าแล้วไหว้ จบด้วยลงกราบ เป็นการจบกระบวนการรำใน 1 รอบ (15 นาที)

บทบาทหน้าที่ของละครรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

บทบาทหน้าที่ของการรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม การวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยแบ่งบทบาทหน้าที่ของละครรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม ออกเป็น 4 ประเด็นดังนี้

1) บทบาทหน้าที่ของการรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิงในพิธีกรรม

ละครรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิงได้ถูกนำไปใช้ในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมของชาวตำบลไร่จิง อำเภอไร่จิง จังหวัดนครปฐม และละแวกใกล้เคียง ผู้วิจัยจะอธิบายโดยแบ่งตามหัวข้อตามขั้นตอนของพิธีกรรมดังนี้

การแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิง

ความเชื่อของประชาชนตำบลไร่จิงและประชาชนทั่วไปในเรื่องการบนบานที่วัดไร่จิง มี 2 ประเด็น ประเด็นแรก เป็นความเชื่อเฉพาะคนท้องถิ่นในเรื่องการบนบานเกี่ยวกับของหาย ประเด็นที่ 2 เป็นความเชื่อของประชาชนตำบลไร่จิงและประชาชนทั่วไปในการบนเกี่ยวกับการหายป่วย การแคล้วคลาดจากอันตราย โชคลาภ และการสมความปรารถนา ซึ่งละครแก้บนเข้ามามีบทบาทมากในพิธีกรรมการบนหลวงพ่อดำวัดไร่จิงในประเด็นที่ 2 เท่านั้น (ณรงค์ ยุธสวัสดิ์, สัมภาษณ์ 30 มีนาคม 2556)

การถวายเครื่องสักการะหลวงพ่อดำวัดไร่จิง

นอกจากความเชื่อของประชาชนตำบลไร่จิงและประชาชนทั่วไปในการบนเกี่ยวกับการหายป่วย การแคล้วคลาดจากอันตราย โชคลาภ และการสมความปรารถนา ต้องบนกับองค์หลวงพ่อดำวัดไร่จิง เมื่อได้ตามที่บนแล้วสิ่งที่นำมาเป็นสินบนหรือแก้บนด้วยละครแก้บนแล้ว ผู้ที่มีความศรัทธาในองค์หลวงพ่อดำวัดไร่จิงบางคน มาสักการะหลวงพ่อดำวัดไร่จิงและมีความต้องการจะถวายเครื่องสักการะหลวงพ่อดำวัดไร่จิงก็จะใช้ละครแก้บนรำถวายหลวงพ่อดำด้วยเช่นกัน

2) บทบาทหน้าที่ของการรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิงในการสร้างความบันเทิง

ในการรำแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิง นอกจากจะเป็นสินบนในพิธีกรรมการแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิงที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นแล้ว การรำละครแก้บนหลวงพ่อดำวัดไร่จิงมีบทบาทในการสร้างความบันเทิงให้กับผู้แก้บน คณะกรรมการวัด ผู้ที่มาสักการะหลวงพ่อดำวัดไร่จิง และผู้ที่ผ่านไปมา โดยทั่วไปด้วยเช่นกัน การรำแก้บนวัดไร่จิง มีกระบวนการรำที่สวยงาม พร้อมเพรียงกัน ผู้บรรเลงวงปี่พาทย์เป็นวงที่ใช้นักดนตรีที่มีฝีมือ สามารถบรรเลงเพลงได้ไพเราะและหลากหลาย และความร่วมมือร่วมใจของผู้แสดงและผู้บรรเลงถือเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของการรำแก้บน ซึ่งเป็นที่จะทำให้เกิดสุนทรียะแก่ผู้ชมได้

3) บทบาทหน้าที่ของการรำแก้บนหลวงพ่อดำไฉฉะในการสืบทอดวัฒนธรรม

ละครแก้บนวัดไฉฉะ เป็นละครที่มีกำเนิดจากละครชาตรี ซึ่งประกอบด้วยศาสตร์ด้านนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์และการประดิษฐ์เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์การแสดง ซึ่งศาสตร์ของละครแก้บนล้วนมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกับละครในราชสำนักอย่างเห็นได้ชัด จากการสัมภาษณ์เจ้าของคณะละครแก้บนวัดไฉฉะในเรื่องการสืบทอดละครแก้บน พบว่าส่วนใหญ่ได้รับการสืบทอดคณะมาจากบรรพบุรุษ ตั้งแต่ 2 รุ่นขึ้นไป มีเพียงคณะเดียวที่คณะละครมีความเข้มแข็งและมีขนาดใหญ่สามารถแยกเป็น 2 คณะได้ ลักษณะการสืบทอดองค์ความรู้ของละครแก้บนของคณะละครแก้บนวัดไฉฉะทั้ง 7 คณะ ทำให้การรำแก้บนหลวงพ่อดำไฉฉะมีบทบาทในการสืบทอดด้านนาฏศิลป์ในลักษณะของการสืบทอดท่ารำและการสืบทอดการบรรเลงวงดนตรีปี่พาทย์ที่ใช้ประกอบการรำแก้บน

4) บทบาทของการรำแก้บนหลวงพ่อดำไฉฉะต่อชุมชน

ด้านสังคม

การรำแก้บนหลวงพ่อดำไฉฉะเป็นการประชาสัมพันธ์การบนที่สำเร็จลุล่วง เนื่องจากหลวงพ่อดำไฉฉะบันดาลให้ ทำให้ชื่อเสียงแห่งความศรัทธาแพร่กระจายออกไป การรำละครแก้บนจึงมีบทบาทในการช่วยผลักดันให้สังคมไทยเป็นไปในแนวทางที่ดีได้เป็นอย่างมาก และรักษาแนวปฏิบัติของสังคม ผ่านความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับองค์หลวงพ่อดำไฉฉะ จึงทำให้สังคมลดการเอาเปรียบ มีการเกื้อหนุนช่วยเหลือกันในบางโอกาสที่สามารถช่วยเหลือกันได้ จึงทำให้สังคมในชุมชนเกิดความเข้มแข็งรักสามัคคีกันและเป็นสังคมที่น่าอยู่

ด้านเศรษฐกิจ

จากการศึกษาบทบาทหน้าที่ของการรำแก้บนหลวงพ่อดำไฉฉะต่อชุมชนด้านเศรษฐกิจพบว่า นับแต่อดีตวัดไฉฉะ มีชื่อเสียงโด่งดังทั่วประเทศ สาเหตุเกิดจากความศักดิ์สิทธิ์ขององค์หลวงพ่อดำไฉฉะ รวมถึงการมีความเชื่อและพิธีกรรมที่มีต่อองค์หลวงพ่อดำไฉฉะ ทำให้ผู้คนจำนวนมากหลั่งไหลมาอย่างไม่ขาดสายเป็นประจำทุกวัน ทำให้จังหวัดนครปฐมเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงจากพิธีกรรมต่าง ๆ ตามความเชื่อที่มีต่อองค์หลวงพ่อดำไฉฉะ ทำให้เกิดมีการจับจ่ายใช้สอยในหลายด้าน ๆ โดยเฉพาะการรำแก้บนหลวงพ่อดำไฉฉะ ทำให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ และจากการที่ประชาชนจำนวนมากที่มีความศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อดำไฉฉะในเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมจึงทำให้วัดไฉฉะได้รับเงินบริจาคสูง ดังนั้นวัดไฉฉะจึงจัดตั้งมูลนิธิหลวงพ่อดำไฉฉะเพื่อบริหารจัดการเงินบริจาคไว้สำหรับบริหารจัดการเรื่องต่างๆ รวมทั้งเป็นกองทุนสำรองในการบูรณปฏิสังขรณ์และพัฒนาสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ และให้ความอุปถัมภ์ส่วนราชการต่างๆ

บทบาทหน้าที่ของการร่ำกัณฑ์หลวงพ่อดำวัดไร่ขิงต่อชุมชนด้านเศรษฐกิจต่อคณะละคร
กัณฑ์ พบว่า ความมีชื่อเสียงโด่งดังทั่วประเทศของวัดไร่ขิง ทำให้คณะละครกัณฑ์มีรายได้ที่
แน่นอนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากการบริหารจัดการของคณะกรรมการมูลนิธิวัดไร่ขิงที่ใช้วิธีการว่าจ้าง
คณะละครมารำประจำ ซึ่งต่างจากวัดอื่นที่คณะละครจะมีรายได้จากผู้กัณฑ์โดยตรง ทำให้ไม่
สามารถประมาณการรายได้ในวันนั้นได้แน่นอน เมื่อคณะละครสามารถดำรงอยู่ได้ ก็เป็นการสร้าง
รายได้ให้กับเยาวชนที่เป็นผู้แสดงละครกัณฑ์ให้มีโอกาสได้รับการศึกษาหรือได้รับโอกาสในการ
จัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตด้วยตนเองได้ และทำให้เกิดความภาคภูมิใจให้กับเยาวชน
เหล่านั้น ซึ่งจะส่งผลในระยะยาวในเรื่องทัศนคติที่ดีของการทำงานและการพึ่งพาตนเองได้ใน
อนาคต นอกจากนี้การร่ำกัณฑ์หลวงพ่อดำวัดไร่ขิงยังเป็นสถานที่ประชาสัมพันธ์คณะละครกัณฑ์
ให้กับคนที่สนใจจะจ้างละครไปกัณฑ์ตามสถานที่ต่างๆ จากการสัมภาษณ์เจ้าของคณะละคร ทุก
คณะต่างได้รับการติดต่อขอให้ไปกัณฑ์ตามสถานที่ต่างๆ ทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น

ด้านความเชื่อ

ปัจจุบันการร่ำกัณฑ์หลวงพ่อดำวัดไร่ขิงเป็นสัญลักษณ์ในการบวชหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง มีคน
จำนวนมากที่บวชหลวงพ่อดำวัดไร่ขิงและประสบความสำเร็จได้ตามที่บวช ยิ่งทำให้ความเชื่อในเรื่องนี้
ได้รับการยืนยันมากยิ่งขึ้น ทำให้มีคนมีเชื่อและมีความศรัทธาในหลวงพ่อดำวัดไร่ขิงมากยิ่งขึ้นเป็น
ทวีคูณ

อภิปรายผล

ในการวิเคราะห์เรื่อง “การร่ำกัณฑ์หลวงพ่อดำวัดไร่ขิง จังหวัดนครปฐม” ผู้วิจัยต้องการ
นำเสนอให้เห็นถึงความเชื่อที่มีต่อหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง การร่ำกัณฑ์หลวงพ่อดำวัดไร่ขิง และบทบาท
หน้าที่ของการร่ำกัณฑ์หลวงพ่อดำวัดไร่ขิง ซึ่งผู้วิจัยได้นำผลที่ได้จากการวิจัยมาอภิปรายผล ดังนี้

ความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง

ความเชื่อของประชาชนละแวกวัดไร่ขิงและที่อื่นๆ ในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของหลวง
พ่อดำวัดไร่ขิงเป็นความเชื่อทางศาสนาที่อยู่ในประเภท คติถือของขลังของศักดิ์สิทธิ์(animatism) ซึ่ง
สอดคล้องกับงานพิศ สัตย์สงวน (2543) ที่รวบรวมแนวคิดของนักมนุษยวิทยาในเรื่องของการแบ่ง
ความเชื่อทางศาสนาออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ คติผีสารเทวดา (animism) และคติถือของขลังของ
ศักดิ์สิทธิ์ (animatism) ซึ่งคติถือของขลังของศักดิ์สิทธิ์นี้หมายถึง ความเชื่อในอำนาจเหนือ

ธรรมชาติที่ไม่มีรูปร่างลักษณะและบุคลิกภาพที่เหมือนมนุษย์ทั่วไป ในกรณีหลวงพ่อดาวไร่จึงท่านเป็นพระพุทธรูปซึ่งเป็นตัวแทนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า ที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานจนไม่สามารถสืบค้นหลักฐานได้แน่นอน ประวัติของท่านที่ปรากฏในปัจจุบันนี้ล้วนเป็นตำนานที่บันทึกโดย พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินทปัญโญ) ได้กล่าวไว้และถูกบันทึกเผยแพร่ในหนังสือประวัติวัดไร่จึงของวัดไร่จึง เว็บไซต์ของวัดไร่จึง นอกจากความเชื่อเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหลวงพ่อดาวไร่จึงยังมีความเชื่อเกี่ยวกับรูปเคารพและพิธีกรรมที่มีต่อหลวงพ่อดาวไร่จึง ได้แก่ การกราบไหว้ขอพร การบริจาค การสะเดาะเคราะห์ การบนบานศาลกล่าว ซึ่งพิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้สามารถสะท้อนความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติที่ไม่มีรูปร่างลักษณะและบุคลิกภาพที่เหมือนมนุษย์ทั่วไป ที่เรียกว่า คติถือของขลังของศักดิ์สิทธิ์ (animatisms) ได้อย่างชัดเจน

ปัจจัยที่ทำให้เกิดความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดาวไร่จึง

จากการที่หลวงพ่อดาวไร่จึง เป็นพระพุทธรูปที่มีคนจำนวนมากมาทำความเคารพสักการบูชาให้ความเคารพนับถือมานาน ทำให้หลวงพ่อดาวไร่จึงเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาและเรียกได้ว่าเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านของชาวตำบลไร่จึง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่อดาวไร่จึงมีหลายความเชื่อ ซึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดาวไร่จึง มีดังนี้

ประการที่ 1 การได้รับข้อมูลข่าวสารต่อๆ กันมา

ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อดาวไร่จึงที่อยู่ในรูปของสิ่งพิมพ์เผยแพร่ เว็บไซต์ต่างๆ และเรื่องเล่าแบบมุขปาฐะ ล้วนเป็นการเผยแพร่ และการโฆษณาชวนเชื่อในสิ่งที่อยู่เหนือคำอธิบายของวิทยาศาสตร์ ดังเหตุการณ์ที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้ว และเมื่อนำเหตุการณ์ต่างๆ มาเรียบเรียงและวิเคราะห์จะเห็นลำดับของความเชื่อในเหตุการณ์ต่างๆ ดังนี้

1) ที่มาของหลวงพ่อดาวไร่จึง

เช่น มีตำนานที่กล่าวถึงที่มาของหลวงพ่อดาวไร่จึงอยู่ 3 ตำนาน ได้แก่

ตำนานที่ 1 สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ชาวเมืองนครไชยศรี ได้มาตรวจเยี่ยมวัดในเขตอำเภอสามพรานได้เข้าไปในพระอุโบสถวัดไร่จึง หลังจากกราบพระประธานแล้ว ท่านมีความเห็นว่าพระประธานมีขนาดเล็กเกินไป จึงบอกให้เจ้าอาวาสพร้อมชาวบ้านไปอัญเชิญมาจากวัดศาลาปูนวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยวางลงแพไม้ไผ่และนำล่องมาตามลำน้ำ อัญเชิญขึ้นประดิษฐานในพระอุโบสถ ตรงกับวันพระขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 วันสงกรานต์พอดี

ตำนานที่ 2 วัดไร่จิงสร้างขึ้นเมื่อปีขุน พุทธศักราช 2394 ตรงกับปีสุทธ้ายในรัชกาลที่ 3 ต้นปีในรัชกาลที่ 4 สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ซึ่งเป็นชาวเมืองนครไชยศรี ในขณะนั้นดำรงสมณศักดิ์พระราชาคณะที่ “พระธรรมราชานุวัตร” ปกครองอยู่ที่วัดศาลาปูนวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้กลับมาสร้างวัดที่บ้านเกิดของตนที่วัดไร่จิง เมื่อสร้างพระอุโบสถเสร็จแล้ว จึงได้อัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญองค์หนึ่งจากกรุงมา เพื่อประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถ แต่การสร้างยังไม่แล้วเสร็จสมบูรณ์ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ได้ถึงแก่มรณภาพเสียก่อน งานที่ค้างเหลืออยู่นั้น พระธรรมราชานุวัตร(อาจ จนุโชโต) หลานชายของท่านได้ดำเนินการต่อจนเรียบร้อย และดูแลบูรณะมาโดยตลอดตราบจนท่านมรณภาพ

ตำนานที่ 3 เป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมาเกี่ยวกับพระพุทธรูปลอยน้ำมา 5 องค์ ซึ่งตรงกับคำว่า “ปัญจภาติ ปาฏิหาริยสินธุ์โน” ซึ่งได้เล่าขานกันว่าในกาลครั้งหนึ่งมีพี่น้องชาวเหนือ 5 คน ได้บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาจนสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลชั้น โสดาบัน มีฤทธิ์อำนาจทางจิตมาก ได้พร้อมใจกันตั้งสัตย์ อธิษฐานว่าเกิดมาชาตินี้จะขอบำเพ็ญบารมีช่วยให้สัตว์โลกได้พ้นทุกข์ แม้ตายไปแล้วก็จะขอสร้างบารมีช่วยสัตว์โลกให้ได้พ้นทุกข์ต่อไปจนกว่าจะถึงพระนิพพาน ครั้นพระอริยบุคคลทั้ง 5 องค์ได้ดับขันธไปแล้ว ก็เข้าไปสถิตในพระพุทธรูปทั้ง 5 องค์แล้วได้พากันลอยลงมาตามลำแม่น้ำทั้ง 5 สาย เมื่อชาวบ้านตามเมืองที่ติดอยู่ริมแม่น้ำเห็น จึงได้อัญเชิญและประดิษฐานไว้ตามวัดต่างๆ พระพุทธรูปองค์ที่ 1 “หลวงพ่อโสธร” ที่วัดโสธรวรวิหาร จ.ฉะเชิงเทรา พระพุทธรูปองค์ที่ 2 “หลวงพ่อดาวไร่จิง” ที่วัดไร่จิง จ.นครปฐม พระพุทธรูปองค์ที่ 3 “หลวงพ่อดาววัดบางพลี” ที่วัดบางพลี จ.สมุทรปราการ พระพุทธรูปองค์ที่ 4 “หลวงพ่อดาวบ้านแหลม” ที่วัดบ้านแหลม จ.สมุทรสงคราม พระพุทธรูปองค์ที่ 5 “หลวงพ่อดาวเขาตะเครา” ที่วัดเขาตะเครา เมืองเพชรบุรี

2) ปาฏิหาริย์ของหลวงพ่อดาวไร่จิงในวันที่อัญเชิญขึ้นจากท่าน้ำ

จากตำนานที่มาของหลวงพ่อดาวไร่จิงทั้ง 3 ตำนาน มาบรรจบกันในเหตุการณ์ที่หลวงพ่อดาวไร่จิงได้ถูกอัญเชิญขึ้นจากท่าน้ำที่หน้าวัดไร่จิงตรงกับวันพระขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 เป็นวันสงกรานต์ มีประชาชนมาชุมนุมกันมาก ในขณะที่ยกอัญเชิญหลวงพ่อดาวไร่จิงขึ้นจากน้ำสู่ประรำพิธีเกิดความมหัศจรรย์ แสงแดดที่แผดจ้ากลับพลันหายไป ความร้อนระอุในวันสงกรานต์กลางเดือนห้าบังเกิดมีเมฆดำทะมึน ลมปั่นป่วน ฟ้าคะนองก้องในท้องฟ้า บันดาลให้ฝนโปรยลงมา ยังความเย็นฉ่ำใจทั่วหน้าทุกคนในที่นั้นเกิดความยินดี พากันอธิษฐานจิต “ขอให้หลวงพ่อดาวทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขดับความร้อนคลายความทุกข์ให้หมดไป จุจสายฝนที่เมฆนิลทำให้ชุ่มฉ่ำ เจริญงอกงามด้วยธัญญาหาร”

จากตำนานที่มาของหลวงพ่อดำไว้จึงตำนานที่ 3 จะเห็นได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปอีก 4 องค์ คือ 1.หลวงพ่อดำ วัดโสมนัสวิหาร 2.หลวงพ่อดำวัดบางพลี วัดบางพลี 3. หลวงพ่อดำบ้านแหลม วัดบ้านแหลม จ.สมุทรสงคราม 4. หลวงพ่อดำเขาตะเครา วัดเขาตะเครา จ.เพชรบุรี ซึ่งมีชื่อเสียงในความเชื่อเรื่องการสร้างปาฏิหาริย์ด้านต่างๆ เช่นเดียวกับหลวงพ่อดำไว้จึงสิ่งต่างๆ เหล่านี้สามารถโน้มน้าวให้ผู้ฟังเชื่อถือและเกิดการคิดคล้อยตามให้เกิดความเชื่อต่อองค์หลวงพ่อดำไว้จึงตามที่ปรากฏในปัจจุบัน

3) ปาฏิหาริย์ของหลวงพ่อดำไว้จึงที่เผยแพร่ในสื่อต่างๆ

วัดไว้จึงได้ตีพิมพ์หนังสือ “ประวัติหลวงพ่อดำไว้จึง” เพื่อเผยแพร่ในเรื่องประวัติความเป็นมาและอิทธิปาฏิหาริย์ของหลวงพ่อดำไว้จึงในด้านต่างๆ โดยนำเสนอเรื่องของผู้ที่ได้รับประสบการณ์ตรงจากความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อดำไว้จึง ประชาชนที่สนใจสามารถขอรับหนังสือนี้ที่วัดไว้จึงโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย และทางวัดยังได้พัฒนาเว็บไซต์เพื่อประชาสัมพันธ์เรื่องต่างๆ และเป็นการเพิ่มช่องทางในการเข้าถึงข้อมูลให้กับประชาชนที่สนใจ นอกจากนี้เว็บไซต์ที่เกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ พระเครื่องต่างๆ ยังได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับผู้ที่มีประสบการณ์ตรงจากความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อดำไว้จึงและยังเปิดโอกาสผู้ที่อ่านข้อมูลแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นข้อมูลเชิงบวกทั้งสิ้น ทำให้ผู้ที่บริโภคข้อมูลถูกชี้นำให้มีความรู้สึกเชิงบวกกับความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อดำไว้จึงและจะเป็นข้อมูลสนับสนุนให้เกิดความเชื่อในที่สุด

ประการที่ 2 การได้รับประสบการณ์ตรง

ความเชื่อที่เกิดจากประสบการณ์ตรง เป็นความเชื่อที่บุคคลได้ประสบมาด้วยตนเอง อาจด้วยความบังเอิญ เป็นเรื่องของธรรมชาติ หรือมีผู้ทำให้เกิดขึ้นก็ตาม ทั้งนี้อาจจะเป็นจริงหรือไม่เป็นจริงก็ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ศรัทธาที่มาสักการะ และมาแก้บนหลวงพ่อดำไว้จึงในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่อดำ ผู้ศรัทธาส่วนใหญ่กล่าวถึงสาเหตุที่มาแก้บน เช่น หลวงพ่อดำช่วยให้หายจากอาการเจ็บป่วย หลวงพ่อดำช่วยให้โชคประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน หลวงพ่อดำช่วยให้สอบเข้าเรียนต่อได้ หรือหลวงพ่อดำช่วยให้ถูกรางวัลสลากกินแบ่งรัฐบาล เป็นต้น นอกจากนี้นายณรงค์ ยุธสวัสดิ์ คณะกรรมการมูลนิธิหลวงพ่อดำไว้จึงได้กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่อดำไว้จึงว่า “เรื่องนี้เป็นความเชื่อส่วนบุคคล บังคับกันไม่ได้ ตนเองมีประสบการณ์ตรงจากการรอดตายจากอุบัติเหตุทาง รถจักรยานยนต์ เมื่อครั้งที่การคมนาคมยังไม่สะดวกเหมือนปัจจุบันนี้ ทำให้ตนเองนับถือและศรัทธาหลวงพ่อดำไว้จึงมาก” จะเห็นได้ว่าการที่ประชาชนได้รับประสบการณ์ตรงจากหลวงพ่อดำไว้จึงซึ่งอาจเกิดจากความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อดำไว้จึงหรือการคิดว่าเกิดจากความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อดำไว้จึงต่างก็เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความเชื่อขึ้นได้

ประการที่ 3 การปฏิบัติสืบต่อๆ กันมา

ความเชื่อที่เกิดจากการที่ได้ปฏิบัติสืบต่อๆ กันมาของคนรุ่นก่อน เป็นความเชื่อที่เกิดจาก พิธีกรรม หรือการปฏิบัติที่ทำสืบต่อกันมาอาจถือเป็นเรื่องของวัฒนธรรมและประเพณีทางสังคม ซึ่งสร้างให้เกิดความเชื่อในกลุ่มคนได้ง่าย ในกรณีหลวงพ่อดำไร่จึง เรื่องที่มีการปฏิบัติต่อกันมาจนผู้ปฏิบัติรุ่นปัจจุบันก็ยังหาข้อสรุปไม่ได้ว่าปฏิบัติแบบนี้ทำไม เพื่ออะไร เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการแก้บนหลวงพ่อดำไร่จึงด้วยการรำละคร ผู้บนละครบนละครด้วยเหตุผลว่า มีผู้ที่เคยบนละครแล้วประสบความสำเร็จก็บนตามโดยไม่ทราบข้อมูลว่าทำไมต้องบนละครรำ นอกจากนี้ผู้ศรัทธาส่วนใหญ่ที่มาสักการะหลวงพ่อดำไร่จึงจะพาครอบครัวมาด้วย สิ่งนี้เป็นการค่อยๆ สร้างความศรัทธาและความเชื่อให้กับสมาชิกในครอบครัวโดยที่ผู้ศรัทธาอาจไม่เคยคำนึงถึงประเด็นนี้

การรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จึง ตำบลไร่จึง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

การรำแก้บนเกิดจากความนิยมหรือความสนใจเป็นส่วนตัวของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์เจ้าอาวาสผู้ก่อตั้งวัดไร่จึง ซึ่งหลังจากท่านมรณภาพ ชาวบ้านและคณะกรรมการวัดจึงจัดแสดงละครรำในงานเพื่อต้องการแสดงความมุทิตาจิต และระลึกถึงท่านเจ้าอาวาสพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ภายหลังนอกจากแสดงความมุทิตาจิต และระลึกถึงท่านเจ้าอาวาสพระอุบาลีคุณูปมาจารย์แล้วยังเป็นสัญลักษณ์ในการแก้บนหลวงพ่อดำไร่จึงที่เป็นพระพุทธรูปที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่วัดไร่จึงอีกด้วย ปัจจุบันละครรำแก้บนเป็นสัญลักษณ์ในการแก้บนหลวงพ่อดำไร่จึงที่เป็นพระพุทธรูปเท่านั้น รูปแบบของละครแก้บนเดิมมีรูปแบบเดียวกับละครชาตรี คือ ใช้ผู้หญิงแสดง ใช้วงปี่พาทย์ชาตรีบรรเลงประกอบ ขั้นตอนการแสดงเริ่มต้นจากวงดนตรีบรรเลงโหมโรง จากนั้นผู้แสดงรำถวายมือ เพลงช้าและเพลงเร็วเพื่อเป็นการบูชาครู หลังจากนั้นจะเริ่มแสดงละครเป็นตอน เป็นเรื่อง ปัจจุบันการรำละครแก้บนมีขั้นตอนการแสดงเริ่มจากวงดนตรีบรรเลงโหมโรง จากนั้นผู้แสดงรำเพลงช้าและเพลงเร็ว เป็นการเสร็จสิ้นพิธี ส่วนวงดนตรีในขณะที่ต้องบรรเลงเพลงช้าและเพลงเร็ว มีการสอดแทรกเพลงเกร็ดและเพลงภาษาต่างๆ เพื่อเป็นการสร้างความสนุกสนาน สิ่งต่างๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบละครแก้บน อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบว่าการรำแก้บนหลวงพ่อดำไร่จึง ตำบลไร่จึง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐมเริ่มต้นด้วยการไหว้แสดงความเคารพหลวงพ่อดำไร่จึงและจบด้วยการไหว้เสมอซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเดือน คำดี(2541) เรื่องการใช้สัญลักษณ์ในการจัดทำพิธีกรรมแบบต่าง ๆ จะต้องมีอุปกรณ์เช่น ดอกไม้ ธูปเทียนหรือเครื่องเช่นต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่สิ่งไม่มีชีวิต มีสัตว์และคนเป็นต้น ตลอดจนกิริยาท่าทาง เช่น การรำยรำ การประนมมือ การไหว้ กิริยาขึงขัง การกระที่บเท้า และถ้อยคำหรือบทสวดต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็นสัญลักษณ์บอก

ให้ทราบถึงความรู้สึกการระแวงและความตั้งใจแน่วแน่ที่จะจัดทำสิ่งต่าง ๆ ให้ถูกต้องตามกระบวนการแห่งพิธีกรรมนั้น ๆ อันปมถึงมโนภาพจินตนาการ

จากการสัมภาษณ์หัวหน้าคณะละครเก๋บนทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลว่าหัวหน้าคณะละครส่วนใหญ่เป็นทายาทของหัวหน้าคณะละครคนก่อนและเคยรำเก๋บนมาแล้วไม่น้อยกว่า 30 ปี การรำสมัยก่อนสนุกสนาน มีผู้คนให้ความสนใจมาก ซึ่งต่างจากปัจจุบันที่ผู้คนให้ความสำคัญกับการเก๋บนมากกว่าการดูละคร จะเห็นได้ว่าการที่สภาพสังคมและช่วงเวลาเปลี่ยนไปแต่กลับไม่มีผลกระทบต่อการคงอยู่ของการบนและการเก๋บนละครรำหลวงพ่อดำไร่จึง

บทบาทหน้าที่ของละครรำเก๋บนหลวงพ่อดำไร่จึง ตำบลไร่จึง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

บทบาทหน้าที่ของการรำเก๋บนหลวงพ่อดำไร่จึง ตำบลไร่จึง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม แบ่งออกเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ 1) บทบาทหน้าที่ของการรำเก๋บนหลวงพ่อดำไร่จึงในพิธีกรรม 2) บทบาทหน้าที่ของการรำเก๋บนหลวงพ่อดำไร่จึงในการสร้างความบันเทิง 3) บทบาทหน้าที่ของการรำเก๋บนหลวงพ่อดำไร่จึงในการสืบทอดวัฒนธรรม 4) บทบาทของการรำเก๋บนหลวงพ่อดำไร่จึงต่อชุมชน ทางด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านความเชื่อ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของวิลเลียม อาร์บาสคัม คือ ผลผลิตทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนทุกรูปแบบว่ามีบทบาทต่อสังคม 4 ประการ คือ 1. ให้ความบันเทิงใจ ความสนุกสนานบันเทิงใจ 2. แสดงถึงคุณค่าและความหมายของวัฒนธรรม 3. มีบทบาทในด้านการศึกษา 4. บทบาทในการช่วยรักษาแนวปฏิบัติของสังคม

การดำรงอยู่ของความเชื่อของการรำเก๋บน

ความเชื่อ มีความเกี่ยวเนื่องกับพื้นฐานทางด้านชนบ ประเพณีและวัฒนธรรมไทยที่สั่งสมมานาน ผู้คนในสังคมจึงอยู่ในแวดล้อมของความเชื่อ และ พิธีกรรม วิถีปฏิบัติที่สืบทอดกันมา ความเชื่อในองค์หลวงพ่อดำไร่จึง มีพื้นฐานความเชื่อจากศาสนา ความศรัทธา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้เชื่อมั่นในสิ่งที่ตนเคารพนับถือ นับเป็นกระบวนการที่เชื่อมต่อระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็น เรื่องราวต่างๆ ในด้านความศักดิ์สิทธิ์ที่เล่าสืบทอดกันมาทำให้ที่ผู้คนทั่วไปมีความศรัทธาให้ความเคารพบูชาและเชื่อมั่นว่าสามารถช่วยเหลือโดยคลบนันดาลให้ได้รับสิ่งที่ต้องการ ทำให้พ้นทุกข์โศกโรคภัยต่างๆ หรือขอให้มิโชคลาภจนร่ำรวย เมื่อมนุษย์ประสบความสำเร็จ ได้รับสิ่งที่ต้องการตามปรารถนาแล้ว ทำให้เกิดความเชื่อมั่น และเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้

ที่ศรัทธาสร้างสรรค์ผลงานเพื่อเป็นสิ่งที่ตอบแทน สะท้อนให้เห็นโครงสร้างทางสังคมที่เด่นชัด ความเชื่อและศาสนา เป็นเครื่องนำพาไปสู่ความเป็นคนดี ละเว้นความชั่ว เป็นหลักคำสอนของศาสนาที่มุ่งหวังให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เมื่อสังคมมีความสงบสุข ย่อมมีการสร้างสรรค์งานศิลปะแขนงต่างๆ งานศิลปะเป็นตัวแทนของความงามและความดี เมื่อมนุษย์ต้องการบูชาหรือตอบแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็ต้องสรรหาสิ่งที่มนุษย์เห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีที่สุดมาเป็นเครื่องบูชา

การรำรำ เป็นศิลปะการแสดงด้านนาฏศิลป์ที่ปรากฏความงดงาม มีบทบาท รับผิดชอบ สังคมสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง เมื่อมีการนำการรำรำของนาฏศิลป์มาเป็นเครื่องบูชาเป็นสิ่งที่ตอบแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กันมากขึ้น ทำให้การรำรำเป็นกลายเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับองค์หลวงพ่อดำไว้จิง ผู้ที่ขอพรโดยการบนหลวงพ่อดำไว้จิง มักจะบนไว้ว่า เมื่อประสบความสำเร็จตามความปรารถนา จะมีละครแก้บนให้หลวงพ่อฯ เมื่อละครแก้บนเป็นสิ่งจำเป็นในพิธีกรรม ทำให้การรำแก้บนมีบทบาทและความสำคัญในการรับใช้สังคมอยู่ต่อไป

การรำแก้บน เป็นเครื่องพิธีกรรมที่ผู้คนเชื่อกันว่า เป็นสิ่งที่หลวงพ่อ ฯ ชอบมากกว่าการแสดงหรือสิ่งของอย่างอื่น ความศรัทธาของผู้คนมีเป็นจำนวนมาก พิธีกรรมการแก้บนก็มีเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน จึงทำให้มีละครแก้บนเกิดขึ้นมากมาย การที่มีคนรุ่นใหม่หัดรำแก้บนกันมากขึ้นนั้น แสดงว่า คนเหล่านั้นมีความเชื่อมั่นว่าการรำแก้บนสามารถสร้างรายได้ให้ครอบครัวและยึดเป็นอาชีพเลี้ยงตัวได้ ด้วยความเชื่อที่ว่าตราบนใดที่องค์หลวงพ่อดำไว้จิง ยังคงอยู่ในสังคมมนุษย์ยังมีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และมนุษย์ต้องการแสวงหาสิ่งที่ดี ต้องการความพ้นทุกข์ ต้องการลาภยศหรือสิ่งต่าง ๆ มาเสริมความเจริญรุ่งเรืองในการดำเนินชีวิต การรำแก้บน ก็ยังมีบทบาทและดำรงอยู่ในสังคมได้ต่อไป

โดยปกติวัฒนธรรมมีการปรุงแต่ง พัฒนา ปรับเปลี่ยนจากการที่คนรุ่นหนึ่งได้สร้างสรรค์ไว้ เพื่อให้เป็นไปตามความคิดความต้องการ ให้สอดคล้องเหมาะสมกับยุคสมัย แต่การรำแก้บนให้แก่องค์หลวงพ่อดำไว้จิง นั้นเป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันต่อมาโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง ถึงแม้จะมีการปรับเปลี่ยนในรายละเอียดของขั้นตอนต่างๆบ้าง แต่การรำแก้บนเป็นวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อคุณค่าทางจิตใจ และอยู่ในสถานะที่มีความนิ่งถึงจุดอึดตัวโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง และจะสืบทอดส่งผ่านไปยังรุ่นต่อไป เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมที่มีผลต่อการสร้างสรรค์งานศิลปะที่นำมาร่วมใช้ในกิจกรรมต่างๆ ทางสังคม และยังมีผลต่อการยอมรับในความเป็นกลุ่มสังคมนั้น ๆ

DANCE AS VOTIVE OFFERING TO LUANG PHO WAT RAI-KHING, NAKORN
PATHOM PROVINCE

MORAKOT PRAISRI 5137492 LCCU/M

M. A. (CULTURE AND DEVELOPMENT)

THESIS ADVISORY COMMITTEE: SOLOT SIRISAI , Ph.D. KANOPPORN
WONGGARASIN , Ph.D. (CREATIVITY PSYCHOLOGY)

EXTENDED SUMMARY

Introduction

Wat Rai-khing is an important ancient site and enshrines a Buddha image that is revered by people in the community and nearby areas for more than 150 years. The Buddha image that is enshrined at Wat Rai-khing was called by people in the community as Luang Pho Wat Rai-khing (www.itti-patihan.com). Luang Pho Wat Rai-khing is a Buddha image with the attitude of subduing Mara. The measurement from one knee to another is about 4 cubits 2 digits, and 4 cubits 16 digits in height. The Buddha image was placed on a five-story base. According to the history of Luang Pho Wat Rai-khing (History of the Temple and Luang Pho Wat Rai-khing, 2009: 4), Somdej Buddhacharn (Phuk) was from Nakhon Chai Si. He founded Wat Rai-khing in 1851 and installed a giant Buddha image from Wat Sala Poon, Ayutthaya. The Buddha image's transportation was done through the river by a bamboo raft called "Phae Luk Buab." When the Buddha image reached Wat Rai-khing, it is placed in the ubosot on the 15th night of the waxing moon of the 5th month, which was Songkran Day, and a great number of people assembled at the installation place. At that time, there was a supernatural event that showed the power of the Buddha image; during the installation, the sunny sky was suddenly covered with dark rain cloud, and there was the storm and rain. People assembled there rejoiced. All of them made a wish and asked for the

blessing from the Buddha image to make the land become peaceful and clear of suffering, like the rain that fell to the ground to moisture and prosper the land (Khaosod, 2008). After this event, the Buddha image was called by the name of the temple as Luang Pho Wat Rai-khing. From the miracle that people in the community have witnessed that day, they hold the festival to pay homage to Luang Pho Wat Rai-khing every year in Songkran Days.

Apart from the miracle of Luang Pho Wat Rai-khing that happened in 1851, his miracle has an influence over the ones who respected him, as they ask for his protection from dangers, for example, Chamrat Kladjinda, whose experience has been recorded in the book about the history of the temple and Luang Pho Wat Rai-khing. She has miraculously escaped death after being stuck by thunder because she wore a miniature of Luang Pho Wat Rai-khing around her neck (History of the Temple and Luang Pho Wat Rai-khing, 2009: 58). Another one is the case of Boonhai Phonkhong-in (History of the Temple and Luang Pho Wat Rai-khing, 2009: 34). It is said that Boonhai has escaped a fire from neighboring sugar cane's field. He concentrated his mind on the image of Luang Pho Wat Rai-khing and wished for the wind to change direction so that the fire did not reach his house. And with that, he has survived from the fire. With the miracle and the people's faith of Luang Pho Wat Rai-khing, there are various ways of votive offering to him, as follows:

1. The offering of kites – People believed that Luang Pho Wat Rai-khing preferred kiting, so kites are used as the offering. Rationally, it is possible that the offering of kites is from the belief and preference of people who respect Luang Pho Wat Rai-khing. It is believed that the votive offering that is unique will satisfy Luang Pho Wat Rai-khing. Furthermore, kiting is most likely to be the activity of people living in the vicinity of Wat Rai-khing, as a recreation to relax from their work. Considering the location of Wat Rai-khing, the area is originally a rice field which was suitable for kiting. And kiting is also one of the favorite sports of Thai people. So the people who come to make a vow with Luang Pho Wat Rai-khing prefer to offer something they like, in this case, “kites.”

2. The offering of squibs – It comes from the festival to pay homage to Luang Pho Wat Rai-khing that is held annually in April. Before the festival, 6 fireworks will be set off as a signal to start the festival, and to let people know about

the festival (www.itti-patihan.com). The fireworks are the origin of the belief of people who come to make a vow with Luang Pho Wat Rai-khing; it is believed that he loved squibs as they created a loud sound, and it is meant to signify the miracle of Luang Pho Wat Rai-khing that is widespread and heard across the land.

3. The offering of dance – Dance as a votive offering has an origin in the festival to pay homage to Luang Pho Wat Rai-khing in the fifth lunar month. Phornthep Patthawee (interviewed on 10 August, 2009, 10.30 AM), the lay ministry of Wat Rai-khing said that, “The offering of dance at Wat Rai-khing started from the festival to pay homage to Luang Pho Wat Rai-khing in the middle of the fifth lunar month. The elderly told us that, when the abbot of Wat Rai-khing was still alive, he loved to watch the dance. When he passed away, there were dances and various entertainment held in his funeral. From then on, people and the temple’s committee have agreed that there should be a festival to pay homage to Luang Pho Wat Rai-khing annually in the middle of the fifth lunar month. This is to let people who have faith in Luang Pho to come pay homage, ask for his blessing, and make a vow. People, temple’s committee, and the ones who are going to make a votive offering will provide the dances every year.” From the remark of the lay ministry of Wat Rai-khing, it can be assumed that the abbot of Wat Rai-khing, whose name is Phra Ubaleekhunupamajan. People respected in the behavior of the abbot, related him to the miracle of Luang Pho Wat Rai-khing which is the material thing, and called him with the same name as Luang Pho Wat Rai-khing.

From the statement above, it might be concluded that the offering of dance is from personal preference or interest of human, in this case, of Luang Pho Wat Rai-khing who was the abbot, and not from the preference of the one which is the material thing. Moreover, Phornthep stated about the style of dance as a votive offering which the temple provide to people who respect Luang Pho, whether the material one or human one. The style emphasizes on “Thawai Mue” dance, or the dance to ask for the angels’ blessing.

From all of the statements said above, it presented the belief and faith of people in the community and people in general who respect and adhere to the faith to Luang Pho Wat Rai-khing, both the material one and human one. Therefore, it is a motivation of the researcher to study the belief and faith of people to Luang Pho Wat

Rai-khing, styles of preferable offering, and the procedures of making a votive offering. It might benefit people who have faith in Luang Pho Wat Rai-khing.

Objectives

1. To study the belief in Luang Pho Wat Rai-khing, Rai-khing Sub-district, Sam Phran District, Nakorn Pathom Province.
2. To study the procedures of dance and music used in a votive offering to Luang Pho Wat Rai-khing, Rai-khing Sub-district, Sam Phran District, Nakorn Pathom Province.
3. To study and analyze the roles of dance as a votive offering to Luang Pho Wat Rai-khing, Rai-khing Sub-district, Sam Phran District, Nakorn Pathom Province.

Research Methods

“Dance as Votive Offering to Luang Pho Wat Rai-khing, Nakorn Pathom Province” is a qualitative research. The data was collected from literature review of related documents, researches, books, journal, internet, and audio-visual media. In-depth interview and observation were used to collect a specific data about culture, belief, and faith to Luang Pho Wat Rai-khing. The interview took about 60 minute, and if more data was needed, the researcher made an appointment to do additional interview. The sample groups in this research were selected using purposive sampling. There are altogether 2 groups:

1. Key Informants – The key informants are the leaders and members of the dance teams. The dance teams which perform the votive offering dance to Luang Pho Wat Rai-khing are hired by the temple. The style of performance is supervised and controlled according to the agreement of Wat Rai-khing. There are 7 dance teams which will take turn performing according to the arrangement. A team will consist of a leader, members, and musicians. The details of all the dance teams are as follows: Bud Mae Thong Juae Team, Krathum Baen District, Samut Sakhon Province; Dao-

Atchima Team, Krathum Baen District, Samut Sakhon Province; Chalong Silp Team, Nakorn Pathom Province; Lamom Wai Run Team, Phetchaburi Province; Rotcharin Team, Bang Yai District, Nonthaburi Province; and Tassanee Nattasilp Team, Lat Phrao District, Bangkok.

2. General informants – The general informants are people who have knowledge about the history of the votive offering to Luang Pho Wat Rai-khing and the guideline for deciding and controlling the quality of the dance. The informants who can give a clear and reliable information are the staff of Wat Rai-khing Foundation; Phornthep Phornthawee, the lay ministry of Wat Rai-khing; Narong Yurasawat, the supervisor of dance teams; and people who respect Luang Pho Wat Rai-khing or ones who come to pay homage or give an offering.

Then the data from the interview and literature review were analyzed to create a summary with descriptive analysis.

Results

From the study of “Dance as Votive Offering to Luang Pho Wat Rai-khing, Nakorn Pathom Province,” the results can be found, as follows:

Belief in Luang Pho Wat Rai-khing, Rai-khing Sub-district, Sam Phran District, Nakorn Pathom Province

The researcher has studied related documents and researched and collected field data. Then the data was analyzed and presented in the aspect of belief in Luang Pho Wat Rai-khing, Rai-khing Sub-district, Sam Phran District, Nakorn Pathom Province. The details are as follows:

Luang Pho Wat Rai-khing is the Buddha image that a great number of people come to pay homage and respect for a long time. It can be said that he is the Buddha image of Rai-khing Sub-district, Sam Phran District, Nakorn Pathom Province. There is a history about the belief in Luang Pho Wat Rai-khing which can be concluded below:

Luang Pho Wat Rai-khing is the sacred Buddha image of the people in Nakorn Pathom Province for a long time. There is 3 presumptions about the origin of

Luang Pho Wat Rai-khing. The first presumption is when Somdej Buddhacharn (Phuk), people of Nakhon Chai Si, came to survey the temples in Sam Phran District. He came into the ubosot of Wat Rai-khing. After he paid homage to the Buddha image, he had an opinion that the Buddha image was too small and told the abbot and people to bring another one from Wat Sala Poon Worawihan, Ayutthaya. The Buddha image was transported through the river by bamboo raft and installed in the ubosot in the 15th night of the waxing moon on the 5th month, which was a Songkran Day. The second presumption is that, Wat Rai-khing was built in the year of pig, 2394 B.E., corresponded to the last year in the reign of Rama III and the early year in the reign of Rama IV. Somdej Buddhacharn (Phuk) was the people of Nakhon Chai Si, and at that time he was in the rank of clerical title of “Phra Dhammarajuanwat” who administered Wat Sala Poon Worawihan, Ayutthaya. He came back to build a temple in his hometown at Rai-khing Sub-district. When the ubosot was finished, he was going to bring an important Buddha image from Ayutthaya to install in there. But the construction was not yet finished when he passed away. Phra Dhammarajuanwat (Acha Chonshoto) his grandson continued the rest of the construction and the maintenance of the temple throughout his lifetime. The third presumption is the tale about the 5 floating Buddha images, and Luang Pho Wat Rai-khing was one of them. The story has been related in the previous chapter. It can be seen that each presumption presented the same story about the origin of Luang Pho Wat Rai-khing, that “he was not a monk who was the abbot of Wat Rai-khing, but the Buddha image.”

The researcher found that the belief in Luang Pho Wat Rai-khing can created miracle in the protection from danger, the fulfillment of one’s wish and happiness, and they are the origin of the ceremonies related to Luang Pho Wat Rai-khing, as follows:

- 1) Asking for his blessing – People have faith in Luang Pho Wat Rai-khing, so they continue to come and pay homage and asking for his blessing.

- 2) Donation – Donation is a merit making by putting money into donation boxes provided in various places around the temple to support the facilities’ expenses, maintenance, and for specific purposes such as the construction of pavilions and chapels. Moreover, there are also a number of poor people living at Wat Rai-khing, so the donation is also for their support.

3) Miniature Buddha image – The temple collects bits of plaster from Luang Pho Wat Rai-khing and grind them to make the first edition of miniature of Luang Pho Wat Rai-khing, both for wearing around one's neck and for collecting. Some people who wore it witnessed the miracle and survived from danger. The story was widespread.

4) Removing one's bad fortune – Most people do the ritual to remove their bad fortune by drinking holy water and bringing it to bath at home. The sick people will be given the holy water to drink and bath with it in order to be relieved from their sickness. Apart from holy water, the oil filling is also done to prolong one's life, according to some people's belief.

5) Making a vow and votive offering – Luang Pho Wat Rai-khing is known and respected in his miracle to fulfill the wish of the ones making a vow. The things people make a vow are such as to be relieved from sickness, to win the prize, to get back the lost property, and to be safe from many thing. The offering is mostly kites, boil eggs, squibs, and dance.

Dance as Votive Offering to Luang Pho Wat Rai-khing, Rai-khing Sub-district, Sam Phran District, Nakorn Pathom Province

Dance as votive offering to Luang Pho Wat Rai-khing is different from the dance performed in the other temples, as the committee of Wai Rai-khing Foundation clearly determines the schedule of the performance; the performance will be 15 minutes for each round with 15 minutes break between 9.00 AM to 4.00 PM. There are altogether 12 rounds. The procedures are as follows:

The First Step: Honoring the Teacher

Honoring the teacher is the activity to show respects and gratitude to the teacher, who refers to *Bharata Muni* or “Pho Kae,” and also to show respects to the teachers who teach performance and musical knowledge to the members. Apart from showing gratitude, it is to ask for their blessing and protection to make the performance run smoothly and be famous, and also to ask for forgiveness for the

teachers if they do something improper during the dance. The ceremony will be done at the backstage. The offering is 2 sets of betel nuts, 3 incense sticks, a candle, flower garlands, and the offering money of 6 baht, each set for honoring dance teacher and music teacher. The ceremony starts about 8.00 AM and the leaders of both dance team and music band lead the ceremony simultaneously. After the ceremony is done, flower garlands, incense sticks, and candles are stuck to *Taphon* or the two-faced drum.

The Second Step: the Overture

Piphat ensemble will perform a song before the dance, or perform the overture with *Sathukan Song* to signal the beginning of the dance.

The Third Step: Dance as Votive Offering to Luang Pho Wat Rai-khing

The dancer will perform a fast and a slow dance. For the fast dance, songs in various languages and the other upbeat songs will be inserted for entertainment.

The procedures of the offering dance will start with the dance in the first direction, which is the direction facing Luang Pho Wat Rai-khing. In every step, the dance will be started by sitting on one's knees, face straight, and starting dancing using the *Wai* dance to pay homage to Luang Pho Wat Rai-khing. Then the dancers will change the dancing style to get up, but still facing the same direction. The male dancer who is at the end on the line on the right side of the stage (the same side as *Piphat* ensemble) will decide the change of direction and dance style. The dancers then turn to the second direction, which is to the right side of the stage (facing *Piphat* ensemble). The dancers in the back row and at the sides will observe the leaders on each end of the line when there is a change of direction or dance style. When finish with the dance in the second direction, the leader on the right side of the stage will change the dance style and turn to the third direction, which is the left side of the stage (facing away from *Piphat* ensemble). When finish with the dance in the third direction, the leader on the left side of the stage will change the dance style and turn back to the first direction and end with the ending dance, in which the dancers will sit on one's knees and end the dance with *Wai* and *Krab*. This is the procedures of the dance in one round (15 minutes).

Roles of Dance as Votive Offering to Luang Pho Wat Rai-khing, Rai-khing Sub-district, Sam Phran District, Nakorn Pathom Province

After the analysis of the roles of the dance as votive offering to Luang Pho Wat Rai-khing, Rai-khing Sub-district, Sam Phran District, Nakorn Pathom Province, they can be divided into 4 aspects, as follows:

1) The role of the dance as a ceremony

Dance as votive offering to Luang Pho Wat Rai-khing is used in ceremonies related to the way of life, belief, tradition, culture, and custom of people in Rai-khing Sub-district, Rai-khing District, Nakorn Pathom Province, and people in the nearby area. The details will be explained according to the steps of the ceremony, as follows:

Fulfilling a vow

The belief of people in Rai-khing Sub-district and people in the other areas about making a vow to Luang Pho Wat Rai-khing can be described in 2 objectives. The first one is about the specific belief of local people about making a vow to find lost things. The second one is about the belief of people in Rai-khing Sub-district and people in the other areas about making a vow to be relieved from sickness, to escape danger, to have good fortune, and to have one's wish granted. The offering dance has a very important role in fulfilling a vow to Luang Pho Wat Rai-khing only in the second objective. (Narong Yurasawat, interviewed on 30 March, 2013)

Making an offering

Apart from the belief of people in Rai-khing Sub-district and people in the other areas about making and fulfilling a vow to Luang Pho Wat Rai-khing in the hope to find lost things, to be relieved from sickness, to escape danger, to have good fortune, and to have one's wish granted, some people who have faith in Luang Pho Wat Rai-khing who come to pay homage to him and also offer the dance as an offering.

2) The role of the dance as an entertainment

Apart from being an offering in fulfilling a vow to Luang Pho Wat Rai-khing as has been said above, the dance has a role in creating entertainment to the ones who fulfill a vow, temple's committee, people who come to pay homage to Luang Pho Wat Rai-khing, and the passerby. The offering dance is grateful in style and is done in

unison. Musicians in *Piphat* ensemble are skilled and can perform various kinds of beautiful music. The feeling of dancers and musicians is considered to be one of a charm of the dance that presents the aesthetic to the audiences.

3) The role of the dance as a cultural inheritance

The offering dance at Wat Rai-khing has an origin from *Lakhon Chattri* play, the ancient dance that consists of the art of dancing, music, costumes, and properties. The art of offering dance is unique and clearing different from plays in the royal court. From the interview of the owners of the dance teams in Wat Rai-khing about the inheritance of dance, it is found that most of them inherited the dance teams from their ancestors, at least for 2 generations. There is only one team that is powerful and very big that they can split into 2 sub-teams. The characteristic of the inheritance of knowledge about the offering dance in all the 7 dance teams signifies the role of the inheritance of the art of dance by inheriting dance style and *Piphat* ensemble used in the offering dance.

4) The role of the dance as the dance of community

Social

Dance as votive offering to Luang Pho Wat Rai-khing is the presentation of a complete and successful vow, so the reputation and faith of Luang Pho Wat Rai-khing is widespread. Dance as votive offering then has a role in greatly supporting Thai society into a positive direction, and maintaining the social tradition using belief and ceremony relating to Luang Pho Wat Rai-khing. This helps reduce the selfishness in the society and promote the support of each other in many occasions, so the community will be strong, united, and become a good place for living.

Economical

From the study of the role of the dance as the dance of community in economical aspect, it is found that Wat Rai-khing is well-known throughout the country since the ancient time because of the sacred power of Luang Pho Wat Rai-khing and the belief and ceremony relating to him. Consequently, many people continue to come to the temple every day and makes Nakorn Pathom Province become a famous tourist attraction. From various ceremonies relating to Luang Pho Wat Rai-khing, there is an economic flow in many ways, especially in the offering dance, and it encourage people to work and distribute income. And as a great number of people

have faith in Luang Pho Wat Rai-khing, the temple gets a high amount of donation money. Therefore, Luang Pho Wat Rai-khing Foundation was founded to manage this donation money for the administration in various things, to be a reserve fund in renovation and development of construction, and to support government organizations.

It is found that the nationwide reputation of Wat Rai-khing gives the more steady income to the dance teams because the committee of Wat Rai-khing Foundation hires them as full-time, which is different from the dance teams in other temples that the income is directly from ones who want to fulfill a vow and they cannot estimate the overall income. When the dance teams have permanent income, it is a chance for youths who are dancers to make a living, get higher education, or afford necessary things for their living. It also makes them proud about themselves and positively affects their attitude in work and self-dependency in the future. Moreover, Wat Rai-khing becomes the place for promoting the dance teams to ones who are interested in hiring them to fulfilling a vow in various places. From the interview of the owners of the dance teams, everyone has been contacted to do the performance in various places and gets more income.

Belief

In the present, dance becomes the symbol for a votive offering to Luang Pho Wat Rai-khing. A great number of people made a vow to Luang Pho Wat Rai-khing and their wish were granted, and this belief was greatly ensured. So multiple numbers of people come to believe and have faith in Luang Pho Wat Rai-khing.

Discussion

In the analysis of “Dance as Votive Offering to Luang Pho Wat Rai-khing, Nakorn Pathom Province,” the researcher wants to present the belief of Luang Pho Wat Rai-khing, the offering dance, and the roles of the dance. The results can be discussed as follows:

Belief in Luang Pho Wat Rai-khing

The belief of people in the vicinity of Wat Rai-khing and in the other areas about the sacred power of Luang Pho Wat Rai-khing is considered to a religious belief of animatisms. This corresponds to the study of Ngampit Satsanguan (2000) that is a collection of anthropological theory, in which the religious belief is divided into 2 categories: animism and animatisms. The animatisms is the belief in supernatural power that possesses inhuman traits and characteristic. In the case of Luang Pho Wat Rai-khing, he is a Buddha image that represented Lord Buddha. His origin is ancient and cannot be traced back to the valid evidences. His origin that is found today is all the legend that was recorded by Phra Ubaleekhunupamajan (Panya Inthapanyo), and it was published in the book and website about the history of Wat Rai-khing. Apart from the belief about the origin of Luang Pho Wat Rai-khing, there is also a belief about the image and ceremonies relating to Luang Pho Wat Rai-khing, including asking for his blessing, donation, removing one's bad luck, and making a vow. These ceremonies clearly reflect the belief in supernatural power with inhuman trait and characteristic, or the animatisms.

Factors of the Belief in Luang Pho Wat Rai-khing

As Luang Pho Wat Rai-khing is the Buddha image that many people come to pay homage for a long time, so it can be said that he is the Buddha image of Rai-khing Sub-district, Sam Phran District, Nakorn Pathom Province. There are many beliefs about Luang Pho Wat Rai-khing, and the factors that create the beliefs are as follows:

The First Factor: Receiving Information from Many Sources

Information about the sacred power of Luang Pho Wat Rai-khing in published media, websites, and oral literature, is all the advertisement in the power beyond scientific explanation. The example is about the 3 legends about the origin of Luang Pho Wat Rai-khing. There are also other 4 Buddha images that related to the legends, which are 1) Luang Pho Sothon of Wat Sothon Worawihan, 2) Luang Pho To Wat Bang Plee of Wat Bang Plee, 3) Luang Pho Wat Ban Laem of Wat Ban Laem,

Samut Songkhram Province, and 4) Luang Pho Wat Khao Takhrao, Wat Khao Takhrao, Petchaburi Province. These Buddha images are all famous in creating miracle just like Luang Pho Wat Rai-khing. This story can persuade the readers and listeners to believe and comply with the belief in Luang Pho Wat Rai-khing in the present.

Miracle of Luang Pho Wat Rai-khing in the media

Wat Rai-khing has published the book of “History of Luang Pho Wat Rai-khing” to present the history and miracle of Luang Pho Wat Rai-khing in various aspects. The presentation is about the ones who had direct experience of the sacred power of Luang Pho Wat Rai-khing. People who are interested in the book can come get ones at Wat Rai-khing with no expense. Moreover, the temple also developed website for announcing events held in the temple.

The Second Factor: Direct Experience

Belief from the direct experience is created from one’s personal experience, whether the experience maybe from a co-incidence, a natural phenomenon, or a man-made events, which can be true or false. From the interview of the respected ones who came to pay homage and fulfill their vow to Luang Pho Wat Rai-khing about their belief, most of them talked about the reasons for them to come fulfilling their vow, for example, they were relieved from sickness, they received good luck in their work, they can enter the universities, or they won the lottery.

The Third Factor: Traditional Activities

The belief from traditional activities inherited from the former generations is created from ceremonies and tradition that became culture and social norms and easily embedded into people’s belief. In the case of Luang Pho Wat Rai-khing, the present generation don’t even know the reasons behind these traditions, for example, the belief of fulfilling the vow to Luang Pho Wat Rai-khing with the dance. The ones doing it gave a reason that there were ones who made a vow with the offering of dance and their wishes were granted, so they also did it with no rational information to why has to be the offering of dance. Moreover, most of the people who come to pay

homage to Luang Pho Wat Rai-khing will bring their families, and this will slowly create faith and belief in the mind of families' members without noticing.

The Existence of the Belief in the Offering Dance

Belief related with the background of Thai norms, tradition, and culture that were accumulated for a long time. People in the society are surrounded by belief, ceremonies, and tradition. The belief in Luang Pho Wat Rai-khing has a background in a religious belief. Faith is a tool to adhere people's mind to believe in what they have faith in, and this is the unseen procedure to connect human and sacred beings. Many stories about the sacred power have been passed down and make people respect and believe that it can help them by granting their wish, relieving them from sorrow and sickness, or giving them fortunes. When human receive what they want, they will be confident and inspired to create work as an offering. This clearly reflects the social structure. Belief and religion are a tool for making people become good and refrain from wrong doing. It is the religious teaching aims to make human living together peacefully. When the society is peaceful, there will be a creation of art. Art represents beauty and goodness. When human want to give their respect to the sacred being, they will choose what they see best to be the offering.

Dance is an art that represents beauty and has a role in continuously serving society for a long time. When the art of dance is used as an offering to repay the sacred being, it becomes a part of a ceremony related to Luang Pho Wat Rai-khing. The ones who want to fulfill their wish usually make a vow that, if their wish is fulfilled, they will give the dance as a votive offering. When the dance is necessary in the ceremony, the offering dance will still maintain its roles and importance in the society.

Dance is a tool in a religious ceremony which people believe to be preferred by Luang Pho Wat Rai-khing more than any other performance or things. When the faith of people multiplies, the votive offering is also multiplied, resulting in the creation of new dance teams. More and more people in the new generation learn to dance with the belief that the dance can create the income and become their occupation. As long as Luang Pho Wat Rai-khing is still respected in the society, and

as long as human still believe in sacred power, still want the good things in their lives, still want to be relieved from sorrow, still want fortunes or anything to make their lives prosperous, the offering dance will still has its roles in the society.

Generally, culture is improved, developed, and changed from the one that one generation has created, in order to suit the need and conform to the new generation. But dance as votive offering to Luang Pho Wat Rai-khing is still practiced without change. Even though there are some changes in details and procedures, the dance is still the culture that affects spiritual value and is static with no further change. And it will be inherited to the next generation as a part of the ceremony that reflects the creation of art in many social activities and the acceptance of that society as a whole.

บรรณานุกรม

- จรัส พัทธมราชศักดิ์. (2534). อีสาน 1 ศาสนาและวรรณกรรมในท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2530). คติชาวบ้าน. ใน เอกสารประกอบการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้าน, หน้า 180-187. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ชลอ บุญช่วย. (2532). ความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีน จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต:มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.
- คนัย ไชยโยธา. (2538). ลัทธิ ศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์โอ.เอส.พรินติ้งเฮ้าส์.
- ทรงรัตน์ ธนมาลาพงศ์. (2542). พิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระธาตุนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ทัศนีย์ ทานตวนิช. (2523). คติชาวบ้าน. ชลบุรี : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน. รัช ปุณ โนทก.(2531). ภูมิปัญญาชาวบ้าน ใน ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.
- รัช ปุณ โนทก. (2528). ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมอีสาน ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีรพล สยามพันธ์. (2538). ความเชื่อและพิธีกรรม ในการทำของชาวบ้านจังหวัดพัทลุง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นารถดี วิวิตติกุล. (2542). การดำรงอยู่ร่วมกันของกลุ่มความเชื่อผีเจ้านายและกลุ่มความเชื่อผีเทวดา สารนิพนธ์มหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2534). พุทธกับไสย, ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 12. ฉบับที่ 4 (กุมภาพันธ์).
- บุปผา ทวีสุข. (2520). คติชาวบ้าน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เบญจรัช เมืองไทย. (2543). พิธีทรงเจ้า : พิธีกรรมกับโครงสร้างสังคมที่หนองขาว. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปณิธิ ศรีชัย. (2540). ความสัมพันธ์ระหว่างศาลเจ้ากับหมู่บ้าน. วิทยานิพนธ์ คณะโบราณคดี : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- ประจักษ์ ประภาพิตยากร และคณะ. (2539). ภาษากับวัฒนธรรม ท.051. พิมพ์ครั้งที่ 9. นนทบุรี. โรงพิมพ์ไทยร่มเกล้า.
- ประเทือง คล้ายสุบรรณ. (2531). วัฒนธรรมพื้นบ้าน. กรุงเทพมหานคร : สุทธิสารการพิมพ์.
- ประกาศรี สีอำไพ. (2524). วิธีสอนภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช.
- ผลิพันธุ์ พวงช่อ. (2538). ครูหม้อและดาบ : บทบาทและความสำคัญของการถือผีบรรพบุรุษในภาคใต้. สารนิพนธ์มหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ผาสุก มุทเมธา. (2540). คติชาวบ้านกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คอมแพคท์ พรินท์.
- พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์ และปรีชา นุ่นสุข. (2522). ศาสนาและความเชื่อต่างๆ ของชุมชนโบราณภาคใต้. ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์โบราณคดีศรีวิชัย, หน้า 110-127. นครศรีธรรมราช: วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช.
- พระยาอนุমানราชชน. (2521). การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวไทยสมัยก่อน. กรุงเทพฯ มหานคร: เจริญรัตน์การพิมพ์.
- พูนพิสมัย ดิศกุล.ม.จ. (2517). ประเพณีพิธีไทย . กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ บันดาลสาส์น.
- ปัญญา จิตต์ธรรม. (2518, กรกฎาคม). ความเชื่อ. วารสารมหาวิทยาลัยรามคำแหง 2 (2): 58.
- มณี พยอมยงค์. (2536). ความเชื่อของคนไทย. ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, หน้า 71. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มารยา กิจสุวรรณ. (2535). ความเชื่อดั้งเดิมของไทย. ในเอกสารประกอบการให้ความรู้ทางวัฒนธรรม-ไทยแก่ผู้เดินทางไปต่างประเทศ. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์.
- มาริสา โกเศยะโยธิน. (2543). การศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านในการพึ่งตนเองของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประชาชนบริเวณชายแดน ไทย – กัมพูชา ภาคตะวันออก. รายงานวิจัยของศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดนจังหวัดสระแก้ว กรมการศึกษานอกโรงเรียนกระทรวงศึกษาธิการ.
- ยศ สันตสมบัติ. (2540). มนุษย์กับวัฒนธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยุทธภัณฑ์ เตชะแก้ว (2540: บทคัดย่อ) ยุทธภัณฑ์ เตชะแก้ว. (2540). พิธีกรรมและระบบความเชื่อการล่ำผีในภาคอีสาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2523). พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาไทย-อังกฤษ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พรินติ้ง กรุ๊ป

- _____. (2525). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- รุ่งอรุณ ทิมขุณหเสถียร. (2518). ภาษากับความเชื่อ. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์. ฉบับที่ 10.
- เรณู เหมือนจันทร์เชย. (2541). อิทธิพลของความเชื่อประเพณี และพิธีกรรมของชาวไทยโซ่งที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เรืองอุไร กุศลาสัย. (2521, พฤศจิกายน). ประมวลความเชื่อของคนไทย. วารสารมิตรครู 21 (20): 44-48.
- วรายุทธ จันทมูล. (2542). ธรรมเนียมที่พบในจังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วาสนา อรุณกิจ. (2528). พิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมของลาวโซ่ง หมู่บ้านบ้านสระ ตำบล สระพัฒนา อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิเศษ เพชรประดับ. (2525). บทบาทของความเชื่อและประเพณีพิธีกรรมที่มีต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้านโคก. วิทยานิพนธ์คณะโบราณคดี. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิสูตร นวพันธ์. (2540). อนุสาวรีย์ไทย. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- สดไธ พันธุมโกมล. ศิลปะการละครเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2524
สนธิยา พลศรี (2545: 253)
- สนั่น ศิลปาณี. (2529). ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 11. ฉบับที่ 3 มกราคม.
- สมพร รัตนบุรี (2546: 22). ภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านคติความเชื่อ และพิธีกรรมในการตั้งศาลพระภูมิที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชน : กรณีศึกษาชุมชนวัดบางสะแกในและชุมชนสามัคคีธรรม แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา โครงการบัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏธนบุรี พ.ศ. 2546
- สมพร พิมรัตน์. (2540). ประเพณีบุญเข้าพรรษากรรม อำเภอมะนัง จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สมศรี จินสุข. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). (2545). ความเชื่อและพิธีกรรมของทหารเรือและประชาชนทั่วไปที่มีต่อพระอนุสาวรีย์พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏธนบุรี.

- สุกัญญา กัตัญญ. (2542). ผลของการสอนวิทยาศาสตร์ตามแนวคิดคอนสตรัคติวิสต์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (ประถมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- สุกัญญา จันทะสุน. (2538). ภูมิปัญญาชาวบ้านและกระบวนการถ่ายทอด : การศึกษาพิธีเสนเรือนของลาวโซ่ง วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศิลปศาสตรมหาบัณฑิต:มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุขเมธ เมธาวิทยกุล. (2532). สังคัปพิธีกรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. นาฏศิลป์ปริทรรศน์. กรุงเทพฯ : ห้องภาพสุวรรณ, 2543.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. นาฏศิลป์ปริทรรศน์ที่ 9. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- อภิชาติ ทองอยู่ และคณะ. (ม.ป.ป.). สถาบันหมู่บ้านกับการพึ่งตนเอง. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อระระโท โอจิมา. (2536). ชีวิต พิธีกรรมและเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชนมอญในเมืองไทย กรณีศึกษาในเขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บุคลากร

นายณรงค์ ชูสวัสดิ์ ข้าราชการบำนาญ คณะกรรมการมูลนิธิหลวงพ่อวัดไร่จิง
 นายพรเทพ พรทวี ไวยาวัจกรวัดไร่จิง
 นางละม่อม วันเสื่อ หัวหน้าคณะละม่อม วยุ่น
 นางชุติพย์ ปิ่นเวหา ผู้จัดการคณะฉลองศิลป์
 นางสาวสิริรัตน์ พันธุ์ศักดิ์ หัวหน้าคณะฉลองศิลป์
 นางสาวอจจิมา กิจนันท์กุล หัวหน้าคณะดาว-อจจิมา
 นางสาวดาว กิจนันท์กุล หัวหน้าคณะดาว-อจจิมา
 นางอจจิรา กิจนันท์กุล หัวหน้าคณะบุตรแม่ทองเจือ
 นางชนากาญจน์ สมสกุล หัวหน้าคณะใบเตยแก้วตา
 นางทัศนีย์ สุนทรสารกุล หัวหน้าคณะทัศนีย์
 นางรสรินทร์ วรสนธิ หัวหน้าคณะรจรินทร์
 นางรุจิรัตน์ ดันสิน ครูอนุบาล
 นายคุณฤ มีป้อม ข้าราชการบำนาญ

นายบัณฑิต เข้มทอง พนักงานราชการ
นางบรรณรรณ อัญญะโพธิ์ ข้าราชการครู
นางสาวอรอุมา สุจิตโกคากุล อาจารย์พิเศษ
นางสาวนันทนา สาริตสมมนต์ อาจารย์พิเศษ
นางเยาวลักษณ์ การสมเพียร อาชีพอิสระ
นายบุญส่ง การสมเพียร พนักงานบริษัท
นางสาวชนัทภัทร สวรรค์คู่สิด นักศึกษา
นางสาววรกมล มาสะอาด นักศึกษา
นายสิทธิกร รุ่งบางยาง อาชีพอิสระ
นายชนัทภัทร สวรรค์คู่สิด อาชีพอิสระ
นายอธิภัทร สุวรรณวัฒนะ อาจารย์พิเศษ
นายฐกฤต สุกุลกิตติไกร อาจารย์พิเศษ
นางสาวเมศิณี มงษ์เขียว ข้าราชการ ครู

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย เรื่อง การร่ำแก้งบนหลวงพ่อดำไร่จิง

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้สำหรับสัมภาษณ์ หัวหน้าคณะละครที่ร่ำแก้งบนหลวงพ่อดำไร่จิงแก้งบน เพื่อนำไปเป็นข้อมูลในการศึกษาร่ำแก้งบนหลวงพ่อดำไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสว่างพรวน จังหวัดนครปฐม

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....สกุล.....
อายุ..... ปี ที่อยู่ปัจจุบัน.....
บุตร/ธิดา.....คน ชื่อคณะละคร.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการร่ำแก้งบนหลวงพ่อดำไร่จิง

1. ประวัติความเป็นมาของคณะ
.....
2. การสืบทอดการร่ำแก้งบน
.....
3. ประวัติการร่ำแก้งบนหลวงพ่อดำไร่จิง ที่วัดไร่จิง
.....
4. การคัดเลือกผู้แสดง
.....
5. การคัดเลือกผู้บรรเลง
.....
6. การเตรียมเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์การแสดง
.....
7. การซ้อมการแสดง
.....
8. กระบวนการร่ำและดนตรีที่ใช้ในการแสดงร่ำแก้งบนหลวงพ่อดำไร่จิง
.....

แบบสัมภาษณ์แบบชนิดไม่มีโครงสร้าง โดยการสัมภาษณ์แบบปลายเปิดกว้างไม่จำกัด

() ผู้ให้ข้อมูลหลัก (KI) () ผู้ที่ได้รับผลกระทบ(CI) () บุคคลทั่วไป

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้สำหรับสัมภาษณ์ หัวหน้าคณะละครที่รำแก้บนหลวงพ่อด้าวไร่จิง
แก้บน เจ้าหน้าที่และคณะกรรมการมูลนิธิหลวงพ่อด้าวไร่จิง และประชาชนที่มาสักการะหลวงพ่อด้าวไร่จิง เพื่อนำไปเป็นข้อมูลในการศึกษาเรื่องรำแก้บนหลวงพ่อด้าวไร่จิง ตำบลไร่จิง อำเภอสาม
พราน จังหวัดนครปฐม

ตอนที่ 1 สอบถามเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ด้านข้อมูลทั่วไป

- ให้ผู้ถูกสัมภาษณ์บอกชื่อ.....อายุ.....ปี

ที่อยู่ (ภูมิลำเนา).....

- บอกรายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัว เช่น อาชีพ ครอบครัว อื่น ๆ

.....
.....
.....

ตอนที่ 2 สอบถามถึงความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่อด้าวไร่จิง

- ความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่อด้าวไร่จิงที่รับรู้มา

.....
.....
.....

- ความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่อด้าวไร่จิงที่เกิดกับตนเอง

.....
.....
.....

- พิธีกรรมจากความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่อด้าวไร่จิง

.....
.....
.....

- พัฒนาคติกับการบนหลวงพ่อวัดไร่ขิง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

[illegible]

ภาคผนวก ข

ประมวลภาพการเก็บข้อมูลคณะบุตรแม่ทองเจือและคณะดาว-อัจจิมา



สัมภาษณ์หัวหน้าคณะบุตรแม่ทองเจือ



หัวหน้าคณะดาว-อัจจิมา (ตัวพระ)



การรำแก้บนคณะดาว-อัจจิมา



ประมวลภาพการเก็บข้อมูลคณะรองศิลป์



ประมวลภาพการเก็บข้อมูลคณะละม่อม วิทยาลัย



ประมวลภาพการเก็บข้อมูลคณะจรินทร์



สัมภาษณ์บุตรสาวหัวหน้าคณะจรินทร์



การรำแก้บนคณะจรินทร์

ประมวลภาพการเก็บข้อมูลคณะทัศนีย์ นาฏศิลป์



สัมภาษณ์หัวหน้าคณะทัศนีย์ นาฏศิลป์



บริเวณที่ตั้งศีรษะครู



การรำแก้บนคณะทศนีนัยนาฏศิลป์



วงดนตรีคณะทศนีนัยนาฏศิลป์

ประมวลภาพการเก็บข้อมูลคณะใบเตย แก้วตา



หัวหน้าคณะใบเตยแก้วตา



สัมภาษณ์หัวหน้าคณะใบเตยแก้วตา



วงดนตรีคณะใบเตยแก้วตา

ประมวลภาพการเก็บข้อมูลผู้ให้ข้อมูลทั่วไป



ประมวลภาพการเก็บข้อมูลผู้ให้ข้อมูลทั่วไป



ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ- สกุล

นางสาวมรกต ไพรศรี

วัน เดือน ปีเกิด

8 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2527

สถานที่เกิด

กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2548 สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

ศึกษาศาสตรบัณฑิต (นาฏศิลป์ไทยศึกษา)

พ.ศ. 2556 มหาวิทยาลัยมหิดล

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(วัฒนธรรมและการพัฒนา)

ตำแหน่งและสถานที่ทำงานปัจจุบัน

อาจารย์ ภาควิชานาฏศิลป์ศึกษา

คณะศิลปศึกษา

สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

กระทรวงวัฒนธรรม